

T. C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1950 YILLARI ARASINDA KIRGIZ HİKÂYELERİNDE KADIN TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eyyüp KARTAL

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

2024 - MUĞLA

T. C.

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1950 YILLARI ARASINDA KIRGIZ HİKÂYELERİNDE KADIN TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eyyüp KARTAL

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

2024 - MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1950 YILLARI ARASINDA KIRGIZ HİKÂYELERİNDE KADIN TEMASI

Eyyüp KARTAL
1941020015

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 07.06.2024
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 05.07.2024

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLİMCİ
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ekrem AYAN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Soner SAĞLAM

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2024-Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 08.05.2024 tarih ve 1148/3 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı **Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Eyyüp KARTAL'ın "1917-1950 Yılları Arasında Kırgız Hikâyelerinde Kadın Teması" adlı tezi incelemiş ve aday 07.06.2024 tarihinde saat 15.30' da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

Üye

Prof. Dr. Ekrem AYAN

Üye

Doç. Dr. Soner SAĞLAM

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1917-1950 Yılları Arasında Kırgız Hikâyelerinde Kadın Teması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05.07.2024

Eyyüp KARTAL

1917-1950 Yılları Arasında Kırgız Hikâyelerinde Kadın Teması

ÖZET

1917-1950 yılları arasında Kırgız edebiyatındaki kadın temalı hikâyeleri Türkiye Türkçesine aktarmış bulunmaktayım. Söz konusu bu hikâyeler; Kasım Tınıstanov'un *Mariyam Menen Köl Boyunda* isimli eseri, Cusup Turusbekov'un *Taza Cüröktör Sokkondo* ve *Bir Bolgon İş* isimli eserleri, Raykan Şükürbekov'un *Carkınay* isimli eseri, Kasımalı Bayalınov'un *Al Emi Cetim Emes* isimli eseri ve Sıdık Karaçev'in *Erik Tañında* ile *Erksiz Kündördö* isimli eserlerinin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak incelenmiştir. Aynı zamanda birçok dergi ve muhtelif akademik kaynaklarda aktarımı yapılan *Acar* hikâyesinin sadece tematik yönden incelemesi yapılmıştır. Söz konusu hikâyelerde yer alan kadın kahramanların toplum içindeki sosyokültürel konumları, içinde bulundukları psikolojik durumları ve yaşadıkları süreçleri ele alınmıştır. Yapılan bu inceme neticesinde hikâyelerdeki kadınların “Ürkün’de kadın, aşta kadın, toplumun gelenek ve göreneklerine yenik düşen kadın, annelikte kadın, cephe gerisinde kadın, eğitimde kadın, sosyalizmde kadın” gibi başlıklar altında tematik yönden incelemesi yapılmıştır. Ayrıca mücbir sebeplerden dolayı bazı Kırgız hikâyelerine ulaşılması mümkün olmamıştır. Zira bu engellerin başında Sovyet rejiminin ve Stalin hürmetinin uygulamış olduğu politika (Repressiya) ve sansür gelmektedir. Aynı şekilde zaman aşımı ekseninde beşerî ve doğal faktörlerden (dönemler arasındaki teknolojik imkanlar, coğrafi mesafe, akademik kaynak olanağı) kaynaklı bazı hikâyelerin temini mümkün olmamıştır.

Tezimizde kadının milletlerarası toplumlardaki ferdi ve içtimai konumu gösterilmek istenmiş, tarihi kaynaklar eşliğinde kadının toplum içindeki durumu belirtilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye Türkçesine aktarılan eserlerin; dil, anlatım, şahıs kadrosu, zaman ve mekân yönleriyle incelemesi yapılmıştır. Aynı bölüm içerisinde hikâyelerdeki kadın teması; soyut ve somut açıdan dönemin siyasi, sosyal ve içtimai özelliklerine göre bireylerin içinde bulundukları psikolojik durumları ele alınarak incelemesi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Edebiyatı, Kadın, Türk Kadını, Hikâye, Tema

The Female Theme in Kyrgyz Stories Between 1917-1950

ABSTRACT

I have translated the women-themed stories in Kyrgyz literature between 1917 and 1950 into Turkish. These stories in question are; Kasım Tınıstanoğlu's work named Mariyam Menen Köl Boyunda, Cusup Turusbekov's works named Taza Cüröktör Sokkondo and Bir Bolgon İş, Raykan Şükürbekov's work named Carkınay, Kasımalı Bayalinov's work titled Al Emi Cetim Emes and Sıdık Karachev's Erik Tañında and Erksiz Kündördö were examined by translating them into Turkey Turkish. At the same time, the story of Acar, which has been reported in many magazines and various academic sources, has been examined only thematically. The sociocultural positions of the female heroes in the society, their psychological states and the processes they went through were discussed. As a result of this analysis, the women in the stories were examined thematically under titles such as "Woman in Ürkün, woman in love, woman succumbing to the traditions and customs of society, woman in motherhood, woman behind the front, woman in education, woman in socialism". Additionally, due to force majeure, it was not possible to access some Kyrgyz stories. Because the main obstacles are the policy (Repressiya) and censorship implemented by the Soviet regime and Stalin's homage. Likewise, it was not possible to provide some stories due to human and natural factors (technological possibilities between periods, geographical distance, academic resource availability) on the axis of time.

In our thesis, we aimed to show the individual and social position of women in international societies, and tried to indicate the situation of women in society with the help of historical sources. In the third part, the works translated into Turkey Turkish; It was examined in terms of language, expression, cast of characters, time and place. In the same section, the theme of women in the stories; It includes examining the psychological states of individuals in abstract and concrete terms according to the political, social and social characteristics of the period.

Keywords: Kyrgyz Literature, Women, Turkish Women, Story, Theme

ÖN SÖZ

Kırgız edebiyatındaki eserler hakkında pek çok tez yazılmış ve yine Kırgız edebi eserlerinin birçoğu Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ancak bunlar arasında kadın temasına değinenler yok denecek kadar az olması, bizde bu çalışma fikrini ortaya çıkaran ana etkenlerdendir. Bugüne kadar Kırgız edebiyatındaki Türkiye Türkçesine aktarılan eserlerin pek çoğu yakın tarihteki eserler olmuştur. Bu eserler genellikle güncel ve popüler hikayelerdir. Bu eksiklik dikkate alınarak tezimizde Kırgız yazılı edebiyatının oluşum, gelişim ve savaş yıllarındaki kadın temalı hikâyeler tespit edilip Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Tezin en önemli amaçlarından bir tanesi Kırgız kadınının edebiyattaki yerini göstermek ve Kırgız kadınının 1917-1950 yılları arasında toplumdaki konumunu açığa çıkarmaya çalışmaktır. Bu amaçlar neticesinde tez çalışmamızda ulaşılmak istenilen hedef; Kırgız kadınının yıllara göre yaşam serüvenindeki değişiklikleri, toplumdaki yeri, sahip olduğu statü, siyasi konumu ve aile içindeki yerini tespit etmektir. Bütün bu çalışmaları yaparken klasik hikâyeye incelemelerinden ve İsmail ÇETİŞLİ, Şerif AKTAŞ, Mehmet KAPLAN gibi kişilerin hikâyeye tahlilleri alanında yazdıkları eserlerinden teorik olarak faydalanılmıştır. Çalışmamızda Kırgız edebiyatının tarihi serüveni eşliğinde sözlü gelenekten yazılı edebiyata geçiş süreci, sözlü ve yazılı edebiyat türleri, Türk edebiyat dünyasındaki yerinden ve dünya edebiyatındaki özgün değerinden bahsedilmiştir. Akabinde *Mariyam ile Göl Kenarında*, *Temiz Kalpler Çarptığında*, *Yaşanmış Bir Olay*, *Carkınay*, *O Şimdi Yetim Değil*, *Hürriyet Şafağında* ve *Tutsaklık Günlerinde* isimli eserler Türkiye Türkçesine aktarılarak incelemesi yapılmıştır.

Bu çalışmamda lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerinden istifade ettiğim, akademik yönünden her daim faydalandığım tez danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLİMCİ'ye, eğitim hayatım boyunca hiçbir zaman maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen annem Sebiha ve babam Hasan KARTAL'a minnet duygularımı sunmayı ve teşekkürü bir borç bilirim.

Eyyüp KARTAL

07.06.2024

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1917-1950 YILLARI ARASINDA KIRGIZ EDEBİYATI

1.1. OLUŞUM YILLARINDA KIRGIZ EDEBİYATI (1917-1929)	4
1.1.1. Oluşum Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği	5
1.2. GELİŞİM YILLARINDA KIRGIZ EDEBİYATI (30'LU YILLAR)	6
1.2.1. Gelişim Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği	8
1.2.2. Repressiya Dönemi Kırgız Edebiyatı	9
1.3. SAVAŞ DÖNEMİ KIRGIZ EDEBİYATI	11
1.3.1. Savaş Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği	13

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN

2.1. EVRENSEL ANLAMDA KADIN	15
2.2. TÜRK DÜNYASINDA KADIN	16
2.3. TÜRK DEVLET TEŞKİLATINDA KADIN VE KADIN YÖNETİCİLER	18
2.4. TÜRK DESTAN VE MİTOLOJİSİNDE KADIN	21
2.5. CEDİTÇİLİKTE KADIN	25
2.6. SOVYET SOSYALİST SİSTEMDE KADIN	26
2.7. KIRGIZ KÜLTÜRÜNDE KADIN	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELER VE TAHLİLLERİ

3.1. MARIYAM İLE GÖL KENARINDA	32
3.1.1. Mariyam ile Göl Kenarında Hikâyesinin İncelemesi	48
3.1.1.1. Dil ve Anlatım	48
3.1.1.2. Zaman	52
3.1.1.3. Mekân	54
3.1.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	56
3.1.1.5. Tema	59
3.1.1.5.1. Para ve Şöhret Uğruna Kurban Edilen Kadın Teması ...	59
3.1.1.5.2. Hayır Diyemeyen Kadınlar (Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunda Kadın Teması).....	62
3.2. TEMİZ KALPLER ÇARPTIĞINDA	63
3.2.1. Temiz Kalpler Çarptığında Hikâyesinin İncelemesi	79
3.2.1.1. Dil ve Anlatım	79
3.2.1.2. Zaman	82
3.2.1.3. Mekân	83
3.2.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	84
3.2.1.5. Tema	87
3.2.1.5.1. Aşk ve Sevgide Kadın Teması	87
3.2.1.5.2. Cephe Gerisinde Kadın Teması:	91
3.2.1.5.3. Anne Olarak Kadın Teması:	93
3.3. YAŞANMIŞ BİR OLAY.....	94
3.3.1. Yaşanmış Bir Olay Hikâyesinin İncelemesi.....	105
3.3.1.1. Dil ve Anlatım	105

3.3.1.2. Zaman	106
3.3.1.3. Mekân	107
3.3.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	108
3.3.1.5. Tema	111
3.3.1.5.1. Mücadeleci ve Güçlü Kadın Teması.....	112
3.3.1.5.2. Sosyalist Kadın Teması	112
3.3.1.5.3. Aşk ve Sevgi Olarak Kadın Teması	112
3.4. CARKINAY	113
3.4.1. Carkınay Hikâyesinin İncelemesi	122
3.4.1.1. Dil ve Anlatım	122
3.4.1.2. Zaman	123
3.4.1.3. Mekân	124
3.4.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	125
3.4.1.5. Tema	127
3.4.1.5.1 Toplumun Gelenek ve Göreneklerine Yenik Düşen Kadın Teması	128
3.4.1.5.2. Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunda Kadın Teması	129
3.5. O ŞİMDİ YETİM DEĞİL	130
3.5.1. O Şimdi Yetim Değil Hikâyesinin incelemeesi	133
3.5.1.1. Dil ve Anlatım	134
3.5.1.2. Zaman	134
3.5.1.3. Mekân	134
3.5.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	135
3.5.1.5. Tema	136
3.5.1.5.1. Savaşın Etkileri ve Nihai Sonuçlarında Kadın Teması	136

3.6. HÜRRİYET ŞAFAĞINDA.....	137
3.6.1. Hürriyet Şafağında Hikâyesinin İncelemesi	156
3.6.1.1. Dil ve Anlatım	156
3.6.1.2. Zaman	157
3.6.1.3. Mekân	158
3.6.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	159
3.6.1.5. Tema	161
3.7. TUTSAKLIK GÜNLERİNDE.....	163
3.7.1. Tutsaklık Günlerinde Hikâyesinin İncelemesi	220
3.7.1.1. Dil ve Anlatım	221
3.7.1.2. Zaman	222
3.7.1.3. Mekân	222
3.7.1.4. Şahıs Kadrosu:.....	223
3.7.1.5. Tema	225
3.7.1.5.1. Para ve Şöhret Uğruna Kurban Edilen Kadın Teması .	226
3.8. ACAR HİKÂYESİ.....	227
3.8.1. Ürkün’de Kadın Teması	228

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEM HİKÂYELERİNDE KADIN OLGUSU

4.1. SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK AÇIDAN KADIN OLGUSU	232
4.2. FİZYOLOJİK/BİYOLOJİK AÇIDAN KADIN OLGUSU	235
4.3. EKONOMİK VE EĞİTİM AÇISINDAN KADIN OLGUSU	236
4.4. TEMİNİ MÜMKÜN OLMAYAN HİKÂYELERDE KADIN OLGUSU	238
4.4.1. Tınımkın.....	239
4.4.2. Bizdin Kündördö (Bizim Günlerde)	240
4.4.3. Soñku Bir Kün (Son Bir Gün)	241

4.4.4. Col Comogu (Yol Masalı)	242
4.4.5. Azamattar (Yiğitler)	243
SONUÇ	244
KAYNAKÇA	248

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
AKM	Atatürk Kùltür Merkezi
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Krg.	Kırgızca
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğı Amme İdaresi Enstitüsü
Rus.	Rusça
S.	Sayı
s.	Sayfa
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire

GİRİŞ

Türk dünyasında edebiyat sanatı, zengin ve muhtelif kaynaklara sahip bir saha içerisinde geçmişten günümüze sözlü ve yazılı olarak varlığını sürdürmektedir. Kırgız edebiyatı da bu geniş coğrafya içerisinde yer almaktadır. Köklü bir edebiyat geleneğine sahip olan Kırgız edebiyatı, yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını sözlü edebiyatla sürdürmüştür. Zengin bir halk kültürüne sahip olan Kırgız edebiyatının kökleri çok eski dönemlere kadar gitmektedir. Dünyanın en kapsamlı ve nitelikli destanlarına ve kahramanlık öykülerine sahip olan Kırgız sözlü edebiyatı, Anadolu'daki saz şairlerinin ve ozanların karşılığı olan, akınlar ve ozanbaksı(kam baksı) ustaları sayesinde varlığını devam ettirmiştir. Halk edebiyatının içerisinde yer alan bu dönem, halk ozanlarının irticalen söyledi eserler aracılığıyla kültür mirasını oluşturmuştur.

Kırgızların “halk edebiyat türleri içerisinde destan ve halk hikâyeleri önemli bir yer tutar. Destanlar arasında Manas, Kurmanbek, Er Tabıldı, Kedeykan, Olcobay Menen Kişimcan gibi destanların yanı sıra, eski adetlerle hayat pratikleri hakkındaki şiirler, bilmeceler, atasözleri, kahramanlık destanları, hikâye ve masallar, efsaneler, dini ve lirik şarkılar zengin Kırgız Folklorunun önemli türleridir” (Buran, 2015:188). Bu edebi türlerin çoğunu halk ozanları kopuz eşliğinde irticalen söylendiği için birçoğu yazıya geçirilmemiştir. Kırgız Türkçesinde halk şairlerinin söylediği şarkı, türkü ve şiir türüne “ır” denilmektedir. “Kırgız halk şairlerine ‘akın’ denir. Bu şiirlerden, defin törenlerinde okunanlara ‘koşok’; hasret ve şikâyet konulu olanlara ‘koştoşu’; methiyelere ‘moktoo’; taşlamalara ‘kargoo’ denir” (Buran, 2015:188).

Sözlü edebiyat ürününün en güzel örneklerine sahip olan Kırgız edebiyatı, dünyanın en uzun destanı olan Manas Destanı'na sahiptir. Bu destanı söyleyen kişilere Manasçı denilmektedir. “Her bir Manasçının kendine ait bir varyantı vardı. ‘Akın’ denilen halk ozanları ise daha kısa ve genelde Kırgızların günlük hayatından kesitleri, kahramanlık hikâyelerini içeren destanları, kendileri üreterek ya da eskileri dilden dile aktararak söyleye gelmekteydi. Çoğunlukla Kırgız milli çalgısı olan kopuz eşliğimde söylenen bu destanlar ve Kırgız halk şarkıları kayıt altına alınmadığı, yazıya dökülüp saklanmadığı için bir süre sonra unutuluyordu. Bu nedenle Kırgız edebiyatı her ne

kadar zengin bir kültürel, edebi mirasa sahipse de 20. yy. başlarına kadar çok fazla gelişmemiş ve dünya edebiyatında hak ettiği yeri alamamıştır” (Sıdıkov, 2013: 7). Edebiyattaki hak ettiği yeri kazanması, yazılı edebiyatının oluşumu ve gelişimi ile Kırgız edebiyatı da yavaş yavaş dünya edebiyatındaki yerini almıştır. Öyle ki başta Cengiz Aytmatov’un eserleri olmak üzere, Kırgız edebiyatındaki pek çok edebi eserlerin çevrisi birden fazla dillere aktarılarak dünya uygarlığındaki yerini almıştır.

Kırgız edebiyatının modern anlamda yazılı edebiyata geçişi, modern Kırgız edebiyatının oluşumu ve gelişimi Ekim devrimi ile başlamıştır. 7 Kasım 1924 tarihinde “Erkin Too” gazetesinin yayın hayatına başlamasıyla birlikte Kırgız yazılı edebiyatında ilkler (hikâye, roman, tiyatro, gazete) teşekkül etmeye başlamıştır. Başlangıç aşamasında olan nesrin kurgu ve tasvir yönünde eksiklerinin olması elbette muhtemeldir. Ancak bu eksiklik sadece Kırgız yazarlarının tecrübesizliğinden kaynaklanan bir problem değildir. Kırgız yazarlar eserlerini ortaya koyarken kalemlerinin bir ucundan da Sovyet yönetimi tutmuştur. Çünkü yazılan eserlerin çoğu Komünist rejimin buyruğu ve siparişi üzerine ortaya konmuştur. Hal böyle olunca da ortaya özgün ve yaratıcı bir eserlerin çıkması mümkün olmamıştır. Giriş bölümü yazımızda olduğu gibi sonraki bölüm yazılarımızda da bütün bu gelişmeler doğrultusunda Kırgız edebiyatındaki nesir türlerini, dönemlere göre ele alıp değerlendireceğiz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kırgız yazılı edebiyatı, modern anlamda ilk yazınsal eserler örneklerini 20. yüzyıldan itibaren vermeye başlanmıştır. Sovyet kaynaklarına göre bu tarihten önce yazılanlar eser niteliği taşımadığı söylene de söz konusu döneme ait manzum hikâyeler de karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bazı edebiyat kaynaklarında 20. yüzyıl öncesinde yazılanlar (Elifba, şecere vs.) “Kol Yazma” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Moldo Niyaz gibi akıncıların kaleme aldıkları ırlar yazınsal eser türüne girmemektedir. Çünkü irticalen söylenmiş olan bu ırlar daha çok folklorik türlerde oldukları için hikâye, roman ve tiyatro türüne rastlamamız mümkün değildir.

Kırgız edebiyatında nesrin bu kadar geç başlamasının en büyük sebeplerinden bir tanesi şüphesiz Kırgız Türklerinin diğer Türk boylarına göre daha geniş bir göçebe yaşam tarzına sahip olmalarıdır. Bunun sonucunda da Kırgız topraklarında belirli bir

eğitim sistemi (okul, mektep, medrese...) kurulamamıştır. Netice itibariyle Kırgızlar arasında okuma yazma bilen insan sayısı azdır. Ancak İsmail Gaspıralı'nın önderliğinde uygulamaya koyulan eğitim politikası tüm Türkistan diyarlarında olduğu gibi Kırgız topraklarında da faaliyetlerini yürütmüştür. Bu yıllar arasında Kırgız eğitim ve öğretiminde dini eğitimin yanında matematik-fen gibi ilmi eğitimi de veren Usûl-ı Cedid okulları Kırgız gençlerinin eğitimine öncülük etmiştir. 1924 yılına kadar sürecek olan Ceditçilik akımı sayesinde Kırgız gençleri Kırım, Taşkent ve Almatı gibi şehirlerdeki okullarda eğitim görmüştür.

Tez Çalışmamız, Kırgız yazılı edebiyatının başlangıç aşamasından (1917) İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine (1950) kadar olan süreçle sınırlı kalmış, savaş sonrası Sovyet Kırgız edebiyatı ve bağımsızlık sonrası Kırgız edebiyatı, bu çalışmamıza dahil edilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1917-1950 YILLARI ARASINDA KIRGIZ EDEBİYATI

1.1. OLUŞUM YILLARINDA KIRGIZ EDEBİYATI (1917-1929)

Kırgız edebiyatının sözlü edebiyattan modern anlamda yazılı edebiyata geçişi, modern Kırgız edebiyatının oluşumu ve gelişimi Ekim devrimi ile başlamıştır. 7 Kasım 1924 tarihinde “Erkin Too” gazetesinin yayın hayatına başlamasıyla birlikte Kırgız yazılı edebiyatında ilkler (hikâye, roman, tiyatro, gazete) teşekkül etmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra Kırgız edebiyatı yeni bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde yer alan yazarlar, edebi bir eser ortaya koyma konusunda tecrübesiz sayılmaktadır. Bu bağlamda dönemin yazar ve şairlerine edebi bir eser verme konusunda alaylı kimseler diyebiliriz.

“Ekim devrimiyle birlikte Sosyalizm’in katı kurallarının etkisini henüz hissettirmeye başlamadığı ve Rus hâkimiyeti altındaki halkların önceki döneme göre nispeten daha rahat “yalancı bahar olarak da adlandırabileceğimiz” bir dönem yaşaması edebiyata da olumlu yönde yansımıştır. Bu dönemden itibaren yazılı edebiyatta büyük gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır” (Kallimci, 2009: 11).

Bu dönemde ortaya konulan eserlerin konu ve teması birbirleri arasında benzerlik göstermektedir. “İlk nesir eserlerinin büyük bir çoğunluğu Ekim ihtilalinden sonraki dönemlerde sınıf mücadelesi bilincini yaymak ve bu süreci hızlandırmak, kadın erkek eşitsizliği, eski hayatı yermek, yeni hayatı övmek, gibi mevcut siyasi yapının propagandasını yapma amacı gütmüştür. Bu sebeple Kırgız nesri edebi olmaktan çok siyasi amaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Bununla birlikte mevcut siyasi yapının buyrukları dışındaki konuların yer aldığı hikâyeler de vardır” (Söylemez ve Aşlar, 2018: 217). Oluşum yıllarında yazar ve şairler Ekim ihtilalinin etkisinde kalarak ihtilale yönelik eserler ortaya koymuş, onun getirilerini halka yaymak istemiştir. “Bundan dolayı Sovyet Kırgız edebiyatının geleneği, devrim geleneği ile birlikte başlamıştır. Bu gelenek, Kırgız edebiyatının doğrudan siyasi dalı olarak hayata geçmiş ve zamanla tamamen yerleşmiştir” (Artıkbayev, 2013: 62). Buradan da anlaşılacağı üzere 1917 yılından sonra Kırgız yazılı edebiyatının teşekkülü komünist ideolojisine bağlı olarak gerçekleşmiştir.

1.1.1. Oluşum Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği

Kırgız edebiyatı nesirle 20. yüzyılın ilk başlarında tanışır, dolayısıyla da ilk hikâye örnekleri bu dönemde verilmiştir. Ancak hikâye gibi nesir türlerindeki eserlerin teşekkülü ve sunumu için süreli bir yayına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden oluşum yıllarında genç Kırgız yazarları, kendi milli bir yayın organı bulunmadığı için ilk hikâyelerini Kazakça ve Tatarca olarak yayımlamışlardır. Dönemin kaynaklarına baktığımızda Sıdık Karaçev'in Tatar Türkçesi ile yayımlanan *Üylönüüdön Kaçtı* (Evlenmekten Kaçtı) isimli eseri örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genç Kırgız yazarlarının milli bir süreli yayına sahip olmayışları, hikâyelerin kapsamını da etkilemektedir. Zira yayımlanan dönem hikâyeleri ekseriyetle kısa hikâyelerden oluşmaktadır. Ta ki bu süreç *Erkin Too* gazetesinin 1924 yılında yayın hayatına başlamasına kadar devam etmiştir. *Erkin Too* gazetesi ile bu eksiklikler giderilmeye başlanmıştır. Bu sayede Kırgız edebiyatının modern anlamda temelleri atılmış, yeni ve kapsamlı hikâyeler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Oluşum yıllarında Kırgız hikâyeciliği, daha çok eğitici ve öğretici nitelikte, geniş bir muhtevaya sahip didaktik hikâyelerden oluşmaktadır. “Genç kalemler, birçok eserde ihtilâl sayesinde gerçekleşen yeni bir hayatı, gençlerin eğitime olan isteklerini, halkın yeni dönem hakkındaki olumlu düşüncelerini, bu sayede artan sınıf çatışmalarını, eskiyle yeni hayat arasındaki mücadeleleri ele almışlardır” (Özgen, 2014: 75). Bu bağlamda modern Kırgız edebiyatının ilk safhası, eğitim ve içerisinde bulunduğu tarihi süreçteki insanların hayatlarına dair konuları işlemiştir.

Dönemin hikâye alanındaki yazarları; Sıdık Karaçev, Kasım Tınıstanov, Kasımalı Bayalınov, Raykan Şükürbekov, Aalı Tokombayev, Cuma Camgırçıyev gibi geniş kadrodan oluşmaktadır. Bu yıllarda, yazıldığı döneme damga vuran ve geniş bir psikolojik derinliğe sahip pek çok eserler ortaya konmuştur. Bunlar arasında en bilindik olanı Kasımalı Bayalınov'un yazmış olduğu *Acar* isimli uzun hikâyesidir. Aynı zamanda dönemin en önemli nesir örneği Kasımalı Bayalınov'un *Acar* adlı hikâyesidir. Bayalınov, *Acar* hikâyesinde: Çarlık Rusya'nın zulmünden kaçan Kırgızların, Çin'e yolculukları esnasında yaşadıkları sıkıntılıları anlatır. Bu göç yolculuğunda en çok sıkıntı çekenlerin kadınlar olduğunu anlatmaktadır. Bu hikâyede genç kızlar; un, para, koyun ve yakacak odun karşılığında satılmış, zorla evlendirilmiş

ya da tutsak edilmiştir. Bunlardan bir tanesi de anne ve babasını kaybetmiş Acar adlı yetim bir genç kızdır. *Acar*, Kırgız Türkçesinden yabancı dillere çevrilmiş ilk hikâye olması bakımından büyük önem arz etmektedir. “Gerçekten de ‘Acar’ hikâyesinde işlenen esas konu, silâhlı büyük bir kuvvet karşısında isyana kalkıp kırgına uğrayan, kendi vatanından ve topraklarından kaçarak varını yoğunu kaybeden ve yaban ellerde zorluk çeken, hor görülen Kırgız halkının trajedisidir. Bu uzun hikâye, yazarın bizzat şahit olduğu yoksulluğu, çekilen cefâyı ve adaletsiz günleri anlatan realist bir eserdir” (Özgen, 2014: 75).

1.2. GELİŞİM YILLARINDA KIRGIZ EDEBİYATI (30’LU YILLAR)

Bu dönemde yazılan eserlerde daha çok realizm sanat akımı görülmektedir. 30’lu yıllarda uzun hikâye, otobiyografi, roman ve tenkit gibi nesir alanındaki çeşitlilik Kırgız edebiyatında yer edinmeye başlamıştır. Bu yıllarda yazılan eserlere bakıldığında, tema ve konu olarak milliyetçi ve zengin kişileri kötüleyen sanayi, kolhoz ve kolektif temalı eserlerden meydana geldiği görülmektedir. Gelişim yıllarındaki yazarların eserleri incelendiğinde roman ve hikâyelerinde genç bir komünist tiplmesi yaratarak rejim için mücadele eden kişileri övmektedirler. Yine bu dönemde yazarlar, Ürkün temasıyla Kırgız halkının geçmiş yaşantısını hatırlatarak rejimin gerekliliğini savunmuşlardır.

Otuzlu yıllarda daha çok rejim için olumlu kahraman tiplmesi ön planda tutulmuştur. “Sovyetler Birliği’nde oluşturulmaya çalışılan toplumsal belleğin kurucuları özellikle Orta Asya halkları için olay zincirini koparmışlar ve tarihi süreçten bağımsız yeni bir takvim başlatarak yeni bir toplum inşasına girişmişlerdir. Halklara sunulan yeninin eski bağlamında mukayese edilerek daha belirgin bir kabul ettiriş sistemi oluşturulması ve bu bağlamda kullanılan ‘olumlu kahramanlar’ metodu ise 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği kurultayında ele alınmıştır” (Göz, 2016: 61).

Bu dönemde Komünist Parti, yazarları gözlem altında tutmak istemiştir. “Kırgız yazarlarının sanatlarını sürekli takibe alır, sanat eserlerinin ideolojik eksikliklerini gösterir. Böylece sosyalist rejimin istekleri yerine getirilir” (Özgen, 2014: 93).

Bu süreç içerisinde yazarlar “emek” teması altında kooperatifleşme ve kolektifleşme sürecini konu olarak işlemişlerdir. Yine bu edebi dönem içerisinde eski hayatın çetin ve meşakkatli süreçlerinden bahsedilmiş, yaşanan adaletsizlikler dile getirilmiştir. Bu zorlu süreç dile getirilirken yeni hayat övülmüş, eski hayat hicvedilmiştir. Bu dönemde yazılan “Estegiler hikâyesinde eski hayatın ve adaletsizlikleri; ‘Ayluu Tündö’ ve ‘Kızıl Bürköttör’ hikâyelerinde yeni hayatın insanların özgür çalışmaları, yeni hayat için mücadeleleri anlatılmaktadır” (Söylemez ve Aşlar, 2018: 217).

Gelişim yıllarındaki Kırgız edebiyatında eğitim ve öğretime önem veren konular ele alınmıştır. Çünkü Sovyet rejimi için komünizm ve sosyalizm ideolojilerini insanlara ulaştırmanın ve kalıcı hale getirmenin mümkünatı eğitim ve öğretimle gözükmektedir. Bu süre zarfında eğitim ve öğretime önem veren edebi eserler ortaya konmuştur. Bu dönemde, Kırgız kadının konumu da edebiyatta kendi yerini almıştır. Ortaya konulan eserlerde Ekim devrimini ele alınarak kadınların konumunun yükseldiğini, rejimin getirişiyle birlikte kadınların değer kazandığını, eskiyi (1917 öncesi) kötüleyerek kadınların eskiden hor görüldüğünü ve Lenin’in gelmesiyle birlikte kadınların eşitlik kazandığı dile getirilmiştir. Sovyet dönemi Kırgız edebiyatında kadın sadece güzelliği ile ele alınmamış; kadının emekçiliği, çocuk yetiştiriciliği, aile kuruculuğu, siyasi konumu (parti üyeliği ve meclise girmeye hak kazanması), savaş sırasında cephe gerisindeki desteği ve eğitimdeki yeri gibi birçok konularda kadına yer verilmiştir.

Bu dönemde kadınlarla ilgili yazılan eserlerde; eşitsizlik, adalet, kadınların hayattaki yeri, kadın olmanın zorlukları gibi konulara yer verilmiştir. Ortaya konulan eserlerde kadınların konumunun da artık farklı olduğu, eski düzende kadınların maruz kaldığı baskıların yeni düzende ortadan kalkacağı, kalkması gerektiği ifade edilir. Bu dönemde kadınlarla ilgili yazılan eserleri en iyi izah eden kişi Moldogazi Tokobayev’dir. M. Tokobayev’in *Kaygıluu Kakey* (1925) ve *Ömürkul menen Gülnar* (1927) eserlerini Samir Kazımoğlu şu şekilde dile getirmiştir: “Ömürkul’un sevgilisi cemiyetin en huysuz unsurudur. O, kadındır ve kadın dövülür, sövülür, çalıştırılır, hatta satılır ve öldürülür. Kırgız hayatında kadının bu facialı hayatını ani olarak altüst eden Tokobayev, Kakey sureti yaratır ve tüm Kırgız kadınları için örnek takdim eder” (Kazımoğlu, 1994: 232).

Bu döneme kısacası propaganda edebiyatı diyebiliriz. Her ne kadar edebiyat camiasında edebi eserler irticalen ortaya konmuş olsa da dönemin yazar ve şairlerinde bu durum pek mümkün olmamıştır. Yazılan eserlere genel olarak bakıldığında şair ve yazarların kalemlerinin bir ucundan da Sovyet hükümeti tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden çağdaş Kırgız edebiyatı siyasi bir propaganda dönemi haline gelmiştir. “Çağdaş Kırgız edebiyatı, birkaç istisnai isim dışında adeta yoğun bir propaganda edebiyatıdır. Edebiyatçılar, türü ne olursa olsun, eserlerinde daima Marksist Leninist Sovyet ideolojisinin propagandasını yapmışlar, Kırgızların Komünist ihtilalinden önceki hayatını karalayıp yeni dönemi, yeni rejimi övmüşlerdir. Ancak bu tür eserler yoluyla da olsa Kırgız edebiyatında bir yenileşme olmuş, modern şiir küçük ve büyük hikâye, roman, tiyatro, gazete yazıları ve tenkit türlerine ait gazete yazıları kaleme alınmıştır. Kırgızlar ve Kazaklar arasında sınıf çatışması olmadığını belirten ve Kırgızistan’da dil çalışmalarının temelini atan K. Tınıstanov ve Sıdık Karaçev gibi Sovyet Birliği’nin resmî ideolojisine uymayan, yeni rejime sıcak bakmayan veya reddeden sanatçılar da vardır. Bunlar ‘Sovyet düşmanı’ ilan edilerek hapsedilmiş veya öldürülmüşlerdir” (Akar vd., 1994: 116).

1.2.1 Gelişim Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği

Gelişim yıllarındaki Kırgız edebiyatında uzun hikâyeler yer almaya başlamıştır. Bu dönemde yazılan hikâyeler ideolojik yüklü konu ve temalardan oluşmaktadır. Eserlerdeki karakterler genellikle Sovyet savunucusu ve genç komünist tiplemesi kişilerden oluşmaktadır. Aynı zamanda hikâyelerde siyasi görüşler açıkça yer almaya başlamıştır. Söz konusu dönem hikâyelerindeki kolhoz çalışanlarının ve çiftçilerin yaptıkları işlerden yüceltilerek bahsedilmiştir. Oluşum yıllarında olduğu gibi gelişim yıllarındaki hikâyelerde de eski ve yeni çatışması işlenmeye devam etmiştir. C. Turusbekov’un aktarımını ve incelemesini yapmış olduğum *Bir Bolgon İş* isimli hikâyesi, yeni ve eskinin mücadelesini başarı ile yansıdan eserlerden birisidir. Bahse konu dönemin hikâyeleri, genellikle realist tarzda yazılmıştır. Kolektifleştirme sürecini ele alan hikâyelerde, yaptıkları görevlerden dolayı ve üstlenmiş oldukları sorumlardan ötürü kolhoz çalışanları yüceltilmiştir.

Dönemin önde gelen yazarları; Kasımalı Cantöşev, Kubanıçbek Maliko, Mukay Elebayev, Aalı Tokombayev, Kasım Tımıstanov, Kasımalı Bayalınov, Tügölbay Sıdıkbekov, Kasımaalı Cantöşev gibi isimlerden oluşmaktadır.

Sovyet yönetimi, bu süreç içerisinde ortaya konulan eserleri belirli bir sinematik hale koymak için 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği Kurultayı'nda bir karar almıştır. Kurultayda alınan karar doğrultusunda yazarlar, var olanı olması gerektiği (rejime uygun kılma) gibi olmaması gerekenleri de değiştirmesi (biçimlendirilmesi) şeklinde farklı varyasyonlarla yazılmasını talep etmiştir. Dolayısıyla da ortaya konulan hikâyelerdeki kahramanlarda bu duruma göre mutabık kılınıyordu. “Kolhozlarda fedakârca gece gündüz süt sağan kızlar, tarlalarda günlerce çalıştığı halde yorulmayan gençler, yalandan nefret eden hem dış görünüşüyle hem de iç dünya olarak her türlü olumsuzluktan münezzeh bu kitabî kahramanların harici âlem insanıyla bağdaşmayan tarafları devrim romantizmi kullanılarak açıklanıyor ve özgürlük, eşitlik, antifaşizm gibi kavramlar bu kitabî kahramanlar kullanılarak halka anlatılıyordu” (Göz, 2017: 599). Genel itibariyle oluşum yıllarındaki hikâyelerde; Sovyet halkının aydınlatılması, kolhoz çalışmaları, zengin ile fakir arasındaki çatışma, kadınların sosyal hayatlarına dair rejimin iyileştirmeleri gibi konular işlenmiştir. Ancak bu süreç içerisinde Kırgız yazarlarının fiili ve fikri olarak özgür ve özgün bir hikâyeye tahkiye etmeleri pek de kolay olmamıştır. Zira bu dönemde, yazar ve şairlerin kalemlerinin bir ucundan da Sovyet Yazarlar Birliği yani Komünist rejimi tutmuştur. Sovyet rejimi, bu süreç içerisinde madalyonun diğer yüzünü göstererek yavaş yavaş baskısını arttırmaya başlamıştır. Söz konusu bu süreç, *Repressiya Yılları* ya da *Stalin'in Temizlik Harekâtı* olarak isimlendirilir.

1.2.2. Repressiya Dönemi Kırgız Edebiyatı

1930'lu yıllarda Sovyet rejimi, Stalin'in başkanlığında tüm Türk dünyasında olduğu gibi Kırgız coğrafyasında da gitgide güçlenmeye başlamıştır. Stalin hükümeti, devletin tüm kamu kurum ve kuruluşlarında kendi yönetimini ve gücünü sağlamlaştırmak için büyük bir yapılanmaya girişmiş, parti içinde ve dışındaki tüm karşıt görüşleri lağvetmek için “Temizlik Kampanyası” başlatmıştır. En nihayetinde bu kampanya, edebiyat dünyasına da sıçramıştır. Zira Stalin yönetimi, edebiyat alanında da kendi ideolojisini faal hale getirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Sovyet

Yazarlar Birliği, dönemin yazar ve şairlerin eserlerini mercek altına almıştır. Bu durum, yazarların özgür ve özgün bir hikâye tahkiye etmelerini engellemiştir. Zira dönemin yazarlarından birçoğu ortaya koydukları eserlerden dolayı büyük eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu eleştiriler sonucunda yazarların birçoğu “halk düşmanı” gibi ağır ithamlarla karşı karşıya kalmıştır. İşte yaşanan bütün bu süreç Repressiya (büyük temizlik, büyük tasviye, terör) olarak tarihe kaydedilmiştir.

Edebiyatın sansüre uğradığı bu süreçte hikâyelerin konusu ve muhtevası titizlikle takip edilmiştir. Zira Repressiya döneminde, rejime en ufak aykırı görüşler büyük eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. “Kırgız dil ve edebiyatı üzerine çalışan ve milli kadronun önde gelenleri K. Tınıstanov ve O. Aliyev tutuklanmışlardır. Dolayısıyla 1933’te siyasetçi Kırgız milli aydınları hedef alınırken, 1937’de ilmi ve kültürel alanlarda çalışma yapan aydınlar da hedef haline gelmişlerdir. Bu açıdan Sovyet yönetimi Kırgız siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamını ayakta tutan, gelişmesine liderlik eden tüm aydınlar repressiyanın kurbanı haline gelmişlerdir” (Güngör, 2018: 251). Sovyet rejimini edebiyat alanındaki aydınları hedef alması, modern Kırgız yazılı edebiyatın gelişmesini sekteye uğratmıştır. Stalin hükümeti kendisine muhalif olabilecek en küçük düşünce ya da söylemin önüne geçebilmek için ordu, siyaset, ekonomi ve kültürel alandaki mesuliyet sahibi kişileri, en ufak bir şüpheye mahal vermeden tasfiye hareketinde bulunarak büyük çaplı bir değişime gitmiştir. Bahse konu bu tasfiye süreci, edebiyat alanına da giriş yaparak edebi eserlerin muhtevasında büyük değişiklere neden olmuştur. Böyle bir süreçte dönemin yazar ve şairleri, etrafındaki meslektaşlarının yazdıkları bir eser yüzünden birer birer yitip zayı olması, kalemlerinin tutukluk yapmasına neden olmuştur. Zira hızlı bir şekilde sonuçlandırıp (mahkeme sürecini süratle tamamlama, savunma ve iddianameye müspet delillerin eklenmesine fırsat vermeme) hüküm veren Sovyet mahkemeleri, sanıklar hakkında ütöpik iddialarda bulunabiliyordu. “Sovyet mahkemesi kendine göre dahi olsa, suç işlenmeden, insanların kafasındaki düşünceyi yargılamış ve mahkûm etmiştir” (Güngör, 2018: 242). Nihayetinde böyle hassas ve baskıcı bir dönemde edebi bir eserin içesindeki küçük bir kelime/cümle, cımbızla çekilerek farklı şekilde yorumlanmaya müsaitti. Örneğin, “dönemin devlet propaganda organları ‘Alaşçılık’ ideolojisine doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan ilişkisi olan bütün tarihî, siyasî, edebî metinlerin hepsini milliyetçi içerikli diyerek dışlamış

ve takibe almıştır (Özgen, 2014: 83). Kasım Tınıstanovlu da yazdığı eserlerden dolayı bahse konu bu takip listesine girmiştir. Tınıstanovlu'nun şiirlerinde kullanmış olduğu “Alaş” kelimesi çok büyük krizlere neden olmuştur. Söz konusu bu kriz, onun hayatına dahi mal olmuştur. Bu ve buna benzer içerikteki eserler, proleter ideolojisini taşımadığı için ağır bir şekilde tenkit edilmiş, ideolojik açıdan zararlı olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı şekilde K. Tınıstanov gibi Sıdık Karaçev de “milliyetçi” ve “Pantürkizm” ideolojine sahip olduğu değerlendirilerek Sovyet yanlısı tenkitçilerin hedefleri arasında yer almıştır.

Despotik bir yönetim anlayışına sahip Sovyet rejimi, bu süre zarfında hem edebiyat dünyasına hem de bilim dünyasına etkileri uzun bir müddet devam edecek kayıplara neden olmuştur. Nitekim bu kayıplar beraberinde de büyük eksiklikleri getirmiştir. Tezimizin başında da belirttiğimiz gibi dönemin bazı hikâyelerine ulaşamamasının mücbir sebepleri arasında bahse konu olan Repressiya süreci yer almaktadır. Zira bu süreçte kara listeye “Sovyet düşmanı, milliyetçi, ceditçi, feodalist muhalif, ajan, ihtilâl karşıtı” şeklinde kaydedilen yazar ve şairlerin eserleri sansürlenerek pek çok yasaklara maruz kalmışlardır. Baskı ve sansüre maruz kalan bu eserlerin basılması, dağıtılması ve okunması yasaklanmıştır. Sıdık Karaçev, Belek Soltonoyev, Kasım Tınıstanov ve Abdurayım Şamatov gibi yazar ve şairleri yazdıkları kitaplar yüzünden “burjuva” ve “milliyetçi” olarak suçlanmış ve *halk düşmanı* ilan edilerek idam etmiştir. Bu durum Sovyet hükümetinin gerçekleştirdiği *büyük aydın katliamı* olarak tarihe geçmiştir. En nihayetinde bu durum Kırgız edebiyatının tekâmül süresini bir hayli geciktirmiştir.

1.3. SAVAŞ DÖNEMİ KIRGIZ EDEBİYATI

Kırgız edebiyatında bu dönem nesrin teması ve konusu savaş olmuştur. Yazılan hikâyelerde; savaş, yurttaşlık, vatanseverlik, Sovyet vatanını ve halkını koruma ve yüceltme, savaştaki askerlerin cesareti ve cephe gerisindeki halkın desteği gibi pek çok konu işlenmiştir. Bu dönemde yazılan hikâyelerdeki kahramanlar daha çok istihbaratçı, fedai, korkusuz ve cengâver olarak tasvir edilmiştir. 30’lu yıllarda olduğu gibi bu dönemde de Stalin’in etkisi edebiyata yansımıştır. Savaş döneminde ortaya konulan eserlerin pek çoğunda, yazarlar adeta hayali bir Sovyet kahraman tipi yaratma gayreti içerisine girişmişlerdir.

Almanya'nın Sovyet Rusya'ya saldırması toplumu derinden etkilemiş, ekonomik ve sosyal yaşam büsbütün değişmiştir. Bu durum edebiyata da yansımıştır. “Savaş döneminde çok milletli Sovyet edebiyatının en önemli konusu savaş olmuştur. O yıllarda edebiyat dönemin talebine göre tez canlılığı ve çalışkanlığı gösterdi. Kırgız yazarları gerek savaşta gerek cephede olsun kendi eserlerini tamamen savaş konusunda yazmıştır; Hitlerin askerlerine karşı mücadele eden Sovyet halkının arzusunu, dileğini milletlerarası dostluğunu geniş bir şekilde anlatmaya çalışmışlardır. Küçük şiirlerden manzumeye, öyküden denemeye kadar birçok türde eser vermek için devamlı yazmışlar, askeri kahramanlığa, vatanı korumaya, cephedeki emekçileri ise çalışkanlığa, sabra davet etmişlerdir (Artıkbayev, 2013: 161-162).

“Savaş, yazarları kısa türleri tercih etmek mecburiyetinde bıraktığı için bu dönemde hikâye, deneme gibi türler daha çok yazılır. Bu yazılar gazete sayfalarının ‘Kırgızdın Ataktuu Baldarı/Kırgızın Ünlü Gençleri’ başlıklı köşelerinde yayımlanır. Bu dönemde uzun hikâye ve roman türlerinde eserler verilmez” (Özgen, 2014:155).

Bu döneme damga vuran olaylardan bir tanesi Panfilov komutasındaki 28 Sovyet askerinin Nazi tanklarına karşı göstermiş oldukları üstün başarıdır. Bu olay, 28 Baatır ya da Panfilov Menen Cookerleri (Panfilov ve Cengaverleri) başlığı altında eserlerde yer almıştır. Bu dönemin yazarları kalemlerini adeta ideolojik bir silah gibi kullanmışlardır.

Kasımbek Eşmambetov'un bu dönemde yazdığı ve Türkiye Türkçesine de aktarılan *Kim Ayıptuu* (Kim Suçlu) eserinde Aziz karakteri hem savaşçı hem de ideal bir Sovyet yaşantısına sahip olan bir genç olarak vücut bulmuştur. Eserde savaş sahneleri ele alındığı gibi savaş sonrası yaşantı da ele alınmıştır. Yazar, bu hikâyede Aziz ve Teğmen Beken'in savaşta göstermiş oldukları kahramanlıkları ve hastane konuşmalarını anlatır. Savaştan sonraki yaşamdan kesitler vererek Aziz'i ideal bir Sovyet tipi genç olarak onu durmadan çalışan, ülkesi için fedakârlık gösteren bir genç olarak eserde teşhir etmektedir. Yazarın yarattığı bu kahraman, günlük yaşamında okuyan, çalışan, gezen ve kültürlü bir genç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“— Aziz Tursunaliyev Sağlık Meslek Okulunu bitirdikten sonra Yüksek Öğretmen okuluna da okuduğu için ilim sahibi bir delikanlı. Edebi kitapları çok okuyan, her zaman tiyatroya giden, her şeyi düşünerek yapan biri. Savaşta birbirimizle tanıştık.

Sonra normal hayatından nasıl biri olduğunu öğrenmek istedim” (Kayıpov, 2005: XXXI, 383). Buradan da anlaşılacağı üzere Aziz, sıradan bir vatandaş olmaktan çıkmış, adeta Sovyet yaşamı için örnek teşkil edecek; sürekli kitap okuyan bilge bir kişi, mütemadiyen tiyatrolara katılan modern bir şahsiyet ve savaşçı bir yapıya sahip sosyalist bir karakter. Kısacası savaş döneminde yazarların Sovyet kahraman tiplemesi yaratmak için giriştikleri mücadele, eserlerini propaganda haline getirmiştir.

1.3.1. Savaş Yıllarında Kırgız Hikâyeciliği

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya’nın Sovyet Rusya’ya saldırması sonucunda Sovyet topraklarında pek çok değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişimden edebiyat dünyası da nasibini almıştır. Bu süreç içerisinde gerek şiirde gerek tiyatrodaki gerekse hikâye alanında ortaya konulan eserlerin konusu ve teması savaş olmuştur. Bu dönemde yazılan hikâyeler, muhteva olarak savaştan beslenmiştir. Sovet vatanını korumak, faşist Almanları yok etmek, Sovyet askerlerin kahramanlığı gibi konular dönemin hikâyelerinin temel konusu olmuştur. İkinci dünya savaşı, Kırgız hikâye ve şiirlerinde “Uluu Ata Mekendik Soguş” olarak yer almıştır. Aynı zamanda bu dönemdeki hikâyeler “Kırgızdın Ataktuu Baldarı” başlığı altında yayınlanmıştır.

Savaş döneminde uzun hikâye ve romanlarda bir müddet duraklama yaşanmıştır. Zira bu süreç içerisinde kalın ve hacimli eserler ortaya koymak için yeterince zaman yoktur. Bununla birlikte ortaya konulan eserlerin bir an önce Sovyet hükümetinin taleplerine cevap verilmesi gerekmektedir. İşte bu yüzden edebi eserlerin seri yayın organları ile savaştan görüntülerin halka aktarılması yönünde direktifler verilmiştir. “Bu eserler, cephe ve cephe gerisinden haber verir, askerlerin kahramanlıklarını halka ulaştırır; aynı zamanda askerleri kahramanlığa, emekçileri çalışmaya davet ederek eğitici bir rol de oynar” (Özgen, 2014: 143). Nitekim Türkiye Türkçesine aktarımını yapmış olduğumuz K. Bayalınov’un *Al Emdi Cetim Emes* (O Şimdi Yetim Değil) isimli savaş temalı hikâyesinde Lelya üzerinden tüm Sovyet halkının, içerisinde bulundukları bu savaş sürecinde birlik ve beraber olduklarını, müşterek bir kader yazgısına sahip olduklarını, millet ya da ırk fark ekmeksizin dost oldukları yönünde mesajını vermeye çalışmıştır. Her ne kadar Sovyet halkı kozmopolit bir yapıdan oluşsa müstakil bir yaşama alışmışlardır. Yine aynı şekilde C. Turusbekov’un *Taza Cüröktör Sokkondo* (Temiz Kalpler Çarptığında) isimli

hikâyesinde de cephe gerisindeki kadınların görevinden ve kadınların cephedeki sevdiklerine nasıl mektup yazmaları gerektiği yönünde mesajlar vermektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kısacası savaş dönemi ortaya konulan hikâyeler provokatif amaçlar içermektedir.

Bu dönemde yazılan hikâyelerdeki kahramanlar daha çok istihbaratçı, fedai, korkusuz ve cengâver olarak tasvir edilmiştir. Savaş döneminde ortaya konulan eserlerin pek çoğunda yazarlar, adeta hayali bir Sovyet kahraman tipi yaratma gayreti içerisine girmişlerdir. Ayrıca savaş dönemine damga vuran olaylardan bir tanesi Panfilov komutasındaki 28 Sovyet askerinin Nazi tanklarına karşı göstermiş oldukları üstün başarıdır. Bu olay, 28 Baatır ya da Panfilov Menen Cookerleri (Panfilov ve Cengaverleri) başlığı altında eserlerde yer almıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu dönemin yazarları kalemlerini adeta ideolojik bir silah gibi kullanmışlardır.

Savaş sürecinde ortaya konulan Hikâyelerin provakatif amaçlar içermesi ve hızlı bir şekilde yayına sunulması, dönemin bazı eserlerinde edebi yönünden kısmen yavanlık ve sönüklük hissedilmektedir. Bu durum, dönemin hikâyelerindeki olayların hızlı bir şekilde gelişmesi ve değişmesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu bu hızlı gelişim ve değişim olay örgüsünün bütünlüğünü bozmakta ve olayın akışına müdahale etmektedir. Bu durum, hikâyeleri edebi yönden sönük bıraksa da tarihi olarak dönemin özelliklerini taşıması açısından belge niteliğine sahip diyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN

Şüphesiz ki Tanrı, insanı kadın ve erkek olmak üzere iki ayrı cinsten yaratmıştır. İnsanın bu iki ayrı yaradılışı zamanla toplum içinde farklılığa dönüşmüştür. İnsanoğlu, iki ayrı cins olarak yaradılışının içinde birçok farklılık aramaya başlamış, kendini ve çevresini bu arayışın içinde farklı bir yerde bulmuştur. Nihayetinde kadın ve erkek iki ayrı varlık olma özelliğinden sıyrılıp iki farklı kalıba konulmuştur. Tarih boyunca pek çok farklı yaklaşımlara maruz kalan kadınının da toplumdaki yeri zaman zaman idrak edilememiş, pek çok tartışmalara neden olmuştur. Kimi toplumlarda zarafetin, güzelliğin abidesi; aşkın ve sevdanın meftunu olmuş kimi toplumlarda ise itilip kakılan, hor görülen, küçümsenen köle ve hizmetçi statüsünde yer almıştır.

Kadınların rolü, yeri ve sahip oldu statü birçok toplulukta farklılık göstermektedir. Hatta bu zaman zaman televizyonlarda, gazetelerde, konferans ve toplumsal etkinliklerde tartışma konusu bile olmaktadır. Nitekim bu tartışmalar da yeni değildir. Geçmişten günümüze nihai bir sonuç alınamayan bu tartışmaların elbette bir sonu yoktur. Dünyanın birçok ülkesinde kadınların haklarını ve yükümlülüklerini savunmak amaçlı pek çok yürüyüşler yapılmış, sayısız bildirilerde bulunulmuştur. Her ne kadar nihai bir sonuç alınmasa da somut adımlar atmak amacıyla birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde kadınların haklarına yönelik, vakıflar, dernekler, resmi kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Yaklaşık iki asırdır insanoğlunun doğadan kopup endüstriyel yaşama geçmesiyle birlikte sonunu alınmayan bu tartışmalar günümüzde de hala devam etmekte ve birçok ulusta olumlu ve olumsuz gelişmeler yaşanmaktadır.

Toplumu yönlendiren, aile yapısını oluşturan, toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel alanını inşa eden kadının durumu dünya milletlerinde de pek çok farklı konumda yer almıştır.

2.1. EVRENSEL ANLAMDA KADIN

Dünya genelinde kadın, birden fazla özellikleriyle sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar: kızıl saçlı kadın, kambur kadın, lohusa kadın, bakire kadın, renkli

gözlü kadın, cadı kadın, çilli kadın vb. özelliklerle sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar neticesinde kadın, kimi zaman toplumdan dışlanmış kimi zamansa toplum içinde farklı konumlarda yer almıştır. Örneğin kızıl saçlı kadınlar Orta Çağ Avrupa'sında farklı yaklaşımlara maruz kalmışlardır. "Orta Çağ'da kızıl saç, hayvani cinsel arzunun ve ahlaki yozlaşmanın sembolü olarak görülüyordu. Orta Çağ Avrupası'nda, cadı avı rehberi olarak kullanılan Malleus Maleficarum, kızıl saçın ve yeşil gözün; cadı, kurt adam veya vampir olduğunun işareti olduğunu söylüyordu."¹ Bazı İslam toplumlarında ise lohusa kadının 40 gün gibi belirli bir süre dışarı çıkamayacağına dair batıl inançlar bulunmaktadır. Elbette bu sığ düşüncelerin hiçbir şekilde fıkhi bir kaynağı ve delili yoktur. Eski Çin toplumunda da buna benzer sığ ve bağnaz görüşler bulunmaktadır. "Bir kız evladı doğan ailede yasa girilmesi adettendi ve kız çocuk, yaşamı boyunca kötülük sembolü olarak aşağılık bir konumdaydı. Kız çocuğunu öldürmek bir suç oluşturmadığından, sık sık ölüme terk edilir ya da satılırdı" (Vural Dinçkol, 1998: 36). Buna benzer durum eski Yunan toplumlarında da görülmektedir. "Eski Yunan'da kocası tarafından satın alınmış bir eşya değerinde olan kadın için hiçbir serbesti ve hiçbir hak söz konusu olmamaktadır. Kadının kocasına karşı sadık ve uysal olması gerekmekte ve kadın her bakımdan kocasının nüfuzu altında bulunmaktadır" (Vural Dinçkol, 1998: 39). Ancak başlangıç aşamasında dünya genelinde kadının çok daha iyi durumlarda olduğu söylenebilir. İlk çağlarda kadın, kutsal bir varlık hatta sembol haline geldiği de bilinmektedir. "Başlangıçta ana soyunun hâkim olduğu anaerkil aile tipinin mevcudiyetini savunanlara göre insan hayatının kaynağı olması, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle kadın ilâhlaştırılmış, tabiatla olan benzerliği sebebiyle tabiatın sembolü sayılarak verimlilik ilâhesi olarak tasvir edilmiş, böylece bereket tanrıçası veya ana tanrıça kültü oluşmuş, neticede Kybele, Artemis, Demeter, Astarte, Isis, Afrodite veya Venüs adlarıyla kişileştirilerek tapınma konusu olmuştur" (Harman, 2001: 83).

2.2. TÜRK DÜNYASINDA KADIN

Tarih boyunca pek çok farklı yaklaşımlara maruz kalan kadın, Türk dünyasındaki statüsü diğer toplumlara göre ferdî ve içtimai olarak farklılık göstermektedir. Türk kadını gerek aile içinde gerek sosyokültürel toplum içinde

¹ <https://gorgondergisi.com/kizilsackorkusu/> (Erişim tarihi: 22/06/2022).

gerekse idari yönetim içinde kendine her alanda yer bulmuştur. “Geçmişte kadının horlandığı, değerinin takdir edilmediği cemiyetler olmuştur. Böyle cemiyetler hala mevcuttur. Ancak Türkler gibi millet şuuruna çok erken ulaşmış olan yüksek cemiyetlerde kadına verilen değer her devirde daha isabetli ve diğerlerinden farklı olmuştur” (Cebeci, 2017: 18). Türk toplumunda kadın hem aile içinde hem toplum içinde hem de devlet yönetimi içinde söz hakkına sahip olmuştur. Bu durumu eski Türk devlet anlayışında da görmek mümkündür, nitekim Ahmet Taşağıl’ın belirttiği gibi Eski Türklerde “hatun unvanını taşıyan kağanın hanımı da devlet idaresinde söz sahibiydi. Gerektiğinde kağanın kendi fikirleri doğrultusunda etkileyebiliyordu” (Çift ve Taşağıl, 2022: 152).

Türk toplumunda kadının miras ve mülkiyet hakkına sahip olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde “kız çocuklarına da önem verilir, kızın miras hakkı çeyiz olarak koca evine giderdi” (Çift ve Taşağıl, 2022: 153). Ancak İslamiyet’i kabul eden Türk topluluklarındaki kadınlara yönelik olumsuz görüş ve tezler bulunmaktadır. Müslüman Türk kadının erkelerin kölesi ve esiri olduğu, kafes yaşamına tabi tutulduğu; kadınların ticaret ve mirastan yoksun olduğu, kız çocuklarının yaşam alanlarının sınırlandığı gibi görüşler ileri sürülmüştür. Bu tezlerin hepsinin doğru olduğu söylenemez. “İslam toplumunda kadının durumu birçok Avrupalı yazar tarafından yanlış anlaşılmış ve Müslüman kadının bütün tarih boyunca erkeğin esiri olduğu” (Üçok, 2011:9) söylenmiştir. Bütün bu tezlerin ve görüşlerin yanlış genellemelerden kaynaklandığı, ön yargı gibi peşin hükümlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki bütün bunların yanında siyasi ve politik nedenlerde yer almaktadır. Çünkü geçmişte olduğu gibi yakın tarihte de Müslüman Türk kadını miras ve ticaret gibi pek çok alanda söz hakkına sahip olmuştur. Bunun en büyük örneği Osmanlı’da da yer almaktadır. “1582 tarihli Avlunya Kanunnamesi’nde miri topraklar² kız evlatlarının ve kız kardeşlerinin hakkı korunmuştur. Bir raiyyet öldüğü zaman çiftliği oğulları yoksa başkalarına tapu ile verilir. Değirmeni ve evi ancak akrabasına kalabilir. Yine bir raiyyet ölüp de kızları veya kız kardeşleri bu çiftliği işletseler ve muhtazam olarak da vergi ve öşürlerini verirlerse ve sipahi ben bunu sizin elinizden alıp başka birine tapu ile veririm, diyemez” (Koca, 1998: 76). Bu durum

² Miri topraklar: Devlet hazinesine bağlı olan topraklar.

ticarete de böyledir. “Serbestçe ticaret yapan, malları üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunan Müslüman kadını toplum hayatında kendine düşen yeri almaktan alıkonulmamıştır; hatta *Divân-ı Mezâlim* başkanlığı gibi kadılıktan bile üstün olan bir vazifeyi görmesi doğal karşılanmıştır” (Üçok, 2011:9).

2.3. TÜRK DEVLET TEŞKİLATINDA KADIN VE KADIN YÖNETİCİLER

Toplumun yapı taşlarından biri olan kadının Türk toplumunda ayrı bir yeri vardır. Birçok kültürde kadın ikinci planda tutulurken, Türlerde Orta Asya’dan bu yana kadın hep ön planda yer almıştır. Kadim Türk tarihinden bugüne dek kadın sadece erkeklerin eşleri olarak görülmemiş, onların danışmanı, en büyük destekçisi ve ilham kaynağı olmuştur. Türklerde çok eski çağlardan beri kadın, her türlü kurultayda saygın konuma sahip olmuştur.

“Bozkır Türk toplumlarında kadınların oynadığı rol kaynaklar tarafından açıkça bildirilmiştir. Hunlar zamanından itibaren kadınların devlet idaresindeki etkileri her zaman hissedilmiştir. Bu durumu yakından bilen Çinliler, özel olarak yetiştirdikleri prensesleri Türk kağanlarına göndererek, yönetime doğrudan müdahale etmeye çalışmışlardır. Devletlerin makam ve unvanları sıralanırken en başta kağanlar zikredilir, daha sonra hatunlardan söz edilirdi. Yani hükümdarların hanımları doğrudan devlet yönetimine katılma hakkına sahiptiler. Hem ülke içinde toplantılarda (meclis, kurultay, toy vs.) hem de uluslararası görüşmelerde bulunma yetkileri vardı. Gerektiğinde kağanlara karşı çıkıyor, kendi fikirlerini rahatça söylüyorlardı” (Çift ve Taşağıl. 2022: 138-139).

Türklerin sosyokültürel ve politik açıdan kadınların devlet yönetiminde ve teşkilatlanmalarında yadsınmaz bir etken olduğu gerçeği vardır. Tarihe nam salmış, geçmişten bugüne dek adından çokça söz edilmiş Türk kadın yöneticiler bulunmaktadır. Kahramanlıkları ile bilinen bu kadın yöneticilerin, hükümdarların, liderlerin ve siyasetçilerin başında ilk olarak Tomris Hatun gelmektedir.

Tomris Hatun:

Tarihin bilinen ilk kadın hükümdarıdır. Saka Türklerinin hükümdarı Tomris Hatun, Persler ile yaptığı mücadelelerle tanınmaktadır. “Tomris Hatun özelinde eski

Türklerde bozkır topluluklarında kadının değerini, toplumdaki rolünü anlayabiliriz. Bu semboliktir adeta. Tomris Hatun'un düşmanlarıyla mücadelesi, cesareti ve kendi milletine örnek bir hükümdar olması gerçekten Türk tarihini en zengin yönlerindendir. Tomris Turanî halkların lideri olarak İranî halklarla savaşımıştır" (Çift ve Taşağıl. 2022: 174).

Süyümbike Hatun:

Tatar halkı tarafından özgürlüğün ve bağımsızlığın sembolü haline gelen Süyümbike Hatun, Türk tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Ruslara muhalif olan ve onların ilhakını tanımayan Süyümbike, bu konuda çok mücadele vermiştir. Aynı zamanda Kazan Hanlığı bünyesinde bütün Türk hanlıklarını birleştirmek ve Türk birliğini oluşturmak için çalışmıştır. Tarihin ilk Müslüman Türk kadın hükümdarı ünvanna sahip olan Süyümbike Hatun, Kazan Hanlığı'nı yönettiği süre zarfında Ruslara karşı kahramanca ve cesura vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesiyle Tatar halkının gönlünde taht kurmuştur. Zira kendisi Tatar edebiyat ve tarih kitaplarına konu olmuştur.

Altun Can Hatun:

Savaşçı ve yönetici bir kişiliğe sahip olan Altun Can Hatun Büyük Selçuklu tarihinde önem bir yere sahiptir. Aynı zamanda kendisi Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in eşidir. Devlet yönetiminde Tuğrul Bey'e yardımcı olmuş, onunla sıkıntılarını birlikte göğüslemiştir. "Tuğrul Bey'in üvey kardeşi olan İbrahim, taht iddiasıyla devletin merkezinde büyük bir isyan başlatmıştır. Bu isyanı bastırmakta Tuğrul Bey epey bir zorluk çekmişti. Bunun üzerine, Altun Can Hatun'un emrindeki Oğuzlar ve Türkmenler'den oluşan bir orduyla kılıç kuşanıp orduya komuta ederek, kocası Tuğrul Bey'in yardımına koşmuştur. İsyancıları dağıtmış, Tuğrul Bey'i muhasaradan kurtarmıştır" (Yusuflaroğlu, 2020: 195).

Türkan Hatun:

Harezmşah Devleti'nde önemli bir konuma sahip olan bir kişiliği vardır. Türkan Hatun'un devlet yönetimdeki sözleri itibarlı ve muktedir olduğu bilinmektedir. "Onun mahiyetinde özel bir divân örgütü bulunmaktaydı. Türkan Hatun, çok otoriter yaklaşımının etkisiyle oğluna rakip, çoğu defa ona hâkim bir güç olarak bütün

yönetime karışmaktaydı. Türkan Hatun çok akıllı, yoksulları koruyan, derin bir adalet duygusuna sahip, kendini ana gibi sayan fakirlere karşı alçak gönüllü davranışları ile, yükselmiş olduğu mevkie layık bir prenestir” (Üçok, 2011: 227-228) Kadim Türk tarihinde bu ve buna benzer pek çok kadın yöneticiler bulunmaktadır.

Kurmancan Datka:

Türk tarihinde pek çok kadın kahramanlar mevcuttur. Kırgız Türk tarihinde yer alan Kurmancan Datka, bunlardan birisidir. Zira o, Kırgızların devlet teşkilatında büyük öneme sahiptir. Kurmancan Datka, Rusların Kırgızistan topraklarına ilhakına karşı durmasıyla tanınır. Kendisi siyasi ve politik zekaya sahip birisi olduğu gibi savaşçı bir yapıya da sahiptir.

Tarihi kaynaklarda henüz 17-18 yaşındayken, evleneceği gece ilk defa kendisini göreceği Kul Seyit ile evlenmiştir. Aradan bir yıl geçtikten sonra kocasını terk ederek babasının evine döndüğü rivayet edilir. Daha sonra “O devirde Hokand Hanlığı’na bağlı olarak Alay Bölgesi’ni yöneten Alimbek Datka ile evlenmiştir. O zamandan itibaren Kurmancan’ın hayatında yeni bir sayfa açılmıştır” (Keserci, 2020: 46). Kurmancan Datka, eşi Alimbek olmadığı zamanlar Kırgız halkını yöneterek siyasi ve askeri bir dehaya sahip olmuştur. K. Datka’nın siyasi olarak aktif rol alması ileriki safhada kendisine devlet yönetiminde ve idaresinde büyük katkı sağlamıştır. Halkının sevgisini kazanan Datka’nın dini ve ilmi eğitime önem vermiş, birçok bölgede mektep ve okullar açmıştır. Türkistan coğrafyasının kahraman kadını olarak tarihe adını yazdırmıştır.

Gül ESİN:

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin seçilmiş ilk kadın muhtarıdır. Atatürk ilke ve inkılaplarının Türk kadınlarına tanıdığı seçme ve seçilme hakkının en büyük timsalidir. Böylelikle kadınların yönetimde söz sahibi olma hakkı da tanınmıştır. Gül ESİN’in muhtarlığı, inkılabın kadınlara sunmuş olduğu en belirgin örnekleri arasındadır. Kendisi yaklaşık 500 oy alarak erkek rakiplerini geçip birinci olmuştur.

Gül ESİN, Muhtar olmasının ardından kahvehanelerde kumar oynamayı yasaklamıştır. Aynı zamanda Esin, kız kaçırma olaylarını önlemiş ve nikah işlerini düzene sokarak da büyük başarı elde etmiştir.³

Tarihe Yön Veren Türk Kadınları:

Sabiha Gökçen (Dünyanın ilk kadın savaş pilotu), Safiye Ali (Dünya tarihinde ilk Türk kadın doktoru), Türkan Akyol (Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın bakanı), Fatma Aliye Topuz (İlk Türk kadın romancı), Halide Edip Adıvar (Büyük Türk kadın romancı, Kurtuluş Savaşı'nın usta kadın kalemi), Rafet Angın (Türkiye'nin ilk öğretmeni).

Nene Hatun:

93 harbi olarak da bilinen Osmanlı Rus Harbi (1877-1878) sırasında göstermiş olduğu büyük fedakârlık ve kahramanlıktan dolayı Türk tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Bu savaşa eşi ve abisi de katılmıştır. Ancak abisi ağır bir şekilde yaralı olarak köye dönmüş daha sonra şehit olmuştur. Nene Hatun yaşamış olduğu bu acının üzerine beşikteki bebeğini öpüp son bir kez emzirdikten sonra eline satırı alarak savaşa koşmuştur. 5 Mayıs 1955'te Nene Hatun 'Yılın Anası' seçilmiştir. NATO Genel Komutanı General Ridgway, Erzurum'da Nene Hatun'u ziyaret ederek şükranlarını bildirmiştir (Kahraman ve Aktaş, 2021).

2.4. TÜRK DESTAN VE MİTOLOJİSİNDE KADIN

Milletlerin kültür mirası ve sözlü geleneğin bir parçası olan destan; milletlerin geçmişte yaşamış olduğu sosyal, kültürel ve tarihi önem arz eden olayların tümünü kapsamaktadır. Kadim bir sözlü kültüre sahip olan tüm Türk boyları, sahip olduğu destanlar ile kendi hayatlarına yön verdikleri gibi bunu gelecek kuşaklara da aktarmışlardır. Destanlar; ait olduğu milletin tarihi gelişimini, sosyal, kültürel ve siyasi değişimlerini de yansıtan bir mefhumdur.

Umay Ana:

³https://web.archive.org/web/20161030001119/http://www.aydinkagik.org/tarihte_aydin_kadinlari.aspx (Erişim tarihi: 11.04.2022)

Türk mitolojisinde doğurganlık tanrıçası olarak bilinir. “Umay kelimesi aslında Tunguzca ‘an rahmi’ demektir. Bir insan için en kutsal yer annesinin rahmidir. Umay kelimesi buradan geliyor. Bir Tanrıca olarak bilinir ama daha çok kutsal bir ruhtur. İnsana yardımcı olan bir gibi” (Çift ve Taşağıl. 2022: 173). Kırgız kültüründe Umay Ana’nın önemli bir yeri vardır. Zira Kırgızlar Umay Ana’yı koruyucu bir melek ve ruh olarak kabul etmektedirler. “Kırgız Türkleri, Umay’ı ‘Umay Ene’ şeklinde anarlar ve onun koruyucu bir melek veya ruh olduğuna inanırlar. Her şeyi koruyan, her şeyin piri olduğu gibi kadınların ve çocukların piri de Umay Ene’dir” (Diykanbayeva, 2009: 87).

Ak Ana:

Altay inanışlarında ışıktan var olduğuna inanılan tanrıçadır. “Adına en çok yaratılış efsanesinde rastlanan ulu varlık, melek ve koruyucu bir ruhtur. Yer. gök yaratılmadan önce de var olup hayali gökte dolaştığına inanılan ‘Ağ Ana’, hayatın başlangıcında olan ne varsa hepsine ruh vererek, yaşamın döngüsünü omuzlarında taşıyan olarak düşünülmüştür” (Beydili, 2004: 24). Everenin başlangıç aşamasında canlılara ruh verip yaşam döngüsünü başlattığı rivayet edilen ve kadın tanrıça olarak bilinen Ak Ana/Ak Ene, Türk mitolojisinde kadının yaratıcı edasıyla evrenin teşekkül biçimini oluşturmasından bahsedilir.

Dede Korkut:

Oğuz Türklerinin töresi, yaşamları, hayat mücadeleleri, manevi değer yargıları, gelenek ve görenekleri hakkında önemli bilgiler ve ipuçları veren; sözlü edebiyatın en büyük parçalarından biri olan halk hikâyesi, destan ve masal unsurlarının bir arada yer aldığı *Dede Korkut* eserinde de kadınların değer yargılarından bahsetmektedir. Geçmişten günümüze Türk toplumunda nezaketi zarafeti olan hüviyet sahibi kadınlar, güzelliğin, zarıflığın, estetiğin ve arzunun bir parçası haline gelmişlerdir. Bu ozanların piri olan Dede Korkut hikâyelerinde de görülmektedir. “Türk destanlarındaki kadın ile ilgi motiflerden, onun sosyal hayattaki veya Türk cemiyetinin kolektif şuurundaki yerini almak mümkündür. Bu destanlarda kadın bazen aile revidir, ama her zaman evin direği, erkeğin vefa dolu arkadaşı ve Türk çocuklarının anasıdır. Bazı destanlarda kadın ilahi bir varlıktır. Oğuz Kağan’ın annesi Ay Kağan da böyle kutlu bir kadındır. Irmak dalgası gibi saçlar, inci gibi dişler, süt beyazlıklar, Oğuz Kağan destanında kadının güzelliğini tasvirde kullanılan teşbihlerdir” (Cebeci, 2017: 18-19).

Yine aynı şekilde Dede Korkut hikâyelerinde kadınların yoldaş oluşundan ve yaşanan bütün zorluklarda erkeklerle birlikte müşterek hareket edişinden bahsetmektedir. Zira Korkut Ata'nın hikâyelerinde kadınların, güzelliğinin yanında kahramanlığı ve yol arkadaşlığı anılmaktadır: “Beyrek, kızıdan ayrılıp evlerine geldi. Ak sakallı babası karşı geldi, der: ‘Oğul fevkalâde olarak bugün Oğuz'da ne gördün?’ ‘Ne göreyim, oğlu olan evlendirmiş, kızı olan kocaya vermiş.’ Babası der: ‘Oğul yoksa seni evlendirmek mi gerek?’ ‘Evet ya, ak sakallı aziz baba, evlendirmek gerek’ dedi. Babası der: ‘Oğuz'da kimin kızını alıvereyim?’ Beyrek der: ‘Baba bana bir kız alıver ki ben yerimden kalkmadan, o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmına varmadan o bana baş getirmeli, böyle kız alıver baba bana.’ Dedi. Babası Pay Püre Han der: “Oğul sen kız istemiyorsun, kendine bir hempa⁴ istiyormuşsun, oğul galiba senin istediğin kız Pay Piçen Bey kızı Banu Çiçek'tir.’ Dedi. Beyrek der: ‘Evet ya, evet ak sakallı aziz baba, benim de istediğim odur” (Ergin, 2018: 70-71).

Bu öyküdeki duruma muadil sayılabilecek bir diğer olay ise *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul* hikâyesidir. Bilindiği üzere Azrail, Deli Dumrul'un canını almak ister. Nihayetinde Dumrul, Azrail ile anlaşmaya varır. Anlaşma sonucunda can yerine can bulmak şartıyla Azrail canından vazgeçeceğini beyan eder. Deli Dumrul, anne ve babasına giderek kendi canının yerine onlardan birsinin canını ister. Ancak anne ve babası Dumrul'un teklifini reddeder. Deli Dumrul, çaresiz bir şekilde eşinin yanına helallik almaya gider. Dumrul'un eşi bu durum karşısında şöyle cevap verir:

“Ne diyorsun ne söylüyorsun?

Göz açıp da gördüğüm

Gönül verip sevdiğim

Koç yiğidim şah yiğidim

Tatlı damak verip öpüştüğüm

Bir yastıkta baş koyup emiştığım...

... Senin o nâmert anan baban

⁴ Hempa: omuzdaş

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar

Arş şahit olsun sekizinci kat gök şahit olsun

Yer şahit olsun gök şahit olsun

Kadir Tanrı şahit olsun

Benim canım senin canına kurban olsun” (Ergin, 2018: 133-134).

Dede Korkut hikâyelerinde kadına yönelik hitaplarda hep onore edicidir. Kadınlara arz edilen ve övgüye layık olan birçok vasıflar yer almaktadır. “Dede Korkut hikâyelerinde tasvir edilen kadın şöyledir: Erkeğin Başının bahtı, evinin tahtı, topuklara kadar uzanan ve siyah saçlı, kurulu yaya benzer ve çatma kaçlı, dar ağızlı, ince belli, kara gözlü, uçar gibi yürüyen, kar üstüne kan damlamış gibi kızıl yanaklı, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı” (Cebeci, 2017: 19).

Cañıl Mirza Destanı:

Toplum hafızasının gidebileceği en eski yer olan destanlar Türklerin kadına bakışını gösterme açısından son derece önem arz eder. Bu minvalde Kırgız Türklerinin kahramanlık destanları arasında yer alan *Cañıl Mirza Destanı*’nın başkahramanı kadındır. Cesareti ve çevikliğinden dolayı “Mirza” lakabını alan bu başkahraman, halkını düşmana karşı korumuş ve Kalmuklarla savaşmıştır. Cañıl Mirza, dağılan halkını bir araya getirmeye çalışmış, onların bağımsızlığıyla mücadele etmiştir.

Manas Destanı:

Manas Destanı, Kırgızların bir bakıma ansiklopedisi gibidir. Manas Destanı’nda Kırgızların bütün gelenek ve göreneklerini, törenlerini, düğünlerini, inanışlarını, Orta Asya Türk tarih ve medeniyetine ait hatıraları görebileceğimiz bir eserdir. “Kırgız kültürünün en güçlü unsurlarından sayılan dört yüz bin mısradan meydana gelen ve Kırgız Türklerinin milli kahramanı Manas’ın etrafında oluşan olayları anlatan Manas Destanı, Kırgız-Türk medeniyetinin güçlü bir eseri niteliğinde olup, Orta Asya Türk kültürünün, Kırgız dilinin gelişmesi ve yerleşmesinde halen de etkileri devam etmekte olan bir edebi üründür” (Uzun, 2018: 1302).

Türk destanlarında kadın tipi sadece soyun devam etmesi ya da doğurganlık unsuru olarak yer almaz. Kadın, aile bütünü oluşturur ve destanda ana birincil kahraman tiplerinde yer alır. Türk destanlarında kadın, erkeğe danışmanlık yaptığı gibi bazen de evin reisliğini üstlenir. Türk destanlarında kadın yer yer ata biner, kılıç kuşanır, ok atar ve ava çıkar. Manas Destanı'nda bu tipe birincil örnek olarak Kanikey yer almaktadır.

Kanikey: Manas'ın üstesinden gelemediği işlerde ona danışmanlık yapmıştır. Destanda Kanikey'in en birincil özelliklerinden bir tanesi de ileri görüşlü olmasıdır. Köskamanların Manas'ı zehirleyeceğini anlayan Kanikey, Manas'ı atına atıp kaçırarak ölümden kurtarmıştır.

Manas, Kanikey'i görmek için bir gece çadırına girer. Fakat Kanikey, Manas'ın bu şekilde çadırına girmesini kabullenmez ve arbede esnasında Manas'ı bıçakla yaralar. Manas, Kanikey tarafından bıçakla yaralanıp ona yenilmesi onu umutlandırır. Çünkü Kahramanın yenen kadın ona layık biri olduğu düşüncesine kapılır.

Kanikey, Manas ile evlenmeye giderken yanında kırk tane kızla beraber gider. Bu kırk kız da Manas'ın kırk çorasıyla evlenir.

Ayçürök/Ayçörök: Kırgızların milli kahramanlık destanı olan Manas Destanı'nda Semetey'in eşidir. Aynı zamanda Manas'ın gelinidir. Ayçürök, Manas Destanı'nda kadınlar arasında ileri görüşlü ve tabiplik bilgisine sahip bir kişilik olarak geçmektedir. Semetey bir gün zehirli bir okla vurulur. Ayçürök son anda Semetey'in bağrındaki zehirli oku çıkarıp onu tedavi ederek iyileştirir. Semetey öldükten sonra Ayçürök uzun bir müddet Kırgız halkını yönetip idare etmiştir. Kırgız kültüründe kız çocuklarına Ayçörök ismi sıkça verilen bir addır. Ayçürök/Ayçörök: Ay gibi parlak ve güzel, cesur, temiz ve iffetli anlamlarına gelmektedir.

2.5. CEDİTÇİLİKTE KADIN

Ceditçilik, 19. yüzyılın ikinci yarısında İsmail Gaspıralı önderliğinde Rusya'daki Türk halk cumhuriyetlerine yönelik eğitim ve kültür alanında yenileşme gelişmeye dayalı bir aydınlanma hareketidir. Bu eğitim sistemini Usûl-ı Cedîd adı altında uygulamaya konulmuştur. İsmail Gaspıralı'nın öncülük ettiği bu uygulama Kırgız eğitim ve öğretiminde dini eğitimin yanında matematik-fen gibi ilmi eğitimi de

veren Usûl-ı Cedid okulları Kırgız gençlerinin eğitimine öncülük etmiştir. 1924 yılına kadar sürecek olan Ceditçilik akımı sayesinde Kırgız gençleri Kırım, Taşkent ve Almatı gibi şehirlerdeki okullarda eğitim görmüştür. “Usûl-ı Cedid uygulamaları, zamanla Türk dünyasında ‘Ceditçilik’ adı verilen bir aydınlanma ve uyanış hareketine dönüşmüştür. Ceditçiler, çeşitli gençlik örgütleri kurarak, milli ve manevi yönden halkı aydınlatmaya ve yönlendirmeye çalışırlar” (Buran, 2015: 84).

Böyle donanımlı ve idealist bir yapının toplumu ferdi ve içtimai yönden geliştirmeye ve ilerletmeye çalışan bu hareketin, kadınların haklarını es geçmesi düşünülemez. “Ceditçi hareket içinde genel olarak eğitim, önemli bir mesele olmakla birlikte, kız çocuklarının eğitimine de büyük önem verilmiş ve onlar için Orenburg ve Kazan gibi merkezlerde medreseler açılmıştır. Bu okullarda okuyan kızlar, sadece okuma yazma öğrenmekle kalmayıp Ceditçi düşüncelerin etkisiyle değiştirilen zengin içerikli müfredatlarla ilmiyal, akaid gibi İslami ilimlerle birlikte ev idaresi, ilkyardım, dikiş, nakış gibi bilgi ve becerileri de öğrenerek her bakımdan donanımlı ‘ideal kadınlar’ olarak yetiştirilmişlerdir” (Kınacı, 2020: 124). Esasen Usûl-ı Cedid okulları misyonu itibarıyla dini eğitimin yanında matematik fen gibi ilmi eğitimi de veren okullardır. Kadınların geride kalmaması için de bu mefkureyi bütün sistemine genel olarak yaymışlardır.

İsmail Bey Gaspıralı tarafından kızlar için açılan Usulü Cedit mektepleri sayesinde her bakımdan donanımlı Türk kızları yetişmiştir. Başta Tercüman gazetesinde olmak üzere ve yazılan pek çok edebî eser vasıtasıyla Türk kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. 1906 yılında çıkmaya başlayan Âlem-i Nisvan ile Rusya idaresi altındaki Türk kadınlarının ilk defa Kendilerine has müstakil bir dergileri olmuştur. O demende Rusya’daki Türk kadınlarının modernleşmesinde ve örgütlenmesinde bu dergisin çok önemli bir misyonu vardır” (Kınacı, 2020: 138).

2.6. SOVYET SOSYALİST SİSTEMDE KADIN

Bu dönemde kadınların gerek siyasi konumu gerek sosyal alanlardaki konumu gerekse edebiyattaki yeri birçok yönüyle ele alınmıştır. “Sovyet kadın sorununa özellikle dikkat çekilmiş ve kadın aydınlanmasına önem verilmiştir. Sovyet devrinde Sovyet ideolojisi kendi ideal kadın tipi olan ‘Devrim Kadını’ tipini yaratmayı

başarmıştır. Stalin döneminde ve II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet ülkesi kadınlarının omzuna çok büyük bir yük yüklenmiştir. Sovyet ülkesinin kadınları bu süreçleri büyük acılarla atlatmışlardır” (Kınacı, 2020: 121).

Bu dönemde Sovyet Rusya’daki Türk kadınının konumu da edebiyat, gazete ve dergilere yansımıştır. Ortaya konulan eserlerde Ekim devrimini ele alarak, kadınların konumunun yükseldiğini, rejimin getirisiyle birlikte kadınların değer kazandığını, eskiyi (1917 öncesi) kötüleyerek; kadınların eskiden hor görüldüğünü ve Lenin’in gelmesiyle birlikte kadınların eşitlik kazandığı ele alınmıştır. Sovyet dönemi Kırgız edebiyatında kadın sadece güzelliği ile ele alınmamış; kadının emekçiliği, çocuk yetiştiriciliği, aile kuruculuğu, siyasi konumu (parti üyeliği ve meclise girmeye hak kazanması), savaş sırasında cephe gerisindeki desteği ve eğitimdeki yeri gibi birçok konularda kadına yer verilmiştir.

“1917 Devrimi ile birlikte siyasi, ekonomik ve sosyal alanda pek çok değişiklik yaşanmıştı. Değişimin en çok hissedildiği alanlardan biri de kadının toplumsal konumuyla ilintiliydi. Kadın özgürleşmesi ve kadın sosyal hayatta var olması sorunu, Marksist-Leninist ideoloji içinde önemli bir yer tutuyordu. Çünkü Marksist ideolojide bir toplumun gelişmişlik düzeyi ile o toplumdaki kadının konumu arasında sıkı bir ilişki söz konusuydu. Kadının toplumsal gelişimi, bir toplumun gelişmişlik düzeyine ışık tutan en önemli ölçülerden biriydi. Bu sebeple Lenin de Marks’ın görüşlerine uygun olarak kadın sorununu acilen çözülmesi gereken bir sorun olarak görmüştür” (Kınacı, 2020: 133). Ancak bunu Sovyet hükümeti birtakım dayatmalarla yapmaya çalışmıştır. Özellikle basın ve neşriyat alanlarını kendi kontrolünde tutarak yazar ve şairlerin ellerindeki kalemlerinin bir diğer ucundan tutarak onları yönlendirmiştir.

Komünizmin Kırgız edebiyatına girmesiyle birlikte Edebiyatın teması da değişmiştir. Sovyet rejimi birçok alana el attığı gibi kadınların konumuna da el atmıştır. Kadınların gerek eğitim hayatı gerekse sosyal hayattaki konumu gibi birçok alanda kadınları yüceltmiş, onların halklarını savunarak kadınları Sovyet rejimine yakın tutmaya çalışılmıştır. Sovyet rejimi bu sayede çocukların eğitiminde başrol oynayan annelerin gelecek kuşaklar için komünist ideolojisine uygun nesiller yetiştirmeyi amaçlamıştır. 1917 Ekim ihtilalinden sonra Kırgız edebiyatı büyük bir değişim ve oluşum içerisine girmiştir. Bu dönemde: basın, radyo, gazete ve televizyon

gibi iletişim araçları propaganda amacıyla kullanılmış ve bu iletişim araçlarından Kırgız kadınlara daha çok “Sovyet kadını” yakıştırmayla seslenilmiştir.

Bu dönemde kadınlarla ilgili yazılan eserlerde; eşitsizlik, adalet, kadınların hayattaki yeri, kadın olmanın zorlukları gibi eserler verilmiştir. Ortaya konulan eserlerde kadınların konumunun da artık farklı olduğu, eski düzende kadınların maruz kaldığı baskıların yeni düzende ortadan kalkacağı, kalkması gerektiği ifade edilir.

2.7. KIRGIZ KÜLTÜRÜNDE KADIN

Bir toplumda kadının değerini anlamak için o toplumun milli ve kültürel değerlerini, geçirdiği tarihsel süreci anlamak gerekir. Aynı zamanda o toplumun hukuk sistemi, siyasi yönetimi ve dini inanışı göz önünde bulundurulmalıdır. Zira söz konusu toplumun kadına verdiği siyasi ve hukuki hakların ne düzeyde olduğu, kadınların ait olduğu toplum içerisindeki milli ve kültürel değerlerinin korunup korunmadığı, bağlı olduğu dinî hükümlerin kadınların haklarını savunup savunmadığı büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda Kırgız kadınından söz ederken yukarıdaki kıstasları da ele aldığımızda birçok tarihi serüven karşımıza çıkmaktadır. Zira kadim bir tarihi geçmişe sahip olan Kırgızların, devlet yapılanmasında zaman zaman değişiklikler olmuş, birçok savaşlar ve çetin mücadeleler geçirmiştir. Aynı zamanda konargöçer bir yaşama sahip olan Kırgız halkının da daha sonraki süreçlerde yerleşik hayata geçmesi, Kırgız kadınlarının yaşamında büyük değişikliklere neden olmuştur. Dünya tarihinde yaklaşık iki asırdır insanoğlunun doğadan kopup endüstriyel yaşama geçmesiyle birlikte, kadınların erkekler ile müşterek iş gücü ve politik hayata atılmaları büyük yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Ancak Kırgız halkı, yerleşik hayata geçmesi diğer milletlere göre daha geç olmuştur. Bu geç kalmışlığın elbette siyasi ve coğrafi sebepleri vardır. Lakin bu gecikmenin etkilerini daha önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi eğitim ve öğretime olumsuz olarak yansımıştır. Kırgız yazılı edebiyatının bu kadar geç başlamasının en büyük sebeplerinden bir tanesi şüphesiz Kırgız Türklerinin diğer Türk boylarına göre daha geniş bir göçebe yaşam tarzına sahip olmalarıdır. Bunun sonucunda da Kırgız topraklarında belirli bir eğitim sistemi (okul, mektep, medrese...) kurulamamıştır. Global dünyada eğitimin önemi büyüktür. Eğitim; küreselleşmenin büyük bir payını içinde barındıran, toplumun gelişmesinde rol

oynayan ve topluma yön veren bir faktördür. “Fertlerin sosyalleşmesine yardımcı olan, sosyal münasebetleri ve toplumun sosyal bakımdan kalkınmasında rol oynayan eğitim, faaliyet sahası itibariyle sosyolojinin kapsamı ve çemberi dışında düşünülemez” (Erkal, 2000:104). Toplumun gelişmesini ve ilerlemesi saylayan faktörün okumanın ve yazmanın yani eğitimin olduğu bilinen bir gerçektir. Zira eğitim ve öğretimin, toplumu ilgilendiren bir durum olduğu aşıkardır. Çünkü geri kalmış bir toplumun yozlaşmış ananelerini, gelenek ve göreneklerini değiştirmek ancak eğitimle mümkündür. Lakin göçebe hayat tarzı yüzünden modern bir eğitim ve öğretime diğer Türki cumhuriyetlere ve dünya ülkelerine nazaran geç başlamaları Kırgız kadınların hayatlarını pek de olumsuz etkilemiş sayılmaz. Zira konargöçer bir toplumda müşterek çalışma anlayışı ve iş bölümü vardır. “Göçebe Kırgız, Kazaklarda diğer yerleşik Türk boylarına nazaran kadının özerkliğinin daha güçlü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kadın-erkek iş paylaşımında olsun, karar alma mekanizmasında olsun yerleşik hayat sürdüren kadınlara nazaran göçebe kadınların toplum hayatına katılım oranının daha fazla olduğu gözlemlenir. Çünkü göçebe otağının içinde kadını erkeklerden ayrı tutamazsınız, daire şeklindeki otağın sağ tarafı evci (kadın), sol tarafı er (erkek) tarafıdır. Yani eşyaların yerleştirilmesinden, yemekte veya aile meclisindeki oturduğu yere kadar evin sağ tarafı kesinlikle kadına aittir. Hayatının çoğunu at üstünde rüzgar gibi estirerek geçiren Kırgız kadını hareketlerini kısıtlamayan kıyafetler giymiştir, her an başına gelebilecek tabiat sürprizlerine karşı tetikte olması için her türlü bilgiye ve kabiliyete de sahiptir” (Cumakunova, 2021: 32).

Bir diğer açıdan kültürel miras da kadınların yerini ve önemi yansıdan faktörlerdendir. Bunun için sözlü geleneğin bir parçası olan atasözlerini ele almakta fayda vardır. “Çünkü atasözlerinde tespit edilen bulgular Kırgız kadını tanımamıza yardımcı olacaktır. ‘Kızı bardın nazı bar’ (Kız evi naz evi) sözü kızların değerini anlatan atasözüdür. ‘Kızga kırk üydön tıuu’ (Kıza kırk evden uyarı) atasözü ise kızın sadece bir evin kızı olmadığını, onun bir boyun, bir köyün hatta bir milletin kızı olduğunu, dolayısıyla onu tüm milletin uyarmasında ya da nasihat etmesinde sakınca olmadığını gösterir. ‘Otko cakın şiş küyöt, enege cakın kız küyöt’ (Maşa ateşe, kız anneye yakındır) diyerek kızın asıl eğitimcisinin anne olduğunu belirtirken, ‘Atanı körüp uulu ösöt, eneni körüp kız ösöt’, (Babayı görerek oğul, anayı görerek kızı büyür) diyerek evdeki anne babanın çocuklar için vazgeçilmez örnek insanlar olduğuna vurgu

yapılmıştır. Çocuk eğitiminde anneye daha çok görev düşeceğini ‘Atası caman asta oñolot, enesi caman ezeli oñolboy’ (Babası kötü olan yavaş yavaş düzelir, anası kötü olan asla düzelmez) atasözü açıkça anlatmaktadır” (Diykanbayeva, 2017: 63).

Söz konusu bu yaklaşımları, Kırgızların dini inanışları açısından ele aldığımızda farklı varyasyonlar karşımıza çıktığı gibi benzer nitelikler de yer almaktadır. “Destanlarda genelde Kırgızların İslam inancına tabii olmalarından önceki dönemlere ait olaylar olduğu dikkate alınır, İslam’a daha geç tabii olan Kırgızların kadına bakış açısı sonra değişti mi sorusu akla gelebilir. Fazla değişmediğini söyleyebiliriz. Çünkü aile ve toplum kuralları hala eski Türk törelerine göre yürütüldüğünün ve kadının aktif konumunun devam ettiğini ‘Alay Kraliçesi’ lakaplı Kurmancan Datka örneğinden görmekteyiz. Yakın tarihte, yani 19. asır ortasında yaşayan Kurmancan Datka, 19. yüzyılda İslam dininin daha baskın olduğu Kırgızistan’ın güney bölgesinin neredeyse tamamına hükmeden bir kadın idareciydi” (Cumakunova, 2021: 32).

Dini inanış açısından değerlendirdiğimizde Kırgız kültüründe dini inanışın kadınlar üzerinde yer yer olumsuz etkileri karşımıza çıkmaktadır. Bu durum tezimizin içerisindeki Türkiye Türkçesine aktarmış olduğumuz birkaç hikâyelerde de kendini göstermektedir. Genellikle bu olumsuzluklar dini liderler yani mollalar aracılığıyla karşımıza çıkmaktadır. Açıkçası bu durumun izahatı geniştir. Bunun açıklamasını yapmak için dinin kültürel etkilerini belirlemek ve biraz geriye doğru gitmek gerekir. Dini ve dinin kültür üzerindeki etkisini şöyle açıklamak gerekirse: “Kültürü oluşturan ana öğelerden biri de dindir. Din, kutsal yani birbirinden ayrı ve yasak nesnelerle ilgili olan inançlardan ve belirli tapınma yöntemlerinden meydana gelmiş ortak bir sistemdir” (Turan, 2010: 109). Her milletin, kavmin ya da toplumun benimsemiş olduğu birçok din olmuştur. Bu benimsemiş oldukları dinin kurallarını hatırlatan ya da bu kurallar çerçevesinde topluma yön veren ve bu sayede toplum tarafından üstün bir statüde görülen kişilere din adamı denilmiştir. Türklerin geçmişten bugüne, inandıkları dinlerdeki din adamları “kam, şaman, otacı, Molla, derviş, imam, müftü, hoca vs.” şeklindedir. Tarihi kasnaklara baktığımızda Kırgızların, İslam’a geçişleri diğer Türk boylarına göre daha geç başlamıştır. Orta Asya’daki Türk topluluklarının boylar halinde İslamiyet’e geçişleri VIII. ve XII. Yüzyıllarda başlamıştır. Ancak Kırgızların bir bütün halinde İslamiyet’e geçişleri, bu tarihlerden çok sonra gerçekleşmiştir. Kırgız

Türklerinin bir bütün halinde İslamiyet'i kabul etmeleri XVIII. yüzyıldan sonra başlamıştır. Bunun nedenleri, Kırgız Türklerinin sürekli göç halinde olmaları sonucunda belirli bir eğitim sisteminin (mektep, medrese, tekke...) olmamasıdır. Diğer Türk boylarına göre daha geniş bir göçebe yaşam tarzına sahip olan Kırgızların kendi içlerinde dini eğitim verebilecek bir din adamı yetiştirememişlerdir. "Kırgızlar göçebe olarak yaşadıkları ve okuma-yazma bilmediklerinden dolayı İslam dinini diğer yerleşik hayata geçmiş Türkler gibi medreselerde belirli bir eğitimle veya yazılı kaynaklardan öğrenme imkânları olmamıştır" (Soltonoyev, 2003: 110). Ayrıca dönemin seyyahlarından T.W. Atkinson da eserlerinde Kırgızlar arasında okuma-yazma bilenlerin olmadığını ve mollalara koyun karşılığı muska yazdıkları anlatılır (Cihan, 2015). İsmail Gaspıralı'nın önderliğinde, XIX. yüzyılının sonu ile XX. yüzyılın başlarında açılan Usul-i Cedit okulları sayesinde pek çok Kırgız gençleri eğitim almaya başlamıştır. Bu sayede dini eğitimin yanında ilmi eğitimi de alarak okuma yazmayı öğrenmişlerdir.

Pek çok açıdan Kırgız kültüründe kadınların yerini ve önemi açıklamış bulunmaktayız. Yer yer olumlu yer yer olumsuz izahatı geniş olan konuları sınırlı ölçüde ifade etmeye çalıştık.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELER VE TAHLİLLERİ

3.1. MARİYAM İLE GÖL KENARINDA

Kasım TINISTANOV

Bahar mevsimi, doğanın süslenme dönemi ve canlıların yeşerip büyüme vakti... Bir varlar bir yoklar. İki can bir can halde dolanır durur. Koyun kuzusu, inek buzağısı, deve köşegi ile ayrı ayrı sevinirler. Hasat zamanı... Çiftçi Kırgızlardan bir bölümü gölün kenarına doğru yerleşmiş.

Akşam vakti ben tepedeyim. Altımda göl. Göl durgun ve berraktı. Yüzeyinde küçük küçük dalgalar. O, bahar mevsiminin türlü türlü ezgileriyle meşguldü. Seviniyor, eğleniyor ve gülüyordu. Belli belirsiz zamanlarda neşelenen Ay'ın yüzü beşikteki masum bir bebeğin yüzü gibi dünyada olup bitenden bihaber görünüyordu.

Göl durgun ve berraktı...

Sıra sıra dizilen beyaz evler göle ayrı bir güzellik katıyordu. Kapıların hepsi kapalı bir şekilde göle doğru bakıyor. Akşama doğru rüzgâr, otların başını hareket ettirmeden okşayıp serbest bir şekilde gölün yüzeyiyle kucaklaşarak tekrar kapalı kapının arasından çıkıp çadırın tepesinden çıkıyordu. Gölün yüzeyinden aldığı saygınlıkla evlerin itibarı artıyordu.

Bereketli avlu sayısız koyunlarla dolup taşmış. Kadınlar ellerine bakraçları alıp sabahki yoğurtlarını hazırlıyorlar. Koyunlardan birisi ipe bağlanırsa (avluya çekilme) içlerinden birisi serbest kalır. Akşama kadar kuzuları gözünde tüten koyunlar, bakraçta kalan sütleri insanlardan kıskanıp avludan uzaklaşarak yavrusuna veriyor, sessizce kuzusunun kuyruğunu kokluyordu.

Gençler avlunun biraz ötesinde çimlerde koşuşarak dümpöldök⁵ oynuyorlar. Çizginin dışındakiler içindikileri vurmaya çalışıyor. İçeridekiler yanlarına adam almak için kuvvetli bir şekilde adımlar atıyor. Dışarıdakiler de iki büklüm yerde yatan içerideki kişileri tekmeleyerek ortağını kaptırmamaya çalışıyordu. Toplanan gençler sırayla hünerlerini gösteriyorlar. Büyüyüp gelişen genç vücut (...) Geleceğe ustaca

⁵ Kırgız çocuk oyunlarından biri.

hazırlanıyor. İhtiyarlar ise başka bir tarafta. Bazıları göl kıyısında kumların üstünde *Tokuz Korgool*⁶ oyunu ile meşgul. Oyunda biri taşları kaçırıyor, diğeri yiyor. Oyunun bu kaçırtırma ve kovalamaca serüveni sırasında geçmiş günleri düşünüp muhasebesini yaparak muhabbet ediyorlar. Oyuna dahil olmayan kişiler ise boynuzdan yapılmış tütün tabakasını çizmesindeki konçtan çıkarıp içmeye başladığında aralarında laf dalaşına girişiyorlar. Kimisi yiğitliğinden bahsediyor, kimisi de atını övüyor. Bazıları da geçmişteki sınırsız özgür oldukları zamanlarını acıklı ve titrek bir halde özlemleri bir şekilde dile getiriyordu.

Mariyam da üzgündü. Gönlünü eğlendirmek için dışarı çıktı. Başında kunduz yapımı bir kalpak, üzerinde ise mavi renkli bir gömlek. İhtiyarlardan çekindiği için büyük evin arka tarafına doğru döndü. Mariyam'ın neden dışarı çıktığını biliyorum. O sıkılan gönlünü akşamın serin havasıyla ferahlatmak istiyordu. Akşamları evinde oturup uçsuz bucaksız hayal deryasındaki enstrümantal hayatına ışık tutacaktı. Mariyam bin bir düşünceler içerisinde göle doğru gitti. Göl kıyısında oturup yüzünü yıkadı. Şırl şırl ederek çizmesine doğru yönelen küçük dalgalar, Mariyam'ı içine hapseden ve daha önce tesiri altında kaldığı düşlerin etsinden kurtardı. Mariyam kendisine doğru gelen dalgaları eliyle itekleyerek oynuyor, kendi kendine şarkılar mırıldanıyordu. Fakat ayağa kalktığında elini havlusuna silince tekrardan derin düşüncelere daldı. Elinden havlusu düştü. Gülün yüzeyinde hayalini canlandırdı. Mariyam'ın gözleri gülün üstünde donup kaldı.

Mariyam ne düşünüyordu? Mariyam, gölün uçsuz bucaksız kıyısını düşünürken gözleri gölün derinliklerine dalıp gitti. “Benim düşlerim uçsuz bucaksız gölün kenarından kaçıp gitti, bu durumdan kurtulmak, çıkışı olmayan hayatın ve berrak gölün bulanık dibi midir?” dedi. İşte bunlar Mariyam'ın içini kemiren düşüncelerdi. Gölün yüzeyinden karaya doğru esen rüzgâr birden yükselip Mariyam'ın şakaklarındaki saçlarını savurup dağıtıyor, eteği dalgalanıyordu. Gölün yüzeyi savruluyordu. Var gücüyle bir araya gelip gayret gösteren dalgalar uçurumdan aşağı düşerek kuvvetini yitirdi ve şırl şırl ederek bilinmedik eski halk hikâyelerini mırıldandı. Mariyam, tesiri altında kaldığı ve aklını başından alan düşüncelerden yengesi Karaçaç'ın sessiyle sıyrıldı ve eve doğru yöneldi...

⁶ Kırgızca bir oyun türü. (Mangala)

Bugünün manzarası: gölün kenarına dizilmiş beyaz evler, Kırgız çocuk oyunları, otlayan sığırlar, *Tokuz Korgool*⁷ oynayanlar ve diğerleri. “Ah dünya ah! Zamanını beklemeyen hayat mı?” diyerek geçmiş günleri hatırladı. O gam ve kederle doyar. Zavallı Mariyam’ın bu hayatı aklına takılı kaldı... Gece olunca insanlar uykuya daldı. Ben de yattım. Fakat uyku gelmedi. Mariyam’ın elem ve kederi aklına takılı kaldı. Ben ne zaman hayal deryasında küreksiz kayıkla yol aldım. Ne zaman karanlık ve yolu olmayan bir yerde ilerlesem karanlığın ortasında ilerliyormuş gibi hissediyorum. Her yerim titriyordu. Hiçbir şey görünmüyordu. Yoğun ve dipsiz karanlık, kücreyip sallanıyordu.

Ben yürüye yürüye zavallı Mariyam’a bir yer arıyorum. Ama hiçbir yer bulamıyorum. Kendimi zifiri karanlık bir yer içinde görüyorum. Uyku gelmiyor. Yattım; belki de gece yarısıydı, bilmiyorum. Çünkü kulağıma zar zor gelen sesler beni ağır düşlerimden kurtardı. Ben şarkıya kulak kabartıp dinlemeye başladım. Bir süre sonra köye doğru yaklaştıkça belirginleşen bu ses:

Kara gözlerin güzel görünür,

Kalıba konulmuş gibi.

Kaygılarını bir kenara bırak,

Karanlık gecelerde uyan.

Diyerek şarkının sonunu uzatınca: “Karma kagınçık oy... karışkırdın kançığı oy” diye bekbekey⁸ şarkısını söyleyen Karaçaç’ın sesini duydum. Karaçaç’ın daha önce şarkılarının sonunu uzattığını bildiğim için bu şarkıyı söyleyenin de Kurman olsa gerek diye düşündüm. Karaçaç’la konuşup fırsat olursa Mariyam’a rastlamayı, hiç olmazsa Kurman ile sohbet edip geri dönme düşüncesi ile yerimden kalkıp dışarı çıktım. Dışarı çıktığımda Ay parlaktı. Göl sessiz ve sakindi. Avluya yaklaştığımda (beni tanıyamadılar galiba.) Kurman sanki saklanıyormuş gibi görünüyordu. Karaçaç telaşla önüme çıkarak:

⁷ Kırgızca bir oyun türü. (Mangala)

⁸ **Bekbekey (БЕКБЕКЕЙ)** 1. Eski Kırgız geleneklerinde geceleyin sürüyü bekleyen kızlar ve gelinlerin eğlenerek söyledikleri şarkının adı. 2. Geceleri sürüyü bekleyen kadınların haykırması

— Eyvah... Sen miydin? Aklımdan çıkmış unutmuşum. Görümcem seni uyandırmamı bana söylemişti, dedi.

— Evet, benim. Olsun telaşlanmana gerek yok. Orada saklanan kim? Diye sordum.

— Kimsenin senden saklandığı falan yok, o Kurman. Yarın göç edeceğiz. Bunun için görümcem, seninle konuşup sohbet edelim, alınmasın sonra diye düşünmüş. Ya ben sana yalan söyler miyim hiç.

— Nereye göç ediyorsunuz? Memleketinize mi?

— Artık memleketimize dönelim. Kız üzülüp duruyor. Bizim evin arka tarafındaki koyda kalıyorlar.

“Memleketimize” dediğinde başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Gözüm karardı, başım döndü. Etrafımı karanlık kapladı.

Mariyamların memleketlerine dönmeleri artık kesin. Daha önceden onun halkı partiye katıldıkları için bizim yanımıza göç etmişlerdi. Son günlerde araları düzelince “Göç ediyoruz, göç ediyoruz” diye epey bir dile getirdiler. Ancak halkımız gideceklerini öğrendikten sonra ayrılmaları zordu. Göç ediyoruz deseler onlar da göç edecekler.

Ben gölün kıyısında yürüyorum. Kuma çarparak şırıldayan gölün dalgaları bazı yerlerde beni korkutuyordu. Yalnız gölün yüzeyine bir etek gibi düşen ayın ışığı beni yalnız bırakmıyor, beni takip ediyordu. Mariyam’ı beklediğim koya vardığımda, Mariyam’dan da şarkı söyleyen bir ses geliyordu. Ayağa kalkıp şarkıyı dinledim.

Ayın ışığını saçı gece

Dünyayı süsleyen gece

Malum yerden yâri bekleyen

Hayal kırıklığı ile dolu gece

Yâr için gençlerin sevdiği gece

Yürekleri sırlarla düğümleyen gece

Beklenen zaman gecikince

Bir taraftan hayal kırıklığı yaşatan gece

Işığı parlayan Ay

Uyumlu güzel nakışlar gibi

Utangaç genç kalp

Gizlenerek gelemeyen.

Diyerek kederli sesiyle sonunu uzatıp nefes nefese kaldığında, koşarak yanına gittim. Bu gece hasretimizi atıştığımız gece. Mücevher ve kıymetli bir taş gibi değer verip sakladığımız sırlarımızı ortaya döktüğümüz bir gece. Bu gece iki gencin gelecekteki hayat yolunu belirleyen gece. Birlikte gölün kenarındaki kumlara oturduk. Tabiat gecenin kucakları arasında. Etraf sessizlik içerisinde, hiçbir ses ve gürültü yok. Ayna gibi yüzü sessiz ve uçsuz bucaksız duran göl mayışmış. Aynı zamanda bu, baharın tatlı uykulu kucağına kendini vermiş hareketsizlik ve sessizlik. Bazı vakitler gölün yüzeyi böbürlenip coşarak yükselir. Ama geceleri ay onu sallayıp titretiyordu. Gölün yüzeyi tekrardan sakinleşti. Etraf sessiz. Yalnız Ay ve iki genç sessiz ve endişeliydi. Ay durmadan süzülüyor. Mesainin belirli kısmını güneşe devretmesi gerek. Bu yüzden ay, belirli zamanda belirli bir nehre ulaşmaya çalışır. Eğer fazla zaman kaybederse güneşin karşısında itibarını kaybeder, özelliklerini yitirirdi. Ayın süresi azaldı, iki genç acele ediyor. Hayatın evresi kısa, kaderin hikâyesi yakındır.

Mariyam, biraz hasbihalden sonra gözlerini devirerek hüzünlü bir sesle: “Biz seninle artık sırdaşız, dünyada kederli sevgililer gibi olamayız, şimdi seninle geceyi izleyip sırlarımı paylaşıyorum. Yarın biz göç ettiğimizde benim halim ne olacak?” dedi ve boynuma sarılarak: “Bak dinle canımın içi, yüreğim nasılda çarpıyor. Yarın senden ayrılınca ben ne yaparım? Ben, gerçekten kendi memleketime bunun için mi göç ediyorum? Dedi. Of çekerek kara gözlerinden yaşlar damlıyordu. Onun görünüşü bütün tabiatın güzelliği ve zenginliği ile ilgili olarak: İpek gibi süzülen saçları, kalem

gibi kara kaşları, üzüm gibi kara gözleri, ay gibi yüzü, kıl kadar ince beli ve ilmik gibi boynu yiğitlerin de yiğitinin aklını başından alır. Her mücevher ucuza bulunmaz...

— Mariyam, senin “memleketimiz” sözün benim yüreğime diken gibi battı. Görüşeceğiz Mariyam, sen korkma. Ölürssek de birlikte öleceğiz. Bu kadar insan bizim ölmemize kıyamaz, en nihayetinde biz de kaçarız, dedim.

— Özür dilerim canım, ben verdiğim sözü tutamadım. Zavallı anne ve babamın boynunu yere eğemem. Bütün suç benim. Diyerek ağladı. Mariyam’ı ne kadar zorlasam da daha önce söylediği şu sözler “Anamın sözlerini nasıl hiçe sayabilirim, babamın yüzünü nasıl yere eğebilirim, insanların yüzüne nasıl bakabilirim?” diye sarf etmesine engel olamıyor. Ben de her taraftan baskı altındaydım ve olmayınca konuyu kapattım. Sonrasında, ne zaman misafirliğe gelip gideceğini söyle bileyim, diyerek gönlünü aldım. Başka şeylerden bahsederek konuyu değiştirdim.

Geçmişteki yaşananlardan habersiz güle oynaya ilerleyen günleri ve sonrasında gizlice anlaşıp yeminler ettiğim zamanları anlattım. Ancak Mariyam bütün bunlara karşılık bir söz bulup cevap veriyor. Geçip giden konuşmalarda sözleri çarpıtiyordu. Konu nefret ettiğı ve kuma olarak varacağı adamla ilgili olduğunda Mariyam’ın sesi kan pıhtılaşmış gibi oluverir. Şimdiki hayatını kaybedince bilinmeyen yerlerde hayal nehirlerine dalıyor. Dizimin üstüne yatınca gölün üzerinde dalgalanıp oynayan ayın ışığına odaklanıyor. Mariyam’ın masum yüreğı ne zaman göl ile dertleşip sırdaş olacak? Ne zaman Mariyam hayal deryasından kendini kurtarıp göğsünü gererek derin bir nefes alıp yüksek sesle şarkı söyleyecek.

Altın misali ışığını parlatıp

Ay gökyüzünde güldüğü an

Ak beşiğı yatırıp

Annenin ninni söylediğı an

Yanağına rüzgâr gibi buse kondurup

Geçmiş günler soyut bir düş,

Hiç pişman değil.

Ah dünya! Keşke kuş olsam

Özgürlük için ötsem,

Asil bir göle rastlarsam

Güzel kokuları yayıp

Hayır, hayır buna gerek yok.

Gereksiz ve boş bir hayal.

Yolum sizli ve rotasız.

Yönüm nereye çarpar?

Aşk meşalesini yaksam,

Yanan buzlu yürek gibi,

Elem dolu bir yar sevsem.

Kederli yürek bu nasıl bir şey?

Diyen Mariyam, bir düşünceden başka bir düşünceye geçiyordu. Gençlik yılları yeşil göl gibi aklına geliyor. O hayatın tuhaflıklarını, rüyasında gördüğü renksiz düş gibi kaybolup gitmesine üzüyor. Mariyam, ne zaman özgür bir kuş olmak istese güzel kokulu güllerin arasında serbest bir şekilde ötesi geliyor. Ancak gelecekteki yolu karanlık ve kasvetli olduğu için bunun da hayallerin ötesinde bir şey olduğunu düşünerek gereksiz buldu. Ancak yine de açık bir şekilde hiçbir şey söylemeden buz gibi yüreği ve kederli gönlü ile bir müddet devam etti. Hiçbirine de sahip olamayan kederli Mariyam, acımasız hayatın pençesinde sallanıp duruyor.

Şafak vaktinin belirtileri kendini gösterdi. Tan ağarmaya başladı. Sabah meltem rüzgârı gölü uykusundan uyandırdı. Dalgalar kıvrılarak hareket etmeye başladı. Şafak vaktinin geldiğini yurda duyurmak için masmavi gökyüzü keskin ve güçlü sesiyle bildirdi.

Ormanın ozanı Kök  alkı⁹ ku ları da süzülerek ezgili sesiyle eşlik etti. Biz de geri dönmeye ba ladık. Ayrılık dakikaları yakla tı ında Mariyam, cebinden ince mendilini çıkarıp, sabah meltem rüzgarında sallayarak gözü ya lı ve hüzünlü bir sesle:

Şafak vakti serin yel:

"Zaman" dedi, bunu bil

Bu bana verilen hediye

Sevgilim, canım bana elini ver.

Her şeyi burada bırak

Kalbimizdeki sevgimiz bu yerde kalsın

 p yorum seni, ho  a kal

Canım benim, buraya gel.

Dedi ve ince mendilini hediye etti. Daha sonra vedala ıp ayrıldık. Gökyüzü iyice aydınlandı. G ne   ı ıkları yayılmaya başladı.

G l n yüzeyi ihtişamlı bir  ı ıkla süslendi. Bu durum çok da uzun sürmedi. Baybiçe Sılan, evini topladı. Mariyam g   etmeyi beklerken ben onu çoktan kendi gözlerimle u urladım.

II

Mariyamların bizim buralardan g   etmelerinin üzerinden yaklaşık bir yıl geçti. Mariyamlar geçen sene ilkbaharda gitmi lerdi, i te bunun üzerinden bir sene geçti ve yaz ayın ortasına geldik. Onlar bizim Taldı-Bulak köyüne gelip yerle tiler. Mariyam gideli neredeyse iki yıl olacak. İsterse iki yıldan fazla sürsün, aşkın tesiri unutulur mu? Geçmiş günlerin kıymetli dakikaları aşkın kor ateşiyle yanmış yürek sadece sevgi pınarı ile söndürülür... her zamankinden daha yüksek bir zamandı. Gözleri yolda kalan sabırsız taylar, yerinde durmayınca y lkıları erkenden saldı. Acıkan taylar, yaylanın hafif rüzgarıyla titreyip debelendiler. Ata binmek için

⁹ Kök  alkı: Bir tür ku  cinsi.

huysuzluk ve azgın taya dizginleri takayım diye zar zor uğraşırken avlunun kenarında annemi bir adlı kişiyle konuşurken gördüm...

Ben eve vardığım esnada annem geldi: “Sen bugün atları götürmeye gitme, yerine başkasını gönder. Burada sana iş var.” dedi. Bu haber beni sevindirse de o an bunun nasıl bir haber olduğunu öğrenecek takatim yoktu. Annem biraz sinirlenmiş gibiydi.

Fakat çok geçmeden kötü ve gizemli sırlar kulağıma gelmeye başladı.

Bu haber zavallı Mariyam ile ilgiliydi. Mariyam’ın kuma olarak kocaya vereceğini Sılan Baybiçenin yakınlarına gönderdiği haberle ortaya çıktı. Biz Mariyamlar ile her ne kadar kız alıp vermesek de üç dört yıl aynı köyde konu komşu olarak sevgi ve saygı çerçevesinde yaşadık.

Hava kararınca gökyüzünü yıldızlar kaplamaya başladı. Avluda çoluk çocuk gürültülü bir telaş içinde koyunları ağıla yerleştirmeye çalıştılar. Yaylanın olgunlaşan otları ile beslenen semiz koyunlar, hararet basınca avludan uzaklaştılar. Ben dışarıdaki ufak tefek şeyleri düzenleyip eve geldiğimde: annemin “Yerin dibine batasica” diyen acıklı sessini duydum. Babam, eskiden beri giydiği yıpranmış ayı postunu üstüne örtüp yatmış. Annem de babamın yanında koyun postundan yapılmış minderin üzerinde oturuyordu. Fakat suratı asık ve üzüntülü görünüyordu. Ben de gelip kendi yerime oturduğum sırada annem: “Evladım yarın sen erkenden Mariyamlara gidip bir görün, biz iki karı koca eli boş gidip ne yapabiliriz. Geçen gün Kolhoz yöneticisinin almış olduğu doru ve yağız kısrak bu iş için uygundu. Ancak onu da gözlerini toprak doyurasıcalar yiyip bitirdi. Veyahut kuzu koyun satıp yerine giyim kuşam alın, gerçi pazar buraya pek de yakın sayılmaz. En iyisi sen gidip ailemizin adına iki çift laf edip sohbet katıl ve geri dön. Sılan baybiçe bize darılıp güçlenecek ama darılsa da ne yapabiliriz ki,” dedi.

Babam: “Bizim yaşadığımız yeri bilmiyorlar mı? yerimiz yurdumuz belli. Zaten kendileri sağı solu aramamışlar ve önceden kimseye haber vermemişler. Öyle yapamıyorsa madem kendin gidip geçmiş olsun dileklerinde bulunsana.” diye annemin sözüne karşılık verse de “Ellerim boş gidip de ne yapacağım ben orada” diye verilen cevap karşısında babam, ikna olmuş gibiydi.

Ateşte pişen kazan ocaktan alınıp alaca karanlık başladığında annem of çekerek: “Ey adaletsiz dünya kuma olarak gidenlere baksana. Sılan Baybiçe ne kadar uğraşsa da halkına sahip olamadı... Kadının eşya gibi satılmasından daha çok kuma olarak gitmesi zormuş. Baba kız çocuğuna karşı acımasız olurmuş, böyle olmasaydı Koçkorbay tek kızını kuma olarak verir miydi?” diye söylenerek Mariyam için üzüntüsünü dile getirdi. Buna karşı: “Allah kahretsin! İnsanlar bu kadar üstüne gelip ısrar etse sen kızını vermez miydi? Kadınların saçları uzun, aklı kısa... Kız ile mal insanlar arasını yapan arabulucudur.” diyen babamın öfkeli cevabı Mariyam hakkında yürütülen sohbeti sonlandırdı.

Gerçekleri söylemek gerekirse Mariyam konusunda Koçkorbay da suçlu. Onun köyünden çıkamayıp kalması da bu yüzdendi zaten. Mariyam’ın hikayesi böyleydi: Koçkorbay’ın kendisine yakın gördü ve araları iyi olduğu Beyşenbi isminde birisi vardı. Beyşenbi, herkesçe bilinen bir zalimdi. O, bir seçimde nahiye yöneticiliği için mücadele edip kendine nam saldı. Koçkorbay, ünlü ve zengin biri olunca oğlu Moldobay’ı bey yapacağım diye Beyşeken ile mücadeleye girişti. Beyşenbi seçimi kaybettiğinde iki parti arasında çatışma çıktı ve sol partiden bir kişi öldürüldü. Bu düşmanlıktan ötürü yenen taraf gelip dokuz yaşındaki Mariyam’ı baş göz etmeye çalıştılar. “Kötünün koyunu kesildi, başı da işe yaradı” sözü tam da bu olsa gerek.

Sohbet bittiğinde ben de döşegimi alıp avlunun kenarındaki yeşil otların üzerine doğru yayıldım.

Ay ışığı olmamasına rağmen güzel bir yaz gecesinde yıldızların ışıltısı gökyüzünü ihtişamlı kılıyor. Ben de sonsuz hayal deryasına daldım. Benim bu hayal deryasında dalmamın nedeni Mariyam oldu. Mariyam ile dertleştiğim günler gözümün önünden bir film şeridi gibi geçip gitti. Mariyam ile ayrıldığımız gecenin şafağında tan yelinin esintisiyle birlikte şarkı söyleyen kuşun sesi hâlâ kulağımda çalıyormuş gibiydi. Ama ben her ne kadar derin hayallerle meşgul olsam da tan yeli, eski bir hikâyeyi anlatırken tatlı yaz gecesini beni uyku dünyasına sürükledi...

Ertesi gün hızla yola koyuldum. Üzerine bindiğim at seyisin atıydı. Sabaha kadar eyeri başına bağlı duran zavallı at da yorgun bir şekilde yatı. Yolumun epey bir uzun olmasından dolayı benim de keyfi kaçtı. Neyse ki Kurman da bana katıldı. Kurman’ın yakın akrabalık ilişkisi olduğu için Mariyam’ın düğününe gidiyor. Ancak

bu, ailesinin isteğiyle değil de kendi isteğiyle gidiyormuş gibi görünüyordu. Önümde eyerli bir şekilde giden kır at. Biraz önce benim önüme geçip kılavuzluk etmeye başladı.

Bizi yaylanın kımızı mayıştırmış olsa gerek, bir süre sonra içimizden biri geride kalıp arka arkaya gider olduk. Köknar ağaçlarıyla çevrili pınarın yanına geldiğimizde Kurman bekleyip konuşmaya başladı. Benim sessizliğim sanki Meryem'in acısına verilen cevapmış gibiydi. Bir süre sonra Kurman da konuyu başka yöne çekerek Meryem'le geçmişimiz hakkında sorular sormaya başladı. Kurman, bu meseleyi benim erincekliğimi bahane ederek kazandı. Ben de yaşanan olayların hepsini anlatıp geçtim. Kurman anlatılanları cankulağıyla dinledikten sonra şöyle dedi: “Herkesin bildiği gibi o da bu zamanın kölesi, hangi kız anne-babasını bırakıp sevgilisine kavuşabiliyor, hangi delikanlı anne babasız ve malı mülkü olmadan sevdiğini alabiliyor?” diyerek hayatında gördüğü gerçekleri ve benimsediği sözleri aktardı. Koçkorbay’ın köyündeki Ayşa isimli kişi ile görüştüğünü, onu alıp kaçırmak istediğini, ancak o gün geldiğinde kızın, ailesinin sözünden çıkamadığını bu yüzden ona verdiği sözü yerine getiremediğini anlattı. Fakat bu diyarlarda tüm suçun ve günahın yoksulluktan kaynaklandığını söyleyerek kendi fakirliğinden dolayı üzüntü duyup iç çekerek konuşmasını sonlandırdı.

Hava kararmaya başladığında biz dereyi aşp Süttü-Bulak’a vardık. “Ta şuradaki büyük oba olsa gere” diyerek Kurman kamçısıyla ilerlemeye devam etti. Çok uzun sürmedi, bir çobanın tarifiyle hemen köye girdik.

Köy bir hayli kalabalıktı. Biz direkt Koçkorbay’ın evine gitti. Evin içi kalabalık ve kadınlarla dolup taşmıştı. Sılan Baybiçe ile selamlaşıp oturduk. Sılan Baybiçe’nin yüzü sert ve kaygılı gibi gözükiyordu. Ama telaşlı haline bakılırsa düğünü iyi niyetle sorunsuz bir şekilde geçirmek istiyor olsa gerek. Kurman biz otururken başköşede oturan iki kadından birinin Mariyam’ın üzerine kuma gitti kadınlardan biri olduğunu kulağımıza fısıldadı. Otuzlu yaşlarda, esmer ve sessiz sakın biriydi. Ona baktığımda içimden hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranmaya çalışıyormuş gibi geldi. Beyine kuma seçmeye gelmiş, kendini kayıncıvalide yerine koyduğuna göre çocuğu olmamış, ama kocasına sözü geçen tecrübeli birisi galiba düşüncesiyle aklımdan geçirdim. (Bunun gibi kendini kayıncıvalide yerine koyup böyle

bir kişinin olduğu günler kalabalığın içinde karşılanabilir. Böyle kadınlar genellikle kendini belli ederler.)

Kumasının halini o şekilde görünce Mariyam'ın hayatını karanlık bir sis içerisinde geçireceğini tahmin ettim. O sırada kadınlar arasında kavga ıktı. Kadınlar arasında genç bir gelin dnrne bakarak: (dünürcü dediğimiz kişi Mariyam'ın yanında bulunan kumasına diyoruz) "Daha önce biz kız alıp kız vermedik mi? Neden düğüne olması gerektirdiği gibi ihtimam gstermiyorsunuz? Benim yemişlerim nerede? Ama nerede bunları yapacak dnr. Bizi kendinize eş değer görmüyorsunuz herhalde, kestiğiniz kurbanlar ve hayvanların hepsi cılız, siz kızımızı hakir mi görüyorsunuz?" dercesine Kırgızlar arasında olan bu tarz şeyleri iğneleyici bir şekilde dnrne ve kumasına tepki gösterdi. (Bu Beyşenbi'nin ikinci hanımıydı, diye Kurman fısıldayıp geçti) Dnrc tam cevap verecekken Mariyam'ın kuması gelip sözünü keserek: "Terbiyesizlik yapmanın lüzumu yok gelin, kimin işi dört dörtlük olmuş ki. Hepimizin düğünü bu, yüzümüze vurmanın ne anlamı var?" Her şeyi gücünün yettiği kadar yapabiliyoruz değil mi? diyerek cevap verdi. fkelenen gelin biraz duraksadıktan sonra birbiri ardına sylenmesin mi? "Neden yüzüne vurmuyacakmışım, kendi eğlencem ve kendi dğnm. Kumalığını şimdiden gösterme başlama; hem yerimiz yurdumuz ayrı, ben sözlerimi kumaya söyledim, sen niye araya giriyorsun? Söylediklerin doğru da olsa sen kumasın, böbürlenme!" diye birbiri ardınca ateşli ve öfkeli sözler söylenip durdu. Kadınların tartışması gittikçe byse de Koçkorbay'ın kapıdan içeri girmesiyle sona erdi.

Koçkorbay, içeri girer girmez kadınların hepsi kapıya doğru yöneldi. Kadınların dışarı çıkmasıyla birlikte Sılan Baybiçe: "Mariyam'ın ileride kumalığı nasıl olacak?" diyerek geleceğe dair endişelerini dile getirip hıçkıra hıçkıra ağladı. "Vebali boynuna, zavallı bunu duyunca bayılıp kaldı ya." diye söyleyince Koçkorbay'ın da gözünden yaşlar geldi. Evin içi böyle tatsızlaşınca bizde biraz oturduktan sonra dışarıya bozkıra doğru çıktık.

Biz tarlada acıklı ve hüzünlü konuşmalar karşısında şaşkına döndüğümüzde, Karaa gelip çay içmek için bizi evine davet etti. Eve vardığımızda Karaa: Düğün, beklenenin dışında planlandığı gibi gitmedi, geleneklerde olduğu gibi her zamanki sabah eğlencesi yoktu ve değişik sebeplerden dolayı Mariyam'ın bu gece ayrılacağını

söyledi. Oraya vardığımızda damat Toltoy, oradaydı. Yuvarlak sarı sakallı, şişman, sarı ve kahverenkli ve kısa boyluydu. Bizim oturmamızla birlikte yanındaki konuşmaya başladı. Yönümüzü konuşanlara çevirdik. Benim gözlerim damattaydı, ne zaman kendisinin mübarek sesini duyarım diye arzulasam da dileğim hemen gerçekleşmedi. Damat Toltoy, tıknaz bir şekilde oturup kaldı. Çaydan sonra sadece: “Dışardan insanlar geliyor, hiç olmazsa bu akşam gece eğlencesi yapalım, damat!” diyen Karaçaç’ın sözleri koca damadı anca kımıldattı. “Oyunlar çoktan bitmemiş miydi yenge, bu gece bizi uğurlamayacak mısın?” diyen damadın mübarek sesini o zaman zar zor duydum. “Otuz gün oynamak neye yeter, damat? dost-düşman önünde biz kızımızı kocası ölmüş bir dul bir kadın gibi mi gönderelim?” diyen Karaçaç’ın sözleri damadın çenesini kapadı. Damat tekrar bir şeyler söylemek istese de damadın arkadaşı Karaçaç’ın söylediklerini onayladı.

Gaz lambaları yakıldı. Genç kız ve gelinler art arda içeri girmeye başladı. Kızlar, önüne geçen Mariyam ile göz göze geldiğinde bacakları titreyerek dengesini kaybetseler de kimseye belli etmeden yürümeye devam ettiler.

Oyun başladı. Evin içi kız ve gelinlerle dolup taştı, evin bir tarafına kadınlar geçip oturdu. Gençlik çağının geçtiğini kabul edip eve girmeyerek dışarıdan seyredenlerin sayısı da az değildi. Oyunun başkanı tokmağı vurarak oyunun başladığını duyurdu. Adet gereği ilk gelin ve damat adayları *Car Körüşüü*¹⁰ oyununu oynadılar. Daha sonra tokmak kızların eline geçti. Seven sevdiğine tokmak çaldı, kızlar elden ele tokmağı birbirlerine verdi.

Bir süre sonra Kurman içeri girdi. Kızların arasında oturan genç bir kız, tokmağı Kurman’a uzattı. Bu Kurman’ın yolda gelirken bahsettiği kız Ayşa. Bundan iki yıl önce Ayşa, zengin bir koca ile evlenmiş, bugün de ailesinin yanına ziyarete gelmiş. Bu sırada da Mariyam’ın toyuna katıldığını Kurman daha önce anlatmıştı. Tokmağın eline değmesiyle birlikte Kurman hüzünlü bir ezgiyle şarkı söylemeye başladı. Kurman, şarkı söyleyerek eski ve ezeli kadim aşkın düğümlerini çözüyordu. Kurman’ın hüzünlü bir ezgiyle söylediği kederli şarkısı bütün milleti şaşırttı. Gerçekten de Kurman’ın sesi insanları şaşırtan türdendi:

¹⁰ Car Körüşüü: Bir genç kız ve genç erkeğin birbirine sırtını vererek, başlarıyla dönüp birbirini öpmeye çalışması ve bu oyunun adı

Halkımız vatansız geziyor
Biz perişan halde peşindeyiz
Keşke daha bilgili olsaydık
Bu acıya dayanıyoruz

Arkamıza bakıp gülemiyoruz

Acı çekmeyen can yok

Kalbimi yaraladın

Belli etmedin bir süre

Peşinden koştum durmadan

Tüm acıya dayandım

Zar zor sana ulaşmışken

Fakirlik yollarımızı ayırdı

Kalabalıktan birçok kişi şarkıya eşlik ediyordu. En nihayetinde hiçbirimiz zamandan memnun değildik, hayatın yaşamı içerisinde birçoğumuz hayal kırıklığına uğradı. Verilen mücadeleden ve bulundukları konumdan konuşulmaya başladı. Başından geçen aşk hikâyelerini anlatıp, anlatıp durdular. Sonra da “Doksan beşi verip alamamak, cehennem gibi bir şeydi hayvanlarının olmaması” diyerek bütün suçu, başlık parası için istenen hayvanlara yükleyen gençlerin sayısı bir hayli fazlaydı. Sevdiklerine kavuşup şarkı söyleyenlerin sayısı azdı. Hepsinin de hayalleri zavallı hayvanlara bağlıydı. Gençlerin iradesi ve sevgisi hayvanlara bağlayan eşitsiz bir zaman, desene!..

Gecenin kısa olması nedeniyle oyun pek uzun sürmedi. Üstelik şarkı söylemek için bekleyenlere de sıra gelmedi. Gençler yemeklerini yetikten sonra oyunu bitirip dağıldılar.

Yakılan ağıtları dinlemek için toplanan çocuklar, birbirini ittirip kakıyorlardı. Koçkorbay'ın çadırı epeydir dalgalanıyordu. Genç delikanlılar düğün ağıtı ne zaman başlayacak diye sabırsızlıkla beklemeye başladılar.

Bir müddet sonra uyumsuz ve düzensiz ağlayıp bağırma başladı. Bu çılgılık ve ağıtların yaşlı bir kadına ait olduğu kısa sürede ortaya çıktı. Dışarıdaki gençlerin sesleri ilk başlayan yaşlı kadınlarınkinden daha güçlüydü ama yaşlı kadınlar hemen durmadı.

Bir müddet sonra “Durun yaşlılar, gençler ağıtlarını yaksınlar” diye bir kadının sesi duyuldu. O sırada yankılanan bu ses Karaçaç'ın sesiydi. Birbirleriyle yarışan gençler sessizliğe büründüler. Karaçaç, nefes nefese kalıp hüngür hüngür ağlayan Mariyam'ın sesinden hızlıca koptu. Karaçaç kederli sesiyle “gerçek aşkım” şarkısını bir süre söyledi:

Eksiğimi kapatan

Dağdaki duru pınarım

İyiliğimi çoğaltan

Sevgi dolu kadınım

Yakını bırakıp gurbette

Genç yaşında gidiyorsun

Hayat sınavına alışamayıp

Ömrünü ateşe verdin

İkinci sıra Ayşa'ya geldi. Ayşa geçmiş hayatındaki hatıralarını anlatıp, yaşananlara üzüldü. Şimdiki hayatını hüznün, belirsizlik, keder ile mukayese edip kalbinin derinliklerinden çıkan dileklerini şu şekilde anlattı:

Kederi getiren sis

Ne zaman dağılacak?

Hüzünlü gözlerimden akan yaş

Ne zaman duracak?

Koşokçuların¹¹ sayısı bir hayli fazlaydı. Söylenen bütün ağıtların içeriği Mariyam'ın gelecekteki zorlukları dile getirip bunlarla nasıl paşa çıkacağını bahseden bir propagandaydı. Kalabalığın ağıtları Mariyam'ın yüreğinin acısını dindirmiyor, pek de fayda etmiyor gibiydi. Topluluğun içinden neler geçmiyor ki “Babandan geriye kalan yol bu.” diyerek Mariyam'ı teselli edenler vardı. Bunların çoğu orta yaşta olan ve zorluklardan geçen kadınlardı.

Ağıtlar sona erdi. Mariyam ile vedalaşma zamanı geldi. Evin içi tekrardan acı, acı ağlama sesleriyle doldu. “Haydi çabuk olun, acele edin.” şeklinde sözler duyulmaya başladı. Dışarıdaki insanlar dalgalı bir şekilde itiş kakış içerisinde boyunlarını uzatarak eve doğru yürüdüler. Sılan Baybiçe'nin kısılan sesi gürültü içerisinde seçilebiliyor. O sırada: “Kız gibi durmayın, bir iki adam alıp ata bindirin.” Diyen erkeklerin sesi duyuldu. Mariyam bu korkunç sesi duymasıyla birlikte zavallı, çadırın ahşaptan yapılmış direğine güçlü bir destekçisiymiş gibi iki koluyla birlikte sarılıyor. Hemen iki genç gelip Mariyam'ın kollarına yapıştı. Çadır gıcırdamaya başladı. Bir zamanlar Mariyam'ın nazik ve narin elleri burada bükülüp biraz cesaret göstermeye başladı. Ama ne çare, sarfedilen zalim güç, hakikati görmezden gelerek Mariyam'ın kollarını ahşap direktten ayırdılar. Gençler Mariyam'ın çılgınlıklarına hiç aldırış etmeden götürüp ata bindirdiler... Gerçekleri görmezden gelen zalim eller vay!..

Mariyam gitti... artık tamamen gitti... Bu, Mariyam'ın hayatındaki en özgür olabileceği saatlerine olan son vedasıydı... Gelecekteki genç ömrü nasıl olacak? Orası belli... sadece kara duman, yalnızca keder ve yalnızca eziyet...

Atlar otlara doğru ilerledi. Kurman ile ikimiz atların eyerlerini salıp köyün eteklerindeki yeşil bir ovada çimenlere doğru uzandık. Tan ağarmış, şafak sökmek

¹¹ Koşokçu: Ağıtçı

üzereydi. Köydeki kalabalığın gürültüsü henüz kesilmiş değil. Benim kafamda nice sayısız ve cevapsız sorular belirginleşti. Bir müddet sonra sabahın serin rüzgârı esmeye başladı. Tan yeli dünya üzerindeki görmüş olduğu gerçekleri methediyordu. Yeryüzündeki zalimliği dile getirip ağlamaya başladı. Tan yeli kafamdaki nice sayısız sorulara tek bir çözümle cevap verdi. Tan yeli ne söyledi?.. Rüzgâr: “Herkes, aldığı terbiyenin ve içinde bulunduğu zamanın kölesidir.” dedi.

3.1.1. Mariyam ile Göl Kenarında Hikâyesinin İncelemesi

Vizyonu geniş ve misyon sahibi olan Kasım Tıstanov, diğer eserleri ve çalışmalarında olduğu gibi bu hikâyesinde de bir amacı ve gayesi olduğunu; tasvir ettiği toplum ve betimlediği mekân içerisindeki insanların yaşadıkları zamanı, sosyal çevreyi, duygu ve düşüncelerini ortaya koyup açıklamaktadır. Hikâye, Mariyam’a âşık olan genç bir delikanlının gözünden anlatılmaktadır. Hikâyede gençlerin bedbaht yaşamları, kızların sevdiklerine kavuşmalarının imkansızlığı ve mutlu bir evliliğe sahip olamayışları dile getirilmiştir. Gençlerin, sevdiklerine kavuşmaları mal varlığına ve zenginliğe bağlı oluşu hikâyenin en can alıcı unsurlarından birisidir.

Bu hikâye, diğer Kırgız hikayeleri gibi ayniyet gösterse de içerisindeki siyasi yapı ve toplumsal işleniş bakımından farklıdır. Diğer hikayelerdeki gibi dini yapı ve eğitim konusu ön planda tutulmamıştır. Yazar tahkiye etmiş olduğu bu eserde ciddi bir sosyal sorunu dile getirmektedir: Kırgız gençlerinin istismar edilen hakları, kaderlerinin ebeveynleri ve zengin beylerin tayin etmesi ve gençlerin saadetlerinin para ile belirlenmesi gibi sosyal sorunları ortaya koymuştur. Hikâyenin sonunda yer alan “Herkes aldığı eğitimin (terbiyenin) ve içinde bulunduğu zamanın kölesidir.” cümlesiyle yazar, tek bir cümle eşliğinde olayın içerisindeki atmosferi yansıtmıştır.

3.1.1.1. Dil ve Anlatım

Eser, Mariyam’a âşık olan genç bir delikanlının gözünden anlatılmaktadır. “Bütün anlatma esasına bağlı eserler/türler, temelde iki unsurdan oluşurlar. Bunlar; ‘anlatan’ ve anlatılan yani; hikâyeci ve hikâyedir” (Çetişli, 2014: 101). Söz konusu bu hikâyenin anlatıcısı yine aynı zamanda hikâyenin kahramanı olan ve Mariyam’a âşık olan genç bir delikanlıdır. Yazar, bu kahramanın adını eserde belirtmemekle birlikte biz okuyucunun tahayyülüne bırakmaktadır.

Kasım Tınıstanov, eseri kahraman bakış açısıyla yani birinci tekil anlatıcı ile nakletmiştir. Ancak eseri bir bütün olarak okuyup incelediğimizde tek bir bakış açısı ile kurgulanıp nakledilmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu eserde iki tür bakış açısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kahraman bakış açısıdır. Yani “Anlatma esasına bağlı kurmaca metinlerde, kişiler ve mekâna ait özellikler kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahade kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Kısacası anlatıcı, kahramanlardan birisiyle aynîleşir” (Aktaş, 2017: 83). Bir diğer anlatıcısı ise hâkim/tanrısal yani üçüncü tekil anlatıcıdır. “Onun son derece geniş bilme, görme, duyma imkânı, kahramanların gönlü veya kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır” (Çetişli, 2014: 106). “... *Mariyam, bir düşünceden başka bir düşünceye geçiyordu. Gençlik yılları yeşil göl gibi aklına geliyor. O hayatın tuhaflıklarını, rüyasında gördüğü renksiz düş gibi kaybolup gitmesine üzüleniyor. Mariyam, ne zaman özgür bir kuş olmak istese güzel kokulu güllerin arasında serbest bir şekilde ötesi geliyor. Ancak gelecekteki yolu karanlık ve kasvetli olduğu için bunun da hayallerin ötesinde bir şey olduğunu düşünerek gereksiz buldu...*” görüldüğü üzere birinci tekil ağızdan anlatılan hikâyeye, anlatıcının hâkim bakış açısının yetki ve kabiliyetlerini kullanarak hikâyedeki kahramanların iç dünyasını aynı zamanda duygu ve düşüncelerini dile getirmektedir. Kısacası bu duruma *çoğulcu bakış açısı ve anlatıcı* denmektedir. Çoğulcu bakış açısı: “yukarıda tanıtilen bakış açısı ve anlatıcılardan iki veya daha fazlasının aynı eserde kullanılması tarzıdır. Yazar isterse roman ve hikayesinde hem hâkim hem müşahit, hem de kahraman bakış açılı anlatıcıyı kullanabilir. Böylece o eserde çoğulcu bakış açısı gündeme gelmiş olur. Zira eserdeki herhangi bir olay, insan veya varlık, birden fazla bakış açısı ve buna sahip olan anlatıcılar tarafından anlatılacaktır” (Çetişli, 2014: 110). Anlaşılabacağı üzere hikâyenin anlatıcısı olan ve ismi telaffuz edilmeyen Mariyam’ın sevdiği genç, bu eserde insanların duygu ve düşüncelerini açığa çıkaran, onların hislerini biz okuyucularla paylaşan ve aynı zamanda hikâyeyi birinci tekil şahıs ağzıyla yani kendi gördüklerini ve bildiklerini nakletmektedir.

Dil ve anlatım yönünden eserin geniş bir anlatım teknikleri bulundurmaktadır. Bunlardan birisi de anlatımı güçlendirmek ve geliştirmek için yazarın kullanmış olduğu atasözleridir. “...*Kadınların saçı uzun, aklı kısa... Kız ile mal insanlar arasını yapan arabulucudur...*” Metnin içerisinden alınan bu atasözlerinde de görüldüğü gibi

yazar, tasvir ettiği toplum ve betimlediği mekân içerisindeki insanların yaşadıkları zamanı, sosyal çevreyi, duygu ve düşüncelerini ortaya koyarak toplumun kadına karşı bakış açısını bu darbimesel aracılığıyla kuvvetli bir şekilde açıklamaktadır.

İnsanoğlu geçmişten bugüne içindekilerini paylaşma/anlatma ihtiyacı hissetmektedir. Bunun için de duygu ve düşüncelerini tesirli kılmanın en iyi yollarına başvurur. Yazar ve şairler bu eylemi en etkin ve müessir şekilde ortaya koymak için edebi tür ve yöntemlere başvururlar. Bu tür ve yöntemler: şiir, roman, öykü, tiyatro, destan ve masal gibi edebi metinlerdir. Söz konusu bu edebi türleri yazar ve şairler, belirli bir kural ve kaide içerisinde işlerler. Edebi tür olarak nesir ve nazım yani öykü ve şiirin zaman zaman birbiriyle etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Yazarlar anlatmak istediklerini kuvvetli bir şekilde belirtmek için bazı anlarda farklı edebi tekniklere başvurmaktadır. Bu durum daha çok hikâye ve şiir türünün etkileşiminde görülür. Yazarların bu etkileşime başvurmanın en büyük nedenlerinden birisi de olay örgüsündeki kahramanların anlık duygu durumunu belirtmek istemeleridir. Nitekim öykü içerisinde hadisenin ehemmiyetine bağlı olarak kahramanların anlık duygu durumunu bazen uzun uzun kelimeler karşılayamaz. Böyle durumlarda manzum olmayan düz yazılar kifayetsiz kalabilmektedir. İşte bu gibi durumlarda şiir türü devreye girerek söylenmek isteneni ve verilmek istenen mesajı birkaç kelime ile izah edip kenara çekilir. Yazar, nesir olarak sunmuş olduğu Mariyam hikâyesinde nazım/şiir türünden de faydalanmıştır. Yani nesir ve nazım iç içe geçmiştir. Yazar, dörtlük olarak ağıt ve şarkılar eşliğinde kahramanların iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerini yine kahramanlar aracılığıyla nakletmiştir.

...Peşinden koştum durmadan

Tüm acıya dayandım

Zar zor sana ulaşmışken

Fakirlik yollarımızı ayırdı...

...Yakını bırakıp gurbette

Genç yaşında gidiyorsun

Hayat sınavına alışamayıp

Ömrünü ateşe verdin...

Metin içerisinden alınan bu drtlklere baktığımızda kahramanlar; içerisinde bulunduğu zamanın zor şartlarını, fakirliğin ve yoksulluğun gençlerin mutluluğuna engel oluşu, kızların genç yaşta zorla evlendirilmesi gibi sorunları şiir eşliğinde dile getirerek anlatımı kuvvetlendirmiştir. Kısacası bu yöntemle kahramanların anlık duygu durumunu ortaya koymuş ve kelimelerden tasarrufu sağlanmıştır. Yani az sözle çok şey söylenmiştir. Bu durum Türk dünyasında ve Anadolu topluluklarında bilmeeler, maniler, deyimler ve atasözleri ile süregelmiştir.

Hikyeye geniş bir betimleme/tasvir ile başlanmıştır. Bu betimleyici özellikler, yer yer metin içerisinde de devam etmiştir. Ancak tasvir yani tasarlama unsurunu daha çok mekân ve doğa tasvirleri üzerinde durulmuştur. Yazar betimleme sanatını, kahramanlar ve hikâyedeki diğer unsurlar için kullanmamıştır. Kahramanların boyunu, kilosunu, yüz hatlarını ya da kahramanların güzel ve çirkin olarak tasvirini yansıtmamıştır. Açıkçası bunu okuyucunun tahayyülüne de bırakmamıştır. Hikâye içerisinde karşılaştığımız kahramanlara karşı, biz okuyuculara, ilk intibanın bırakmış olduğu izlerle akla gelen ilk teşekkül biçimi kafamızda canlandırdığı gibi kalmıştır. Yazarın bu teşekkül biçimi için herhangi bir katkı yaptığını söylemek pek de mümkün olmamıştır. Ancak bu konuda istisna tek bir kahraman olarak damat Toltoy’dur. Kahraman anlatıcı tarafından onun fiziki görünüşünün “şişko ve kısa boylu” olduğu bilgisine sahibiz. Kısacası yazar hikâye içerisinde betimleme ve tasvir unsurunu belirli bir kalıp ve ereve içerisinde sonmuş olduğunu söylemek pek mümkün olmamıştır.

Yazar hikayedeki kahramanları öldürmek ya da yaşatmak veya onları mutluluğa ulaştırmak ya da mutsuz kılmak gibi bir kaygı içerisine girmemiştir. Eserin sonunu acı ya da mutlu sonla bitirme gibi bir endişesi yoktur. O, olanı şahsi bir hatıra gibi tahkiye etmiştir. Hlusa o, içerisinde bulunduğu cemiyetin toplumsal aksaklıklarını, sosyal ve ekonomik sorunlarını dile getirmek ve anlatmak için tutumsuz ve savurgan bir şekilde doğa betimlemeleri, manzara tasvirleri, duygusal ve sezgisel hayal etmeleri hikâye içerisindeki kahramanları gölgede bırakmıştır. En nihayetinde yazar, asıl anlatmak istediğini pasif kılmıştır. *Mariyam Menen Kl Boyunda* hikâyesi ile ilgili olarak yazarın bu tutumunu Saadettin KOÇ şu şekilde açıklamıştır: “Fakat

böyle basit bir olay hikâyede açık, canlı, ilginç bir şekilde tasvir edilmediği gibi, kahramanların dış görünüşleri, hareketleri, davranışları, düşünce ve hisleri de sarıh bir tarzda verilmemiştir. Hikâyede asıl olayın gelişmesini detaylı olarak tasvir etme gerekliliği dikkate alınmadan, yazarın vermek istediği temel fikrin (konunun) açıklanmasını hedef almayan etkisiz manzara tasvirleri, duygusal hayal etmeler, uzun uzun şiir parçaları metnin arasına sıkıştırılmıştır. Böyle ilave süslemeler konunun hareketli gidişatına, kahraman tiplerinin canlandırılmasına, yazarın söylemek istediklerinin açık şekilde bildirilmesine engel teşkil etmiştir” (Koç, 2002: 62).

3.1.1.2. Zaman

Edebi eserlerde zaman; bir iş veya oluşun hangi vakit ve süre diliminde gerçekleştiğini ya da gerçekleşmekte olduğunu, bu sürenin ait olduğu dönemle olan ilişkisini belirlemekle beraber, söz konusu zaman diliminin mekân ve kahramanlarla temasta olduğu atmosferi anlamaya yardımcı olur. Bu bağlamda yazar, yaşanmış ya da yaşanmış olması muhtemel bir hadiseyi veyahut kendi hayal dünyasında düşleyip kurguladığı hikâyeyi, belirli bir zaman kalıbında sunmak durumundadır. “Anlatılan her olayın bir başlangıç bir de bitiş noktası bulunmaktadır ki anlatılan zamandan kastedilen bu süredir. Eserde anlatılan zaman konusunda metin içerisinde geçen tarih bilgilerinden, gün, hafta veya yıllara yapılan atıflardan ya da kahramanların çocukluktan yetişkinliğe uzanan yolculuğundan bir çıkarım yapılabilir” (Perk, 2021: 119).

Mariyam hikâyesinde zaman mefhumu muhtelif vakitler içermektedir. Aynı zamanda yazar, olay zincirinde zamanın belirli kronolojik sıraya göre tasnifini yapmamıştır. Yer yer geriye gidiş tekniğini kullanarak hatıralardan yararlanmış, yer yer de ileriye gidişlerde bulunarak gelecek konusunda çıkarımlarda bulunmuştur. Bu yüzden mutlak bir zaman diliminden bahsetmek pek mümkün değildir. Ancak hikâyeyi incelediğimizde zaman konusunda birkaç ipuçları elde edebilmekteyiz.

... Mariyamların memleketlerine dönmeleri artık kesin. Daha önceden onun halkı **partiye** katıldıkları için bizim yanımıza göç etmişlerdi...

...Beyşenbi **seçimi** kaybettiğinde iki **parti** arasında çatışma çıktı ve sol **partiden** bir kişi öldürüldü. Bu düşmanlıktan ötürü yenen taraf gelip dokuz yaşındaki Mariyam'ı

baş göz etmeye çalıştılar. “Kötünün koyunu kesildi, başı da işe yaradı” sözü tam da bu olsa gerek...

Yukarıda hikâyeden alınan kesitlere baktığımızda iki paragrafta toplam üç defa parti kelimesi geçmektedir. Aynı zamanda bir seçim söz konusudur. Metinden alınan bu kesitlerden de anlaşılacağı gibi vaka zamanı, 1917 Ekim ihtilalindeki dönemi ve sonraki süreci kapsamaktadır. Ayrıca yazar, hikâyenin başlangıcında güçlü bir doğa betimlemesi yaparak mevsimsel bir zaman diliminden de bahsetmektedir: ...*Bahar mevsimi, doğanın süslenme dönemi ve canlıların yeşerip büyüme vakti...* Buradan da anlaşılacağı gibi ilkbahar mevsiminden yani bitkilerin çiçek açıp yeşermeye başladı zamanı anlatmaktır. Hikâyede yer yer havanın kararmaya başladığı, tan yerinin ağardığı ve rüzgârın esip gürlediği anlardan söz ederek mevsimsel geçişlerden ve gece gündüz değişim zamanlarından bahsetmektedir.

Modern anlamdaki ilk yazılı Kırgız hikayelerinde olduğu gibi bu hikâyede de zaman kavramı olarak geçmiş ile ilgili hadiseler hatırlatılmış ve gelecek ile ilgili düşler kurulmuştur. Yani hikâyenin kahramanları, hatıralar ve düşler arasında gidip gelen ve en nihayetinde anda oldukları hayatın gerçekleriyle yüzleşerek kısır döngü içinde kaybolmuştur. Ve bu döngü sonucunda hikâyenin kahramanları, yaşadıkları hayatın gelenek ve göreneklerine yani ananelerine yenik düşüp kendi kaderlerinde kederlenmişlerdir. Bu durumu, zaman kavramı içerisinde şu şekilde açıklayabilmekteyiz: Yazar; eserinde geriye dönüş tekniğini kullanarak, hikâyenin en önemli ve en çarpıcı olay anından/zamanından bahsederek, hikâyeyi bu zeminde sürdürmüştür. Yazar, her ne kadar vak’a zamanını ve anlatma zamanını kullanarak eserini dile getirirse de söz konusu hikâyenin en can alıcı noktasını anlatma zamanı ile tahkiye etmiştir. “Anlatma zamanı; roman ve hikayedeki olayların, anlatıcı tarafından görülüp, öğrenilip, yaşanıp, idrak edildikten sonra, kendi tercih ve imkanlarına göre okuyucuya nakledildiği zamandır (Çetişli, 2014: 98). İşte hikâyenin en çarpıcı anlatma zamanı şu şekildedir:

... *Mariyamların memleketlerine dönmeleri artık kesin. Daha önceden onun halkı **partiye katıldıkları** için bizim yanımıza göç etmişlerdi. Son günlerde araları düzelince “Göç ediyoruz, göç ediyoruz” diye epey bir dile getirdiler...*

...Maria'nın hikayesi böyleydi: Koçkorbay'ın kendisine yakın gördü ve araları iyi olduğu Beyşenbi isimli kişi bilinen bir zalimdi. O, bir seçimde nahiye yöneticiliği için mücadele edip kendine nam saldı. Koçkorbay, ünlü ve zengin biri olunca oğlu Moldobay'ı bey yapacağım diye Beyşeken ile mücadeleye girişti. Beyşenbi **seçimi kaybettiğinde iki parti arasında çatışma** çıktı ve sol partiden bir kişi öldürüldü. **Bu düşmanlıktan ötürü yenen taraf gelip dokuz yaşındaki Mariyam'ı baş göz etmeye çalıştılar.** “Kötünün koyunu kesildi, başı da işe yaradı” sözü tam da bu olsa gerek...

Hikâyeden alınan bu kesitlerden anlaşılacağı üzere, eserde 1917 Ekim ihtilalinden sonra yaşanan ülkedeki partiler arası çatışmadan ve iç karışıklıklardan bahsetmektedir. Hikâyenin en can alıcı noktası da burada başlıyor. Beyşenbi'nin seçimi kaybetmesi sebebiyle çıkan çatışmadan bir kişi hayatını kaybeder. Bunun sonucunda kan davası ortaya çıkar. Bu kan davasının sona ermesi için 9 yaşındaki Mariyam'ın çocuk yaşta sözü kesilmiş olur. Kısacası Mariyam, babası yaşındaki Toltoy'a beşik kертmesi yapılır. Bu olaydan sonra Mariyam'ın kaç yaşında ve ne zaman evlendiği ya da evlendirildiği bilinmez. Ancak olayın Meryem 9 yaşındayken yaşandığı bilinmektedir. Yukarda da belirttiğimiz gibi yazar burada geriye dönüş tekniğini kullanarak, hatıralardan yararlanıp hikâyenin en can alıcı noktasını *anlatma zamanı*yla tahkiye etmiştir. Yazar zaman konusunda daha çok bahar mevsiminin ve gece-gündüz değişiminin tasvirini yaparak akronik zaman yöntemini kullanmıştır. Bu sayede geriye dönüşlerle gelgit yaparak, geçmiş ile içinde bulunduğu zaman arasında irtibat kurup, tek bir eserde müşterek bir zaman mefhumunu oluşturmuştur.

3.1.1.3. Mekân

Mekân kavramının anlatma esasına bağlı edebi metinler ile arasında kaçınılmaz bir münasebet bulunur. Bu yüzden edebi eserlerde mekân kavramı hem eserin hem de eserdeki kahramanların kimliğini yansıtır. Dolayısıyla mekân gerek olay örgüsü gerekse hikayedeki kahramanlarla bir bütünlük sağlar. Bu bütünlüğün ve olay örgüsü ile kurulan münasebetin mekân kavramı konusunda yazarın tasvir yani tasarlama yeteneği büyük önem taşımaktadır. Bunun önemini İsmail ÇETİŞLİ şu şekilde açıklamıştır: “Mekânın ayrıntılı bir tasviri (tiyatro hariç) bize, o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili pek çok ipuçları verir. Zira mekân, insan gerçeğinin bir parçasıdır” (Çetişli, 2014: 100).

Tüm bu analizler çerçevesinde yapılan çözümleme ve tahlillerin neticesi olarak Mariyam hikâyesinde yazarın, mekânın betimlemesinde başarılı olduğunu söyleyemeyiz. İlk etapta yazarın, anlatıcıya yoğun bir betimleme sorumluluğu yüklediği görülmektedir. Ancak bu betimleme unsurları, mekândan daha çok doğa tasvirleri üzerinde yoğunluk göstermiştir. Yazar, olayın geçtiği mekânların tasvirinden ziyade biz okuyuculara sadece isimlerini vermiştir. Bu mekânların; içeriği, atmosferi, genişliği ya da küçüklüğü, düz ya da yokuş oluşu, aydınlık ya da karanlık görünümü, rengi, manzarası ve coğrafi konumu gibi unsurlarını tam olarak belirtmemiştir. Saydığımız bütün bu unsurların betimlemesini, okuyucunun tahayyülüne bırakmış diyebiliriz.

Olay örgüsünün büyük çoğunluğu göl kıyısında geçmiştir. Zira olay örgüsünde mekânın betimlemesi yapılırken üzerinde fazlaca durulan yer yine göl ve gölün kıyısıdır. Söz konusu gölün, başkahramanlar üzerindeki tesiri büyüktür. O, hikâyenin anlatıcısını yani Mariyam'ın sevdiği ile Mariyam'ı bir araya getiren yerdir. Yine onların dertleşip konuştuğu, ilan-ı aşk ettikleri, kendi hayatlarına dair kararlar aldığı yerdir. Yazar, olay örgüsünde vakanın seyrine göre göle büyük sorumluluk yüklemiştir. Zira göl, yaşanan hadisenin ilerleyişine göre dramatik bir hal almaktadır. O, hikâyenin kahramanlarının psikolojik durumlarına göre şekil alır, onların iç dünyasına göre bazen hırçınlaşır bazen de durgun bir hal almaktadır. “...Gölün yüzeyi savruluyordu. Var gücüyle bir araya gelip gayret gösteren dalgalar uçurumdan aşağı düşerek kuvvetini yitirdi ve şırıl şırıl ederek bilinmedik eski halk hikâyelerini mırıldandı... ..Bazı vakitler gölün yüzeyi böbürlenip coşarak yükselir. Ama geceleri ay onu sallayıp titretiyordu... ..Tan ağarmaya başladı. Sabah meltem rüzgârı gölü uykusundan uyandırdı...” Görüldüğü üzere göl, Mariyam hikâyesinde mekân olarak önemli bir faktördür. Diğer mekân unsuru olarak avlu karşımıza çıkmaktadır. Burası koyunların ve kuzuların bir araya geldiği, hayvanların sağıldığı, atların eyer vurulduğu ve insanların günlük geçim kaynaklarını sağlamak için uğradığı yerdir. Nitekim köy de hikâyenin bu yaşam serüveni içerisindeki yerini almaktadır. Taldı-Bulak köyü, yani Mariyam ve ailesinin kendi köyünde siyasi problemler yaşadığı için göç edip yerleştiği köydür. Mariyam, yaşamının belirli bir kısmını bu köyde geçirmiş ve buradan gelin olmak üzere eski köyüne dönmüştür. Mariyam, hikâyenin anlatıcısı ile yani âşık olduğu adamla bu köyde mi tanıştılar yoksa öncesinde bir tanışıklığı var mıydı

bilemiyoruz. Zaten yazar da mekân kavramı olarak köy konusunda sadece siyasi bir kargaşa üzerinde durmuş, bunu da Mariyam ve ailesinin göç etmesi ile dile getirmiştir. Esasen köy kavramı, partililer arası kavga ve iç çatışmalardan ötürü can güvenliğinin sağlanması gibi hikâyede yerini almaktadır. Bir diğer köy ise Süttü-Bulak köyüdür. Bu köy, Mariyam ve ailesinin siyasi sorunlardan ötürü göç ettiği ve aynı zamanda barışın sağlanması için Mariyam'ın beşik kertmesi yapıldığı köydür. Kısacası bu köy, her şeyin başladığı yerdir. Mariyam ve ailesi, can güvenliği için bu köyden (Süttü-Bulak) Taldı-Bulak köyüne göç etmiştir. Köhneleşmiş adetlere boyu eğen ve ailesine karşı gelemeyen Mariyam, tekrardan Süttü-Bulak köyüne gelin olmak üzere göç ederek yerleşmiştir.

Her ne kadar yazar, olay örgüsündeki mekânların ayrıntılı bir tasvirini yapmasa da adı geçen mekân isimleri (göl, avlu, köy, tepe vs.), hikâyenin kimliğine ve kahramanların karakterlerine uyum sağlamaktadır. Söz konusu adı geçen mekânlar, hikâye içerisindeki camianın (zengin ve fakir insanların) hayat standartlarına imkân sağlamakta ve olay örgüsü ile örtüşmektedir.

3.1.1.4. Şahıs Kadrosu:

Anlatma esasına bağlı hikâye ve roman gibi edebi eserlerde olay örgüsü, kahramanlar (şahıs kadrosu) üzerinde şekillenir. Dolayısıyla olay örgüsündeki kişilerin her birinin belirli bir görevi vardır. Bunlardan kimileri olayın akışını ve yönünü etkileyen; kimileri giriş, gelişme ve sonucu belirleyen, kimileri de yazarın aktarmak istediği duygu ve düşünceleri okuyucuya iletmek amacıyla sorumluluk yüklendiği kişilerdir. Bu yüzden anlatma esasına bağlı edebi metinlerde olay örgüsü için şahıs kadrosu büyük önem arz etmektedir. Zira kahramanın olay örgüsündeki yeri, konumu, mahiyeti ve vasfı hikâyedeki hadiselerin seyrini ve atmosferini belirlemedeki en büyük tematik unsurdur. Bu bağlamda hikâye tahlilleri yapılırken kahramanların; başkahraman, yardımcı kahraman/lar, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman/lar, dekoratif unsurlu kahraman/lar şeklinde sınıflandırması yapılır.

Mariyam ile Göl Kenarında hikayesi iki başkahraman çevresinde şekillenir. Bunlar Mariyam ve Mariyam'ın âşık olduğu genç bir delikanlıdır. Yazarın anlatıcı üzerinden hikâyedeki bazı kahramanların psikolojik yapısına, duygu ve düşüncelerine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yazar, kahramanların fiziki görünümünü eserinde

yansıtmamıştır. Kahramanların boyunu, kilosunu, yüz hatlarını ya da kahramanların güzellik ve çirkinlik olarak tasvirini yansıtmamış; bunu okuyucunun tahayyülüne bırakmıştır. Fakat bu konuda istisna tek bir kahraman vardır. O kişi de Toltoy’dur. “...Oraya vardığımızda damat Toltoy, oradaydı. Yuvarlak sarı sakallı, şişman, sarı ve kahverengili ve kısa boyluydu. Bizim oturmamızla birlikte yanındaki konuşmaya başladı. Yönümüzü konuşanlara çevirdik. Benim gözlerim damattaydı, ne zaman kendisinin mübarek sesini duyarım diye arzulasam da dileğim hemen gerçekleşmedi. Damat Toltoy, tıknaz bir şekilde oturup kaldı...” Metinden alınan bu bölüme baktığımızda: Toltoy isimli kişinin sakalının şekline ve rengine, kilosuna, boyuna ve tıknaz biri olarak dış görünüşüne hakimiz. Yazar, hikâyedeki başkahramanlar da dahil diğer bütün kahramanların bu denli fiziki bir tasvirini yapmayarak sadece Toltoy’a iltimas göstermesinin sebebi, Mariyam ve onun gibi diğer gençlerin içinde bulundukları zor şartlara dikkat çekmek istemesidir. Çünkü Mariyam ve Ayşa gibi diğer genç Kırgız kızlarının evlilikleri; Toltoy gibi yaşlı, tıknaz, çirkin görünümlü ve çok eşe sahip zengin beyler ile sonuçlanmaktadır. En nihayetinde zaten hikâyenin yazılış amaçlarından bir tanesi de Kırgız toplumundaki gençlere ve kadınlara yönelik toplumdaki aksaklıkları dile getirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Mariyam:

Anne ve babasına (ebeveyn) sadık olan, âşık olduğu adamı seven, büyüklerine karşı saygılı olan bir karakter. Ancak köhneleşmiş adetlere boyu eğen ve ailesine karşı gelemeyen, onların onurunu düşünen bir kız. Kısacası Mariyam; gelecekteki kendi yaşamına rağmen ailesinin onurunu düşünen, gelenek ve göreneklere yenik düşmüş ve sevdiğine kavuşamayan genç bir âşık.

Anlatıcı Kahraman:

Hikâyenin anlatıcısı anonimdir, onun hakkında bildiğimiz tek şey Mariyam’ın sevgilisi olmasıdır. Hem anlatıcılık hem de başkahraman olma özelliğine sahip ismini bilmediğimiz bir karakter. Söz konusu bu kişi, hikâyenin merkezinde bulunan aynı zamanda Mariyam’a âşık olan genç bir delikanlıdır. O; toplumun aksayan yönlerini dile getiren, gençlerin parasızlık yüzünden sevdiklerine kavuşamamasını anlatan, yorumlayan ve aynı zamanda bu durumdan muzdarip bir gençtir. Anlatıcı kahraman,

olay örgüsünü parçadan bütüne anlatmak yerine olayları kendi sentezinde yorumlayıp gözlem gücünü kullanarak aktaran bir karakter.

Sılan Baybiçe:

Hikâyenin başkahramanı olan Mariyam'ın annesidir. Her ne kadar kızının evlenmesine razı olmasa da bu evliliğe karşı koyamayan bir anne. Düğün esnasında dünürçülerin ve kuma kadınların tavrını görüp kızının geleceği ile ilgili endişe duysa da kocası Koçkorbay'ın siyasi statü ve maddi çıkarları yüzünden almış olduğu kararlara ve toplumun evlilikte adet edindiği maddi (başlık parası-mal, mülk edinme) alışkanlıklara karşı çıkamayan ve sessiz kalan bir anne.

Koçkorbay:

Hikâyenin başkahramanı olan Mariyam'ın babasıdır. Söz konusu bu kişi kendi siyasi çıkarları yüzünden kızını yaşlı ve zengin bir adamla evlendirmekten geri durmaz. Her ne kadar kızını birden fazla eşe sahip olan yaşlı Toltoy'a verecek kadar gaddar olsa da duygusal anlarda bir dirhem de olsa gözyaşı dökmeye cüret edecek hisli bir baba. "...*Sılan Baybiçe: "Mariyam'ın ileride kumalığı nasıl olacak?" diyerek geleceğe dair endişelerini dile getirip hıçkırığa hıçkırığa ağıladı. "Vebali boynuna, zavallı bunu duyunca bayılıp kaldı ya."* diye söyleyince Koçkorbay'ın da gözünden yaşlar geldi. Evin içi böyle tatsızlaşınca bizde biraz oturduktan sonra dışarıya bozkıra doğru çıktık..."

Dekoratif unsurlu Kişiler:

Dekoratif unsurlu kişiler; olayın akışına hizmet eden, zaman ve mekân kavramlarına daha gerçekçi bir görünüm kazandıran, mahalli rengi yansıtan, olay örgüsündeki atmosferi aksettirmede yardımcı şahıs kadrosudur.

Karaçaç: Mariyam'ın yengesi.

Toltoy: Kısa boylu, sakallı, yaşlı ve doyumsuz karakter.

Kurman ve Ayşa: Yoksulluk ve halkın gelenekleri yüzünden birbirlerine kavuşamamış iki aşık.

Anlatıcının annesi: Mariyam ve onun gibi genç kızların kaderine üzülen bir anne.

Anlatıcının babası: Kadınların saçının uzun, aklının kısa, olacağını söyleyerek düşünce konusunda kadınları yetersiz gören ve genç kızları arabulucu bir varlık olarak gören mutaassıp (bağnaz) bir karakter.

Beyşenbi: Zalimliği herkesçe bilinen ve seçimde nahiye yöneticiliği için mücadele eden bir karakter.

Köylüler, çoban, ağıt yakan kızlar ve yaşlı kadınlar, çimenler üzerinde oyun oynayan çocuklar, göl kıyısında kumların üzerinde *Tokuz Korgool*¹² oyunu oynayan ihtiyarlar...

3.1.1.5. Tema

Edebi eserlerde tema, ele alınan duygu ve düşüncelerin bütünüdür. Dolayısıyla insanın iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerin bir parçasıdır. Edebi ya da sanatsal eserlerde tema, insanın ruhsal ve duygusal alanlardaki gizemli yönlerini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda tema, konudan farklı bir safhadadır. Tema konuya göre daha soyut ve geneldir. Tema, eserde alelade okura verilmez. Konu ise eserin içeriğinde açık bir şekilde işlenir. Bu bakımdan *Mariyam ile Göl Kenarında* hikâyesinin de kendine özgü bir teması vardır. Söz konusu eseri yapı ve izlek yönüyle incelediğimizde tematik yönden değerlendirmesi yapılmıştır. Bu eserde kadın teması Maryam üzerinden dönemin genç kızlarının buhranlı yaşantısı dile getirilmiştir. Bu tematik işleyiş; siyaset, şan, şöhret, para gibi kavramlar üzerinden ele alınmıştır.

3.1.1.5.1. Para ve Şöhret Uğruna Kurban Edilen Kadın Teması

Şöhret, geçmişten günümüze insanların arzu ettiği ve bu uğurda bedeller ödediği ve dahi bunun sonucunda da bir üne sahip olmak istediği kavramdır. Şöhret kelimesi, kişinin kendisi hakkında birtakım şeyleri herkes tarafından duyulmak, bilinmek, konuşulmak ve maruf bir kişiliğe sahip olmak için arzu ettiği merhalelerdir. İnsanoğlu bunu kimi zaman siyasetle kimi zaman da para ile elde etmek ister. Bu elde etme arzusu bazen politik yollarla bazen de gelenek ve göreneklerle süregelen adetlere başvurularak gerçekleştirilmek istemiştir. İşte *Mariyam*'ın da talihsizliği bu evrede başlamaktadır. Esasen yazar bu metinde alegorik bir yapı ile toplumsal düzene eleştirel

¹² Kırgızca bir oyun türü. (Mangala)

bir yaklaşımda bulunmuştur. Toplumun aksayan yönlerini alenen vermek yerine alegorik bir yapı ile dile getirmek istemiştir. “Alegorik ve sembolik anlatım sanatsal bir ifade şekli olmasının yanında, genellikle, ifade edilmesi yasak ve tehlikeli olan bir konunun yazar ve şairler tarafından üstü kapalı bir şekilde anlatılması amacıyla kullanılmaktadır” (Kallimci, 2016: 202). İşte yazar, Mariyam ve onun gibi diğer genç kızların maruz kaldığı toplumsal sorunların, parti ya da gelenek ve göreneklerin kusuru veyahut kabahati olduğunu alenen vermemiş, bunun yerine şöhret ve insanoğlunun arzularının bir sonucu olduğunu giriş, gelişme ve sonuç üçlemesiyle hikâyeyi tahkiye ederek okura sunmuştur. Mariyam’ın babası Koçkorbay, sırf kendi soyundan birisini ön plan çıkarmak için siyaset aracılığıyla büyük bir mücadeleye girişmiştir:

...Koçkorbay’ın kendisine yakın gördü ve araları iyi olduğu Beyşenbi isminde birisi vardı. Beyşenbi, herkesçe bilinen bir zalimdi. O, bir seçimde nahiye yöneticiliği için mücadele edip kendine nam saldı. Koçkorbay, ünlü ve zengin biri olunca oğlu Moldobay’ı bey yapacağım diye Beyşeken ile mücadeleye girişti. Beyşenbi seçimi kaybettiğinde iki parti arasında çatışma çıktı ve sol partiden bir kişi öldürüldü. Bu düşmanlıktan ötürü yenen taraf gelip dokuz yaşındaki Mariyam’ı baş göz etmeye çalıştılar. “Kötünün koyunu kesildi, başı da işe yaradı” sözü tam da bu olsa gerek... Hikâyenin sadece bir paragrafından alınan bu bölümde olayın özünü ortaya koymaktadır. Koçkorbay isimli kişinin Beyşenbi isimli kişi ile giriştiği siyasi mücadele hem bir cana hem de genç bir kızın istikbaline mal oldu. En nihayetinde Beyşenbi ve Koçkorbay arasındaki bu şöhret arzusu 9 yaşındaki Mariyam’ın beşik kertmesi gibi sözünün kesilmesi ile sonuçlanmıştır.

Kadınlara yönelik işlenen bir diğer tematik unsur ise gelenek, görenek ve zenginliktir. Her ne kadar gelenek ve adetlere bağlı kalmak toplumun kültürel kimliğini korumak için manevi bir yol olarak gözükse de aşırılığa kaçtığı zaman toplum içindeki bireylerin kimliği zarar görebilmektedir. Bununla birlikte bağnaz ve sığ düşünceler bu duruma eşlik edince bireylerin, özellikle kadınların özgürlüğüne ve iradesine müdahale etmesi kaçınılmaz olmaktadır. *...Kadınların saçları uzun, akli kısa olur. Kız ile mal insanlar arasını yapan arabulucudur. diyen babamın öfkeli cevabı Mariyam hakkında yürütülen sohbeti sonlandırdı...* Görüldüğü üzere, kadınlara yönelik bu tarz düşüncelere sahip olan erkek bireylerin, kadınlar için almış olduğu

kararlar ve onlara bu şekilde atfedilen kimlik tanımı, kadınların özgürlüklerine kısıtlamalar getirmektedir.

Özgürlük ve hürriyet gibi bağımsızlık kavramları bireyin kimliği ve müstakil yaşamı için vazgeçilmez yeğin ve yekpare bir unsurdur. Ancak toplumun geçmişten alışlagelen yaşam biçimi, özgürlük ve hürriyet gibi bağımsızlık kavramlarını sekteye uğratıp bazı bireyler üzerindeki bu kavramları sönük bırakmaktadır. Bu hikâyede de olduğu gibi kültürel kimliğin içerisindeki gelenek ve görenek kavramları, sadece belirli bir cemiyet ya da zümreye kolaylık sağlaması durumunda, toplum içerisindeki diğer bireylerinin (yoksulların, fakirlerin, genç kızların) kişisel yaşam alanlarını ve iradelerini kısıtlamakla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim Mariyam hikâyesinde bunun en belirgin örneği, yüklü bir miktarda para ya da hayvan karşılığında kız alıp verme yani başlık parasıdır. ... *Kurman anlatılanları cankulağıyla dinledikten sonra şöyle dedi: “Herkesin bildiği gibi o da bu zamanın kölesi, hangi kız anne-babasını bırakıp sevgilisine kavuşabiliyor, hangi delikanlı anne babasız ve malı mülkü olmadan sevdiğini alabiliyor?”* diyerek hayatında gördüğü gerçekleri ve benimsediği sözleri aktardı. *Koçkorbay’ın köyündeki Ayşa isimli kişi ile görüştüğünü, onu alıp kaçırmak istediğini, ancak o gün geldiğinde kızın, ailesinin sözünden çıkamadığını bu yüzden ona verdiği sözü yerine getiremediğini anlattı. Fakat bu diyarlarda tüm suçun ve günahın yoksulluktan kaynaklandığını söyleyerek kendi fakirliğinden dolayı üzüntü duyup iç çekerek konuşmasını sonlandırdı.* ... Hikâyeden alınan bu paragraftan da anlaşılacağı üzere Kurman gibi nice gençlerin başlık parası adı altında yüklü miktardaki istenen mal mülk gibi maddi şeylerin altında ezilerek sevdiklerine kavuşamamıştır. Mariyam ve Ayşa gibi diğer genç kızların da başlık parası adeti yüzünden evleneceği kişiler hakkında söz sahibi olmaları mümkün olmamıştır. Kadın olarak Ayşa ve Mariyam’ın kendileri tarafından çizdikleri yolda değil, kendileri için başkaları tarafından çizilen yolda ilerlemek mecburiyetindedirler. Onlar gibi diğer kadınlar da hayallerinden ve ideallerinden ödün vererek sessiz bir şekilde kendileri için yazılan kadere boyun eğmektedirler.

Esasen bu hikâyede de diğer hikâyelerde olduğu gibi “toplumda hak ettiği değeri göremeyen” kadınların trajik durumunu ele almıştır. Her ne kadar yazar kadınların uğramış oldukları bu haksızlıklara karşı onların yürek acılarını ve iç seslerini biz okura alenen vermese de onların sukut içindeki müessir çığlıklarını

duyabilmektedir. Bu ıgıllıkları, Ayşanın toy sırasında Kurmanın gözlerine bakarak acı acı söylediğı ağıtlardan ve genç Mariyamın kendi toyunda gitme vaktinin geldiğini anladığı an çadırın direğine sımsıkı sarılmasından hissedebilmektedir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi tema alenen okura verilmez, hissettirilir.

3.1.1.5.2. Hayır Diyemeyen Kadınlar (Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunda Kadın Teması)

Hayır diyememek: Bu söylem geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok insan tarafından iyi niyet göstergesi olarak kabul görmüştür. Aynı zamanda belirli bir saygınlığı (çekinme duygusunu) zedelememek için “hayır” demekten kaçınılmıştır. Bu çekinme duygusu, utanma ve kaçınma gibi vs. durumları beraberinde getirmiştir. Kişinin, karşısındaki insana iyi niyet göstergesi ve aynı zamanda saygı duyma güdüsü neticesinde hayır demekten ya da kendi hür iradesini ortaya koymaktan çekinmesi, birçok sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, kişiyi esaret noktasına getirmeye ve kişinin öz saygınlığını yitirmesine neden olmaktadır. Mariyam hikâyesinde de aynı durum yer almaktadır. Nitekim Mariyam ve Ayşanın, kendi ebeveynlerine ve bağlı olduğu töreye (gelenek-görenek) hayır diyememiştir.

...Zavallı anne ve babamın boynunu yere eğemem. Bütün suç benim. Diyerek ağladı. Mariyamı ne kadar zorlasam da daha önce söylediğı şu sözler “Anamın sözlerini nasıl hiçe sayabilirim, babamın yüzünü nasıl yere eğebilirim, insanların yüzüne nasıl bakabilirim?” ...

...Koçkorbayın köyündeki Ayşanın isimli kişi ile görüştüğünü, onu alıp kaçırmak istediğini, ancak o gün geldiğinde kızın, ailesinin sözünden çıkamadığını bu yüzden ona verdiği sözü yerine getiremediğini anlattı...

Görüldüğü üzere ne Mariyam ne Ayşanın ne de onlar gibi diğer genç kızlar, pişman olacaklarını bildikleri halde süregelen adetlere ve kültürel alışkanlıklara hayır diyememişlerdir. Bunun sonucunda, kendi izzetinefislerini kaybetmiş, yani öz saygınlıklarını hem kendi nazarlarında hem de toplum önünde yitirmişlerdir. Esasen hikâyenin en çarpıcı tematik özelliklerinden bir tanesi de hayır diyememek yani düzene karşı çıkamamaktır. Bu durumun belirtileri arasında öğrenilmiş çaresizliğin de olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mariyamın, *Anamın sözlerini nasıl hiçe sayabilirim,*

babamın yüzünü nasıl yere eğebilirim, insanların yüzüne nasıl bakabilirim, demesi toplum tarafından genelgeçer kuralları kabullenmiştir. Aynı zamanda her ne kadar adlarını bilmesek de hikâyenin başkahramanı ve anlatıcısı olan kişinin ebeveynleri arasındaki diyalog da bu çaresizliğin kabul görmüş halini barındırmaktadır:

...Kadının eşya gibi satılmasından daha çok kuma olarak gitmesi zormuş. Baba kız çocuğuna karşı acımasız olurmuş, böyle olmasaydı Koçkorbay tek kızını kuma olarak verir miydi?.. Kadınların saçı uzun, aklı kısa... Kız ile mal insanlar arasını yapan arabulucudur...

Bu diyaloglarda geçen düşünce ve savlara karşı, toplumun hiçbir kesiminden tepki verilmediği gibi hiçbir kadının da bu duruma karşı reaksiyon göstermediği anlaşılmaktadır. Zira, öğrenilmiş çaresizliğin en belirgin özellikleri arasında: istismara ve her türlü maruz kalınan olumsuzluklara karşı koymamak yani hiçbir reaksiyon göstermemektir. “Öğretilmiş çaresizlik ve kaybetmişlik kültüründe, çevre tarafından bireylere neleri yapamayacakları o kadar güçlü bir biçimde aktarılır ki, bireyler içindeki başarıma güçlerine, önlerindeki fırsatlara ve karşılaştıkları koşullara bakmaksızın, hiçbir denemede bulunmadan peşinen kaybetmeyi kabullenirler” (Sekman, 2010: 50). En nihayetinde kişi, mücadele girişiminde bulunmaktan kaçınmaktadır. Dolayısıyla bu karar, kişinin mahkumiyetini ve teslimiyetini ortaya çıkarmaktadır.

Hikâyeyi genel hatlarıyla tematik yönden değerlendirdiğimizde; önem taşıyan ciddi bir toplumsal sorun olan Kırgız kızlarının haklarının ihlalini, kaderlerinin aşiret liderleri ve ebeveynleri tarafından belirlenmesini, tematik olarak işlenmektedir. Yine aynı şekilde toplumsal hayat içerisindeki eşitsizlikleri ve zengin fakir ayrımını dile getirmektedir.

3.2. TEMİZ KALPLER ÇARPTIĞINDA

Cusup Turusbekov

Dağlardan kopan buzlar yokuş aşağı, taştan taş çarparak, bazen coşkulu bazen durgun bir şekilde akıp gider. Cılgınduu deresine aktıktan sonra sanki dinleniyormuş

gibi ilerleyip Isık Göl’e dökülür. İşte bu suların döküldüğü gölün kıyısına doğru uzana büyük bir köy var. Buraya köy meclisi “Yeni Kışlak” diyor.

Bu köy Isık Göl’e inşa edilen yeni türlerden biridir. Bu köyün ihtiyarları dayanıklı, gençleri neşeli... Bizim zamanımıza özgü insanların yaşadığı yerdir bu köy. İlçe merkezindeki memurların bazıları, boş zamanlarını değerlendirmek için buraya gelir. Yazın dolup taşıdığı zamanlarda burada bir gece geçirmek oldukça keyiflidir. Hele bir de mehtaplı bir gece varsa... Birkaç kişi kayığa binip arada sırada kürek çeker, bazıları havadan sudan konuşurdu. Köy elektrikli lambaların ışığına gömülürdü. Sokaklardan muntazam bir ezgi yükselerek şarkı söyleyen gençlerin sesi duyulurdu.

İşte bu köydeki “Çabuu” kolhozunun başkanı Saparbek akşamüzeri ofisinden çıkıp evine doğru yürüyordu. Sokaktan geçerken; oyun oynayan çocukları, su kanalının yanındaki ağaçların gölgesinde oturup ip eğiren ve başka işlerle meşgul olan yaşlı kadınları gördü. Bu gördüklerinden kolhoz çiftçilerinin henüz tarladan dönmediklerini anladı. O her gün zamanını çoğunu çiftçilerle birlikte tarlada geçirse de bugün zorunlu olarak ofis işleriyle meşgul oldu.

Evine girer girmez annesi kendi kendine heyecanlanmaya başladı.

— Sabahtan akşama kadar ev yüzü görmezsin, vakitlice oturup doğru dürüst yemek de yemezsin, diyerek çay koyup yumurta kızartmaya başladı.

Saparbek, annesinin bu sözlerine alıştığı için aldırış etmedi. Annesi; zavallicıgız ne yapsın, tüm mutluluğum oğlum için, diye düşünüp duruyor. Sağa sola koşturarak pişirdiği yemeği önüne koydu. Kendisine de bir bardak çay koyup içmeye başladı. Saparbek önündeki kaşığı alıp annesine bakarak:

— Sen yemiyor musun, diyerek tabaktaki kızarmış yumurtayı annesinin önüne doğru iterek yemeye başladı.

— yedim ben, sen ye! diyerek ekmek ile çay içti.

— Hani ne zaman yedin? Ye sen de hadi! diyen Saparbek tekrar annesinin önüne tabağı itti.

— Yiyorum ben, sen ye yavrum.

Annesi, yumurtadan küçük bir dilim alıp ağzına götürdü.

Anne!.. Anneler çocuklarına hasret duyarak merhametiyle onları kalbine çeker. Anne ile çocuk arasındaki bağ diğer insanlar arasında olması mümkün mü? Belki olabilir, fakat bu kadar fazla değil.

Saparbek çayını içince yatağına gidip uzandığında epeyce düşündü. Kolhozun işleri, annesinin kaygıları vs. kendisiyle alakalı birçok meseleleri zihninde sıraladı. Saparbek'in Kendisi ağırbaşlı bir delikanlıydı. Onun her şeye karşı farklı bir bakış açısı vardı. Kendisini ilgilendirmeyen faaliyetlere katılmıyordu. Sessiz sakin biri olarak görüldüğü için çoğu insan onun içine kapanık biri olduğunu söylerlerdi. Fakat o; içini döktüğü insanlara karşı çok açık sözlü, temiz kalpli ve hayalperest bir insandır.

Bizim zamanımızdaki gibi hızlı geçen fırtınalı günler var mı? Saparbek kargaşalı törenlere katılmıyordu. Böyle ağırbaşlı birine bir şey vermek kıymetlidir. Ancak verileni geri alınca ondan ayrılmak büyük bir eziyet olur.

Saparbek'i yatakta düşündüren konulardan biri de aşk ve sevgi meselesiydi.

Aşkın pençesine düşen insan yıpranmış... bu yüzden ozanlar: “Aşk nehri dalgalandıkça buharlaşır...” diye Türkü söylemişlerdir. İşte Saparbek de mavi yaldızlı gökyüzünü kaplayan aşk deryasında küreksiz kayıkla yola çıkıyor. Onun süzülerek yol aldığı sahil: “Aycan”. Aycan'ı gördüğünde kalbi çarpıyor, kendi kendine utanıyordu. Bazen kısık bir sesle sadece iş hakkında zar zor konuşuyordu.

Ayçan Yeni Kışlak ortaokulunun eğitim bölümü başkanıydı. O; neşeli, şakacı ve açık sözlü biridir. Onun bu davranışlarını gören bazı insanlar “havalı” biri olduğunu söylerdi. Böyle değerlendirme yapılmasının tek nedeni onun açık sözlü olmasıdır. Bu yüzden dengesiz gençlerin çoğu iki ayağını bir pabuca sokuyordu. Bu açık sözlülüğün arkasında nazik ve kibar bir kız karakteri var. Gerçekten de havalı ve kibirli bir kız değil, sadece mizacı böyle birisi.

Saparbek bazı zamanlarda Aycan'a ithafen şiirler de yazmaya başladı. Saparbek'in nesir hayatı zamanla bir şiir haline dönüştü. Tarla işlerine gidip gelirken aşk Türküleri söylüyordu. Kendisinin oldukça hoş ve güzel bir sesi vardı. Etrafındaki kolhoz çalışanları kulak verip onu dinliyorlardı.

Epey bir zaman gelip geçti. Saparbek'in sabrı tükenmişti. Aycan'a içinden geçenleri bir bir anlattı. Aycan şaşırılmış gibi:

— Siz de aşkın ne olduğunu biliyor musunuz? diye sordu.

Saparbek suçluymuş gibi tebessüm edip:

— Sorunuz ilginçmiş.

Nedense Saparbek'in içine kapanıklığı Aycan'ın hoşuna gitmedi. Sonra, kavgacı bir insanla nasıl hayat yaşarım diye aklına geldi. Aycan'ın bu sorusunun tam bir çözümü yok. Daha sonra Saparbek ile konuşmasını ağırbaşlılıkla sürdürerek ihtiyatlı bir şekilde devam etti. Saparbek ise Aycan'ın her hareketinden bir anlam çıkarıyordu. Onun her davranışını kendine çekiyordu. İçinden ona sınıksız sarılıp öpesi geliyordu...

Ot çapalamaya çok az bir zaman kalmıştı. Bir gün, sonbahardaki tarla işlerinin organizasyonu için kolhozcuların hepsi toplandı. Toplantıda Saparbek bir bildiri sundu. Aycan, Saparbek'in açık ve anlaşılır ifadelerle yazılan raporunu dikkatle dinledi. Toplantı bittikten sonra kolhozun ileri gelenleri ile Saparbek bir süre sohbet etti. Aycan da bu kişilerin arasındaydı.

Aycan hayatını Saparbek'e adamak istemese de her nedense bilinmeyen bir güçle Saparbek'e yaklaşmaya başladı. Bunu kendisi de fark etmedi. Toplantıdan ikisi birlikte çıktı. Bir süre sonra ikisi de anlamsız bir şeyler konuşmaya başladı. Bu tarz konuşmalar Saparbek'i bunalıttı.

— Kim olursa olsun, şu kısacık ömründe hep daha fazlasını ister. Ben de onlardan biriyim. Size de uygunsa eğer o gün söylediğim bir sözü size tekrar söylemek istiyorum, diye konuştu Saparbek.

— Bu uygunsuz bir şey Saparbek yoldaş. Bunun yerine ilişkimizin önceki gibi kalması daha iyi. Biz arkadaşız. Ben sizi hor görmüyorum, bu işin uygun olmadığını söylüyorum sadece.

Saparbek, Aycan'dan hayal kırıklığına uğratabilecek büyük sözler duymak istemiyordu. Bu yüzden bu sözlere yol açacak kelimelerden kaçınarak zihnini kontrol etti.

— Beni küçümseyip küçümsemediğinizi bilmiyorum. Ama benim size büsbütün bağlı olduğum bir gerçek. Buna inansaydınız iyi olurdu, dedi Saparbek.

Bir süre sessizce yürüdüler. Bir müddet sonra köyün karşı yakasında bulunan Aycan'ın evine yaklaştılar. Evin yanında duran kayın ağacının dibine nedense ikisi de oturdular. Bir süre sonra Ayçan:

— Ben de hayatı seviyorum. Hayatı yaşamak için onu anlamak gerekir, dedi.

— Doğru, hayatı bu şekilde düşünüldüğü gibi yaşamak için biz birbirimize layık değiliz.

Saparbek sessiz kaldı.

— Hayır!

Bir süre sessiz kalan Aycan tekrar:

— Ben açık sözlü biriyim, üstelik zamanımın çoğu okulda geçiyor. Okul işleri zor işlerdir. Boş zamanım çok az oluyor. O anlarda ruhumu okşayacak olan nazik sözlere ve kibarca şımartılmaya ihtiyaç duymuyorum... siz olsaydınız... siz... diyerek sözlerinin sonunu getiremeden durdu.

— Ben ne olmuşum? Söyleyiniz.

— Siz...

— Söylemeseniz de anladım. Siz beni başka anlıyorsunuz. Ne yapalım, kendimizi anlatmaya gücüm yetmiyor. Fakat buna rağmen yârin kibar davranışı ve kardeşçe davranışı için minnet duyuyorum... Saparbek sebepsizce arıktaki sudan elini yıkamaya gitti.

Neden bu iki yürek istedikleri bir konuda anlaşamadı?.. Neden bu iki genç yürek aynı anda çarpıp birleşmedi?.. Neden böyle oldu?..

İkisi de bir süre sessizce oturdular. Saparbek yerinden kalkarak:

— Hoşça kalın. Zamanınızı aldığım için özür dilerim, dedi. Aycan titreyerek ayağa kalktı.

— Hoşça kalın, diyerek elini uzattı.

Niçin o anda Aycan'ın kalbi çarparak attı?.. Aycan gibi bir kızın yüreği sevgi dolu yüreği niçin bir tay gibi sıçradı?.. Genç kalp... Gizemli genç kalp...

İkili ayrıldı. Ama bu dakikalar ikisine de ağır geldi. Aycan evine gidip Saparbek'in tüm hareketlerini ve davranışlarını tarttı. Onun sıradan görünüşünü ve nazik tavırlarını gözden geçirirken uyuya kaldı.

Aradan epey bir zaman geçti. Saparbek ot biçenlerin yanına gitmek için atını eyerlerken Aycan ile gözlüklü bir delikanlı avludan içeri girdi.

— Tanıştırıyım, bizim okulun yeni müdürü yoldaş Kadırov, diyerek Aycan ikisini de tanıştırdı.

Saparbek, Kadırov'u görünce nedense büzülmeye başladı. Kendisinde bir kıskançlık oluştu. Kadırov abartılı bir şekilde kız çocuğu gibi süslenmiş, saçlarını keserek yanaklarına doğru uzatmıştı. Üstelik sevimsiz bir gençti. İki kelime bir şey söylese onlardan biri de muhakkak (Rusça olarak) “Znaçit (Rus.: demek, anlamına gelmek), Nu da (Rus: ya, evet), Toest (Rus.: yani)” gibi şeyler söyler.

— Demek bu genç, yeni Kolhozun yani yönetim kurulu başkanı, dedi Kadırov.

— Evet kolhozun başkanıyım.

— Okulların başlamasına çok az bir gün kaldı. İlçeden okul araç gereçleri getirmek için araba istemeye geldik, dedi Aycan.

— Araba mı, bugün araba yok ki.

— Yani araba yok mu? diyen Kadırov gözlüklerinden güneşi yansıtarak baktı.

— Arabaların hepsi ot biçmeye gitti. Yarın alabilirsiniz, dedi. Aycan bir taraftan müdürün yapmacık davranışlarına sinirlendi, diğer yandan da nedense karma karışık duygular içinde öfkelenerek:

— Bunlar böyle, bunların yarınları bitmez. Yürüyün gidelim biz yoldaş Kadırov.

Genç adam da Saparbek'e bakıp Aycan'ın beşinden gitti. Saparbek de Aycan'ın hemen böyle kızmasına şaşırdı. Gönlü kırıldı. Saparbek bu duruma çok üzülmüştü. Atını eyerleyip tarlada ot biçenlerin yanına doğru yol aldı. Kolhoz

Çalışanları çok uzak yerdeydiler. Yolda giderken aklından geçenleri gözden geçirerek onları bir bir tarttı. Aycan'dan vazgeçmem gerek, diye aklından geçirdi. Ama içindeki, yüreğinin derinliklerindeki güçlü bir ses:

— Hayır... Aycan... deyip durdu.

ayırkıltaki işlerini bitirdikten sonra tekrar köye döndü. Okulun yanından geçerken daha önceki gözlüklü genç (znait) ile Aycan'ı gördü. İçinde kıskançlık ve çekememezlik duyguları oluştu. Her şeyi mahveden gözlüklü genç görünüyor gibiydi. Camı sıkıldı. Arabanın sorulduğunda köye olmaması ve birdenbire gözlüklü gencin köye peyda olması Saparbek'i oldukça yıpratmıştı.

Sonbaharda tarla işleri hızlanmaya başladı. Saparbek gece gündüz demeden işlerine gömüldü. Yine de böyle olmasına rağmen Aycan aklına geliyor, kalbi hızla çarpıyordu. Onu görmek istiyordu. Mehtaplı bir gecede kayığ binip onunla beraber yol almak istiyordu. Fakat Aycan'ın ilgisizliğı ve ağırbaşlılığı oluşu aklını meşgul etse de tekrar işine döndü. Gözlüklü genci nerede görse yanında Aycan ile yürüyordu. Bu durum onun yüreğini sızlatarak kıskançlık duygusunu daha da artırır.

Aycan hâlâ karmakarışık duygular içindeydi. Saparbek'i gördüğünde durduk yere kalbi çarpıyor, göğsü daralıp nefes nefese kalıyordu. Bazen onu gresi geliyordu. Saparbek'in yaptığı işlerden ve kolhozculara karşı göstermiş olduğı davranışlardan dolayı kendince yüreğine yakın manalar çıkartıyordu. Aycan niçin kendi hayatında Saparbek'in iek amasına izin vermiyor? Yoksa aşk denilen şey yavaş yavaş mı gelişiyor?

Bir sabah okulda otururken Kadırov:

— şu kolhozun başkanı denilen kişi çok kibirli bir adammiş. Kendinden başka kimseyi adam yerine koymuyor. Kolhozun başkanı Sovyet yönetim kurulu başkanı gibi olması gerek, dedi.

— Hayır, ağırbaşlı, aklı başında bir yiğit. İşini seven bir adam... kolhozcular onu seviyor...

Ayan derin düşüncelerle işine geri döndü. Saparbek'in bazı davranışlarını düşünürken hoşuna gitti. Tam bu sırada Saparbek şapkasını eline alıp kapıdan içeri

girdi. Aycan heyecandan titremeye başladı. Ayağa kalkıp sanki uygunsuz bir haldeymiş gibi elbisesini düzeltti:

— Buyurun, dedi. Beyaz yüzü kızardı, kalbi küt küt atmaya başladı.

— Dün 22 Haziran gecesi Almanlar bize saldırarak; Kiev, Minsk ve Sevastopol’a birkaç bomba atmış, dedi.

Kadırov ayağa kalkıp gözlüklerini çıkararak:

— Yani bu anlaşmanın ihlal edildiği anlamına geliyor, dedi.

Saparbek ona bakmadan cevap verdi:

— Evet, ihlal edildi. Bununla ilgili bir miting yapacağız.

— O zaman orada okul adına bana söz verirsin, dedi Kadırov. Saparbek bıyık altından gülüp usulca Aycan’a baktı. Aycan okul müdürünün ciddiyetsizliğinden iğrenerek mahzun gözlerle Saparbek’e baktı. İki kalp aynı anda çarparak attı.

* * *

Aradan beş altı gün geçti. Saparbek İkinci Dünya Savaşına gönüllü olarak katılmak için İlçe Savaş Komiserliğine başvurdu. Saparbek’in başvurusu kabul edildi.

Bugün bütün işlerini yeni başkana devredip savaşa çağırılan diğer yoldaşlar ile ilçe merkezine gitmek için yol hazırlığı yaptı. Saparbek, geçen bütün bu süre zarfında Aycan ile hiç görüşemedi. Savaşa gitmeden önce Aycan ile nasıl karşılaşacağını düşünerek onun evine doğru gitti. Evine varıp kapısını çaldığında:

— Giriniz diyen gözlüklünün sesini duydu. Bu sesi duyduktan sonra geri gitmek istedi. Fakat Aycan... Aycan’ı görmesi gerek. Eve girdiğinde içeriden çıkan Aycan:

— Buyurun, oturun, diyerek sandalyeyi gösterdi.

Saparbek onun gösterdiği sandalyeye oturdu. Ceketinin düğmesini çözerek, yeleğinin iç cebinden gözlüklerini çıkarıp masanın üzerine koyan Kadırov’u fark etti. Gazete okuyan Kadırov’a:

— Bu gözlükleri gazete okurken takmanıza gerek yokmuş ya, dedi.

Kadırov şaşkın bir şekilde:

— Yani evet, diyerek gözlüklerini taktı. Aycan gülümseyerek Saparbek’e baktı. Aycan’ın annesi kaynayan semaveri alıp geldi. Aycan semaverden çay dökmeye başladı. Saparbek o an sadece Aycan’ın verdiği çayı değil onun elinden ne olursa olsun her şeyi içmek istedi.

Laf lafı açıp otururken Aycan:

— Sizin cepheye gitmek için başvurduğunuzu duymuştum. Ne sonuç çıktı? dedi.

— Bugün gidiyorum, Baybiçeye¹³ selam verip vedalaşmak için geldim.

Aycan’ın annesi neşeli ve iyi kalpli bir kadındı.

— Sağ ol, hal ve hatırımı sorduğun için teşekkür ederim kurban olduğum. Nerede olursan ol selamette ol, dedi. Aycan canıgönülden konuşan annesi ile Saparbek’e memnuniyetle baktı. O anda Saparbek’in tüm saygınlığını, insanlığını ve nazikliğini büsbütün görüp yüreği ısınınca onu kucaklayıp öpmek istedi. Aycan Saparbek’in bardağının boşaldığını fark edince hemen alıp çay koydu. İçinden “içsene altınım” diyerek güler yüzle önüne koydu. Sanki Saparbek Aycan’ın içinden geçenleri anlamış gibi ona bakıp içmeye başladı. Bir süre sessizce oturduktan sonra Kadırov:

— Demek bugün gidiyorsunuz? yani gitmek gerek tabi. Hepimiz gideceğiz, dedi.

— Siz nereye gidiyorsunuz, gözleriniz sağlıklı değil, dedi Saparbek.

— Evet gözlerim pek görmüyor, diyerek gurur yaptı.

Aycan “Zavallı ne yapsın” dermiş gibi baktı.

Saparbek vedalaşıp çıkarken, Aycan:

— Ne zaman yola çıkacaksınız? dedi.

¹³ Baybiçe: Krg. Yaşlı kadınlara saygı belirtmek için kullanılan ifade

— Bir iki saat içinde çıkacağız, dedi ve gitti. Aycan'ın düşünceleri tamamen değişti. “Saparbek gerçekten de gidecek mi?.. Bana söylediği sözler hani nerede?.. O beni sevmemiş miydi?.. Ben de onu seviyorum ya...” diye sorular sormaya başladı.

Aycan uğurlama yerine gittiğinde Saparbek ve arkadaşları arabaya binmişlerdi. Vedalaşıp uğurlamak için gelen kolhozcular avluyu doldurmuşlardı. Saparbek deminden beri beklediği Aycan'ı görünce arabadan seslenerek:

— Allaha ısmarladık Aycan, sağlıcakla kalın, dedi... Aycan ne olup bitiğın anlamadan bütün vücudu gevşedi. Arabaya yaklaşp genç adama döndü. Parlayarak büyüyen simsiyah gözleriyle hüznölü bir şekilde bakıp:

— Hoşça kalın, sağ salim gidip geliniz... diye kısık sesle söyleyip elini uzattı. Bunu gören Saparbek'in bütün vücudu tutuldu. Gözünün önünde ağlayan Aycan'dan başka kimseyi görmüyordu. Sadece:

— Hoşça kalın, siz de kendinize iyi bakın, demeye gücü zar zor yetti. İki at tarafından çekilen araba gittikçe hızlanarak Cılgınduu vadisine girdi. Aycan etrafında kimsenin kalmadığını ve yalnız olduğunu fark etti. Hayal ve düşünceleri anlamsız kalmış gibi hissetti. Hüznölendikçe ağlayası geldi. Saparbek... yüreğine en yakın olan adam geçip gitti. Eve gidince yatağına yüz üstü uzanıp ağlamaya başladı... Aycan bir gece kayın ağacının dibine oturduğunda: “Ben de yârin kibar davranışı ve kardeşçe olan yakınlığı için minnet duyuyorum” diye Saparbek'in söylediğı sözler aklına geldi. Evden dışarı çıktı ve kayın ağacına tekrar baktı. Bu kayın ağacının dibinde Saparbek sanki ebedi bir anıt dikmiş gibi sürekli etrafında döndü. Bir süre sonra göle doğru yürüdü.

İkinci Dünya Savaşı insanları tek tek birbirinden ayırmıştı.

Saparbek'in katıldığı birlik üç ay sonra savaşa girdi. Savaşın ağır yaşam koşulları Saparbek'i eskisinden daha sakın ve daha dengeli hale getirdi. Onun hayal dünyası savaşın günlük yaşamıyla birleşti. Bir gün, geceki taarruzdan sonra siperde otururken postacı bir mektup getirdi. Mektubun Aycan'dan geldiğini daha hemen zarfın dışından anlayan kahraman genç askerin yüreğı hızlıca çarpmaya başladı. Onu

açmak için acele etti. Umarım aşağıdaki mektubun tam halini okuyanlar iki gencin kişisel sırlarını açığa çıkardın diye beni suçlamaz. Mektupta yazılanlar şu şekildeydi:

“Ülkesini savunan ömürlük yârim Saparbek, nasılsın? Sen gideli uzun zaman olmasına rağmen senden hiç mektup alamadım. Yoldaşlarına yazdığın mektuplardan adresini alıp bu mektubu yazıyorum. Sana bu mektubu tüm kalbimle, içtenlikle yazıyorum. Kendisi gelip sırnaştığını söylemeyen sıradan erkeklerden olduğunu düşünüyorum.

Sen gideli ben kendimi yalnız hissediyorum. Ne zaman olursa olsun hep bir şeylerimi kaybetmiş gibi hissediyorum. Söylediğin sözler kulaklarımda tekrar tekrar yankılanıp yeni anlamlar kazanmış gibi hissediyorum. Senin bütün hal ve hareketlerin gözüme önüne geliyor. Bazen yan yana oturup sohbet ederken nazik tavırlarınla kalplerimizin çarptığını ve birbirimize sarıldığımızı hissediyorum. Sen gitmeden önce bizim evin yanındaki kayın ağacının gölgesinde konuşurken benim söylediğim sözler anlamsız gibi geliyor. O kayın ağacını görünce sanki seni görmüş gibi oluyorum. Her gün o ağacın yanına gidip uzun bir süre düşünüyorum. Bütün düşüncelerim seninle ilgili. Sonuç olarak ben şanslı bir kişiyim. Benim sevgili yârim ana vatanını koruyarak büyük savaşta yer alıyor. O bir kahraman. Düşmanı yenip geri döndüğünde ben kazanacağım. İşte o zaman hayatımın en mutlu bayramını yaşayacağım. İkimiz birlikte mutlu olacağız...

Faşizm dünyaya yayılan bir iletir. Sen bu illeti yeryüzünden silmek için milyonlarca kahramanla birlikte el ele savaşıyorsun. Erkek adam için bundan daha büyük bir mutluluk olamaz. Biz de burada zafere en kısa sürede ulaşmak için tüm imkanlarımızı kullanıyoruz.

Hoşça kal sevgili yârim!.. Hoşça kal İkinci Dünya Savaşının kahramanı!.. Mektubunu bekliyorum. Uzaktaki yârin: **Aycan**”

Saparbek Aycan’ın bu mektubunu nasıl okuyup bitirdiğini fark etmedi. Tekrar tekrar okudu. Sevinçten gözleri parlayarak gülümsedi.

Hemen bir mektup yazmaya başladı.

“Aycan!

Mektubun savaş alanındaiken elime geçti. Mektubunu alıp okuduğumda neler hissettiğimi tarif edemem. “Sahiden de bu mektup Aycan’dan... Benim kalbime en yakın insandan mı geldi?..” diyerek kendime tekrar tekrar sordum bu soruyu. Senden... Benim sevgilimden gelen bir mektup.

Benimle birlikte yol alan yoldaşlar da dört bir yandan mektup alıyor. Fakat bizim aldığımız bu mektuplar faşist canavarlarının aldığı mektuplardan çok farklı. Esir aldığımız askerlerin ceplerinden, Almanya’dan gelen birçok mektup bulundu. Onlarının çoğunun içeriği ümitsizlik ve kaygı ile dolu. Yakın zamanda esir aldığımız bir onbaşının cebinden nişanlısının yazdığı mektubu bulduk. O mektupta: “Beni erkekler ile dolaşır diye kıskançlık çekme. Burada benim dolaşabileceğim erkek kalmadı. Eğer erkeğin karnı tok, neşesi yerinde olursa bu düşüncelerin ancak o zaman olur. Yeterince karnı doyuramadığında her gününü tehlikeydesen adamı nerede bulabiliyorsun?.. Ben senin sağ salim geleceğine de inanmıyorum...” diye yazmış. Kendi halkından böyle bir mektup alan askere karşı senin bana yazdığın mektup beni nasıl hayatta tutmasın.

Ha! Bu arada ben yakın zamanda Kafkaslardan 15 yaşındaki Gürcü bir çocuktan mektup aldım. O: “Amcacığım ben sizi görmesem de Sovyet haber ajansında alçak faşistleri acımasız bir şekilde bozguna uğratıp, gösterdiğiniz kahramanlığı duyup bu mektubu size yazdım. Sovyet halkını köleleştirmek isteyen, biz mutlu çocukları ayırmaya çalışan o yabanilere acımayınız. Onlara Sovyet kahramanlarının kim olduğunu gösteriniz!.. Ben de okulumu en yüksek notla bitireceğime size söz veriyorum.” diye yazmış. İşte böyle mektupları aldığımızda ölüm aklımıza gelmiyor... Zafer... Zafer... Biz düşmanı koşturarak batıya doğru kovalıyoruz.

Altın Aycanım!.. Gayret et, çalış! Tüm gücünü kullan! Halk ile birlik ol. Ben de seni özledim. Tez zamanda döneceğim... Hoşça kal altınım. Kolhozculara selam söyle!

Saparbek’’

Saparbek mektubu yazdıktan sonra onu güzelce zarfa koyup gönderdi. O gün Saparbek’in bulunduğu birliğe verilen emir düşmanın işgal ettiği ve stratejik yönden önemli olan noktaları ele geçirmektir.

Birlik kar yığınlarının arasından ilerleyerek düşmanın ateş alanına yaklaştı. Bizim önümüzdeki sırayı fark eden düşman ateş açmaya başladı. Patlayan mermiler vızır vızır yağmaya başladı. Kar taneleri gökyüzüne yükselip geri tekrar soğuk rüzgâr gibi insanın yüzünü kaplıyordu. Kar fırtınası insanı uyuşturmaya başladı. Yeryüzü sanki yarılmış gibi sallanıyordu. Bizim birliğin askerleri hep birlikte hareket edip, kalpleri aynı anda çarparak düşmanı kovalamaya başladılar. Her biri kendini alp gibi hissediyordu. “Vatan için, halk için!” diye bağırınca yer sallandı, düşman dehşete kapıldı. Fakat bu en önemli noktayı vermek istemediler ve sonuna kadar çatıştılar. Dökülen kanlar gökyüzüne yükseldi. Çatışma uzun süre devam etti. Düşman üç dört kez uğraştı. Bizim birliğin buradaki kuşatmasını delmek istediler. Fakat bu tatlı bir hayaldi. Böyle tatlı hayallerin peşinden giden Hitler Almanyası hüsrana uğradı.

Saparbek makineli tüfeği sürüyerek köy yoluna girdi. Önündeki evin çatısından otomatik silahların kurşunları yağdı. Kurşunlar bazı askerlerin üniformalarını sıyrıp geçi, bazılarının ise ayaklarının önüne düştü. Düşmana doğru nişan alıp el bombası attilar. Otomatik silahların sesleri kesildi. Hemen o sırada iki yoldaş öne geçip, uygun bir yerde mevzi alarak düşmanın yan tarafından savunmasını delmeye başladı. Çatışmanın şiddeti iyice arttı. Düşman tankları uzaklaşmaya başladı. Etrafta tuhaf demir yığınları dolaşıyordu. Takır tukur ederek yol kenarındaki ağaçları ve duvarları yıkıp Saparbek’e doğru geliyorlardı. Bu demir yığınları acımasız bir şekilde önüne çıkan her şeyi silip süpürüyor, etrafa ölüm saçıyordu. İfade edildiği gibi iki üç tanesi Saparbek’e yöneldi. Eli ayağı olmadan, hoplayıp zıplayan bu demir yığınları mermi kadar hızlı. Lakin Saparbek ve arkadaşlarında en ufak bir korku yoktu. Ölüm onların aklına bile gelmedi. Ölüm kendisinden korkan kişilerle meşgul olmalı. Tank Saparbek’e yaklaştıkça bomba atmaya başladı. Uçarak gelen tank zıncı diye durdu. Diğerlerinden ise kara dumanlar yükseldi. Onların arkasına saklanarak gelen askerler ateş açıp saldırıya geçtiler. Saparbek makineli tüfeği çalıştırıp ateş açtı. Faşistlerin ön sıralarında ölüm kol gezince onların arkasındaki askerler korkudan tekrar geri çekildiler. Düşman tekrar tekrar saldırıp geri çekildi. Fakat Saparbek durumu geç fark etmişti.

Elli altmış kadar asker Saparbek ve bir yoldaşının etrafını kuşatmıştı. Bu kuşatmadan kurtulmanın yolu yoktu. İkisinin de yanında ikişerden toplam dört tane el bombası dışında hiçbir şey yoktu. Saparbek’in yanındaki yoldaşı:

— En son kalan bombaları kendi üstümüzde patlatalım, dedi.

— Hayır! İmkânsız görünen bu kuşatmadan çıkacağız... daha sonra bizimkilere katılacağız. Cesaret, cesaret gerek! dedi ve cebinden bir sigara çıkarıp sertçe içine çekerek içmeye başladı. İşte bu sırada düşman havadaki değişikliği fark edince etraftan dolandılar. Saparbek ve yoldaşının son kalan bombalarıyla bir grup düşman etkisiz hale getirildi. Saparbek'in yoldaşı vuruldu. Saparbek ise gücü tükenmiş bir haldeydi.

Saparbek esir düştü. Bizim en büyük gayemiz düşmanı bu noktadan çıkarmaktı. Fakat Saparbek esir düştü. Isık Göl'ün özgürce büyüyen aslanı yabancı ellere düştü. Özgür bir şekilde büyüyen aslanın cesur yüreği kafese nasıl tahammül etsin. Etrafını kaplayan demir kafesi nasıl çekip kırsın?.. Gür ve güzel seslere alışan kulak, hayvanların hakaret ve zorbalıklarını nasıl duysun?.. Böyle bir kara habere Aycan nasıl tahammül etsin?..

Ancak Saparbek her şeye rağmen yaşam ve özgürlük umudunu kaybetmedi. Tutuklandığında baygın olmasına rağmen dövülerek işkenceye maruz kaldı. İşte bugün de sorguya çekildi. Almanlar onu karargâhın bulunduğu odaya getirdiğinde önündeki masada oturan soluk yüzlü, orta yaşlı ve asık suratlı generali gördü. General başını kaldırıp alaycı bir tavırla:

— Ee. Asya'nın aslanı konuş bakalım, dedi. Saparbek cevap vermedi. General cevap alamayınca biraz bekledikten sonra tekrar sordu:

— Hangi millettensin?

— Kırgız

— Kırgız mı? Rus veya Alman senin için önemli değilmiş o zaman, öyle mi? diyerek ayağa kalktı.

— Hayır yanılıyorsunuz. Aynı değil. Kırgız halkı ülkesinden çıkarılıp, kanlar içinde kaldığında Rus proletaryası onların yardımına koştu. Kırgız halkıyla bir araya gelip bizleri yok olmaktan kurtardı.

— Öyle mi? diye bağırdı general.

— Öyle “efendim” Rus halkı bugün bile kendi tarihi misyonunu yerine getiriyor... Saparbek daha sözünü bitirmeden general dişlerini sıkarak onun çenesine yumruk attı. Rengi sararan Saparbek sessiz kaldı.

— Partinin üyesi misin?

— Elbette!

— Genç yaştasın, hayatını ziyan etme. Gel kendi dilinle bizim görevimizde çalış. Bunları söyleyen general biraz yumuşadı.

— Benim böyle bir şeyi yapacağımı düşünüyorsanız zahmet etmeyin. Temiz hayatımı kirletmem. Benden hiçbir şey beklemeyin. Öldürecekse de şimdi öldürün! Yeryüzünü sizler gibi iki ayaklı canavarlardan temizlemek için az da olsa emek sarf ettim. Kaygılarım yok!

Vücudunu kontrol edemeyip titremeye başlayan generalin gözleri yerinden fırlayacakmış gibi:

— Getirin! Diye haykırdı. Hemen o anda ısıtılmış demirler getirildi. Sırtını çevirerek beş köşeli yıldızlı damgayı vücuduna batırdı. Saparbek biraz irkilse de hiç kıpırdamadı.

— Asyalım, biraz yumuşamış olmalısın, dedi general.

Cevap yok. General ayağa kalkıp:

— Neden konuşmuyorsun? diyerek çenesine bir yumruk daha attı. Titreyen Saparbek öfkelenerek:

— Al buyur! deyip generalin yüzüne tükürdü. Bunun üzerine Saparbek demir çubuk ve lastik coplarla dövüldü. Kendinden geçip bayıldığında tekrar ayağa kaldırılıp:

— Haydi Asyalım söyle bana. Ne kadar askeri gücünüz var, askerlerinizin moral ve motivasyonları nasıl, sizi kim komuta ediyor? diyerek tekrar sorular sormaya başladı. Saparbek bu sözleri sanki birileri kulağına fısıldıyormuş gibi hissetti. Gücünü toparlayıp sendeleyerek:

— Bizim çok gücümüz var, komutanımız partidir... diyerek alçak bir ses tonuyla cevap verdi. Zihninde bu söylediklerini yüksek sesle haykırdığını sanıyordu.

— Ya, demek öyle, dedi general. Ayağa kalkıp Saparbek'in çenesine bir yumruk attı. Saparbek generalin darbesiyle biraz sallansa da daha sonrasında bütün vücudunu kontrol ederek:

— Adalet, namus ve halk için; diyerek sağ elini havaya kaldırıp yere yığıldı.

* * *

Saparbek çok büyük acılar çekiyordu. Bazen sayıklıyor, bazen de “urra, yaşasın” diyerek büyük bir kabusla uyanıyordu. Yanında duran hemşire onu yavaşça tekrar yerine yatırıyor. 24 saati aşkın şuuru kapalı baygın bir şekilde yatıyordu. Bir müddet sonra gözlerini açıp baktığında beyaz çarşafli yatağın üstünde oturan hemşireyi gördü. Yanında oturan hemşire:

— Çok acı çektiniz. Şu an iyi durumdasınız. Şimdi size yemek getireyim, diyerek çıkıp gitti.

Esareten nasıl kurtulduğunu, askeri hastaneye nasıl geldiğini düşündü. Ama hatırlayamadı. Hemşire yemeği alıp geldiğinde ona nasıl hayatta kaldığını anlattı. Saparbek, zalim ve gaddar Naziler tarafından işkence gördüğünde onlara hiçbir şey söylemedi. Onu sürükleyerek bir ahıra bıraktılar. O sırada bizim birlik Almanların birliğini parçalayıp kasabayı ele geçirdi. İşte o sırada bizim sıhhiyecilerimiz Saparbek'i alıp askeri hastaneye götürdüler.

Ala Dağ'ın aslanı askeri hastanede iyileştikten sonra yine savaş meydanına gitti. Saparbek ölüm nedir bilmiyor, o; hayatı seviyordu.

Bu hikâyede Saparbek'in savaş hayatından sadece bir sahne yazdık. Saparbek düşmanı yenince memleketine geri döndü... Halkı ve sevgili yâri onu karşılamak için yola çıktı... Yaşlı annesi onu kucaklayıp öptü. Yüce Ala Dağ, yaşlı Isık Göl cesur yürekli oğlunu gururla karşılıyor...

Yakın zamanda Yeni Kışlak köyüne gidip okulun yanında Aycan ile karşılaştığımızda:

— Saparbek ’ten mektup aldım, deyip gülümseyerek okula girdi...

3.2.1. Temiz Kalpler Çarptığında Hikâyesinin İncelemesi

Bu hikâyede, diğer hikâyelerdeki erkeğin fiziki ve otoriter üstünlüğünden ziyade kadının erkek üzerindeki duygusal üstünlüğü ön plandadır. Eserde kadın ve erkek eşit bir şekilde herhangi bir ayırım yapılmadan yazılmıştır. Yazar, eserde kahramanların iç dünyasına iyice hakimdir. Kahramanların psikolojik durumunu okurlara başarılı bir şekilde aktarmıştır.

Temiz Kalpler Çarptığında hikâyesi muhtevası bakımından ele alındığında, Cusup Turusbekov bu eseri daha çok “aydın kadın tipi, kolhoz ve kolektif yaşam tipi, yarı aydın tipi ve Sovyet vatanını seven kahraman tipini” ortaya koymak amacıyla yazmış olduğunu söyleyebiliriz. Cusup Turusbekov Genç Kalpler Çarptığında hikâyesini oluştururken İkinci Dünya Savaşı’ndan etkilenmiş, hikâyenin gelişme bölümünü oluştururken İkinci Dünya Savaşına göre şekillendirmiştir. Kısacası yazar hikâyesini yazarken Sovyetler Birliği’ndeki hem kolektif insan yaşam biçimini hem kolhoz yönetimi hem de İkinci Dünya Savaşı’nda Sovyet insanını ele alarak oluşturmuştur. Bu izlenimleri belirli kılmak ve ortaya koymak için aşağıda bu hikâyenin olay örgüsünü ve tahlilini yaparak hikâyenin temasında gösterilecektir.

3.2.1.1. Dil ve Anlatım

Eser, üçüncü tekil şahıs ağzıyla olaylara ve kahramanların iç dünyasına hâkim bir şekilde tanrısal/ilahi bakış açısıyla yazılmıştır. Yazar eserde yer yer okuyucuya kahramanlarla ilgili kendi görüşlerini sunmuş, onların psikolojik durumunu başarılı bir şekilde analiz etmiştir. C. Turusbekov, hikâyenin giriş bölümüne mekân tasviri ve betimleme ile başlamıştır. “*Dağlardan kopan buzlar yokuş aşağı, taştan taş çarparak, bazen coşkulu bazen durgun bir şekilde akıp gider. Cılgınduu deresine aktıktan sonra sanki dinleniyormuş gibi ilerleyip Isık Göl’e dökülür.*”

Yazar, eserindeki kahramanlarını oluştururken tanrısal/ilahi bakış açısı yetkilerini tam olarak kullanmamıştır. Hikâyedeki kahramanların psikolojik yapısına, duygu ve düşüncelerine hakimdir. Ancak yazar, kahramanların fiziki görünümünü eserinde yansıtmamıştır. Kahramanların boyunu, kilosunu, yüz hatlarını ya da kahramanların güzellik ve çirkinlik olarak tasvirini yansıtmamış; bunu okuyucunun

hayal dünyasına bırakmıştır. Fakat bu konuda istisna tek bir kahraman vardır. O da Kadırov'dur. "...Aycan ile gözlüklü bir delikanlı avludan içeri girdi.

— Tanıştırayım, bizim okulun yeni müdürü yoldaş Kadırov, diyerek Aycan ikisini de tanıştırdı.

Saparbek, Kadırov'u görünce nedense büzülmeye başladı. Kendisinde bir kıskançlık oluştu. Kadırov abartılı bir şekilde kız çocuğu gibi süslenmiş, saçlarını keserek yanaklarına doğru uzatmıştı. Üstelik sevimsiz bir gençti. İki kelime bir şey söylese onlardan biri de muhakkak (Rusça olarak) 'Znaçit (demek, anlamına gelmek), Nu da (ya, evet), Toest (yani)' gibi şeyler söyler...

Metnin içinden alınan bu bölüme baktığımızda Kadırov adlı kahramanın gözlüklü biri olduğunu öğreniyoruz. Yine Kadırov'un saç şeklinin nasıl bir şey olduğunu ve giyiminin süslenmiş bir şekilde olduğunu yukarıda anlayabiliyoruz. Muhtemeldir ki yazar, kahramanların fiziki tasvirini yaparken sadece Kadırov'a böyle bir ayrıcalık tanımasının en büyük sebebi Saparbek'in Kadırov'a karşı takınmış olduğu tutum ve ona karşı hissettiği duygulardır.

Hikâyedeki başkahramanlarının olduğu bölümlerde daha çok sahneleme tekniği kullanılmış, bu sebeple diyaloglara fazlaca yer verilmiştir. Hikâyenin Başkahramanları Aycan ve Saparbek'in müşterek geçtiği sahneler diyalog şeklinde verilmesine rağmen yazar, tanrısal/ilahi bakış açısı yetkilerini kullanarak kahramanların duygu ve düşüncelerini, sevinç ve coşkularını, kaygı ve korkularını okuyucuya başarılı bir şekilde aktarmıştır. Aşağıda hikâyeden alınan birkaç bölümle bunları görebilmekteyiz.

"...Aycan Saparbek'in bardağının boşaldığını fark edince hemen alıp çay koydu. İçinden "içsene altınım" diyerek güler yüzle önüne koydu...

...Saparbek yerinden kalkarak:

— Hoşça kalın. Zamanınızı aldığım için özür dilerim, dedi. Aycan titreyerek ayağa kalktı.

— Hoşça kalın, diyerek elini uzattı.

Niçin o anda Aycan'ın kalbi çarparak attı?.. Aycan gibi bir kızın yüreği sevgi dolu yüreği niçin bir tay gibi sıçradı?.. Genç kalp... Gizemli genç kalp...''

Yazar Cusup Turusbekov, hikâyesini oluştururken Leitmotiv/Laytmotif anlatım tarzına da başvurmuştur. Leitmotiv/Laytmotif anlatım tarzı; “herhangi bir tavır, hareket veya sözün eserde çeşitli vesilelerle birçok kez tekrar edilmesidir” (Çetişli, 2015: 134). Yazar, bu anlatım tarzını Kadırov üzerinde kullanmış olduğunu metinde görebilmekteyiz.

... İki kelime bir şey söylese onlardan biri de muhakkak (Rusça olarak) “Znaçit (demek, anlamına gelmek), Nu da (ya, evet), Toest (yani)” gibi şeyler söyler...

...— Demek bu genç yeni Kolhozun yani yönetim kuru başkanı, dedi Kadırov.

— Evet kolhozun başkanım...

...— Yani araba yok mu? diyen Kadırov gözlüklerinden güneşi yansıtarak baktı.

— Arabaların hepsi ot biçmeye gitti...

...Kadırov ayağa kalkıp gözlüklerini çıkararak:

— Yani bu anlaşmanın ihlal edildiği anlamına geliyor, dedi...

Kadırov'un kullanmış olduğu bu tekrar sözcükleri Leitmotiv/Laytmotif anlatım biçimine örnektir.

Hikâyedeki konuşma bölümleri daha çok “dış diyalog” şeklinde oluşmaktadır.

Mektup Tekniği: C. Turusbekov, hikâyenin son bölümlerini mektup tekniğini kullanarak oluşturmuştur. “Mektup tekniği öyküde karakterlerin tek taraflı ya da başka karakter(ler)le yaptığı yazışmalardan oluşan bir anlatım tekniğidir” (Kolcu, 2015: 42). Olay örgüsünde vaka, mektuplarla iletilmiştir. Hikâyenin bu kısmını bir nevi kahraman anlatıcı özellikleri içermektedir. Aycan ile Saparbek yaşadıklarını ve gördüklerini birbirlerine aktarmaları, yazarı tanrısal bakış açılı anlatımdan kahraman bakış açılı anlatıma geçirmiştir. Bu hikâyede çift taraflı bakış açısı kullanılmış diyebiliriz.

3.2.1.2. Zaman

Yazar hikâyede olayın tam başlangıç zamanı belirtmiyor. Ancak metinde geçen diyaloglar sayesinde yaşanan olayların 22 Haziran 1941 tarihinden önce yani İkinci Dünya Savaşı'ndan önce başladığını tahmin etmek çok güç olamasa gerek.

— *Buyurun, dedi. Beyaz yüzü kızardı, kalbi küt küt atamaya başladı.*

— *Dün 22 Haziran gecesi Almanlar bize saldırarak; Kiev, Minsk ve Sevastopol'a birkaç bomba atmış, dedi.*

Bu diyaloglarda geçen konuşmalar neticesinde hikâyedeki olayların teşekkül etmesi İkinci Dünya Savaşı ve savaşın devam ettiği yıllar olduğunu tespit edebiliriz. Buradaki konuşmalardan anlaşılacağı gibi yazar, hikâyesini oluştururken zaman konusunda kurmaca bir zaman diliminden yararlanmadan dünyevi ve gerçek bir zaman dilimi içerisinde yazmıştır.

Hikâyede zaman dilimi yer yer mevsimsel ve mevsim işçiliği dönemi olarak verilmiştir.

...*Sonbaharda tarla işleri hızlanmaya başladı. Saparbek gece gündüz demeden işlerine gömüldü...*

...*Ot çapalamaya çok az bir zaman kalmıştı. Bir gün, sonbahardaki tarla işlerinin organizasyonu için kolhozcuların hepsi toplandı. Toplantıda Saparbek bir bildiri sundu...*

Hikâyeden alınan bu kısa parçadan da anlaşılacağı gibi olayın gerçekleştiği zaman dilimi sonbahar mevsimidir.

Hikâyedeki yaşanan olaylar belli bir sınıflandırma halinde yazılmış ve olaylar oluş sırasına göre verilmiştir. Hikâyede zaman geçişleri çok hızlı yapılmış, böylelikle olayın akışı sekteye uğramamıştır.

...*Epey bir zaman gelip geçti...*

...*Aradan epey bir zaman geçti...*

...*Aradan beş altı gün geçti...*

Yukarıda da görüldüğü gibi zaman geçişleri sırasında tasvirlerle yer verilmemiş, bu sayede hikâyede olayın akışı bozulmamıştır.

3.2.1.3. Mekân

Edebi bir eser ortaya koyarken gerçek veya itibari bir mekâna ihtiyaç duyulmaktadır. Hikâye ve romanlarda mekânın olay örgüsü ve konu ile yakınlık gösterilmesi, aralarında ilişki olması muhtemeldir. Örneğin köy hayatından bahseden bir eserde mekânın köy olması, şehir hayatından bahseden bir eserde mekânın şehir olması beklenir. Edebi eserlerde mekân, “olay örgüsünün gelişmesini ve anlatma biçimini daha iyi kavramamıza yardım edebilir. Zira birçok eserde, mekânda değişiklik, metnin ritmini etkiler” (Aktaş, 2017: 69).

Yazar Turusbekov, hikâyedeki olayların gerçekleşeceği yerleri(mekânı) eserin giriş kısmında betimleme yaparak vermiştir.

Dağlardan kopan buzlar yokuş aşağı, taştan taşa çarparak, bazen coşkulu bazen durgun bir şekilde akıp gider. Cılgınduu deresine aktıktan sonra sanki dinleniyormuş gibi ilerleyip Isık Göl’e dökülür. İşte bu suların döküldüğü gölün kıyısına doğru uzana büyük bir köy var. Buraya köy meclisi ‘Yeni Kışlak’ diyor.

Bu köy Isık Göl’e inşa edilen yeni türlerden biridir.

Buradan da anlaşılacağı gibi hikâyedeki olayların gerçekleştiği mekân Isık Göl kenarındaki Yeni Kışlak Köyüdür. Yazar, burada mekânı coğrafi bir konum olarak vermiş diyebiliriz. Bugün Isık Göl, Kırgızistan coğrafyası için belirleyici bir yerdir. Isık Göl, hem edebi eserlere hem de tarihi olaylara konu olmuş bir yerdir. Şüphesiz ki Isık Göl bugün Kırgızistan’ın belirleyici simgelerinden biridir.

Hikâyedeki mekânlar olayın akışına göre yer yer değişik göstermektedir. Bu bazen Saparbek’in evi bazen kolhoz toplantı salonu, bazen Aycan’ın evi, bazen de köy meydanı ve tarlalar olmuştur. Hikâyedeki başkahramanların olduğu bölümler daha çok Aycan’ın evi ve evinin önündeki kayın ağacının gölgesi olmuştur.

Aycan’ın evine yaklaştılar. Evin yanında duran kayın ağacının dibine nedense ikisi de oturdular. Bir süre sonra Ayçan:

— Ben de hayatı seviyorum. Hayatı yaşamak için onu anlamak gerekir, dedi.

— Doğru, hayatı bu şekilde düşünüldüğü gibi yaşamak için biz birbirimize layık değiliz.

Saparbek sessiz kaldı.

Hikâyenin gelişme bölümü ve sonrasında mekân, savaş alanı yani cephe olmuştur. Yazar bu bölümlerde hikâyenin başkahramanı Saparbek'in cephede göstermiş olduğu mücadelelerden bahsetmektedir.

3.2.1.4. Şahıs Kadrosu:

Hikâye ve romanlarda olay örgüsü kahramanlar çevresinde gelişir. Onlara verilen birtakım kimlikler ve üstlenen görevler neticesinde eserin konusu ve muhtevası o kişiler etrafında şekillenir. *Temiz Kalpler Çarptığında* hikâyesi iki başkahraman çevresinde şekillenir. Bunlar Aycan ve Saparbek'tir. Bunun dışındaki kahramanlar yardımcı ya da dekoratif unsurlu karakterlerdir.

Hikâyede ve romandaki kahramanlara birtakım nitelikler ve vasıflar yüklenerek okuyucuya sunulur. Bu karakteristik yapılar iki gruba ayrılır. Birincisi “Kart Karakter” ikincisi ise “Yuvarlak Karakter”’dir. Kart Karakterler “son derece belirgin nitelikleri ile okuyucu karşısına çıkar ve olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramazlar. Ne yaparlarsa yapsınlar, hangi ortamda bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman ve her yerde tek bir fikrin veya vasfın sembolüdürler” (Çetişli, 2015: 90). Düz/yalınkat kahraman olarak da isimlendirilir. *Temiz kalpler Çarptığında* hikâyesinin Kart Karakter özelliğine sahip kahraman şüphesiz ki Saparbek'tir. Kolhoz yöneticisi Saparbek Aycan'a aşık birsidir. O; okumuş, kültürlü, çalışkan ve ağırbaşlı bir kişiliğe sahiptir. Kendisi, görevinde ve insanlara karşı davranışlarında da herhangi bir değişim göstermemiştir. *Onun her şeye karşı farklı bir bakış açısı vardı. Kendisini ilgilendirmeyen faaliyetlere katılmıyordu. Sessiz sakın biri olarak görüldüğü için çoğu insan onun içine kapanık biri olduğunu söylerlerdi. Fakat o; içini döktüğü insanlara karşı çok açık sözlü, temiz kalpli ve hayalperest bir insandır.* Saparbek Aycan'a âşık olması, ona şiir yazması ve ona olan temiz sevgisi ilişkinin mimarıdır.

Saparbek, resmi bir konumda olmasının yanında kendine has bir çizgisi vardır. Vatanına ve aşkına sadık, güçlü bir karakterdir. Savaştan muaf olmasına rağmen hiç düşünmeden İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Saparbek burada Sovyet kahraman

tipinin belirgin örneklerinden birisidir. Onun Aycan’a yazdığı mektupta bunun açıkça görebilmekteyiz. *“Ha! Bu arada ben yakın zamanda Kafkaslardan 15 yaşındaki Gürcü bir çocuktan mektup aldım. O: ‘Amcacığım ben sizi görmesem de Sovyet haber ajansında alçak faşistleri acımasız bir şekilde bozguna uğratarak, gösterdiğiniz kahramanlığı duyup bu mektubu size yazdım. Sovyet halkını köleleştirmek isteyen, bizim mutlu çocukları ayırmaya çalışan o yabanilere acımayınız. Onlara Sovyet kahramanlarının kim olduğunu gösteriniz!.. Ben de okulumu en yüksek notla bitireceğime size söz veriyorum.’” diye yazmış. İşte böyle mektupları aldığımızda ölüm aklımıza gelmiyor... Zafer... Zafer... Biz düşmanı koşturarak batıya doğru kovalıyoruz.*

Altın Aycanım!.. Gayret et, çalış! Tüm gücünü kullan! Halk ile birlik ol. Ben de seni özledim. Tez zamanda döneceğim... Hoşça kal altınım. Kolhozculara selam söyle!’” Hikâyeden alınan bu parçada görüldüğü gibi Saparbek’in temsil ettiği kendine has bir tipi vardır. Kahraman tipi, yönetici tipi, sevgili tipi gibi özelliklerin içinde barındırdığı bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psikolojik olarak düz kahramanlara göre daha değişken ve daha hareketli olan yuvarlak kahramanlar, olay örgüsünde farklı bir karakteristik bir özelliği bürünürler. “Düz kahramanların tamamıyla zıttı olan yuvarlak kahramanlar; psikoloji ve karakter bakımından büyük bir derinlik ve zenginliğe sahiptir. Yuvarlak kahramanlar, olay örgüsü boyunca yaşanan gelişmelere göre sürekli değişir; zihnen ve ruhen büyürler” (Çetişli, 2015: 91). *Temiz Kalpler Çarptığında* hikâyesinin yuvarlak kahraman tip özelliklerine sahip kişi Aycan’dır.

Aycan okumuş ve kültürlü bir genç kızdır. Aynı zamanda kendisi kolhoz okulunda öğretmendir. Dışarıdan bakıldığında bazı insanlar tarafından şımarık, sevimsiz ve kendini beğenmiş bir tip olarak görülür. Ancak Ayçan bu tanımlamaların dışında biridir. Onun açık sözlü biri olması başkaları tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Yazarın değişiyse neşeli ve kibar bir kişiliği vardır. O; *“neşeli, şakacı ve açık sözlü biridir. Onun bu davranışlarını gören bazı insanlar ‘havalı’ biri olduğunu söylerdi. Böyle değerlendirme yapılmasının tek nedeni onun açık sözlü olmasıdır. Bu yüzden dengesiz gençlerin çoğu iki ayağını bir pabuca sokuyordu. Bu açık sözlülüğün arkasında nazik ve kibar bir kız karakteri var. Gerçekten de havalı ve kibirli bir kız*

değil, sadece mizacı böyle birisi...” Hikâyede Aycan’ın kendine has münzevi bir kişiliği vardır. O, hikâyenin belli bir yerine kadar kimseyi kendine yakın hissetmemektedir. Aycan, bu farklılıklardan dolayı kendisiyle birlikte olmak isteyen Saparbek’i reddetmektedir. Onun eş konusunda kendine has bir kriterleri vardır. “...Bir süre sessiz kalan Aycan tekrar:

— *Ben açık sözlü biriyim, üstelik zamanımın çoğu okulda geçiyor. Okul işleri zor işlerdir. Boş zamanım çok az oluyor. O anlarda ruhumu okşayacak olan nazik sözlerle ve kibarca şımartılmaya ihtiyaç duymuyorum... siz olsaydınız... siz... diyerek sözlerinin sonunu getiremeden durdu...*

... *Aycan’ın düşünceleri tamamen değişti. “Saparbek gerçekten de gidecek mi?.. Bana söylediği sözler hani nerede?.. O beni sevmemiş miydi?.. Ben de onu seviyorum ya...” diye sorular sormaya başladı...*”

Aycan’ın düşünceleri ilk başta kesin, kati ve değişmeyecek gibi olsa da daha sonra muhtelif duygu ve düşünceler içinde kaldığı görülmektedir. Hikâyenin kahramanlarından Saparbek, Aycan’a âşık olan okumuş birisidir. Aycan’a bütün benliği ile aşkını itiraf eder. Ona şiirler yazar. Ancak Aycan için Saparbek’in saf ve temiz duygulu bir insan olması ilk başta yeterli gelmemektedir. Fakat Aycan, bir kolhoz toplantısından sonra asıl isteğinin samimiyet ve saf sevginin gerekli olduğunun kanısına varır.

Hikâyenin diğer bir kahramanı Kadırov’dur. Kadırov, iki lafından biri muhakkak Rusça kelime kullanan biridir. Kadırov, kendisini hep ön plana çıkarmak isteyen, Rusça bildiğini kanıtlamaya çalışan komik aydın tipini yansıtır gibi gözükse de aslında korkaklığın sembolüdür. Kadırov, olumsuz karakter olarak okurun karşısına çıkmış, konuşması ve giyimiyle yazar tarafından kişilik zafiyeti olarak belirtilmiştir. C. Turusbekov’un oluşturduğu Kadırov karakteri, Recai Zade Mahmut Ekrem’in Araba Sevdası romanındaki Bihruz Bey karakteri ile örtüşmektedir. Bihruz Bey; yarım yamalak eğitim görmüş, süslü püslü giyinen, her fırsatta Fransızca kelimeler söyleyen zayıf karakterli biridir.

Yazar, özellikle hikâyedeki mektuplaşma kısmını adeta savaş propagandası olarak yazmıştır. Her iki mektupta da Saparbek’i savaş kahramanı olarak yansıtmış,

İkinci Dünya Savaşı'nın mücadeleci ruhunu onun üzerinden göstermiştir. Kadırov ise savaş konusunda bencil bir tip olarak gösterilmiştir. Saparbek, kolhoz yöneticisi olduğu için savaşa katılma zorunluluğu olmadığı halde savaşa gönüllü olarak katılmıştır. Kadırov ise eğitimci kimliğini kullanarak bu savaşa katılma konusunda muafiyetini kullanmıştır. Yazar, Saparbek üzerinden Kadırov'un davranışları ve tavırlarından dolayı onunla alay etmektedir.

Hikâyede yardımcı karakter olarak yer alan kişiler ise: Saparbek'in annesi, Aycan'ın annesi, Alman general, Saparbek'in savaş arkadaşları ve hastanedeki hemşiredir.

3.2.1.5. Tema

Tema, bir edebi eserin muhtevasında yer alan asıl duygu ve düşüncelerin bütünüdür. Edebi eserlerde tema, işlenen konunun manevi yönünü oluşturmaktadır. Tema, tip ve motifler üzerinden okura hissettirilir. Temayı konudan ayıran en önemli unsur: “anlatım ve yaşama biçimleri bazı duyguları gizlemekte ya da örtülü olarak dile getirilmektedir” (Aktaş ve Gündüz, 2018: 355). Tema, eserde alelade okura verilmez. Konu ise eserin içeriğinde açık bir şekilde işlenir. Bu yüzden tema okura hissettirilerek verilir. Konu somut bir halde verilirken tema soyut olarak verilmektedir. Kısacası tema: “bir sanat eserinde işlenen temel düşünce ya da duygu olarak tanımlanabilir” (Aktaş ve Gündüz, 2018: 355).

Temiz Kalpler Çarptığında hikâyesi kadın teması birçok yönüyle okura hissettirilmiştir. Bu hikâyede kadın teması belli başlıklar altında irdelenmiştir. “Sevgili olarak kadın, eğitim olarak kadın, savaş döneminde (cephe gerisinde) kadın ve anne olarak kadın” gibi başlıklar altında sınıflandırabiliriz.

3.2.1.5.1. Aşk ve Sevgide Kadın Teması

Sevmek ve sevilme, âşık ve maşuk. Bu iki unsur şüphesiz ki edebiyatın vazgeçilmezleri arasında yer almıştır. Aşk, birçok yazar ve şaire ilham kaynağı olmuş bir duygudur. Geçmişten günümüze pek çok tanımı yapılsa da net ve kesin bir açıklaması olmayan duygusal bir yoğunluktur.

Birçok şiir, halk hikâyeleri, destan ve masalların içeriğini kapsayan aşk konusu; Kırgız edebiyatının da temasını oluşturmuştur. *Temiz Kalpler Çarptığında*

hikâyesinin kadın teması birçok konuda olduğu gibi sevgi ve aşk üzerinden de yansıtılmıştır. Bu hikâyede kadına duyulan sevgi Saparbek'in Aycan için hissettiği saf ve temiz duygular aracılığıyla verilmiştir. Aşk ve sevgili olarak kadın temasının kahramanı Aycan'dır. Saparbek'in Aycan'a olan temiz ve samimi duyguları ilişkinin mimarıdır.

Yazar eserde kadın olgusunu zevk ve haz konusu olarak işlememiş, kadının ve erkeğin konumunu eşit bir şekilde vermiştir. Yine aynı şekilde yazar, okura kadın ve erkeğin iç dünyasına ulaşma imkanını vermiştir. Kadın olarak Aycan, kendisine çizilen yolda değil, kendisinin çizdiği yolda ödün vermeden ilerlemektedir.

C. Turusbekov eserinde aşkı ve Saparbek'in içinden geçenleri şu şekilde tanımlamıştır: *...Aşkın pençesine düşen insan yıpranmış... bu yüzden ozanlar: "Aşk nehri dalgalandıkça buharlaşır..." diye Türkü söylemişlerdir. İşte Saparbek de mavi yaldızlı gökyüzünü kaplayan aşk deryasında küreksiz kayıkla yola çıkıyor. Onun süzülerek yol aldığı sahil: "Aycan". Aycan'ı gördüğünde kalbi çarpıyor, kendi kendine utanıyordu. Bazen kısık bir sesle sadece iş hakkında zar zor konuşuyordu..."*

Saparbek, ilk başlarda Aycan'a olan sevgisini şiir ve türküler eşliğinde kendi içinde yaşamaktadır. Aycan'a yönelik hislerini ilk başta şiir yazarak kâğıda döküyor yer yer bunları türkü söyleyerek devam ettiriyordur. *"...Saparbek bazı zamanlarda Aycan'a ithafen şiirler de yazmaya başladı. Saparbek'in nesir hayatı zamanla bir şiir haline dönüştü. Tarla işlerine gidip gelirken aşk Türküleri söylüyordu. Kendisinin oldukça hoş ve güzel bir sesi vardı. Etrafındaki kolhoz çalışanları kulak verip onu dinliyorlardı..."* Ancak zamanla Saparbek içindeki duygulara hâkim olamayıp bütün hislerini ona bir bir anlatmıştır. *"...Epey bir zaman gelip geçti. Saparbek'in sabrı tükenmişti. Aycan'a içinden geçenleri bir bir anlattı. Aycan şaşırmış gibi:*

— *Siz de aşkın ne olduğunu biliyor musunuz? diye sordu.*

Saparbek suçluymuş gibi tebessüm edip:

— *Sorunuz ilginçmiş.*

Nedense Saparbek'in içine kapanıklığı Aycan'ın hoşuna gitmedi. Sonra, kavgacı bir insanla nasıl hayat yaşarım diye aklına geldi. Aycan'ın bu sorusunun tam bir çözümü yok. Daha sonra Saparbek ile konuşmasını ağırbaşlılıkla sürdürerek

ihtiyatlı bir şekilde devam etti...’’ Aycan, Saparbek’in ilgisine karşılıksız kalmış, onun sessiz biri olması pek hoşuna gitmemiştir. Saparbek bu olumsuz cevap neticesinde Aycan’dan vazgeçmemiş, onun hal ve hareketlerinden kendince anlamlar çıkarmaya çalışmıştır.

Aycan, Saparbek’in teklifine karşı olumsuz cevap vermesine rağmen içinde Saparbek’e karşı hisler oluşmaya başlamış, kendini ona yaklaştırmaktan alıkoyamamıştır. Ancak bu durum Saparbek’in ikinci defa teklif etmesine rağmen cevabını değiştirememiştir.

...Aycan hayatını Saparbek’e adamak istemese de her nedense bilinmeyen bir güçle Saparbek’e yaklaşmaya başladı. Bunu kendisi de fark etmedi. Toplantıdan ikisi birlikte çıktı. Bir süre sonra ikisi de anlamsız bir şeyler konuşmaya başladı...

...— Kim olursa olsun, şu kısacık ömründe hep daha fazlasını ister. Ben de onlardan biriyim. Size de uygunsa eğer o gün söylediğim bir sözü size tekrar söylemek istiyorum, diye konuştu Saparbek.

— Bu uygunsuz bir şey Saparbek yoldaş. Bunun yerine ilişkimizin önceki gibi kalması daha iyi. Biz arkadaşız. Ben sizi hor görmüyorum, bu işin uygun olmadığını söylüyorum sadece.

Saparbek, Aycan’dan hayal kırıklığına uğratabilecek büyük sözler duymak istemiyordu. Bu yüzden bu sözlerle yol açacak kelimelerden kaçınarak zihnini kontrol etti...

Bu konuşmadan sonra Aycan’ın Saparbek’e karşı hisleri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Yüreğinde ona karşı kendisinin bile fark edemediği bir duygu hissiyatı ortaya çıkmıştır. Saparbek ile vedalaşırken kendisinin bile nedenini bilemediği bir kalp çarpıntısı yaşanmıştır.

...— Hoşça kalın, diyerek elini uzattı.

Niçin o anda Aycan’ın kalbi çarparak attı?.. Aycan gibi bir kızın yüreği sevgi dolu yüreği niçin bir tay gibi sıçradı?.. Genç kalp... Gizemli genç kalp...

İkili ayrıldı. Ama bu dakikalar ikisine de ağır geldi. Aycan evine gidip Saparbek'in tüm hareketlerini ve davranışlarını tarttı. Onun sıradan görünüşü ve nazik tavırlarını gözden geçirirken uyuya kaldı...

Metnin bu bölümden anlaşılacağı üzere Aycan da artık yavaş yavaş Saparbek'i düşünmeye başlamış, kalbinde ona karşı bir hareketlilik ortaya çıkmıştır. Ancak bu iki insanın ikili ilişkileri Kadırov ortaya çıktıktan sonra resmileşmeye başlamıştır. Saparbek de Aycan da her karşılaşmada sanki daha önce yaşanmışlıkları unutmuş gibi bulundukları meslek ve konumlarına göre birbirlerine hitap etmektedir. Kadırov'un gelişi bu ikili arasındaki ilişkileri resmileştirmenin ötesinde farklı bir boyuta taşınmasına neden olduğu gibi aralarında bir kıskançlık söz konusu oluşmaya başlamıştır. Kadırov'un gelişinin ilk günü ikili arasında yanlış anlaşılmaya ve küçük bir tartışmaya sahne olmuştur.

Günler geçtikçe Saparbek Aycan'a olan tutumu hâlâ resmi bir şekilde devam etmiştir. Ancak Aycan ikili ilişkilerde resmiyeti sürdürür gibi devam etse de içindeki duyguları bu durumun tam tersini ifa etmektedir. Yazar, bunun en büyük örneğini evine gelen Saparbek için Aycan'ın içinden geçenleri tanrısal bakış açısı yetkilerini kullanarak okura vermiştir.

"...— Bugün gidiyorum, Baybiçeye¹⁴ selam verip vedalaşmak için geldim.

Aycan'ın annesi neşeli ve iyi kalpli bir kadındı.

— Sağ ol, hal ve hatırımı sorduğun için teşekkür ederim kurban olduğum. Nerede olursan ol selamette ol, dedi. Aycan canıgönülden konuşan annesi ile Saparbek'e memnuniyetle baktı. O anda Saparbek'in tüm saygınlığını, insanlığını ve nazikliğini büsbütün görüp yüreği ısınınca onu kucaklayıp öpmek istedi. Aycan Saparbek'in bardağının boşaldığını fark edince hemen alıp çay koydu. İçinden "içsene altınım" diyerek güler yüzle önüne koydu..."

İkilinin birbirilerine olan aşk ve sevgi dolu itirafları hikâyenin giriş ve gelişme bölümlerinde neredeyse hiç yaşanmamıştır. Ancak savaş bölümünde Aycan ile

¹⁴ Baybiçe: Yaşlı kadınlara saygı belirtmek için kullanılan ifade

Saparbek'in birbirlerine yazdığı mektuplarda bu aşk ve sevgi dolu sözler açıkça görülmektedir. Aycan'ın yazdığı mektuba baktığımızda:

*...Ülkesini savunan ömürlük yârim Saparbek nasılsın? Sen gideli uzun zaman olmasına rağmen senden hiç mektup alamadım... Sen gideli ben kendimi yalnız hissediyorum. Ne zaman olursa olsun hep bir şeylerimi kaybetmiş gibi hissediyorum. Söylediğin sözler kulaklarımda tekrar tekrar yankılanıp yeni anlamlar kazanmış gibi hissediyorum... ..Sen gitmeden önce bizim evin yanındaki kayın ağacının gölgesinde konuşurken benim söylediğim sözler anlamsız gibi geliyor. O kayın ağacını görünce sanki seni görmüş gibi oluyorum. Her gün o ağacın yanına gidip uzun bir süre düşünüyorum. Bütün düşüncelerim seninle ilgili... ..Mektubunu bekliyorum. Uzaktaki yârin: **Aycan...***

Aycan'ın mektubuna bakıldığında Saparbek'e karşı bütün duygularını açıkça belli ettiği görülmektedir. C. Turusbekov, hikâyenin bu kısmına kadar sanki Aycan'ı; çetin ceviz, katı, sert ve duygularını bastıran bir kız olarak tanıtmıştır. Genel olarak Aycan ve Saparbek'in mektuplarına bütün olarak bakıldığında karşımıza "Cephe Gerisinde Kadın" teması çıkmaktadır.

3.2.1.5.2. Cephe Gerisinde Kadın Teması:

C. Turusbekov hikâyenin bundan sonraki kısmını Komünist ideolojisi propagandası olarak yazdığı aşıkardır. Hem Aycan'ın mektubunda hem de Saparbek'in mektubunda sevgiliye yazılan mektubun çok üstünde anlamlar içermektedir. İdeolojik bir amaçla yazılan mektup, iki sevgilinin birbirine yazdığı aşk mektubundan çok daha fazlasıdır. Yazar, mektuplarda sanki Aycan'a sorumluluklar yüklemiş gibidir. Söz konusu eserde yazar, Aycan üzerinden *cephe gerisindeki kadının* temasını işlemiştir. Gerek Saparbek'in mektubunda gerekse Aycan'ın mektubunda cephe gerisindeki kadının yapması gerekenleri belirtmiş, mektuplar üzerinden savaş dönemindeki kadının konumunu belirtmiştir. C. Turusbekov mektup bölümünün neredeyse tamamını propaganda aracı olarak kullanmış, sanki hikâyeyi bu amaç uğrana yazmış gibi eserini sürdürmüştür.

Saparbek'in yazdığı mektubunda kıyaslama ve teşvik vardır. *...Benimle birlikte yol alan yoldaşlar da dört bir yandan mektup alıyor. Fakat bizim aldığımız bu*

mektuplar faşist canavarlarının aldığı mektuplardan çok farklı. Esir aldığımız askerlerin ceplerinden, Almanya'dan gelen birçok mektup bulundu. Onlarının çoğunun içeriği ümitsizlik ve kaygı ile dolu... ..İşte böyle mektupları aldığımızda ölüm aklımıza gelmiyor... Zafer... Zafer... Biz düşmanı koşturarak batıya doğru kovalıyoruz.

Altın Aycanım!.. Gayret et, çalış! Tüm gücünü kullan! Halk ile birlik ol. Ben de seni özledim. Tez zamanda döneceğim... Hoşça kal altınım. Kolhozculara selam söyle...’’

Saparbek'in mektubuna bakıldığında ilk olarak bir karşılaştırma çıkar karşımıza. Alman askerlerine gelen mektuplar ile Sovyet askerlerine gelen mektupların içeriği öne sürülerek ikisi arasında bir kıyaslama mevcuttur. Alman askerlerinin mektuplarının içeriği ümitsizlik ve korku dolu olduğunu belirtmiştir. Sovyet askerlerine gelen mektupların ise içeriği övgü ve kahramanlık dolu sözler olduğunu bildirmiş, hatta “...İşte böyle mektupları aldığımızda ölüm aklımıza gelmiyor...” diyerek bu gibi mektuplarının ölümü bile unutturduğunu söylemiştir. Aynı şekilde mektubun içeriğine baktığımızda verilen mesajlarda teşvik dolu sözler vardır. Bu teşvik içerikli yazılar, cephe gerisindeki kadının yapması gerekenleri belirttiği gibi onların mektuplarda nasıl ve hangi içerikte bir mektup yazmaları gerektiğini belirtmiştir.

Aycan'ın mektubu Saparbek'in mektubundan çok daha farklıdır. Aycan'ın mektubunun büyük bölümü; aşk, sevgi, özlem, hatıra ve kavuşma arzusu vardır. Mektupta Saparbek ile geçmişteki konuşmaları, onun gittiğinde hissettiği eksiklikler ve ona kavuşma arzusu vardır.

“... Sen gidele ben yalnız kendimi hissediyorum. Ne zaman olursa olsun hep bir şeylerimi kaybetmiş gibi hissediyorum. Söylediğin sözler kulaklarımda tekrar tekrar yankılanıp yeni anlamlar kazanmış gibi hissediyorum. Senin bütün hal ve hareketlerin gözümün önüne geliyor. Bazen yan yana oturup sohbet ederken nazik tavırlarınla kalplerimizin çarptığını ve birbirimize sarıldığımızı hissediyorum. Sen gitmeden önce bizim evin yanındaki kayın ağacının gölgesinde konuşurken benim söylediğim sözler anlamsız gibi geliyor. O kayın ağacını görünce sanki seni görmüş gibi oluyorum. Her gün o ağacın yanına gidip uzun bir süre düşünüyorum. Bütün

düşüncelerim seninle ilgili...” Buradan da anlaşılacağı gibi Aycan’ın mektubu Saparbek’in mektubuna göre bir sevgilinin yazacağı mektup için çok tabii ve muhtevası bakımından aşk içerikli bir mektuptur. Ancak Aycan’ın mektubunda da propaganda içerikli mesaj Saparbek’e nazaran az da olsa vardır.

“Ülkesini savunan ömürlük yârim Saparbek nasılsın? Faşizm dünyaya yayılan bir iletir. Sen bu iletı yeryüzünden silmek için milyonlarca kahramanla birlikte el ele savaşıyorsun. Erkek adam için bundan daha büyük bir mutluluk olamaz. Biz de burada zafere en kısa sürede ulaşmak için tüm imkanlarımızı kullanıyoruz.

Hoşça kal sevgili yârim!.. Hoşça kal İkinci Dünya Savaşının kahramanı!.. ...

Saparbek ve Aycan yazarın sözünü emanet ettiği kişilerdir. Yazar bu emaneti mektuplaşma kısmında sıkça kullanmış, vermek istediği mesajları onlar üzerinden vermiştir. Yazar, onlar üzerinden okura İkinci Dünya Savaşı için telkinde bulunmuş, kendi duygu ve düşüncelerini dolaylı yollardan aktarmıştır.

3.2.1.5.3. Anne Olarak Kadın Teması:

Sözlük olarak bakıldığında anne kelimesi: “Çocuğunu dünyaya getiren kadın” olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, annelerin tarif edilmez birçok maddi ve manevi vasıfları vardır. Pek çok din ve milletlerde anneliğin kutsal bir mevcudiyeti bulunmaktadır. Anneler, çocuk yetismekten ziyade nesil yetişmenin yükümlülüklerini içinde barındırırlar. Onların yaptıkları işler kutsaldır.

Yazar hikâyenin giriş kısımlarında ve olay örgüsünün bazı yerlerinde anne olarak kadın temasını okura başarılı bir şekilde hissettirmiştir. “...Evine girer girmez annesi kendi kendine heyecanlanmaya başladı.

— *Sabahtan akşama kadar ev yüzü görmezsin, vakitlice oturup doğru dürüst yemek de yemezsin, diyerek çay koyup yumurta kızartmaya başladı.*

Saparbek, annesinin bu sözlerine alıştığı için aldırış etmedi. Annesi; zavallılığın ne yapsın, tüm mutluluğum oğlum için, diye düşünüp duruyor. Sağa sola koşturarak pişirdiği yemeği önüne koydu. Kendisine de bir bardak çay koyup içmeye başladı. Saparbek önündeki kaşığı alıp annesine bakıp:

— *Sen yemiyor musun, diyerek tabaktaki kızarmış yumurtayı annesinin önüne doğru iterek yemeye başladı.*

— *yedim ben, sen ye! diyerek ekmek ile çay içti.*

— *Hani ne zaman yedin? Ye sen de hadi! diyen Saparbek tekrar annesinin önüne tabağı itti.*

— *Yiyorum ben, sen ye yavrum.*

Annesi yumurtadan küçük bir dilim alıp ağzına götürdü.

Anne!.. Anneler çocuklarına hasret duyarak merhametiyle onları kalbine çeker. Anne ile çocuk arasındaki bağ diğer insanlar arasında olması mümkün mü? Belki olabilir, fakat bu kadar fazla değil...”

Hikâyenin bu kısmında da görüldüğü gibi annenin evladının üzerinde ne kadar hassas durduğu izlenimi verilmektedir. Yukarıdaki ikinci ve sonraki konuşma bölümlerinden de anlaşılacağı gibi annelerin fedakarlığı hissedilmektedir.

Anne, yemek konusunda oğluna öncelik vermiş, önce onun doymasını beklemiştir. Ancak annelik olarak temanın en can alıcı kısmı yukarıdaki son paragraftır. C. Turusbekov, anne ile çocuk arasındaki bağın diğer insanlar arasında oldu gibi olmayacağını vurgulamıştır. Yazarın kendisi de yetim büyüdüğü için eserlerinde anneliğin duygusal yönü ağır basmıştır. “*Cusup yetimliğin birçok zorluğunu çekmiştir. 1921 yılında Karakol’daki Çocuk Esirgeme kurumuna alınır...*” (Artıkbayev, 2013: 230) Bu bilgi doğrultusunda yazarın kendi hayatında eksik hissettiği şeyler, eserlerine sirayet etmiştir.

3.3. YAŞANMIŞ BİR OLAY

Cusup TURUSBEKOV

Büyükten küçüğe doğru sıralanmış gibi uzanan, zirvesi gölgeli olan Ala Dağ. Doğudan santaşın¹⁵ rüzgârı Batıdan Kızıl Ompol’un¹⁶ rüzgârı eserek hırçınlaşıp

¹⁵ Santaş: halk dilinde bir rüzgâr adı

¹⁶ Kızıl Ompol: Bir yer adı

dalgalandan Isık Göl. Isık Göl davalı. Dalgaları hırçınlaşarak insanın yüreğini ağzına getirir.

Gerçekten de Isık Göl Kırgız halkının annesi gibidir...

Karların erimeye başladığı bir dönemdi. “Misal” Kolhoz yılık çiftliğinin başı Kerimkul, yıkları yamacın dibine doğru sürüp geldi. Yıkların samanlarını serpererek verdikten sonra gölün kıyısındaki köye doğru yürüdü. Yavaş yavaş yürürken aklına geçmiş günler geldi. Çoğu zaman bir araya gelmeyen fırtınalı rüzgarlar, korkutup duran zengin beylerinin sinirli öfkesi, giyecek hiçbir şeyi olmayan evdeki karısı ve çocukları dün gibi gözünün önünden gelip geçti. Nice berrak ve serin rüzgârlı kış gecesinde Ala Dağ’da çok şey gören yaşlı Isık Göl’e imrenerek baktı. Kütür kütür karları eşerek otlayan yılık atı yanında bağlı ipi sürükledi. Yıllar boyunca giydiği keçeli elbisesinin önünü kapatıp, başlığını sürekli giydiği günleri hatırlayarak yüreği burkuldu. O sırada Kızıl Ompol tarafında rüzgâr eserek gölün yüzeyini dalgalandırmaya başladı. Kerimkul ürkmüş gibi göle bir baktı. Siyah yünlü borkünü başına geçirip, telaşla kenardan yürüyerek evine gitti.

Evinde Aşimbek epeydir bekliyordu. Havadan sudan konuşarak çay içtiler. Sofra toplandıktan sonra Aşimbek rahatça oturup konuşmaya başladı.

— Kımızı içene kızı sorana (isteyene) ver, demişler Kerimkul abi.

— Biliyorum, biliyorum. Ne demek istediğini anladım evladım. Bunun nesini bana söylüyorsun, benim yerime Tolgonay’ın kendisiyle konuş, diyerek cebinden tabakasını çıkararak tütün yaktı.

— Vah! Bırak söyleyip bitirsin. Anlat sen kurban olayım, dedi Kerimkul’un karısı. Kerimkul, hoşlanmadığını gösteren bir tavırla yatağın üstünden yastığı alıp dirseğinin altına koyarak yan tarafına doğru uzandı. Aşimbek’in bir hayli hevesi kırılrsa da kadının söylediklerini dikkate alarak tekrar söze girişti.

— Bizim muhtar Çoro fena bir adam değil. Gerek ilçede gerekse merkezde olsun bir saygınlığı var. Buraya geldiğinden beri hiç kötülüğünü görmedik. Tolgonay ile birlikte yaşamak için sizden izin istiyor.

— Hoş, izni ben verecek değilim ya. Tolgonay'ın kendisine sorun, diyerek ağzındaki tütünü tükürdü. Aşimbek biraz irkildikten sonra tekrar kendine geldi.

— Tolgonay tek kızınız, eğer isteği yerine getirilirse Çoro sizin emrinizden çıkıp nereye gidebilir ki

— Aşimbek evladım başımı çok şişirme. Tolgonay'ın kendisiyle konuş, diyerek açık ve net konuşup tavrını gösterdi. Bir müddet sessizce oturdular. Biraz derin düşüncelere dalan Aşimbek:

— Oldu o zaman, görüşürüz, diyerek çıkıp gitti. Kerimkul sessiz bir şekilde yan tarafına doğru uzanarak kaldı. Epey bir süre olaylar gözünün önünden geçtikten sonra:

— Eyvah ki eyvah! Altın çağ bir hayli geçip gidiyor. Hanım ikimiz garip kaldık ya. Bu benim Tolgonay'ım gözümde daha küçücük çocuk gibi görünüyor ya. Görmez misin bugün görücü gelip oturdu. Vah vah! Biz garip kalmışız, diyerek kaftanını giymeden omzuna alarak eşiğe çıktı. Hava iyice kararmıştı. Avludan kitaplarını kolunun altına alarak gelen Tolgonay'ı görünce:

— Bu kadar zaman niye geciktin canım, dedi.

— Komsomol'un¹⁷ toplantısı vardı, ona yakalandım baba, diyerek eve girdi.

— Baban sana feda olsun, gölgene kurban olduğum, biricik yavrum, deyip içi parçalanmış bir şekilde atının eyer takımını toplamaya başladı.

* *

Aşimbek, Kerimkul'un verdiği cevaba gücenerek gidip Çoro'ya öfkeleni.

— Çoro, gitmem uygun olmaz, diye o kadar ısrar ettim sana. Babam gibi gördüğüm birine mahcup oldum, dedi. Çoro bir şeylerin farkına varıp suçluymuş gibi tebessüm ederek:

— Ne oldu, köyde ne var ne yok, her şey yolunda mı? diyerek Aşimbek'i sakinleştirmek istedi.

¹⁷ Komsomol: Sovyetler Birliğinde kurulan gençler teşkilatı

Aşimbek:

— Neler olup olmadığını Kerimkul’a sor, herkese haber götürüp getiren köyün habercisi değilim ben, diyerek kapıyı sertçe kapatıp gitti.

Çoro, Aşimbek’in bu yaptığına kızarak sinirlendi. Masanın üstündeki kağıtları maksatsız bir şekilde fırlattı. Sonunda kendine gelerek muhtarlık binasından çıkıp evine gitti. Dün gecedan kalan yemekler hazırды. Yemeği bile doğru dürüst yemedi. Bir bardak soğuk kırmızı içti ve uzandı. Yatmasıyla birlikte sonu olmayan belirsiz düşüncelere daldı. Döşğinde bir o yana bir bu yana dönerek sakinleşti. En sonunda: “Nasıl olur da bir Kırgız kızı ile evlenemem, neticede Tolgonay benim! Doğrusu güzel kız Tolgonay, dolunaysın sen ah” diyerek pek çok tatlı düşüncelere dalarak uyudu.

Tan ağardı. Güneş kuşluk vaktine geldiğinde dağdan ata binip gelen Kerimkul’un önüne Çoro çıktı. Çoro’yu gördüğünde Kerimkul’un aklına dünkü görücü olayı geldi. Sert sözler söyleyeyim dedi. Fakat gencin hevesini kırar diye düşündü. Selamını alarak geçip gitti.

Çoro Kerimkul’un bu tavrına bakıp hayalinin gerçekleşeceği sonucuna vararak pek çok tatlı düşüncelerin birinden diğerine geçip tüm vücudu karıncalandı. Hayal kurarak muhtarlık binasına girdiğini bile anlamadı.

Muhtarlık ofisinde oturup doğru dürüst iş yapmadı. Gelen kolhozculara ne diyeceğini, onlara ne cevap vereceğini kendisi de bilmiyor gibiydi. Düşünceleri sabit bir yerde durmuyor, yüreği onu alıp uçuruyordu. Hiçbir amacı olmadan ofisten çıkıp evine gitti. Bir süre oturduktan sonra “mektup yazmalıyım” düşüncesi hemen aklına geldi. Sağdan soldan kâğıt kalem bulup, bir yığın düşüncelerden sonra aşağıdaki şu satırları yazmaya başladı:

“Hayatın çiçeği Tolgonay”

Bu mektubu alıp okuduktan sonra neler gelir aklına, neler hissedersin acaba? Kalbim sızı içinde. Buna rağmen genç yürek kendini bilmeden bu mektubu yazdı. Ben, öleceğini bile bile bir gaz lambasının etrafında dönerek uçan garip bir kelebeğim. Ben sessiz bir mahlukum. Ben buraya sizlerin köyünüze gelerek çalışmalarınızdan emin oldum. Benim yaralı yüreğimin ilacı yalnızca sizsiniz. Sizinle el ele tutuşup hayat sürsem, diye dilediğim düşünceler beni geceleri uykumdan alıkoyarak gündüzleri

huzursuz kıldı. Sevgilim Tolgonay! Beni talihli kıl. Önümdeki Çoban Yıldızım ol. Her yiğit sevdanın ateşiyle yanmasın... Beni alevinden çıkar Tolgonay'ım...

Çoro

Mektubu yazdıktan sonra tekrar tekrar okuyarak “böyle bir mektubu şairin şairi bile yazamaz, ne kadar da katı olsa bile Tolgonay’ın kalbini yumuşatacaktır” diye düşünerek zarfa koyup okula doğru yöneldi. Tam okula geldiğinde eve doğru giden Tolgonay’ı görerek eliyle onu kenara çekti. Bir hayli endişelendi.

— Bu mektubu geçen gün ilçeye gittiğimde ilçede biri vermişti. Unutmuşum, mazur görünüz, diyerek mektubu uzattığında:

— Önemli değil. Teşekkür ederim, diyen Tolgonay’ın sözlerini yarım yamalak dinledikten sonra kenardan köy meclisine doğru yöneldi.

* * *

Gün geçtikçe Çoro’da sabır tükendi. Hiçbir çıkış yolu bulamadı. Sadece bir kişinin tek seferde iyi bir muamelesinden tüm hayatının kismetini arayan Çora bile yarım akıllıymış. Kendisini yiğitlerin Gülçorosu¹⁸ olarak görse gerek. Ama nasıl olacak, kendisi bu durumu bilmiyor bile. Kendi topraklarında zorla göz dağı vererek istediğini yaptırıyordu. Sanırım burada da yapma istediği görülüyor. Ah, zavallı tatlı rüyalar, insanı hiçbir yere götürmez. Birkaç gün geçmesine rağmen Tolgonay’dan cevap gelmedi. İçerlenerek kırılgan bir şekilde ne yapacağını bilmiyordu. Ne yapsa biçare.

Bir gün Tolgonay ile Kadırcul öğretmenler toplantısına katıldı. Bu ikisi Frunze¹⁹ Öğretmenlik Yüksek Okulundan birlikte mezun oldular. Okul yıllarında ikisinin arasında bir çeşit yakınlık ve karşılıklı saygı olmuştu. Bu da sonuç olarak ikisi arasında sevgi denilen şeyi nazik ve tatlı bir noktaya getirdi. İkisi de birbirlerini gördükleri zaman heyecanlanır, gözleri gözlerine değdiği zaman parlardı. Biraz görüşmeseler birbirlerini özlerler, hemen görüşmeyi arzulardılar... Yolda giderken derin düşüncelere daldılar. Sonunda Kadırcul:

¹⁸ Gülçoro: Manas Destanında Semetey’in en yakın ve en sadık askeri

¹⁹ Frunze: Bugünkü Kırgızistan’ın başkenti olan Bişkek’in eski adı

— Bu yaz kolhozun çobanlarıyla yaylaya çıkıp çadır kurarak dinlenelim, dedi. Tolgonay biraz düşündü ve pişt diye gülüverdi. Kadırcul şaşırarak:

— Neye gülüyorsun? Dedi.

Tolgonay Kadırcul'un biraz alındığını anladı:

— Öylesine de mi gülmeyeyim? diyerek cevap verdi. Bir müddet ikisi de konuşmadan yürüdüler. Bir süre sonra Tolgonay, Kadırcul'un düşüncelerini hissederek cebindeki mektubu çıkarıp verdi:

— Ben işte buna güldüm, dedi. Kadırcul düşünceli bir şekilde Çoro'nun mektubunu okudu.

— İyi yazılmış bir mektupmuş, sen ne cevap verdin? diyerek isteksiz bir şekilde sordu.

— Sana danışarak cevap vereyim dedim, diyerek gülümsedi Tolgonay. Bir süre sessizce yürüdüler. Sonunda Tolgonay dayanamayıp Kadırcul'un kolundan çekerek silkti:

— Neden surat asıyorsun? Çocuk gibi davranıyorsun. Hey! (Gülerek) *hadi, hadi... güldü, güldü...*²⁰ dediğinde Kadırcul gülümseyerek Tolgonay'a baktı. Tolgonay bir kez daha sarsarak:

— Benim içimde kötü bir şey olsaydı bu mektubu sana gösterir miydin? Buraya gel. Bu yaz tatilini yaylada geçireceğiz değil mi? diyerek Kadırcul'a baktı. İkisinin de gönülleri ferahlayarak birbirlerine bakıp gülüştüler.

Okula yaklaştıklarında tanımadıkları bir kişiyle konuşan Çoro'yu gördüler. Çora bunları fark etti. İkisi de Çoro'ya bakıp kahkaha atarak okula girdiler.

* * *

Çoro, ne olursa olsun, diyerek kızgınlıkla asıl işlerinden başka hiçbir şeyi dikkate almıyordu. Kerimkul'a defalarca dünürkü gönderdi, cevap alamayınca artık yüzü kalmadı. Tolgonay ile iki üç defa denk gelip konuştuğunda alay edilmekten başka

²⁰ Güldürme ve gönül alma söylemi

memnun edecek bir cevap alamadı. Nasılsa Kadırkul'dan öğrenirim diyerek gülüp geçti. Ama utancından yerin dibine girdi.

Günlerce düşünerek, pek çok kişiye sergilediği davranışları ona da göstermek istedi... Kaldığı evin sahibi Mamır adlı yaşlı bir adam Kerimkul'un arkadaşıydı. Çok büyük tehdit ve tembihlerle onu Kerimkul'a gönderdi. Mamır Çoro'nun sözlerinden gerçekten korkmuştu. Kerimkul'a giderek oturmadan direk söze başladı:

— Kerimkul, seninle biz abi kardeş gibiyiz. Dövüşsek de tartışsak da kendi içimizde olur. Başımıza bir fenalık gelse dayanırız. Şu köy meclis başkanının adı Çoro denilen sevimsiz kişi sana kötülük etmeye niyetlenmiştir, dedi. Mamır tam bir şey daha söyleyecekti ki Kerimkul ağzından aldı:

— Ben ona düşmanlık besleyip babasını mı öldürmüşüm...? Ne yaparsa yapsın, dedi Kerimkul.

— Dur hele Kerimkul, dinle. Duyduklarımı ve gördüklerimi anlatayım. O sana Tolgonay'ı ver, diye dünürücü yollamış ya, sen de vermediğin için öfkeleni. En azından sürgün etmek için dişlerini gösteriyor şimdilik, dedi Mamır. Kerimkul öfkelenerek kaşlarını çatıp:

— Sürgün edecekmiş. Benim sürgün olmam onun elinde mi? Beni isterse göğce çıkarıp yere bıraksın (elinden geleni ardına koymasın). Ben de iyi bir şey diyecek sandım. Sen kenara çekil bu işi bana bırak, var git ona söyle; korkudan yüreği ağzına geldi de.

— Ben işin aslını astarını söylüyorum. Durduk yere bir sakatlık çıkmasın diye.

— Saçmalamasın, işini doğru yapsın. Ondan korkmuyorum. Benim dayanağım hükümet, deyen Kerimkul sinirlenerek dışarı çıkıp gitti. Mamır sessiz sedasız oturdu. Sonra anne-babasından azar işitmiş bir çocuk gibi başını eğip usulca kapıdan çıktı.

(Mamır) Kerimkul'dan duyduklarının hepsini anlattı. Yerin kulağı vardır derler, yaşanan olaylar kalabalığın arasında yayıldı. Zaman ilerledikçe genç kızlar ve gelinler Çoro'yu gördükleri zaman kakhaha atarak gülüştiler. Çoro ne kadar ağırbaşlı olayım dese de halkın içindeki dedikodu kalbine işleyen diken gibi batar oldu. Ama

yine de “sizi gidi sizi” diyerek kinayeli bir şekilde yoluna devam etti. Onun neler yapıp yapmayacağını kendisinden başka kimse bilmiyordu.

Bir gün ilçe polis merkezinin amiri bir polis memuru ile köy meclisinin ofisine geldi. Atın üstünden inmeden köy meclis başkanı (muhtarı) Çoro’yu çağırdılar. Onu da yanına alarak caddeye doğru ilerleyerek Kerimkul’un yanına geldiler. Onlar geldikleri esnada Kerimkul bir grup çiftçi ile beraber avluda konuşuyordu. Merkez amiri selam vermeden:

— Yurttaş Kerimkul, sizde kaçak mal varmış, arama yapmamıza izin veriniz, dedi. Kerimkul buna biraz şaşırarak:

— Evladım, bende nasıl kaçak mal olur, varsa eğer bakıp arayın. İşte orada evim ve avlum, diyerek ağırbaşlılıkla cevap verdi. Merkez amiri Kerimkul’un peşine takılıp evine girdi. Evi didik didik aramaya başladılar... evden hiçbir şey çıkmadı.

— Ah be babacan çocuk boşuna evi dağıttın, dedi üzülen Kerimkul. Dışarı çıkarak avlu içindeki şüpheli yerleri didik didik aradılar. Hiçbir şey bulamadılar. Sonra at ahırına girerek içeri göz attılar. Ahırdaki yabayı teker teker bir yerlere batırdılar. Yabanın ucu bir şeye değer gibi oldu. Üzerindeki yaprakları süpürüp biraz kazdıktan sonra battaniyeye sarılı bir silah ve hasır çuvalının içinde dikili bir şey çıktı. Hiçbir şeyden habersiz Kerimkul bitap düştü...

— İhtiyar buna ne diyorsun peki? diyen amir sinirli bir şekilde baktı.

— Ne diyebilirim evladım, bu bana düşmanlıkla yapılmış bir tuzak. İnan bana çuvalın içindekinin ne olduğunu bile bilmiyorum.

Merkez amiri çuvalı yırtıp içinden bir parça alarak:

— Gördünüz mü buna afyon derler, diye bağırarak söyledi. Avluya çıkıp tutanak tutmaya başladılar. Kerimkul’un yüzünden soğuk soğuk ter boşaldı. Gözünün önünde olan bitenlere gerçek mi değil mi inanamadı.

Bir sıra halinde tutanak tutulup imzalandı. Hiçbir şey sezdirmeyen Çoro da imzaladı. Merkez amiri Kerimkul’a:

— Şu andan itibaren tutuklusunuz. Atınızı eyerleyiniz, bizimle birlikte geliyorsunuz, dedi.

— Tamam evladım, ben tımardan başka eşya bulunduran biri değilim. Yılıkcı (seyis) kişinin atı her daim tımarlı olur, diyerek atına doğru yürürken avlu kapısından giren Kadirkul ile Tolgonay'ı görünce duraksadı. Tolgonay işin aslını sorduğunda dünyalar başına yıkıldı. Ne olduğunu anlamadan:

— Babacığım! diye bağırarak boynuna sarıldı. Kerimkul'un birden takati tükendi. Gözyaşlarını tutmaya çalıştı. Tekrardan kendini toparlayıp kızının başını okşadı.

— Kuzum Tolgonay, güçsüz durma senin gibi okumuş birisi böyle yapar mı? Ben senin erkeklerden daha cesur olduğunu söylemiyor muyum? Korkak olma!.. Beni Sovyet hükümeti adam yerine koydu. Tek güvencem Sovyet hükümeti. Adalet yerini bulacak, diyerek teselli etti. Yanaklarından öptü ve atına binip yola koyularak avlu kapısından çıktılar. Polis memurlarının önünde ardına bakarak uzaklaşıp gitti... Kalabalık oluşturan köylüler bu işin aslının ne olduğunu bilmeden hayrete düştüler.

* * *

Okul eğitimi ve kolhozun tüm yaşamı çoktandır yaylaya çıkmıştı. Bir akşam çocuklara ders verilirken uğultu arasında kalan Tolgonay canı sıkılarak annesinin “Babanın ahvali ne oldu, sağ mı, özgürlüğüne kavuşur mu, günleri nasıl geçiyor?” diyerek endişelenmesine üzülüyor. Hadi bir konuşup geleyim, dedi. Babasına doğru yola çıktı. Düz bir sokakta düşünerek ilerledi:

— Merhaba, akşam akşam nereye gidiyorsunuz? diyen Çoro'nun sesiyle ürperdi. Tolgonay sessizce ilerlemeye devam etti. Çoro önünü kesip:

— Hâl hatır sormamak niçin? İnsan bu kadar da acımasız olur mu? dedi.

— Kusura bakmayın, benim davranışım ve huyum kolhozun yöneticisini ilgilendirmez.

— Sizin her zamanki alışkanlığınız bu.

Çoro, birlikte yürüyerek lafı döndürüp dolaştırdı. Epey bir zamandır bir yolunu bulup söyleyebilmek için uğraştığı konuya girdi.

— Şu anda babanızın kaderinin benim elimde olduğunu anlamalısınız Tolgonay. Eğer baban için üzülüyorsan benim uzun zamandan beri söyleyip durduğum dileğimi yerine getir. Yaşlı bir adamın hapiste olması kolay değil. Az bir zaman bile olsa insanoğluna özgür bir yaşam gerek.

Tolgonay'ın bütün vücudundan soğuk terler boşaldı. Boynuna bir yılan dolanmış gibi bütün bedeni titreyerek aniden sıçradı:

— Hay Allah! Öyle mi? Teşekkür ederim Allah'a ısmarladık. Ben buradan gidiyorum, diyerek yan sokağa doğru aniden döndü. Çoro Tolgonay'ın peşinden gidip gitmemekte kararsızdı. Biraz durdu ve en sonunda evine doğru gitti.

Tolgonay doğruca Kadırcul'un yanına giderek olanları anlattı. İkisi de ileri geri düşünüp durdular. Rüzgârın Çoro tarafından estiği sonucuna varılıyordu. Önceki günün ve geceki istişarenin sonuncu ikisinin aldığı kararla Tolgonay ilçeye gider. İlçeye giden Tolgonay, savcıya olan bitenleri anlatarak babasının suçsuz olduğunu ispatladı. Savcı doğru karar vermese bile müfettişler Tolgonay'ı haklı buldu. Genç kız babasının halini hatırını öğrendikten sonra köyüne geri döndü.

Zaman ilerledikçe Kerimkul artık eskisi gibi değildi. Haktan adaletten gönlü kırılmış, yüreği yanmış bir şekilde kederli ve endişeli olmaya başladı. Bir gün yine böyle endişeli ve karanlık düşünceler içerisindeyken yuvarlak yüzlü bir genç:

— İhtiyar hangi köydensin sen? dedi.

— Cele Dübö köyünden, sen hangi köydensin evladım?

— Ben Künğöylük'ten geliyorum. Çoro sizin muhtarınız olmalı.

Kerimkul evet dermiş gibi sustu. Yuvarlak ve beyaz yüzlü delikanlı konuşmaya devam etti.

— Çoro benim dostum. Eğer serbest kalırsanız ona selam söyleyiniz. Benim adım Ümöt. Çoro delikanlının hasıdır ha. (Öylesine ellerini çırparak) Köyde ne çok kovalandı ve dövüldü. Gözaltına bile aldılar. Hiçbir şeye aldırış etmedi. Babasından

kalan bütün mirası su gibi saçtı. Abisi sürgün edildi ancak nereye giderse gitsin görevinden ayrılmıyor. Sonra cömertliği... Bir gün evinde misafir oldum. Sabah yola çıkarken beni semiz rahvan atına bindirip uğurladı. Ben de bunu karşılıksız bırakmadım. Güzel bir silahım vardı, onu verdim, diyerek böbürlendi beyaz tenli delikanlı.

Kerimkul “silah” dediğinde bir anda ürpererek oturup kaldı. Bu sohbetten sonra epey bir sessizlik oldu. Her ikisi de keyifsizce oturup durdu. Bir ara Kerimkul’a seslenerek sorguya çağırdılar. Yargıç, daha önce sorduğu gibi: “silahı nereden aldın, afyonu neden hükümete vermediniz, Çin’e niçin kaçmak istedin” diye sorular sormaya başladı. Kerimkul sakalını sıvazlayarak koğuştaki yuvarlak yüzlü gencin söylediklerinin kelimesi kelimesine anlattı. Yargıç, Tolgonay’ın anlattıklarını da düşünerek: “Yazık, bu zavallı suçsuz yere yatmış olmasın” diye düşündü. Kerimlu’u tekrar hücreye göndererek kendisi de dosyayı alıp savcıya götürdü.

* * *

Çoro’nun bölgeden sürülmesinin üzerinden günler geçti. Bir gün Kadırkul ile Tolgonay sevinçten içi içine sığmayarak heyecanlandılar. Tolgonay nefes nefese:

— Anneciğim müjde babam serbest kaldı. Semaveri kaynatıp çay koyayım ben diyerek acele etti.

Anne:

— Kurban olayım, diyerek ayağa kalkıp ikisinin de yanaklarından öptü.

Çay daha kaynamadan Kerimkul ile kalabalık içeri girdi. Sağdan soldan köylüler gelince evin içi gürültüyle doldu. Kerimkul oradan buradan konuşarak Çoro hakkında her şeyi anlattı.

— Çoroo Çoro tek kalan domuz o değil. Dövüp bıraktınız mı onu? Ah!.. Çocuklar bu Sovyet hükümetinin olduğu yerde hakikat var. Haydi o zaman dışarı çıkalım, dedi. Ayağa kalkıp:

— Kadırkul, nasılsın kurban olduğum... dedi

Yıl: 1934-1935

3.3.1. Yaşanmış Bir Olay Hikâyesinin İncelemesi

Yaşanmış Bir Olay hikâyesinde sosyalist yapılanmanın işlenişi, Sovyet yaşamının başlangıç aşamalarını ve aile yapısından bahsedilmektedir. C. Turusbekov, bu hikâyesinde eski ve yeni yaşamın çatışmalarına değinerek eserini meydana getirmiştir. Hikâyede aile olmak ve birlikte karar almak gibi manevi duygu ve yaşantılara yer verilmiştir.

Turusbekov, daha önceki hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyesinde de Sovyet rejimin propagandasını yapmış, rejimi tek çıkar yol olarak göstermiştir. “...*Beni Sovyet hükümeti adam yerine koydu. Tek güvencem Sovyet hükümeti. Adalet yerini bulacak, diyerek teselli etti... .. Çocuklar bu Sovyet hükümetinin olduğu yerde hakikat var...*”

Yaşanmış Bir Olay hikâyesine içerik yönünden bakıldığında: Eğitimi ve mücadelecı kadın tipi; kolhoz ve kolektif yaşam tipi ve Sovyet bürokrasi sistemi gibi muhteva ve konular ile teşekkül edilmiştir.

3.3.1.1. Dil ve Anlatım

Yaşanmış Bir Olay hikâyesinin giriş kısmı büyük bir tasvir ve betimleme ile başlamış, daha sonra giriş kısmında geçmişe dönük olaylara yer verilmiştir. Eser, üçüncü tekil şahıs ağzıyla yazılmıştır. Yazar, olaylara ve kahramanların iç dünyasına hâkim bir şekilde eserini meydana getirmiştir.

C. Turusbekov, tanrısal bakış açısı yetkilerini kullanarak kahramanların sergilemiş olduğu hal ve hareketlerin altında yatan nedenlerini belirtmiş, kahramanların iç dünyasında geçen duygu ve düşünceleri okura yansıtmıştı: “...- *Vah! Bırak söyleyip bitirsin. Anlat sen kurban olayım, dedi Kerimkul’un karısı. Kerimkul, hoşlanmadığını gösteren bir tavırla yatağın üstünden yastığı alıp dirseğinin altına koyarak yan tarafına doğru uzandı...*”

Yaşanmış Bir Olay hikâyesinde realizm (gerçekçilik) akımı görülür. Realizm akımının konusu gerçek hayattır. Olağanüstü olaylara yer verilmez. Yaşanabilmesi mümkün ve gerçekçi bir anlatım tarzı içerir. Realizm akımının konuları toplumsal sınıf ve temalardan oluşur. *Yaşanmış Bir Olay* hikâyesinin olay örgüsü ortak bir konu üzerinden tahkiye edilmiş; şahıs kadrosu, zaman, mekân ve bakış açısı belli bir uyum içinde birbirine bağlanarak oluşturulmuştur.

Turusbekov, Tanrısal bakış açısı yetkileri altında kahramanların iç dünyasına iyice hakimdir. Kahramanların psikolojik durumunu, duygu ve düşüncelerini ortaya koyarken İç Monolog tekniğini de kullanmıştır. İç Monolog: “Öykü karakterlerinin kendi iç sesiyle baş başa kaldığı bir bakıma hesaplaştığı tekniktir. İç monolog tekniği bilinçli bir sayıklama olarak da tanımlanabilir” (Kolcu, 2015: 40). Çoru’un dünürücü göndermesi olumsuz sonuçlanınca yaşadığı buhranı kendi iç sesiyle yazar iç monolog tekniği ile şu şekilde ifade etmiştir: “...Döşeginde bir o yana bir bu yana dönerek sakinleşti. En sonunda: “Nasıl olur da bir Kırgız kızı ile evlenemem, neticede Tolgonay benim! Doğrusu güzel kız Tolgonay, dolunaysın sen ah” diyerek pek çok tatlı düşüncelere dalarak uyudu...” Yine aynı şekilde kendi yazdığı mektubunu başarılı bulan ve bunun neticesinde mektubun olumlu sonuçlar doğuracağına inanan Çoro’nun iç sesini iç monolog tekniği ile şu şekilde yansıtmıştır: “... Mektubu yazdıktan sonra tekrar tekrar okuyarak “böyle bir mektubu şairin şairi bile yazamaz, ne kadar da katı olsa bile Tolgonay’ın kalbini yumuşatacaktır” diye düşünerek zarfa koyup okula doğru yöneldi...”

Yazar C. Turusbekov, *Yaşanmış Bir Olay* hikâyesinin sonuç kısmını tamamen okurun muhayyilesine bırakmıştır. “...Haydi o zaman dışarı çıkalım, dedi. Ayağa kalkıp:

— Kadırkul, nasılsın kurban olduğum... dedi...” Kadırkul ile Tolgonay arasındaki ilişkinin akıbetini belirtmemiş, bunun sonucunu okurun kendisine bırakmıştır.

3.3.1.2. Zaman

C. Turusbekov, hikâyesinde zaman kavramını belli bir dönem ya da belli bir zaman diliminde tahkiye etmemiştir. Ancak hikâyenin giriş kısmında geçmişe dönük olaylardan bahsettiği için olayın vaka zamanı Ekim devriminden sonra vuku bulduğu anlaşılmaktadır. “... Yavaş yavaş yürürken aklına geçmiş günler geldi. Çoğu zaman bir araya gelmeyen fırtınalı rüzgarlar, korkutup duran zengin beylerinin sinirli öfkesi, giyecek hiçbir şeyi olmayan evdeki karısı ve çocukları dün gibi gözünün önünden gelip geçti... ...Yıllar boyunca giydiği keçeli elbisesinin önünü kapatıp, başlığını sürekli giydiği günleri hatırlayarak yüreği burkuldu...” Hikâyenin bu parçasından da

anlaşılabacağı gibi Çarlık ve zengin beylerin karanlık dönemleri hatırlandığı ve bu dönemin olumsuz yönleri dile getirildiği görülmektedir.

Hikâyede olayın başlangıç aşaması kış mevsimin sonlarına doğru yani karın erimeye yüz tuttu dönem olarak anlaşılmaktadır. “... *Karların erimeye başladığı bir dönemdi... ... Kütür kütür karları eşerek otlayan yalkı atı yanında bağlı ipi sürükledi...*”

Hikâyede zaman akımı mevsimsel geçişler içerisinde kendini göstermiştir. “...*Okul eğitimi ve kolhozun tüm yaşamı çoktandır yaylaya çıkmıştı...*” Buradan da görüldüğü gibi vaka zamanı mevsimsel geçişler içinde gerçekleşmiş, olay yayla dönemi yani yaz mevsimi döneminde devam etmiştir. Zamanın mevsimsel dönemler içerisinde değişiklik göstermesi mekân üzerinde de değişiklik göstermesinde etkili olmuştur.

C. Turusbekov, olay örgüsünü tahkiye ederken zaman zaman geri dönüşlere başvurmuştur. Bunu oluştururken de “*çok zincirli olay örgüsünü*” kullanmıştır. Çok zincirli olay örgüsü: “Kendi içinde birden fazla zincirden meydana gelir. Asıl vaka zinciri, kendi içinde birden çok dala ayrılır. Söz konusu dallar, zaman zaman birleşip tekrar ayrılabilirler” (Çetişli, 2015: 86). Bu hikâyede zincirleme zaman dilimi; Kerumkul’un hapse atılması, orada Ümöt adlı bir mahkumla tanışmasıyla yaşanmaktadır. “...*Köyde ne çok kovalandı ve dövüldü. Gözaltına bile aldılar. Hiçbir şeye aldırış etmedi. Babasından kalan bütün mirası su gibi saçtı. Abisi sürgün edildi ancak nereye giderse gitsin görevinden ayrılmıyor. Sonra cömertliği... Bir gün evinde misafir oldum. Sabah yola çıkarken beni semiz rahvan atına bindirip uğurladı. Ben de bunu karşılıksız bırakmadım. Güzel bir silahım vardı, onu verdim, diyerek böbürlendi beyaz tenli delikanlı...*” Birbirine bağlı bu zaman dilimleri, zincir halkaları halinde olay örgüsüyle birleşmiş, zaman zaman geriye dönütler ile olayları birbirine bağlamıştır. Ümöt adlı bir mahkûmun Çoro ile geçmişte yaşadıkları bu olay birleşerek vaka zamanındaki olay ile bir birleşim gerçekleştirmiştir.

3.3.1.3. Mekân

Bütün olay hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de vakanın vuku bulduğu bir mekân söz konusudur. *Yaşanmış Bir Olay* hikâyesinde vakanın muhtevasına göre

kendine has belirgin mekanlar söz konusudur. Bu mekanlar: Yılıkı besleyen bir köylünün evi ve avlusu, kolhoz yönetiminin muhtarlık binası, Tolgonay'ın eğitim hayatının idame ettirdiği okul, Kerimkul'un hapisane hücresi ve köy hayatının yaşam koşullarına göre yer edinen yaylalar olarak sıralamak mümkündür.

Realizm akımında mekânın kullanımı büyük önem taşır. “Realistlerde mekân ile insan, birbirinin ayrılmaz bir parçası halindedir. Kahramanların ruhsal durumlarını vermede yazarlar, mekânın kullanımından geniş ölçüde yararlanırlar” (Gündüz, Aktaş, 2018: 362). *Yaşanmış Bir Olay* hikâyesinin konusu ve olay örgüsü realizm akımının örneklerine taşımaktadır. Olayın gerçekleştiği mekanlar günlük hayatta yaşanılabilirliği mümkün yerlerdir. Ancak bu hikâyede mekân tasvirleri çok güçlü değildir. Yazar, olay gerçekleşirken mekânın sadece adını vermiş, mekânın betimleme (tasvir etme) unsurlarının okurun muhayyilesine bırakmıştır. Cusup Turusbekov, mekân unsurlarını sadece olayın sahnesi olma işlevi ile sınırlandırmış, mekâna bunların ötesinde bir işlev yüklememiştir. Hikâyenin mekânlarını bir bütün olarak ele aldığımızda mekân-konu ilişkisinden öteye gitmektedir. Olay örgüsüne baktığımızda mekânlar üzerine herhangi bir manevi ve sübjektif bir anlam katılmamıştır. Ancak hikâyenin giriş kısmında betimleme ve kişileştirmelere başvurulmuştur. “...Büyükten küçüğe doğru sıralanmış gibi uzanan, zirvesi gölgeli olan Ala Dağ. Doğudan santaşın²¹ rüzgârı Batıdan Kızıl Ompol'un²² rüzgârı eserek hırçınlaşıp dalgalandan Isık Göl. Isık Göl davalı. Dalgaları hırçınlaşıp insanın yüreğini ağzına getirir.

Gerçekten de Isık Göl Kırgız halkının annesi gibidir...” Kısacası yazarın bu hikâyede tasvir (betimleme) kısımları yok denecek kadar azdır.

3.3.1.4. Şahıs Kadrosu:

Yaşanmış Bir Olay hikâyesinin şahıs kadrosu kendine has karakteristik özelliklere sahip karamanlardan oluşur. Bunun dışındaki kişiler ise sayısı bilinmeyen dekoratif unsurlu yardımcı karakterleri içermektedir. Eserin şahıs kadrosundaki insanlar, dönemin sosyal yapısına uygun olarak verilen belli tiplerden oluşur.

²¹ Santaş: halk dilinde bir rüzgâr adı

²² Kızıl Ompol: Bir yer adı

Yaşanmış Bir Olay hikâyesinde olay örgüsü, sadece bir kahraman etrafında vuku bulmamış, vaka birden fazla kahraman arasında vücut bulmuştur.

Tolgonay:

Gücün ve zorluğun karşısında dik duran genç bir kız. Her şeye rağmen aşkına sadık birisidir. Tolgonay; güçlü, okumuş, akıllı ve aydın bir kadındır. Hikâyede çetin ceviz olarak gösterilen bu genç kız, babası tarafından da erkeklerden daha cesur olduğu söylenmiştir.” ... *Kuzum Tolgonay, güçsüz durma senin gibi okumuş birisi böyle yapar mı? ben senin erkeklerden daha cesur olduğunu söylemiyor muyum? Korkak olma!..*” Tolgonay kendisine yüklenen yapısı geri zorbalığın ve entrikaların karşısında boyun eğmeyen ve mücadelesinden vazgeçmeyen bir yapısı vardır.

Çoro:

Hırslı, öfkeli ve kızgın bir kişiliğe sahiptir. İsteddiği şeyleri elde etmek için her türlü zorbalığa ve hileye başvuracak bir kişilikte birisidir. Çoro, bu hikâyede aşırı tutkulu ve saplantılı bir tip özelliklerini göstermiştir. Sonu gelmeyen istek ve arzularının neticesinde hırslı ve öfkeli bir insan kişiliğini temsil eder.

Kerimkul:

Tolgonay’ın babasıdır. Babalık duygusu çerçevesinde kızını korur, kollar. Kerimkul, kızına düşkün, onu seven ve onun fikirlerine önem veren bir baba özelliği taşımaktadır. Evlilik konusunda da kararı kızının vereceğini belirtmiş, kendi isteklerini ikinci plana itmiştir.

“...— *Kıızı içene kızı sorana (isteyene) ver, demişler Kerimkul abi.*

- *Biliyorum, biliyorum. Ne demek istediğini anladım evladım. Bunun nesini bana söylüyorsun, benim yerime Tolgonay’ın kendisiyle konuş, diyerek cebinden tabakasını çıkararak tütün yaktı...*”

“...— *Bizim muhtar Çoro fena bir adam değil. Gerek ilçede gerekse merkezde olsun bir saygınlığı var. Buraya geldiğinden beri hiç kötülüğünü görmedik. Tolgonay ile birlikte yaşamak için sizden izin istiyor.*

— *Hoş, izni ben verecek değilim ya. Tolgonay'ın kendisine sorun, diyerek ağzındaki tütünü tükürdü. Aşimbek biraz irkildikten sonra tekrar kendine geldi.*

— *Tolgonay tek kızınız, eğer isteği yerine getirilirse Çoro sizin emrinizden çıkıp nereye gidebilir ki*

— *Aşimbek evladım başımı çok şişirme. Tolgonay'ın kendisiyle konuş, diyerek açık ve net konuşup tavrını gösterdi...*” Metinde geçen bu diyaloglardan anlaşılacağı üzere Kerimkul; kızının özgürlüğüne, kararlarına ve tercihlerine karşı saygılı olduğu anlaşılmaktadır.

Çoro'nun Kerimkul'u tehdit etmesi, ona karşı zor kullanamaya çalışması ve Kerimkul üzerinden Tolgonay'a sinsi planlar yapması Kerimkul ve ailesinin manevi yönden aile dokunulmazlığını arttırmıştır. “Aile dokunulmazlığı, aile içine etki yapılamayacağına bir nişanesidir. Çünkü, aile kutsallığı aile bireylerini birbirine daha fazla yaklaştırmaktadır. Sosyal distansın (mesafe) en çok görüldüğü zümre ailedir. Bu durum aile bireylerinin güçlerini arttırmaktadır” (Nirun, 1994: 21). Bu hikâyede “aile dokunulmazlığının” en büyük örneklerini Kerimkul ve Tolgonay üzerinde görmekteyiz.

Hikâyenin kahramanlarından Kerimkul, yazarın sözünü emanet ettiği kişi olarak karşımıza çıkar. C. Turusbekov, Kerimkul üzerinden Sovyet propagandacılığı yapmıştır, Sovyet adalet sistemine güven duyulması gerektiğini söylemiştir. “...*Beni Sovyet hükümeti adam yerine koydu. Tek güvencem Sovyet hükümeti. Adalet yerini bulacak, diyerek teselli etti... .. Çocuklar bu Sovyet hükümetinin olduğu yerde hakikat var...*” Ancak Turusbekov'un vermek istediği mesaj yeterli ölçüde kanıt içermemektedir. Veyahut mesajı eksik kalmıştır. Çünkü, Sovyet adalet sistemi, Kerimkul'un suçluluğunu veya suçsuzluğunu ispatlamak için herhangi bir inceleme veya araştırma yapması bu hikâyede söz konusu değildir. En nihayetinde Sovyet adalet sisteminin suçlamaları da C. Turusbekov'un vermek istediği mesajla tutarsız ve yersizdir. “...*Yargıç, daha önce sorduğu gibi: ‘silahı nereden aldın, afyonu neden hükümete vermediniz, Çin'e niçin kaçmak istedin’ diye sorular sormaya başladı...*” Hikâyenin bu kısmından da anlaşılacağı gibi yargıç, elde var olmayan delillerle Kerimkul'u sorgulamıştır. Silahın Kerimkul'un evinde bulunması somut delildir, ancak Çin'e kaçmak, hikâyenin konusu ve C. Turusbekov'un Kerimkul üzerinden

vermek istediği mesajla hiçbir şekilde örtüşmemektedir. Sonuç itibarıyla Kerimkul iki tür şekilde özgürlüğüne kavuşmuştur. Bunlardan birincisi: Kerimkul'un Ümöt adlı bir kişiyle tanışıp Çoro hakkında bilgi toplamasıdır. İkinciye: Tolgonay'ın sergilemiş olduğu mücadelesidir.

Kadirkul:

Kadirkul, Tolgonay'ın sevgilisidir. Tolgonay'ın karşılaştığı zorluklarda onun yanında olmuştur. Yazar, hikâyede Kadirkul'u tanıtırken blok tanıtımı yaparak olay örgüsünü sürdürmüştür. "Blok tanıtımda kahraman, eserin herhangi bir yerinde olay örgüsü durdurularak bütün yönleriyle ve bütün halinde tanıtılır" (Çetişli, 2015: 93).

"...Bir gün Tolgonay ile Kadirkul öğretmenler toplantısına katıldı. Bu ikisi Frunze²³ Öğretmenlik Yüksek Okulundan birlikte mezun oldular. Okul yıllarında ikisinin arasında bir çeşit yakınlık ve karşılıklı saygı olmuştur. Bu da sonuç olarak ikisi arasında sevgi denilen şeyi nazik ve tatlı bir noktaya getirdi. İkisi de birbirlerini gördükleri zaman heyecanlanır, gözleri gözlerine değdiği zaman parlardı. Biraz görüşmeler birbirlerini özlerler, hemen görüşmeyi arzularlardı..." Hikâyenin bir bölümünde olay örgüsüne ara veren yazar, Kadirkul'u ve Tolgonay ile arasındaki ilişkiyi tanıttıktan sonra olay örgüsüne devam eder.

Kadirkul, Tolgonay'ı seven, onu kıskanan bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda Tolgonay'a her türlü manevi desteği veren her zaman onun yanında olan birisidir. Olay örgüsünde vakanın en kritik noktalarında her zaman Tolgonay'ın yanında olmuştur. En nihayetinde Tolgonay, Çoro'nun tuzaklarına karşı erkek arkadaşının desteği ile mücadelesini sürdürmüştür.

3.3.1.5. Tema

Tema, edebi bir eserin muhtevasında yer alan asıl duygu ve düşüncelerin bütünüdür. *Yaşanmış Bir Olay* hikâyesinde kadın teması birçok yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede tematik olarak en belirgin özellikleriyle Tolgonay karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı şekilde anne ve eş olarak Kerimkul'un karısı yer almaktadır. Bu hikâyede kadın temasını şu şekilde sıralamak mümkündür:

²³ Frunze: Bugünkü Kırgızistan'ın başkenti olan Bışkek'in eski adı

3.3.1.5.1. Mücadeleci ve Güçlü Kadın Teması

Tolgonay; bu hikâyede mücadeleci, güçlü ve zorluklara karşı cesurca göğüs geren bir kadın olarak yer almaktadır. Kendisine ve ailesine musallat olan ve aynı zamanda siyasi gücü üzerinde barındıran Çoro'ya karşı asla pes etmemiş, bu zorbalığa karşı sonuna kadar mücadele etmiştir. Tolgonay, bu zorlu süreç esnasında hem ailesini hem de erkek arkadaşını yalnız bırakmamıştır.

3.3.1.5.2. Sosyalist Kadın Teması

Hikâyenin içeriğine bakıldığında yazar, sosyalizmin olumlu portrelerini çizmiştir. Esasen yazar, hikâyenin giriş kısmında da geçmişe dönük olaylardan bahsetmiş, geçmişin olumsuz yönlerini ele almıştır. Bu hikâyede Tolgonay, Kırgız kadınının sosyalleşmesinin yanında eğitim ve kültürleşmesinin sonucu ve sembolü niteliğindedir. Hikâyede Tolgonay; okumuş, kültürlü, aydın ve akıllı bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Nihayetinde Tolgonay, kolektif bir tutum sergileyerek bu zorlu süreç esnasında hem ailesiyle hem de erkek arkadaşı ile müşterek hareket etmiş, onların desteği ile mücadelesini kazanmıştır.

3.3.1.5.3. Aşk ve Sevgi Olarak Kadın Teması

Bu başlık altında bir incelemede bulunduğumuz zaman iki kişi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Tolgonay ve Tolgonay'ın annesi yani Kerimkul'un karısıdır.

Tolgonay'ın annesi kendisini eşine ve çocuğuna adayan bir kadın olarak hikâyede yer almaktadır. Yazar bu kahramanın ismini vermese de onun olay örgüsündeki yeri ve sözleri rahatlıkla anlaşılmaktadır. Kerimkul'un karısı; eşini seven, ona ilgi duyan, onu merak eden bir eş özelliklerine sahiptir. *''...Tolgonay canı sıkılarak annesinin '‘Babanın ahvali ne oldu, sağ mı, özgürlüğüne kavuşur mu, günleri nasıl geçiyor?’’ diyerek endişelenmesine üzülüyor...’’*

Hikâyenin başkahramanı Tolgonay, aşkına ve sevgisine sadık bir kadın kahraman tipi olarak hikâyede yer almaktadır. O, Çoro'nun mektubuna cevaben makamına tepkisiz kalmış, sevgilisi Kadırcul'un yanında yer almayı tercih etmiştir. Çoro ve onun siyasi üstünlüğü ile mücadele ederken erkek arkadaşı Kadırcul'a danışmış ve ondan yardım almıştır. Kendisi ve ailesi ile ilgili mücadelesinde Kadırcul ile hareket etmiştir.

3.4. CARKINAY²⁴

Raykan ŞÜKÜRBEKOV

Güzel bir ilkbahar günü... İnsanlar dışarı çıkmışlar. Meyveler çiçek açmış, yeryüzü yeşermiş, börtü böcek ortaya çıkmış, göçmen kuşları gelmişti. Tabiatın en güzel ve en sevimli zamanlarıydı.

Ara sıra yağan yağmur ve uçsuz bucaksız gökyüzünün gülümsemesiyle kış boyu gücü tükenen hayvan ve insanların, güneşin altında gerinip huzurlu bir şekilde uyuyası geliyor. Esen serin ve yumuşak rüzgâr, insanın yüzünü okşayıp keyif veriyor. Mutlu, dertsiz tasasız, yüzünde kaygı yok. Etrafa baktığı zaman mest oluyor.

Çift sürme zamanı gelmişti. Kuşlar da yuva yapmaya başladı. Beyaz sarıklı dağlarda toprak gün yüzüne çıkmaya başladı. Böyle güzel bir akşam saatinde ta çitin yanındaki iki üç tane kara çadırın kıyısına doğru beyaz sarıklı birisi geliyor. “Damat geldi” denilince obadakiler telaşa kapıldı. Yaşlı hoca kıymetli birisidir. Köylülerin küçük çocuklar gibi bu ulu kişiye saygı göstererek nasıl etrafını sardığına bakın.

Bu hoca büyük bir adam. Kulmambet denir ona. Her Cuma evine çocuk bekleyen kadınlar gelir. Ne zaman bakılsa gruplar halinde yığılılardı. Hocacağızımız vaaz verirken ve herhangi biriyle konuştuğu sırada o kişiye gitgide endişe ve huzursuzluk verirdi. Geceleri uyumayıp ağlayarak zikir çekerdi. Sabah kalktığında hangi kadının kimlerle ilişkide olduğunu, hangi gün buluştuklarını vs. söylerdi. Pek çok ayetleri okurken kendi kendine ağlardı. Sadece kendisini değil obadaki kadın ve çocukları namaza davet edip onlara Müslümanlığın şartlarını yerine getirttiriyordu. Ramazan geldiğinde de hoca çuval çuval fitre toplar.

“Hoca kimsenin parasını yemez, Allah’ın emirlerinden çıkmaz” diye insanlar onu yücelttiğinde Baygazı diye birisi “yere batsın böyle kurnaz kişi, bunun gibi bir hırsız yok. Geçen sene benden bir buzağı ödünç aldı. Daha sonra istediğimde zekât olarak saydım ben onu diyerek vermeyi reddetti” dedi. Dahası; geçen sonbaharda bir avuç tahılımı sularken zaman yetmedi, suyum kesildi. Ne felaket geldi de kesildi diye gittiğimde hoca arığın önünü kapatmış. Bunun dindarlığı bu mu? diyerek canı sıkıldı.

²⁴ Raykan bu hikâyeyi 15 yaşında yazdı ve 1929 yılında “Yeni Medeniyet Yolu” dergisinde yayınladı.

Hayır aş²⁵ olduğunda hacacağımız Kuran'dan birkaç ayet okumazsa olmaz. Daha sonra ilerleyen zamalarda hoca 13 yaşındaki oğlu Omor'u da Kuran okumaya getirdi. Çocuğuna küçük yaşlardan itibaren Müslümanlık hakkında her şeyi öğretti.

Onun bu yaşa kadar gerçekleştiremediği bir işi var. Nedir o diye sorduklarında: ağlayarak ikinci kez evlenemediğini söyler. Önceki karısı yaşlanmıştı. Daha sonra kendi arzusunu gerçekleştirmek için Ürüstömbek'in kızına dünürcü yolladı.

Carkınay kabul etmedi.

— Eğer evlenmek istersem kendi isteğimle varırım. Size bana koca bulun diyen yok. Ben on dört yaşına yeni girmişim, babamla aynı yaşta olan ihtiyar bir adama nasıl varabilirim, dedi. Bu kadar insan arasından bir ihtiyara denk geldiği için ağlamaya başladı. Kızını ikna edemeyen Mıskal'ın aklı başından gitti. İyi söz de söylese kötü söz de söylese ikna edemedi.

— Hayır dedikten sonra “gelsin döve döve veririz” dediler. Bunları duyan hoca:

— Kız milleti şeytandır. Başiboş bıraksan neler yapmaz. Rahat bıraksan sana para kazandırmaz, gider başka biriyle evlenir. Kız milletine akıl danışırsan olacağı bu. Böyle düğünsüz derneksiz kız vermekten daha temizi yok, diyerek bıyık altından güldü. Bir perşembe günü oraya gitmeye niyetlenmiş kendisi. İşte o gün bugündü.

Carkınay onun geleceğini öğrenince kaçmayı düşündü. Ama kaçmak için kimseyi bulamadı. Akşamüzeri güneş batarken çenesini dizlerinin üstüne koydu. Daha sonra oflayarak ayağa kalktı.

İki kova su taşıyıp getirdi.

— Carkınay nereye kayboldun? Niye ağlıyorsun? Senin gibi kızlar ağlamadan kocaya varıyor ya, aklını yitirdin galiba sen, diye azarladı Mıskal. Carkınay bir şeyler diyecek gibi oldu, dudaklarını iki üç defa kıpırdatıp durdu.

Carkınay'ın sesi çıkmıyordu. Suratını asıyor, yemek yemiyor ve ağlıyordu. Gelinler pişi yaparak Carkınay'ı teselli etmeye çalışıyorlardı. Biz de senin

²⁵ Hayır Aşı: Mevlit, kandil ve cenaze yemekleri.

yaşındayken gelin geldik. Kız dediğin beş günlük misafirdir. Allah senin rızkını orada versin. Kızların kaderi farklı yazılır. Genç ya da yaşlı kendi talihine bak sen. Hoca efendi seni ezelden beri istiyormuş, diye konuştular.

Carkınay hıçkıra hıçkıra ağlayarak soluk soluğa kaldı. Güneş yer ile gökyüzünün tam ortasına geldi. Yeryüzüne doğru kıpkızıl ışığını saçtığı anda tebessüm edip gülümseyecek gibi oldu. Serin rüzgârlar esince ozan toygar²⁶ kuşları gökyüzüne yükselerek yarın gelecek misin der gibi öttüğünde tabiatın müziği çalıyormuş gibi hissediliyordu.

Molla şimdi eve gelir düşüncesi Carkınay'ın aklından çıkmıyor. Gitgide nefes nefese kalıp etrafına baktığında; kızlar ve gelinler alay edip gülüyor, kendi yaşıtındaki kızları güle oynaya eğlendiğini görünce içi parçalanacak gibi oluyordu. Yavaş yavaş başını kaldırıp baktığında “gelirse ne yapacağım” diye kalbi yerinden oynuyor, pek çok derin düşüncelere dahiyordu. Gecen seneki bahar ayında oynayıp eğlendiği günleri hatırlayarak derin bir of çekti.

- Ey yaratan! Eğer gerçekten varsan beni bu beladan kurtar, diyerek dua ediyor. Fakat eskiden söylenmiş olan “Alın yazın neyse onu görürsün.” Sözleri aklına gelince umudunu kaybetti. Kıymetli bedenim hor görülecek, diye üzüldü. Gün yüzü görmeden öleceğim galiba dediğinde gözlerinden yaşlar boncuk boncuk dökülmeye başladı. Gece de bu gizeme üzülyormuş gibi daha da karanlık bir hal alıyordu.

İşte o sırada köpekler havlamaya başladı. Carkınay'ın yüreği küt küt diye attı. Eli yüzü buruşmuş, sakalı ağarmış, yumruk kadar bir ihtiyar içeri girdi. Çaktırmadan gücünü toplamak istese de yaşlılığı buna izin vermedi. Epeyce bir güldü. Kızın yengeleri geldiğinde Hoca ayağa kalkayım dedi. Ama hayır! Yapamadı. Boğulurcasına öksürerek tekrar yerine oturdu. Arka tarafındaki evde oturan Carkınay yaşlı bir adamın öksürdüğünü açıkça fark etti. Midesi bulanınca zar zor nefes aldı. Bunu etrafındaki insanlar da fark ediyordu. Bu durumda bile yaşlı ihtiyar çaktırmadan boğazını temizleyerek tükürdü. Başka şeylerle oyalayıp hiçbir açık vermedi.

— Alıp getirin oturalım, diyen sesi duyduktan sonra Carkınay bağırarak ağlamaya başladı. Telaşa kapılıp dışarı çıkarak nehre doğru yürüdü. Uçurumun

²⁶ Toygar: Tarla kuşu

kenarına geldiğinde suya atlayıp ölmek istedi, ama canına kıyamadı. Boş yere ölmek istemedi. Can denilen şey tatlıdır ya. Geri dönmeden sazlıkların arasına girip yattı. Gelinler Carkınay'ın bulunduğu eve geldiklerinde “Eyvah kız yok” diye bağıştılar. Aralarından biri yüksek sesle kaçıp gittiğini söyledi. Kızın gönlü razı değildi kuşkusuz. Şimdi hocaya mahcup olduk, diyerek etrafa koşuşturdular. Gece, köyü kırmızıya bürüdüğünde Carkınay'ı kendi kollarında sakladı.

— Dur Carkınay yatma. Eşini bul, diyen sazlıklar da başını eğip mırıldanır gibi oldu. Ne yapacağını bilemeyen Carkınay hüngür hüngür ağlamaya başladı. Etraf sessizlik içinde. Evdekiler: Allah'ın cezası gecenin bu vaktinde nereye gitti, dediler. Bir ara doğu yakası bir aydınlığa büründü. Yavaş yavaş kollarını açıp ışığını saçan ay ortaya çıktı. Kulmambet gibi yaşlı toygat kuşları da şafak sökünce ötüp durdular.

Ay kırlara doğru uzanınca tabiat gülümsüyor, balıklar hareket ettikçe kocaman kabarcıklar görünüyordu. Sadece “ayt ayt” diyerek haykıran yilkıcıların sesi sükûneti bozuyor gibiydi.

Carkınay başını kaldırarak etrafına bakıp geri yattı. Çıt çıkmıyordu. Köyün yanındaki akarsuda yarışan çocukların sesi ilkbaharın gelişine eşlik etti. Tabiat ağır bir uykuya daldı, sessiz ve sakin olan hava sevinir gibi oldu. Carkınay'ı sonsuz düşler kuşattı. Bir dakikada binlerce şeyi düşününce korkup titremeye başladı.

İhtiyar dayanamayarak uzanıp dinlendi.

Bunlar neden gecikti, diyen Mıskal tepeye çıkıp beş altı kere bağırdı. Cevap yok! Etraf sessizlik içinde. Ay yükselmiş kuşluk vakti olmuştu. Hala kimseler yoktu. İnsanlar derin bir uykuya daldı. Mıskal dayanamayıp su kenarına gitti. İpissiz, ses yok. Mıskal'ı korku sardı. Sazlıkların arasına gitmeyi düşündü. Fakat korktuğu için gidemedi. Aceleyle köye geldi.

— Erkekler uzağa gitmiş gibi, sizler de gidip bakın, diyerek iki üç tane kadını suya gönderdi. O sırada suyun yanından:

— Gitmeyeceğim, gitmeyeceğim, ölsem de gitmeyeceğim! Diyen Carkınay'ın sesi duyuldu. Kadınlar:

— Kurban olduğun yürü hadi, diyorlardı. Carkınay diretiyordu. Kadınlar Onu kaldırarak götürdüler.

— Mutlu mesut olmayasın, çocuğun yaşında beni aldığında iki yakan bir araya gelmesin, diyen Carkınay bağıırıp çağırđı.

İçi geçip uykuya dalan hoca gözlerini kocaman açtığında sıçradı. Acı içinde ağlayıp gözlerinin kenarları kızaran ihtiyar, uykusu gelen çocuklar gibi gözlerini ovalıyordu. Kocaman tabakasındaki tütünü avucuna döktü. Kapkaranlık mezar gibi ağzını açıp sivri dişlerinin arasına tütünü koydu ve sakalını okşayarak tükürdü.

— Eyvah... eyvah! Elini tut, diyorlardı kadınlar. Carkınay'ı zorla ihtiyarın yanına oturtular.

Katılaşmış sıra gibi bir beden, sertleşmiş ağaç gibi eğilen bir el Carkınay'ın pamuk gibi tenine değdiğinde buz gibi bir su dökülmüş gibi titredi, yılan ısırılmış gibi yerinden kalktı. Kaçmak istedi. Solgun yaşlı ihtiyar onu aldatmayan çalıştı. Pek çok sözler söylemek istedi ama Carkınay onu dinlemedi. Kurnaz hoca yine yalvarmaya çalıştı. O da olmadı. Böylelikle hoca uykuya kaldı. Carkınay uyuyamadı. O sessizce uzanırken sabah oldu. Bir ara başını kaldırıp baktığında hocanın yüzünü gördü. Sakalı kır dişleri tek tük olan birisi kenara büzülmüş uyuyor.

— Ey Allah'ım, benim canımı al! Beni bu ihtiyara hor kullandırtma, dedi. Carkınay tedirginlik içinde başını yastığa koydu.

Tan ağardı, tabiat uyandı... herkes günlük yaşam için hazırlık yaptı. Ozan toygar kuşları gökyüzüne yükselip öterek Carkınay'a kalk yatma dercesine ses çıkardılar. Yıldızlar ürküp gittiler. Sabahki şımarık rüzgâr ipek kumaşı gibi sallanarak esti. Doğu yakası kızıl bir hale bürününce güneş tabiatı sevindirerek doğdu.

Carkınay çoktan kalkmıştı. Hırıldayan yaşlı adamın yüzüne iğrenerek bakıp eve doğru yürüdü.

Hoca kuşluk vakti yola çıktı. Yolda giderken sakalını sıvazlayarak “Tövbe Estağfurullah” diye bin defa zikir çekti.

Aradan birçok zaman geçti. Bir gün akşamüzeri Carkınay evin yanında oturuyordu. Bir iki tane kız arkadaşı gelip:

— Hadi Carkınay diğer köyde kız veriyorlar (evlendiriyorlar), gidip eğlenceyi seyredelim, dediler.

Carkınay:

— Benim gülüp temaşa edecek halim yok. Siz gidin, dedi ve tekrardan düşününce evlenecek olan kızın kimin kızı olduğunu sordu.

— İsa'nın kızı

Onun karısının genç olduğu önceden biliniyordu. Gidip görmek istedi. Gidelim, gönlü kalmasın, diyerek yerinden kalktı. Kızlar yavaş yavaş yürüdüler.

Genç bir çocuk. Yirmi-yirmi bir yaşlarında olsa gerek. Köydekiler telaş içinde hareket ediyor, genç gelinler gülüşüyorlardı. Hava açık, yıldızlar oynuyor ve ay süt gibi parlıyordu. Gökyüzünde hiç bulut yoktu.

Kapı açılınca insanlar selam vererek diğer odalara geçiyorlardı. Gelin ve daman Carkınay'ı çok etkiledi. Yanındakilere fark ettirmeden gizlice of çekti.

Tekke oyunu ve yine başka oyunlar da oynandı. Oyun sabaha kadar sürdü. Carkınay hiç oynamadı bile. Suratını asıp kederlendi. Hiçbir şey yiyip içmedi. Geceyi sürekli iç çekerek geçirdi. Şafak sökerken yeryüzü aydınlanınca yıldızlar uçarak dağıldılar. Doğudan hoş kokulu bir rüzgâr gelip canlı cansız her şeyi kucakladı. Kuşlar ötüşerek kıvanç duydu. Güneşin altın ışığı yeryüzüne yayıldı. Carkınay yine doğanın güzelliklerinden özgürce yararlanamadan evine gitti.

Ala Dağ'ın sıralı dağlarına kıştan beri kimse gitmeyince beyaz karla gömülü kalmıştı. Şimdi bugün bu beyaz kefenden kurtulunca ayırık otları sallanıp büyüyerek gülümsedi. Ala Dağ bütün canlıları koynuna aldı.

Yeryüzünde hiç boş yer yok, türlü çiçeklerle kaplandı her bir tarafı.

Herkes göçüp gittikten sonra yazlıkçılar bir yerlere yerleşmeye başladılar. Carkınaylar da başka bir köye yerleştiler. Carkınay birkaç kızın arasına katıldı. Anlı biraz açıldı, yüzüne kan geldi (kendine geldi).

Bir gün Carkınay birkaç kızla beraber suya gitti. Kaplarını doldurup arığın kenarına oturup uzun uzun dertleştiler.

— Carkınay! Seni gerçekten de o köhne ihtiyara mı verecekler? diye sordu birisi. Carkınay utancından kızarak konuşamadı. Hüzünlü bir sesle:

— Eee, evet! Kurban olduğum! Bununla nasıl başa çıkabilirim? Nasıl hayatımı sürdürebilirim, diyerek iç çekti.

Morali bozulmasın diye aralarından birisi:

— Oo ne var bunda benim kocamda yaşlı, dedi.

Carkınay onun teselli etmeye çalıştığını anladığı için cevap vermedi.

— Şu kadınlar özgürce hareket etse, hayvan karşılığında satılmadan kendi isteğiyle evlense, dedi birisi.

— Oo! Hiç olmayacak bir şey söyledin, dedi diğeri.

— Böyle bir zamanda olsaydık ben bu yaşlı adama hor görülmezdim ya. “Allah” bizim gibilerin gözyaşına bakmıyor demek ki, diyen Carkınay derin bir of çekti.

Üçü dertleşerek bir müddet oturdular. O sırada bir grup at suya geldi. Hava yine kararmıştı. Kovalarını alıp gittiler. Köyde akşam olmaya başlarken alaca karanlıkta çöktü. Etrafta Hareketlik azaldı. Avludaki birkaç ineğin geviş getirmesi ve köpeklerin uluması gecenin sessizliği bozuyordu. Civardaki köylerin arada sırada parlayan ışıkları görülüyordu...

Hoca ne zaman giderim diye yerinde duramıyordu. Gençleşmek isteyerek sakal ve bıyıklarını kestirdi. Köylüler hocanın bu görünüşüne çocuk gibi olduğunu söylüyor, parfüm de sürseydi ya diyerek mırıldanıyorlardı.

Sabah namazını kılan hoca tepeye çıkıp biraz hava almak istedi. Ellerini arkasına atıp yavaşça tepeye doğru çıktı...

Etrafa göz attı. Mutlu bir şekilde gülümseyerek Carkınay'ın köyüne doğru baktı.

Bir gün Üröstömbek karısına:

— Carkınay'ı verelim. Hoca da versinler artık diye adam göndermiş, dedi.

Miskal:

— Niye acele ediyorsun, bir iki ay daha dursa ya, dedi.

Üröstömbek:

— Akılsız, ay da kötü yıl da. Başkasının emanetini alıp ne yapacağız. Geçenlerde falancanın kızı gibi birisiyle kaçıp gitmesin, dedi.

— Kimin kızı? diye sorduğunda eşikten ses geldi. Yavaşça dinle, dedi.

Carkınay yine of çekti. “ben onu tanıyorum” der gibi oldu... Güneş batmış, serin rüzgarlar esip Carkınay’ı öperek gıdıklamaya başladı. Carkınay’a içi acımış gibi “Sen çaresiz bir kölesin, incecik bir söğüt dalı gibi solmuşsun...” der gibi akıl verip dertleşiyordu sanki

Akşam vakti herkes evine çekildi...

Yıldızlar berrak gökyüzünde inci gibi dizilmiş, parıldayarak ışıklarını yeryüzüne genişçe saçmıştı. Tabiat belirsiz bir renge bürünüp bugün farklı bir hal aldı. Gizemi çözülememiş sırlara dalan Carkınay kendi geleceğini düşünüyordu. Bazı zamanlar sabahın nazlı yeline kapılıp uykusu geliyordu. Beklenen gün yaklaştı. Carkınay günler geçtikçe yemedi, içmedi; iyice kederlenerek içine kapandı. Yüzü de solup sarardı.

Carkınay içindeki hüznü az da olsa ucsuz bucaksız bozkırların nazlı rüzgarlarına savurdu. Dertli yüreği mis kokulu çiçeklerle derman bulmak istedi. Eline yırtık bir çuval alarak tezек toplamaya gitti.

Şarıldayan berrak bir suyun kenarına oturup gözlerindeki inci gibi yaşları su ile yıkadı... Fakat gözyaşları dinmedi. Ağlamanın faydası olmayacağını anlayınca kendi kendini teselli etti.

Ceylan gözleri gibi parlayan iki kara gözü de yumruk gibi şişmiş, sürmeli kaşları katlanmıştı. Sendeleterek yürüyüp köye doğru gidiyordu. Karşılaştığı bir yengesi:

— Ne için ağlıyorsun? Hocadan daha iyi kime verelim seni? İnsanlar görse ayıp olmaz mı... onu güçlü kılmak istiyordu. O sözlerini bitirene kadar üzgün yüzü ve

öfkeli gözleriyle annesine baktı ve çuvalı sürükleyerek gitti. Onu fark eden insanlara karşı “keşke bugün ölsem” der gibi görünüyordu.

Bir gün hoca geldi...

Hemen evlendirelim, diyen sesler yükselmeye başladı.

İşte diri diri ölmek, dedi ve yine of çekip oturdu Carkınay.

Hoca daha öncekinden farklı bir şekilde övünüp kasılarak dileği kabul olmuş gibi gülümsüyor...

Ay doğudan yükselip çıka geldi. Dünyayı sessizlik kaplamış, gürültü sanki kaybolup bir yerlere gitmiş gibiydi. Carkınay’a acırmış gibi Ay da üzgündü... üzüntüden yüксеlemedi.

Hoca efendi mübarek tanrının kudreti, diyerek geçiştirdi bu durumu. Ay yine üzüldü. Bir taraftan kızarak yanmaya başladı. Uğursuz uğursuz uluyan köpeklerin sesleri... köyü bir korku sardı...inekler böğürünce bir kargaşa oldu. Ay kuşluk vaktine kadar tutuldu.

Ayın ışığı yok, kapkaranlık! Önden yola koyulan “Hoca Efendi” hareket edemedi. Carkınay’a üzülen Ay da yol göstermedi. “Estağfurullah-estağfurullah...” diyen hoca telaşlandı... çeşitli dualar okudu. Ancak fayda etmedi. Ay ağarıp ışığını yeryüzüne saçmaya başladığında, sanki kendisi aydınlatmış gibi dualarını arttırdı.

— Hoşça kal... hayırlı olsun, güle güle git!..

— Gitmiyorum!.. Ölsem de gitmiyorum!..

Anne!.. Baba!.. diyerek bağırdı, Carkınay

Atların patırdayan nal sesleri, havlayan köpeklerin ulumaları, hayvan karşılığında satılan ve hocanın atının arkasına atı bağlanan talihsiz genç kızın yüreğinden çıkıp kederle yankılanan feryat sesleri sessiz ve sakin gecenin sessizliğini bozuyordu.

Ay yine bulutlar arasında Carkınayla birlikte hareket etti. Rüzgâra karşı nazlanan ağacalar da başlarını sallayıp Carkınay’a veda ettiler...

3.4.1. Carkınay Hikâyesinin İncelemesi

Eser Carkınay adında 14 yaşındaki genç bir kızın etrafında vücut bulmuştur. Hikâyede dönemin kadınlarının toplumsal hayattaki sosyal adaletsizliği, sınıf farklılıkları, kadın erkek ayrımı gibi pek çok alanda kadınların durumu ele alınmıştır. Raykan Şükürbekov, eserde kadınların uğradıkları haksızlıkları anlatmış, genç kızların hayallerini/isteklerini onların ağzından dile getirmiştir. Yazar hikâyesindeki kahramanlarını oluştururken birçok psikolojik semptomları kahramanlar üzerinden göstermiştir.

R. Şükürbekov, toplumun gelenek ve göreneklerini, batıl inançlarını tarafsız bir şekilde sadece olay örgünün akışına göre anlatmıştır.

3.4.1.1. Dil ve Anlatım

Carkınay hikâyesi tek zincirli olay örgüsünden meydana gelmiştir. Tek zincirli olay örgüsü: “Eseri güçlü bir kahraman üzerinde kurmayı, okuyucunun dikkatini tümüyle onun üzerinde toplamayı arzulayan yazar, olay örgüsünü de bu kahramana bağlar” (Çetişli, 2015:83). Eser bütünüyle Carkınay üzerinde yoğunlaşmış, vaka zincirini onun üzerinde birleştirmiştir. Carkınay, olay örgüsünde karşımıza çıkan hikâyenin sinir merkezindeki kişidir.

Yazar eserini tanrısal bir bakış açısıyla oluşturmuştur. Raykan Şükürbekov, eserini tahkiye ederken pek çok söz sanatlarına başvurarak olay örgüsünü akışını zenginleştirmiş, anlatmak istediği vakayı daha etkili hale getirmiştir.

“...Tan ağardı, tabiat uyandı... herkes günlük yaşam için hazırlık yaptı. Ozan toygar kuşları gökyüzüne yükselip öterek Carkınay’a kalk yatma dercesine ses çıkardılar. Yıldızlar ürküp gittiler. Sabahki şımarık rüzgâr ipek kumaşı gibi sallanarak esti. Doğu yakası kızıl bir hale bürününce güneş tabiatı sevindirerek doğdu...”

Metinden alınan bu parçada da görüldüğü gibi yazar insana ait olan bir özelliği insan dışındaki varlıklara atfederek teşhis (kişileştirme) sanatını kullanmıştır. Yine aynı paragraf içinde yer alan toygar kuşlarını hem bir ozana benzetmiş hem de insan dışı bir varlığı intak sanatı ile konuşturmuştur.

Raykan Şükürbekov, tanrısal bakış açısı yetkilerini kullanarak hem kahramanların hem de diğer canlıların iç dünyasına hâkim bir şekilde eserini meydana getirmiştir.

3.4.1.2. Zaman

Yazar hikâyenin başlangıç zaman dilimini ilkbahar mevsimi olarak belirtmiştir. *“Güzel bir ilkbahar günü... İnsanlar dışarı çıkmışlar. Meyveler çiçek açmış, yeryüzü yeşermiş, börtü böcek ortaya çıkmış, göçmen kuşları gelmişti. Tabiatın en güzel ve en sevimli zamanlarıydı...”* R. Şükürbekov, giriş kısmında zaman dilimini mevsimsel bir betimleme yaptıktan sonra zaman konusu daha belirgin kılmak için yine betimleme ve söz sanatları ile olay örgüsünün vaka zamanın başlangıcını şu şekilde belirtiyor: *“...Çift sürme zamanı gelmişti. Kuşlar da yuva yapmaya başladı. Beyaz sarıklı dağlarda toprak gün yüzüne çıkmaya başladı. Böyle güzel bir akşam saatinde ta çitin yanındaki iki üç tane kara çadırın kıyısına doğru beyaz sarıklı birisi geliyor. “Damat geldi” denilince obadakiler telaşa kapıldı. Yaşlı hoca kıymetli birisidir. Köylülerin küçük çocuklar gibi bu ulu kişiye saygı göstererek nasıl etrafını sardığına bakın...”*

Metinden alınan bu parçadan anlaşılacağı üzere vaka zamanın çift sürme ve kuşların yuva yapmaya başladığı bir dönem olarak anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde olay örgüsündeki kahramanların ortaya çıkması ve olayın başlangıç aşaması bir akşam saati olarak anlaşılmaktadır.

Hikâyedeki zaman geçişleri olayın seyrine göre gece ve gündüz, akşam ve öğle saatleri gibi söylemlerle belirtilmiştir.

Hikâyenin gelişme bölümündeki zaman değişikliği hem mekâna hem de vakanın seyrine etki etmiştir. *“...Ala Dağ’ın sıralı dağlarına kıştan beri kimse gitmeyince beyaz karla gömülü kalmıştı. Şimdi bugün bu beyaz kefenden kurtulunca ayırık otları sallanıp büyüyerek gülümsedi. Ala Dağ bütün canlıları koynuna aldı.*

Yeryüzünde hiç boş yer yok, türlü çiçeklerle kaplandı her bir tarafı.

Herkes göçüp gittikten sonra yazlıkçılar bir yerlere yerleşmeye başladılar. Carkınaylar da başka bir köye yerleştiler. Carkınay birkaç kızların arasına katıldı. Anlı biraz açıldı, yüzüne kan geldi (kendine geldi) ...” Yazar, yaylaya çıkış zamanını

söz sanatlarıyla tasvir etmiş, bunun sonucunda da obadan yaylaya bir mekân değişikliği meydana gelmiştir.

3.4.1.3. Mekân

Carkınay hikâyesinde yazar, mekân tasvirlerini oluştururken pek çok söz sanatlarına başvurmuştur. “... *Carkınay* içindeki hüznü az da olsa uçsuz bucaksız bozkırların nazlı rüzgarlarına savurdu. Dertli yüreği mis kokulu çiçeklerle derman bulmak istedi. Eline yırtık bir çuval alarak tezek toplamaya gitti.

Şarıldayan berrak bir suyun kenarına oturup gözlerindeki inci gibi yaşları su ile yıkadı... Fakat gözyaşları dinmedi. Ağlamanın faydası olmayacağını anlayınca kendi kendini teselli etti...”

Olay örgüsünde mekân tasvirlerini vakanın seyri ile bir uyumluluk içinde tahkiye eden yazar, yaşanan olayların dramatik yönlerini mekân ve çevreyi söz sanatlarıyla daha da dokunaklı hale getirerek mekânı *Carkınay*’ın hüznü dünyasına eşlik etmiştir.

“...*Ay doğudan yükselip çıka geldi. Dünyayı sessizlik kaplamış, gürültü sanki kaybolup bir yerlere gitmiş gibiydi. Carkınay’a acırmış gibi Ay da üzgündü... üzüntüden yükselemedi.*

— *Gitmiyorum!.. Ölsem de gitmiyorum!..*

Anne!.. Baba!.. diyerek bağırdı, Carkınay

Atların patırdayan nal sesleri, havlayan köpeklerin ulumaları, hayvan karşılığında satılan ve hocanın atının arkasına atı bağlanan talihsiz genç kızın yüreğinden çıkıp kederle yankılanan feryat sesleri sessiz ve sakin gecenin sessizliğini bozuyordu.

Ay yine bulutlar arasında Carkınayla birlikte hareket etti. Rüzgâra karşı nazlanan ağacalar da başlarını sallayıp Carkınay’a veda ettiler...”

R. Şükürbekov, mekân ve çevreyi söz sanatlarıyla bu şekilde tahkiye etmesi olayların okuyucunun zihninde soyut bir biçimde canlanmasına neden olduğu gibi vakanın duygusal yönünü okuyucuya hissettirmiştir. Onun çevre ve mekâna yönelik

sübjektif bakış açısı tabiatın güzelliklerini ifade etmek için değil, olay örgüsüne yönelik duygu ve düşüncelerini belirtmek içindir.

3.4.1.4. Şahıs Kadrosu:

Carkınay

Hikâyedeki olay örgüsünün, konunun ve temanın sinir merkezini oluşturan karakterdir. Henüz 14 yaşında olan, evliliğin ne olduğunu tam olarak bilmeyen genç bir kız. Kendisinin evlilik konusunda tek bildiği şey evlenen insanların aynı yaşta olması ve evlenecek kişilerin çocuk değil de genç olmasıdır. “...Ben on dört yaşıma yeni girmişim, babamla aynı yaşta olan ihtiyar bir adama nasıl varabilirim, dedi. Bu kadar insan arasından bir ihtiyara denk geldiği için ağlamaya başladı...”

...Onun karısının genç olduğu önceden biliniyordu. Gidip görmek istedi. Gidelim, gönlü kalmasın, diyerek yerinden kalktı. Kızlar yavaş yavaş yürüdüler. Genç bir çocuk. Yirmi-yirmi bir yaşlarında olsa gerek. Köydekiler telaş içinde hareket ediyor, genç gelinler gülüşüyorlardı...”

Annesinin ve babasının diretmelerine karşı çıkmasına rağmen Carkınay, toplumun kaba ve yıkıcı olan bu yozlaşmış geleneğe yenik düşer. Çünkü ne kendisine destek çıkan ne de bu kötü geleneğe karşı duran bir kimse yoktur. Toplumun bazı kesiminden kimi kadınlar bu geleneği hoş karşılamış, Carkınay’ı bu konuda farklı bir yönden teselli etmişlerdir. “...Carkınay’ın sesi çıkmıyordu. Suratını asıyor, yemek yemiyor ve ağlıyordu. Gelinler pişi yaparak Carkınay’ı teselli etmeye çalışıyorlardı. Biz de senin yaşındayken gelin geldik. Kız dediğin beş günlük misafirdir. Allah senin rızkını orada versin. Kızların kaderi farklı yazılır. Genç ya da yaşlı kendi talihine bak sen. Hoca efendi seni ezelden beri istiyormuş, diye konuştular...”

Carkınay’ın ruhsal dünyasını başarılı bir şekilde yansıtan yazar, bu konuda Carkınay’ın hiçbir umut vadetmeyen bir yapısının olduğunu, maddi ve manevi yönden beklentisinin olmadığını, bu geleneğin bütün kadınlarda olduğu gibi onun da kaderi olduğunu belirtmiştir.

Kulmambet (Hoca)

Mesleğini, kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullanan bir karakter. Hikâyenin başından sonuna kadar olumsuz karakter olarak karşımıza çıkar. R. Şükürbekov, Kulmambet karakterini bazen blok tanıtım şeklinde bazen de olay örgüsünün akışına göre dinamik bir biçimde tanıtmıştır. Dinamik tanıtımda, “kahramanın tanıtımı eserin başından sonuna kadar devam eder” (Çetişli, 2015: 93). Yazar Kulmambet’i olay örgüsünün giriş, gelişme, sonuç bölümlerinde yer yer tanıtımını yapar. “...Kulmambet denir ona. Her Cuma evine çocuk bekleyen kadınlar gelir. Ne zaman bakılsa gruplar halinde yığılılardı. Hocacağımız vaaz verirken ve herhangi biriyle konuştuğu sırada o kişiye gitgide endişe ve huzursuzluk verirdi. Geceleri uyumayıp ağlayarak zikir çekerti. Sabah kalktığında hangi kadının kimlerle ilişkide olduğunu, hangi gün buluştuklarını vs. söylerdi. Pek çok ayetleri okurken kendi kendine ağlardı...” Metnin bu kısmından anlaşılacağı üzere Kulmambet’in toplumda ilk cereyan eden kişiliğinden bahsedilmiştir. Onun toplumda kendine has yer edinmiş bir kişiliği vardır. Ancak yazar onun görünmeyen kişiliğini başka bir kahraman üzerinden okuyucuya sunmuştur. “...‘Hoca kimsenin parasını yemez, Allah’ın emirlerinden çıkmaz’ diye insanlar onu yücelttiğinde Baygazi diye birisi “yere batsın böyle kurnaz kişi, bunun gibi bir hırsız yok. Geçen sene benden bir buzağı ödünç aldı. Daha sonra istediğimde zekât olarak saydım ben onu diyerek vermeyi reddetti” dedi. Dahası; geçen sonbaharda bir avuç tahılımlı sularken zaman yetmedi, suyum kesildi. Ne felaket geldi de kesildi diye gittiğimde hoca arığın önünü kapatmış. Bunun dindarlığı bu mu? diyerek camı sıkıldı...” R. Şükürbekov, yer yer onun mesleğinde ve gerçek hayatında göstermiş olduğu faaliyetleri olay örgüsünün akışına göre vermiştir.

Şükürbekov, hikâyedeki kahramanların fiziki görünümünü tasvir etme konusunda sadece Kulmambet’e ayrıcalık tanımıştır. Onun hem fiziki hem de iç dünyasını okura vermiştir. Bu da Kulmambet’in olumsuz yanlarını sunarken hem vakanın iç yüzündeki gerçekliği ortaya koymuş hem de Carkınay’ın yaşadığı iç buhranın haklılık yanlarını desteklemiştir.

“...Katılmış sıra gibi bir beden, sertleşmiş ağaç gibi eğilen bir el Carkınay’ın pamuk gibi tenine değdiğinde buz gibi bir su dökülmüş gibi titredi, yılan ısırması gibi yerinden kalktı. Kaçmak istedi. Solgun yaşlı ihtiyar onu aldatmayan çalıştı. Pek çok sözler söylemek istedi ama Carkınay onu dinlemedi. Kurnaz hoca yine yalvarmaya çalıştı. O da olmadı. Böylelikle hoca uykuya kaldı. Carkınay

uyuyamadı...” Buradan da anlaşılacağı üzere yazar, Kulmambet’in portresini çizerken fiziki sıfatlarını, söz sanatlarındaki betimlemelerle tasvir etmiştir.

Üröstömbek ve Mamır

Carkınay’ın babası ve annesidir. Para için kızını mollaya satmaya çok heveslidirler. Onu gerek tatlı sözlerle gerekse katı sözlerle ikna etmeye çalışırlar. Her türlü zoru kullanırlar. Çünkü molladan alacakları başlık parasıyla yeni hayvanlar satın alabileceklerdir.

Mamır, dönemin kadınların psikolojik durumunu temsil eden bir kişiliğe sahiptir. Bu geleneği kimi kadınlar istemez, kimileri mecbur kabul eder kimileri ise bunu normal karşılayarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanır. Mamır ise bu gelenekten alacağı payı düşünerek kızının isteklerini ve onun geleceğini hiç düşünmez. O, bu geleneği normal karşılayarak kendi çıkarları doğrultusunda eşi ile birlikte hareket eder.

Baba Üröstömbek üzerinden çıkarılan sonuç: Toplumda genç kadınları adeta ticaret aracı gibi gören, kadınları kendi hür iradesini yok sayan bir erkek yapısına sahiptir. Bu düşünceye sahip erkek bireyler, kadınları kendi hür iradesine bırakıldığında büyük maddi zararlar karşılaşacağı korkusuna kapılırlar.

“...Niye acele ediyorsun, bir iki ay daha dursa ya, dedi.

Üröstömbek:

— Akılsız, ay da kötü yıl da. Başkasının emanetini alıp ne yapacağız. Geçenlerde falancanın kızı gibi birisiyle kaçıp gitmesin, dedi...”

3.4.1.5. Tema

Bu hikâyede toplumda hak ettiği değeri göremeyen kadın teması işlenmiştir. 14 yaşındaki Carkınay adındaki genç bir kızın ihtiyar bir mola ile zorla evlendirilmesi ve her şeye rağmen bu duruma direnen Carkınay...

Bu eseri tematik bir başlık altında değerlendirdiğimizde “*Toplumun Gelenek ve Göreneklerine Yenik düşen Kadın Teması*” ile “*Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunda Kadın Teması*” adı altında inceleyebilmekteyiz.

3.4.1.5.1 Toplumun Gelenek ve Göreneklerine Yenik Düşen Kadın Teması

Her toplumun yazılı olmayan kendi kural ve kaideleri vardır. Bu kaideler çerçevesinde ait olduğu topluluğa manevi gücün yanında maddi yaptırım gücüne de sahip olan ananelere gelenek ve görenek denmektedir. Gelenek ve görenekler, toplumun yararına olduğu gibi toplumun zararına da olabilmektedir. Yazılı olmayan bu gelenekler, bazen toplumun sadece belli bir zümresinin çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Eserde Carkınay ve onun gibi diğer genç kızlar, belli bir zümrenin zevk ve sefası doğrultusunda keyfi uygulanan bu adetlere maruz kalmıştır. Daha 14 yaşında olmasına rağmen evlilik konusunda pek bir bilgisi olmayan Carkınay, bu gelenek karşısında yenik düşmüştür. R. Şükürbekov, bu eserinde Carkınay üzerinden dönemin kadınlarının maruz kaldığı bu yozlaşmış gelenek ve göreneğin gerçek yüzünü göstermiştir.

Hikâyede Carkınay'ın yaşıntındaki genç kızlar da Carkınay'ın yürek acısına ortak olmuş, onun istek ve arzusunu imkânsız bir hayal gibi görmüştür.

“...— Şu kadınlar özgürce hareket etse, hayvan karşılığında satılmadan kendi isteğiyle evlense, dedi birisi.

— Oo! Hiç olmayacak bir şey söyledin, dedi diğeri.

— Böyle bir zamanda olsaydık ben bu yaşlı adama hor görülmezdim ya. “Allah” bizim gibilerin gözyaşına bakmıyor demek ki, diyen Carkınay derin bir of çekti.

Üçü dertleşerek bir müddet oturdular...”

Kadınların ve genç kızların mal mülk ve ticaret kazancı olarak görülmektedir. Hikâyede yer alan kızlar da bu durumdan muzdariptir. Çünkü kimse onlara evlilik konusunda danışmamış, onların fikirlerini önemsememiştir. Ait oldukları toplumun adetlerinde kızların istekleri önemsiz gösterilmiş, hatta onların düşünceleri şeytani bir düşünceye benzetilmiştir.

“...— Hayır dedikten sonra “gelsin döve döve veririz” dediler. Bunları duyan hoca:

— *Kız milleti şeytandır. Başiboş bıraksan neler yapmaz. Rahat bıraksan sana para kazandırmaz, gider başka biriyle evlenir. Kız milletine akıl danışırsan olacağı bu...*”

Raykan Şükürbekov, eserinde dönemin kadınlarının psikolojik durumunu başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Hikâyenin olay örgüsünde eve gelen konu komşu ve Carkınay’ın yengeleri Carkınay’ı teselli ve ikna etmeye çalışırlar. Kimisi “Ben senin yaşındayken falanca eve gelin gelmişim” der. Gelinler, herkes senin yerinde olmak ister, dercesine “Hocadan daha iyi kime verelim seni?” diye söylenirler.

3.4.1.5.2. Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromunda Kadın Teması

Hikâyedeki kadınların psikolojik durumu kabullenilmiş (öğrenilmiş) çaresizlik olarak görülmektedir. “Öğretilmiş çaresizlik ve kaybetmişlik kültüründe, çevre tarafından bireylere neleri yapamayacakları o kadar güçlü bir biçimde aktarılır ki, bireyler içindeki başarıma güçlerine, önlerindeki fırsatlara ve karşılaştıkları koşullara bakmaksızın, hiçbir denemede bulunmadan peşinen kaybetmeyi kabullenirler” (Sekman, 2010: 50). Hikâyedeki kadınlar bu geleneğin dayatmalarını kabullenmiş, bu durum karşısında bir direnç göstermemiştir. Onlar bu durumu, değişmesi mümkün olmayan bir yaşam biçimi olarak kabullenmişlerdir.

“...Biz de senin yaşındayken gelin geldik. Kız dediğin beş günlük misafirdir. Allah senin rızkını orada versin. Kızların kaderi farklı yazılır. Genç ya da yaşlı kendi talihine bak sen. Hoca efendi seni ezelden beri istiyormuş, diye konuştular...” Yukarıdaki metinde görüldüğü üzere kadınlar bunu bir kader olarak görmüşse de kendi kaderlerini başkalarına teslim etmişlerdir.

“...— Şu kadınlar özgürce hareket etse, hayvan karşılığında satılmadan kendi isteğiyle evlense, dedi birisi.

— *Oo! Hiç olmayacak bir şey söyledin, dedi diğeri...*

Yine aynı şekilde Carkınay’ın arkadaşları, kendi isteklerinin dile getirilmesinin mümkün olmadığını belirtmiş, adil olmayan bu düzenin isteklerini, kendi isteklerine karşı güçlü görmüştür.

...— Ey yaratan! Eğer gerçekten varsan beni bu beladan kurtar, diyerek dua ediyor. Fakat eskiden söylenmiş olan “Alın yazın neyse onu görürsün.” Sözleri aklına gelince umudunu kaybetti. Kıymetli bedenim hor görülecek, diye üzüldü...”

Yukarıdaki metinde Carkınay, kendi duasında dinin kader anlayışını yanlış yorumlayan toplumu haklı görerek duasından ümidini kesmiş, kader yazgısını başkasının ellerine teslim etmiştir.

3.5. O ŞİMDİ YETİM DEĞİL

Kasımalı BAYALİNOV

Lelya Sovyet ülkesinin talihli çocuklarından biriydi.

Lelya, Leningrad’daki Staçek Sokağının uçsuz bucaksız altı katlı evlerin birinde yaşıyordu. Babası Osipov, Norva karakolundaki fabrikanın birinde çalışmaktaydı. Annesi Antonina, Neva Irmağının arka tarafındaki hastanede işçi olarak çalışıyordu.

Lelya üç yaşında, kardeşi Kostya ise iki yaşındaydı. İkisi de en güzel elbiseleri giyip, en tatlı yemekleri yiyerek mutlu bir şekilde yaşıyorlardı. Anne ve babaları ellerinde hop hop çevirerek “altınlarım, canlarım benim” diyerek onları gözü gibi sevip yetiştiriyorlardı.

Lelya’nın işte bu mutlu hayatı Hitler eşkıyası tarafından bozuldu. O, sakın hayat süren yurdumuza aniden saldırarak günahsız kadınların, çocukların ve yaşlıların kanını su gibi akıttı. Canlı cansız varlıkları katletmesine rağmen kudurmuş köpek gibi saldırarak Leningrad’a yaklaştı.

Leningradlılar kendi şehirlerini korumak için büyük küçük, genç yaşlı demeden hepsi de bir bütün olarak düşmana karşı durdu. Osipov da doğup büyüdüğü şehrini, hayatını, sevincini, mutluluğunu ve gece uykusundaki huzurunu muhafaza etmek için eline silah alıp cepheye gitti. Antonina ise her zamanki gibi hastanesinde çalışmaya devam etti.

Günler geçtikçe hayat zorlaştı. Lelya ile Kostya iyice yorgun düştüler. Ayrıca cepheye giden babalarından hiç haber alamadılar. Bu yüzden kendilerini iyice yetim hissetmeye başladılar.

— Canlarım, altın kızlarım benim! Ben buradayım, diyerek Antonina çocuklarının başlarını okşayıp, gözyaşlarına hâkim olamadı.

Antonina, Kostya'yı bir yetimhaneye verdi. Evde yalnız sadece Lelya ile kaldılar.

Bir gün Antonina hastaneden geç geldi. Acı içinde dayanamayıp yatağına yığıldı. Antonina ağır hastalandı. Lelya ağlayarak annesinin yanından bir an bile ayrılmadı. Antonina bazı zamanlarda yorgunluğuna rağmen ya eczaneye ilaç almaya ya da bakkala ekmek almaya gidiyordu...

— Anne ilaç içiyor musun? Anne yemek yiyor musun? diyerek Lelya annesinin yanında gözünü kırpmadan duruyordu.

Antonina'nın iki gözü de yuvasına gömülmüş, çenesi ve yanakları çekilmiş, gittikçe zayıflamıştı. Konuşmak için başını kaldırmaya gücü yetmiyordu. Bir taraftan kene gibi yapışan merhametsiz hastalıktan acı çekiyor, diğer yandan iki çocuğunun iki ayrı yerde yaşayıp yetim kalmasının zorluğunu yaşıyordu. Bunları düşünürken yanında ağlayarak kendini öksüz hisseden Lelya'yı gördükçe kemikleri sızlıyordu.

Antonina nasıl acı çekmesin? Nasıl çocuklarını düşünmesin? Onun evlatları nasıl çocuklardı, bileniniz var mı ki?.. İkisi de havada uçan kuş gibi, suda yüzen balık gibi özgürce büyüyen ülkenin talihli ve mutlu çocukları değil miydi? Onların rızıklarına acımasız düşman tarafından el konulmadı mı? yüzlerce şehri yağmalayan, binlerce kadın, çocuk ve ihtiyarları öldüreni kim unutabilir? Evladı anneden, anneyi evlattan ayıran zalim düşmana karşı hıçkırarak ağlayan binlerce Sovyet halkı onlara lanet ve beddua ettiler.

Antonina, yanında yalvarırcasına bakan, açlıktan dudakları çatlamış kızına titrek ve zayıf sesiyle seslenerek:

— Yavrucuğum karnın acıkmıştır. Oradaki elbisemin cebinde para var. Onunla ekmek al gel, dedi.

Lelya parayı alıp ekmek almaya gitti, üç saat sonra geri döndü. Aldığı ekmeği masanın üzerine koyup:

— Anacığım, ekmek alıp geldim, yer misin? dedi.

Annesinden yanıt gelmedi. Antonina'nın yüzü solmuş, gözleri kapalı bir şekilde sessizce yatıyordu. Lelya nedense korktu. Bütün vücudu titredi, genç yüreği telaşlanınca sakinleşemedi.

— Anneciğim uyudun mu? Uyan ekmek alıp geldim, diyerek ağladı. Lelya, annesinden yine cevap alamadı. Yatağa yaklaştı, annesinin yüzünü okşadı, elini tuttu:

— Anneciğim uyan! Neden konuşmuyorsun? Anne ben korkarım! diyerek ağladı...

Annesi nasıl uyansın!.. O, artık Lelya'nın gözyaşını göremez, kederli ve hüznü sesini duyamaz. Çünkü o geri dönüşü olmayan bir yola doğru çıktı.

* * *

Saruu köyünde; orta boylu kızıl saçlı, genç bir kadın yetimhane müdürünün odasına girdi.

— Eğer mümkünse ben bir çocuk evlat edinmeye geldim., dedi.

— Bu çok iyi olur. Eğer çocuğun gönlü olursa tabi ki de alabilirsiniz, dedi müdür.

— Kız mı yoksa erkek mi evlat edinmek istiyorsunuz?

— Temennim erkek olmasından yana.

Kızıl saçlı kadın Kuybişev kolhozunun muhasebecisi olan Amantur'un eşi Maani Hanımefendi idi.

Müdür bey Maani Hanım ile birlikte dışarı çıktılar. Kapı önünde güneşte oynayan çocukların yanlarına geldiler.

“Haydi çocuklar” diye seslendi müdür.

— İşte bu genç hanımefendi sizleri ziyarete geldi. “Bir çocuğum olsun” diyor. Kimler onun çocuğu olmak ister.?

Çocuklar gülümseyerek birbirlerine baktılar.

— Neden konuşmuyorsunuz? Çekiniyor musunuz? dedi müdür.

Bir ara beyaz tenli, geniş alınlı, 7-8 yaşlarında hassas bir kız Maani’nin gözüne çarptı. Bu Leningrad’da anne ve babasını kaybederek yetim kalan bizim bahsettiğimiz Lelya’nın kendisiydi.

Lelya anne ve babasını kaybettikten sonra Leningrad’daki yetimhanelerden birine yerleştirildi. Daha sonra oradaki çocuklarla birlikten bizim memleketimiz Kırgızistan’daki Isık Göl’e getirildi.

— Ben bu kızı evlatlık edinmek istiyorum; dedi Maani.

— Nasıl yani, erkek çocuk istiyorum demediniz mi?

— O söylediklerimi geri aldım.

Müdür tebessüm ederek:

— İyi oldu aldığınız.

...

Maani kızı evine götürerek onu yıkayıp giydirdi. Amantur da sağa sola koşturarak ilerideki Precevalski bölgesine gidip Lelya’ya güzel-güzel elbiseler alıp geldi. Lelya artık eski ailesinin yanındaki gibi mutlu oldu. O artık insanların baktığı güzel bir kız haline geldi.

3.5.1. O Şimdi Yetim Değil Hikâyesinin incelemesi

Kasmalı Bayalınov, Savaşın Cephe gerisindeki etkilerinden bahsederek kadın ve çocukların yaşadığı zorlukları dile getirmiş, savaşın Sovyet halkı üzerinde bıraktığı izleri anlatmıştır. Yazar, Lelya ve ailesi üzerinden Hitler’in uyguladığı savaş politikası ve Sovyet halkının yaşam koşullarını ve yaşadıkları mağduriyeti tahkiye ederek anlatmıştır.

3.5.1.1. Dil ve Anlatım

Yazar, olay örgüsü boyunca kendi duygu ve düşüncelerini öznel bir şekilde anlatmaktan geri durmamıştır. Hikâyenin bazı bölümlerinde hem sözde soru cümleleri hem de gerçek soru cümleleri kullanarak olay örgüsündeki duygu ve sitem dolu hisleri pekiştirmiştir. Kasımalı Bayalınov, eserini tek zincirli olay örgüsünden meydana getirmiş, hikâyeyi Lelya üzerinden tahkiye ederek vaka zincirini tek bir kahraman üzerine yoğunlaştırarak okura sunmuştur.

“...Antonina nasıl acı çekmesin? Nasıl çocuklarını düşünmesin? Onun evlatları nasıl çocuklardı bileniniz var mı ki?.. ... İkisi de havada uçan kuş gibi, suda yüzen balık gibi özgürce büyüyen ülkenin talihli ve mutlu çocukları değil miydi? Onların rızıklarına acımasız düşman tarafından el konulmadı mı? yüzlerce şehri yağmalayan, binlerce kadın, çocuk ve ihtiyaçları öldüreni kim unutabilir? ...”

Yazar, bakış açısı olarak tanrısal/ilahi bakış açısı ile eserini oluşturmuş, hikâyenin merkezinde yer alan kahramanların duygu ve düşüncelerini okura sezdirmiştir. Aynı zamanda yazar deyim ve söz sanatlarını kullanarak anlatımını güçlendirmiştir: *“...Bir taraftan kene gibi yapışan merhametsiz hastalıktan acı çekiyor...”*

3.5.1.2. Zaman

Yazar eserini her ne kadar itibari bir olay örgüsü çerçevesinde oluşturmuşsa da hikâyenin zamanını gerçekte *yaşanmış bir olay* üzerinde esinlenerek teşekkül etmiştir. K. Bayalınov, vaka zamanını tam belirtmese de hikâyenin kurgusunu tarihi bir olay üzerinden esinlenerek yazdığı için olay örgüsünün okuyucuya verdiği ipuçları sayesinde zamanın İkinci Dünya Savaş yılları olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, olay örgüsünde vakanın cereyan ettiği bölümleri sırasıyla belirtirken zaman kavramı üzerinde pek durmamıştır. K. Bayalınov, eserini tanrısal bakış açısı yetkilerini kullanarak tahkiye etse de soyut ya da somut bir zaman dilimini belirtmemiş, bunu okurun zihnindeki muhakeme gücüne bırakmıştır.

3.5.1.3. Mekân

Yazar, mekân olarak vakanın gerçekleştiği yerleri belirtmiş ancak mekânın tasvirleri üzerine pek durmamıştır. Kasımalı Bayalınov, eserini kurgularken mekânları

olay örgüsüne paralel olarak belirtmiş, olayın gerçekleştiği mekânlar, konu ve zamanla uyumlu halde verilmiştir.

Hikâyenin başladığı yer Leningrad şehrinin Staçek Sokağındaki altı katlı uçsuz bucaksız evlerinden birisidir. Burası Lelya ve ailesinin mutlu mesut yaşadığı bir yerdir. Lelya'nın anne ve babasının çalıştığı mekanlar ise sahip oldukları mesleklere göre uygun olarak isimleri verilmiştir. Ancak yazar, buraların tasvirlerini hikâyede pek lüzum görmemiştir. “...*Babası Osıpov, Norva karakolundaki fabrikanın birinde çalışmaktaydı. Annesi Antonina, Neva Irmağının arka tarafındaki hastanede işçi olarak çalışıyordu...*”

Hikâyede mekânlar vakanın seyrine göre yer yer değişmiştir. Bunlar: Lelya'nın evi, eczane, Kırgızistan'daki bir yetimhane, Maani ve Amantur'un evleri ve Precevalski bölgesidir. Bütün bu mekânların hepsi Leningrad şehrinde yer almaktadır. Aslında bu şehir, hikâyenin kilit noktasıdır. Her şey orada başlamıştır. Hitler Almanya'sı bu şehre saldırmasıyla vakanın seyri buna yöre ilerlemiş, Lelya ve kardeşi bu şehre yapılan saldırılar sonucunda öksüz ve yetim kalmıştır. Kısacası Hikâyenin sinir merkezindeki mekân burasıdır.

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde yer alan mekanlar kahramanların kimliklerini yansıtır. Bu sayede yazarın tasvir ettiği mekanlar hikâyedeki kahramanın portresini oluşturur. Ancak Kasımalı Bayalinov, eserini oluştururken mekân konusunda böyle bir betimlemeye ihtiyaç duymamış, hikâyedeki mekânları olay örgüsünün seyrine göre okurun muhayyilesine bırakmıştır.

3.5.1.4. Şahıs Kadrosu:

Hikâye, eserin başkahramanı Lelya'nın etrafında gelişip şekillenmiştir. Lelya, kardeşiyle birlikte ailesi tarafından çok sevilen 3 yaşında küçük bir kızdır.

Antonia ve Opısov, çocuklarını çok seven, onlar için güzel elbiseler alan ve onların mutluluğu için çalışan fedakâr bir ebeveynidir.

Opısov, kızlarının mutluluğunu ve huzurunu korumak için eline silah alıp cepheye giderek geri dönmeyen ve nihayetinde kendisinden bir haber alınamayan Sovyet vatandaşıdır.

Antonia, sahip olduğu yükümlölüklerini tek başına yerine getirmeye çalışan fedakâr bir annedir.

Maani ve Amantur, Lelya'yı yetim haneden alıp onu evlat edinen çifttir. Lelya'nın yalnızlığına son verip onu kendi çocukları gibi seven, onun ihtiyaçlarını gideren fedakâr bir karı koca. Lelya eski ailesinin yanındaki mutluluğu onların ilgi ve alakası soncunda tekrar geri kavuşmuştur.

3.5.1.5. Tema

Kasımalı Bayalınov, hikâyesinde vermek istediğı mesaj Sovyet halkının savaşta yaşadığı mağduriyeti dile getirmek ve yaşanan bu mağduriyeti müşterek hareket ederek çözülebileceğini göstermek için duygusal bir şekilde kaleme almış, savaşın kadınlar üzerinde bıraktığı derin yaraları psikolojik yollarla tahkiye etmiştir. Hikâyenin kimliğine baktığımızda savaş dönemindeki totaliter rejimin isteklerine uygun muhtevada ve temada olmuştur.

3.5.1.5.1. Savaşın Etkileri ve Nihai Sonuçlarında Kadın Teması

Kasımalı Bayalınov, hikâyesinde Sovyet halkının savaşta yaşadığı zorlukları ve savaşın kadınlar üzerinde bıraktığı derin yaraları göstermiştir. Savaşlar her ne kadar cepheye yaşansa da onun acısı ve açtığı yaralar hep cephe gerisinde yaşanmıştır. *O Şimdi Yetim Değil* hikâyesini tematik olarak incelediğimizde cephe gerisindeki Kadın ve çocukların yaşadığı zorluklar, savaşın onlar üzerinde bıraktığı psikolojik dramlar, maruz kaldıkları zorlu yaşam koşulları gibi tematik açılar karşımıza çıkmaktadır.

Savaşlar devletlerin giriştikleri silahlı mücadele sonucu ortaya çıksa da en büyük savaş cephe gerisinde verilmektedir. Bu savaşın kahramanları ve mücadele edenleri genellikle kadın ve çocuklar olmuştur. Nitekim hikâyemizin başkahramanı Lelya'nın annesi Antonia, bu mücadelenin en büyük örneğidir. Onun cephe gerisinde göstermiş olduğu bu silahsız harp, büyük fedakarlıklar içerisinde gerçekleşmiştir. Antonia'nın bu mücadelesi, diğer Sovyet kadınlarının yaşadıkları zorlu süreçleri gösteren simgesel bir kadın figürüdür.

3.6. HÜRRİYET ŞAFAĞINDA

Sıdık KARAÇEV

İnsanlar kış boyu çalışıp yorulan bedenlerini dinlendirmek ve yeniden güç ve kuvvet toplamak için kaplıcaya toplanmışlardı. Farklı cumhuriyetlerden ve farklı milletlerden bir araya gelen işçiler, çalışanlar... Sabahtan akşama kadar gölün kıyısı karınca yuvası gibi kaynıyor. Herkes yaz güneşinin ışığından ve temiz havasından tam yararlanabilmek için acele ediyordu. Yazın elde ettikleri güç ve kuvvetleri fabrikalarda kullanmayı düşünüyorlardı.

Kadın erkek demeden herkes neşeli, güler yüzlü ve hoş görülüydü.

Gölün yüzeyi ördekler ve kazlar gibi kaynayan kayıklara doluydu. Gölün kıyısında beyaz balıklar gibi süzülüp kulaç atarak yüzen insanlar bir hayli çoktu.

— İşte orada, vapur geliyor!

Gölün ortasından koyu kırmızı bir bulut süzülüyordu.

— Bulut çıktı, bugün de mi dalga olacak?

— Hayır bulut değil, gelen vapurun dumanı...

Daha önce gelenler yeni gelenleri durumu anlattı. Genç yaşlı demeden herkes gölün kıyısına birbiri ardınca geldi. Birçoğu kayıklara binip vapura doğru yöneldiler. Gölün yüzeyi ve kıyısı eskisinden daha çok canlandı. Herkes hareketlenmeye başladı. Gürültü patırtı, gülme sesleri ve şakalar bir hayli arttı. İnsanlar sabırsızlıkla yaklaşan vapuru bekliyorlardı.

İşte vapur görünmeye başladı.

Kuş gibi göğsünü gerip gölün serin ve berrak sularını şakırdatan vapur yaklaştı. Kayıkçılar ellerini sallayıp kalpaklarını çırparak gelenleri selamladı. Vapurun üstü insanla doluydu. Onlarda ellerini sallayarak sevinçten sağa sola hareket ettiler.

Vapur hızını yavaşlattı.

Halattan yapılmış merdiven ve kayık suya indirildi. Kaplıcada kalanlarla dolan bir kayık gölün kıyısına kadar onlara eşlik etti.

Yine şenlik, yine kahkaha sesleri

Yine dertsiz, tasasız gülümseme

İnsanlar da mutlu yeryüzü de...

— Haydi! Oynayın, gülün, yaşasın emek sahipleri; hayat sizin. Yaşasın emek sahipleri!

Gölün kıyısındaki kumların üzerinde oturan arkadaşım da kalabalığın sevincine ve hayatın eğlencesine karışmak için ayağa kalktı.

Ben buralara geleli uzun yıllar oldu. Bundan yıllar önce buralarda gözyaşları göl gibi akmıştı. Buradaki insanları birçoğu hayatın zorluk ve eziyetlerini çektiler. Zenginler güçlenip yoksulları kana buladılar. Geçen on altı yıl içerisinde bu yana isyancıların ayaklanmalarından iz yok.

İnsanlar ve tabiat tanınmayacak derecede keskin bir değişime uğramıştı.

Gölün kıyısında bağlı duran bir kayığa binip oturdum. Geçmiş günleri ve yılları tek tek hatırlayıp gözümün önüne getirdim. Buradaki her şey yabancı, fakat başka yerlerdeki kadar bilindik. Her şey taze ve hoştu.

— Ekim, Ekim sen ne kadar yeni bir değişim ve yeni bir hayat kurdun.

Hoşuma gitti bu... Sağa sola koşturarak zıplayasım geldi. Yeniden gençleşmiş gibiydim. İçim dışım yeni bir hayat ve yeni bir dünya eğlencesiyle doldu. Her gördüğüm kişiyi sımsıkı kucaklayıp öpesim geldi. Herkesi yeni değişim için tebrik etmek istedim...

Böyle bir hayatı binlerce yıl yaşayası geliyor insanın.

Hakkın var!

— Kasım sen niye kendi kendine mırıldanıyorsun.?

— Bu yeni hayatın sözcüsü olmak istiyorum.

Arkadaşlarımdan hepsi bana bakıp güldüler. Nedenini bilmeden ben de güldüm.

— Dileğinize kavuşursunuz, o kadar da uzak değil.

— İki yıl içerisinde radyo kuracaklarımızı, söylüyorlar. Bu yüzden hazır olun. Yakalarını açıp, kollarını dirseklerine kadar sıvayan arkadaşlarım gülerек beni aralarına aldılar. Birisinin elinde kürek, birisinin elinde olta, diğerinde de çift kırma tüfek vardı.

— Hayırdır? Savaşa gidermiş gibi nereden geliyorsunuz böyle?

— Bugün havanın güzelliğinden dolayı evde oturamadık. Ayrıca böyle bir günde eve hapsolmak istemedik.

— Haydi Kasıke diğer tarafa gidip geri dönelim.

— Benim de deminden beri düşündüğüm şey buydu.

— Gidelim o zaman, pişmiş et ve kıymız da var. Oradan yemeği yemek için geri döneceğiz. Hem balıkçılarımız ve hem de avcılarımız var.

— Anlaştıysak gidelim.

Hep birlikte gidip kayığa oturduk. Güçlü ellerle çekilen kürekler parıldayan beyaz köpükler saçıyordu. Suyu ortadan ikiye yarıp arkasına doğru uzanmış beyazımsı izler bırakan kayıkta ilerliyordu.

Kayığın arka tarafında su ile oynayan Akmat boğazını temizledi. Akmat hepimizden daha eğlenceliydi ve muzip bir delikanlı; canı istediği zaman şarkı söyleyip hepimizi neşelendiriyordu. Bugün ısrar edip üstelememize gerek kalmadı. Kıyıdan uzaklaştıktan sonra uzun uzun şarkı söyledi. Onun sesi gölün üzerinde dalgalanıp etrafta yankılandı.

— Akmat, sen yerin altında her yerin kapkara bir vaziyette taş kömürü çıkarırken böyle şarkı söylüyor musun?

— Şarkı söylerken mi! Şarkının zevkini taş kömürünü kazarken alıyorum ya.

— Sen taş kömürüne gitmeden önce, kömürü kaçırmış olmalısın?

— Senin gibi kokuşmuş birinin paçası bu işten kurtulmuyor öyle desene!

Oturanların hepsi güldü.

Akmat gülümseyerek benimle Mukaş'a baktı.

— Caynak, sen bu ikisine bakıp da iki arada bir derede kalma. Ben yeni bir madenciyim, sen ise eski bir dericisin. Bunlar ise kâğıt toplayıcılarıdır.

— Kâğıdı iple dikenler... Caynak ile Akmat. İkisi gölün üzerinde yeniden gülüştüler. Biz de bu duruma karşılıksız kalmadık. Biz de onların alay edişlerine cevap verdik. Hedefimize ulaştığımızı bile fark etmedik. Kayığı kenara çektik. Olta ile tüfekleri alıp gölün sahili boyunca yürüdük.

II

— Peki, eğer isterseniz size söyleyeyim. Fakat güneş battı, hava soğudu. Size zahmet olmazsın.

— Yok yok, yazın serinliğinden insana zarar gelmez. Eve gidince yatmaktan başka çare yok. Öyleyse daha az zaman geçirip eve döneriz. Söyle Akmat, öyle değil mi?

Akmat'ı ortaya alıp Asılkan Yengenin olayını anlatmasını rica ettik. Akmat da çok fazla itiraz etmeyip kabul etti. Getirdiğimiz paltoları kumun üzerine serip uzandık.

Gümüş gibi ışıklarını yeryüzüne saçan Ay yükseldi, rüzgarla gölün yüzeyi dalgalandı, Ay'ın ışığı yansıdı. Vücudu serin rüzgarlara karşı direnç gösterip ciğerini temiz hava ile doldurdu. Akmat iki elini çenesine dayayıp ortaya doğru uzandı. Bir yeniden yükselen Ay'a bir de dalgalanan göle biraz bakınca bir şeyleri hatırlar gibi oldu.

— 1919 yılından 1922 yılına kadar Kızıl Ordu saflarında görev yaptım. Fergana'daki Basmacılar ile mücadele ettik. 1922 yılında ağır yaralandım ve hastanede yattım. Bir yaz günü hizmetten ayrılıp eve geldim. Hastalığım tam geçmese de buranın temiz havasında yürüyerek kımız ve et sayesinde iyileştim. Kendi irademle askere gittiğimde maddi durumumuz çok kötüydü. O günden beri çoğu şey düzene girdi. Bağımlı bahçemiz severek ekin ekmekten ve kanaat etmekten başka çaremiz yoktu.

Gücümü toplayıp dinlendikten sonra ev işlerine yardım etmeye başladım.

Ülkedeki eski gelenek ve görenekler hala güçlü. Zenginlerin itibarı ve otoritesi azalmamış. Fakirlerin çoğu onların gözüne bakıyor. Kutuplaşma ve kabileciliğin kökleri hala sağlam. Halkın örf ve adetleri biraz değişse bile yüzyıllardan beri kök salmış olan gelenekleri hüküm sürüyor. Gençlerin gücü az. Kadınların özgürlük meseleleri hala tam aşılamadı. Başlık parası ve genç yaşta evlendirme gibi sorunlarını komünist komsomol üyelerimizden çoğu atalarının bu gelenekleriyle olan bağlarını henüz koparamadı.

Bu yüzden memlekete geri döndükten sonra rahat uyuyamayacağımı düşündüm. Kızıl Ordu saflarında yer alırken edindiğim birkaç bilgiyi uygulamaya karar verdim. Cahilliklerinden dolayı zengin beylerin aldanişlarına kanan pek çok emekçilere elimden geldiğince tavsiyelerde doğru buldum. Köydekilere ekin ekmek, hayvancılık yapmak gibi işlerin yanı sıra onlara bilim faaliyetlerine bulunmaları için çağırıda bulundum. Gençleri ve yoksulları bir araya getirip bir topluluk oluşturdum. Ve bu önlemlerle zengin beylerin ve sahtekarların gücüne balta vurup etkilerini kırmaya çalıştım. Dincilerin etkisini azaltmak için mücadele etmenin gerekliliğini anladım. Uygun bir zaman geldiğinde kooperatif bir düzen kurmayı da unutmadım. Kadınları erkeklerle eşit haklara sahip kılmak, başlık parası ve genç yaşta kocaya vermek gibi meselelerle acımasızca mücadele edip, cahilliği ortadan kaldırmak için kurslar açmayı kendime amaç edindim. İşte benim köye geri dönmemin asıl nedeni bunlardı.

Ancak eve döndükten sonra sonraki gün annem bana farklı bir izlenim bıraktı. Falanca abi ve amcaların yanına git selamlaş, elini öp, dedi. Doğduğumdan beri bir kaşık suda boğmak istediğim zengin beylere gitmek zorunda kaldım. Hayatımda hiç Kuran okumadığım halde mezarlığa gidip Kuran okuyup dua et gel, dedi. Çoktan çürüyüp toprağa karışan ölülerin ervahı bizi korur, diyerek başıma bela etti.

Daha önce bu tür sözler bana yabancı değildi. Şimdi duyduğumda bedenim titriyor. Şimdi aklıma geldikçe gülesim geliyor. Git selamlaş, elini öp, hâl hatır sor, yüzünü göster dediği beylerin (şeytan görsün yüzlerini) o hal ve hareketleri hala gözümün önünden gitmedi. Bu beylerin arasında Meder diye birisi var. “Caynak sen daha iyi bilirsin” 1916 yılında Çar hükümetinden kaçıp giderken onun söylediği söz bugün hala kulağımda çınlıyor.

— Meder abi arabasız kaldık, atın birisini verebilir misin? Aksu'ya vardığımızda ne iş varsa yaparım, diyerek atının yanına yaklaştım. Başköşeye yüzüstü yatıp ikinci eşine sırtını ovalatıyordu. (Ah! Ocağına taş düşsün)

— Ne arabası? Kendimiz kâh arabayla kâh yayan bir şekilde zar zor gidebiliyoruz. Araba olsa bile sizin gibi garibanlara nasıl vereyim, sizlere verip öldürmektense kayalıklardan aşağı atıp öldüreyim daha iyi! demez mi!

Tokat yemiş gibi sersemledikten sonra tekrar kendime geldim. O günden beri bu domuzdan nefret ediyorum. Başkasının ekmek ve alın teriyle kazandığı haram mal kendine nasip olmadı. Kalmuklar üç yüzden fazla yolkısını ele geçirdi.

— Yayan gittikleri gerçekmiş ya! dedi Mukaş sahildeki kuma tükürerek.

— Dileğin kabul olmuş demek ki.

Zavallı annem, git onlarla görüş, ne de olsa akrabası değil mi? diyerek ciğerimi dağlamasın mı? Bir gariban nasıl olurda zenginlerin akrabası olur! bin yıl bir kazanda kaynasa mayası karışmaz (mayası tutmaz) ya Mukaş!

— Bunda yanlış anlaşılacak bir şey yok. Sen bundan böyle amacına göre hareket et, gayenin dışına çıkarak başka şeylere yönelme.

— Aslında doğru, dedi Akmat gülümseyerek:

— Ben annemin söyledikleri umursamıyorum. Meder'in bu şekilde zengin olmasının derdine düşmüşüm.

Annem ne kadar zorlasa da yap dediğini yapmadım. İleri geri konuşarak çene çaldım, onu bunu bahane ederek hiçbir şey çıkırtmadım.

Kırgız'ın eski adetleri iliklerine kadar işlemiş birisi o, çaresi yok. Benim bu hal ve hareketlerimin hepsi yanlış anlaşılıyor. Annem komünist gençlerle birlikte olmamdan, ırgatlarla birlikte her zaman heyecanla konuşmamdan ve istişare etmemden hoşlanmaz.

— Askere gidince senin huyun değişti, iyice yabancılaştın. Ruslara benzeyerek halkından uzaklaştın, eyvah! diyerek hayretler içinde baka kaldı.

İşte, annem arkadaşları ve akranları arasında akıllı olanlarından sayılır. Bizler tay gibi dört nala koşup, fırlayarak büyüdükçe ustalığımız, becerikliliğimiz ve güvenilirliğimiz halka yayıldı. Büyükler saygı gösterip, küçükler hürmet ederek bizi örnek aldılar.

Hala yeteneğini kaybetmiş değil, yaşlandıkça hayattan elde ettiği tecrübeler ustalığını artmış. Her şeye hayat ve tecrübe gözüyle bakıyor En ince ayrıntısına kadar dikkat edip araştırıp işini bu şekilde yapıyordu. Kendine olan güveni hala çok fazla.

Sonraki zamanlarda. Her bir sorunu kontrol etmek için ileriye düşünerek dikkatli bir şekilde çalışmalarını yürütmüş. Her bir işin özünü kavramadan işe başlamaz. Kendisinin doğru bulduğu ve aklına yatkın bir konuda halk için uygun olmasa bile ona yanlış demez. Söylediklerinin arkasında sağlam durur. Onun toplantılarda verdiği öğüt ve nasihatler genellikle uygun görülür. Bu yüzden konu komşu ve köylüler onu seviyor... herkes ona saygı gösteriyor.

— Korkuyorlar herhalde.

— Hayır korkudan diye bir şey yok. O öcü ya da canavar gibi korkunç biri değil ya! Ama onu saygı ve güvenle dinlerler. Ona kulak verip tavsiyelerini alarak iş yaparlar. Onun tanrı ve gelenekler hakkında kendince görüşleri var. Bununla birlikte “Bolşevik” ve “Sovyet güçleri” hakkında düşünceleri yok değil. Tabakhane de deri işçiliği gibi bir işte çalışsa da hükümet hakkında düşünceleri yok değil.

Onun ben geldiğim zaman “Uğrayıp ta gel Kuran okuyup da gelsene” gibi dediği sözlerin kendince bir manası var. Onların inançları, gelenek ve göreneklerini doğrultusunda anlatmak istedi. Annemin bu sözlerine karşı benim verdiğim mesajların nasıl iz bıraktığı ortada. Yine de benimle ilgili bütün düşüncelerini söylemekte acele etmedi.

O benim her türlü yönden sınanamaya başladı.

Mümkün oldukça benim tavsiye ve savunmalarım çok eski zamandan beri var olan bu bozulmuş ve köhneleşmiş adetlerin değişmesi gerektiğini söylemem ve çiftlik hakkında hiç kimsenin duymadığı seyleri anlatmam, toplantılara katılmam ve zengin beylere karşı çıkmam onu etkiledi. Ama ben bunlarla ilgili söyle böyle diyerek anlatabileceğim bir delil bulamadım. O sırada ilginç bir olay oldu.

III

Sonbahar günlerinde yayladan dağın eteklerine doğru inerek güzlük ve kışlık yiyecekler hazırlarlar. Ekin ekilmiş tarlalarda sabahtan akşama kadar karınca gibi kaynayan insanlarla doluydu. Fakir ırgatların alınlarından ter aktığı, ellerinin nasır tuttuğu ve emeklerinin geçtiği mevsimdir bu dönem. Zengin beylerin mallarına mest olup yayladaki et ve kımızın gücüyle kükredikleri zaman kız alıp düğün yaparak toy verdikleri bir çağdı bu dönem.

Ben de Kara Küngöy denilen yerde orak biçiyordum. Abimin ektiği bir iki dönümlük buğday tarlasına yardım ediyordum. Bizim köyümüz uzak. Ama aynı zamanda bu çevredeki fakir ırgatlar ve Komünist Gençler Birliği ile da bağlantım vardır. Onlar boş zamanlarında veya akşamları bana gelirler. Tezeği tutuşturup ateşi yakınca sohbet edip otururuz. Her türlü meseleleri sorarlar. Hiç üşenmeden cevap veririm. Ben sorduğumda da onlar cevap veririler. İşte böylelikle kendimize bir kurs açtık.

Bir gün güneş aşırı sıcaktan insanın beynini kaynatırcasına ısıtıyordu. Abim su getirmek için köye gitmişti. Ben de Kızıl Ordudan getirdiğim gri paltomu altına serip hasırdan yapılmış olan kulübenin yanında dinleniyordum. Bir ara gözlerim dalıverdi.

— Oo zavallı camız gibi yayılmış yatıyor, diyen bir ses duyunca gözümü açtım. Baktım ki bizim köyden Bekten ve karşı köydeki Sultan ile şakacı Kalıyman'mış.

— Akaş, yorgunluktan mı yatıyorsun? dedi Kayılman.

— Yatıyorum, yatmayayım da ne yapayım. Yolunuz açık olsun. Hayırdır, afyon içen Çinliden beter bir şekilde nereden gelip nereye gidiyorsunuz?

— Askerin lahanası gibi kokan kilimi altını sermişsin. Başını yaslayacağın bir kütük bile yokmuş ya! vah zavallım, içim acıdı... Kalıyman yoruldu diyerek yanıma gelip dirseğini dayayarak yan yattı.

— Senin dirseğinin de kütükten kalır yanı yokmuş, dizin de kuş tüyü yastıktan daha yumuşakmış ya Kakeş, diye şakalaşarak başımı Kalıyman'ın dizine yasladım.

Bekten ile Sultan da yanlamasına yatarak uzandılar.

— Hoş geldiniz gençler, oturun sohbet edelim ne var ne yok?

— Sohbet bir yere kaçmıyor, önce gelen misafirlere bir su versen ya.

— Ben de susadım Kakeş! Hanımı olmayan kişinin suyu eksik olur ya. Çay içiniz lütfen, göz açıp kapayıncaya kadar kara Çaydanlıkta kaynatıp vereyim. Sahiden içer misiniz yoldaşlar, şaka yapmıyorum, benim de içesim var.

— Haa sıcakla sıcakla bastır yani. Çayın varsa kaynat. Dur dur ben kendim kaynatayım, siz dinlenin. Sen çay kaynatacağım diye çalı çırpıyla külleri karıştırıp Kara Suyun bataklığı gibi yapıyorsun.

Yerinden fırlayarak kulübeye girdi. Kara çaydanlığı alıp suya doğru yürüdü. Biraz ilerledikten sonra bize doğru döndü.

— Dostum deminki Kencekan'ın mevzusundan bahset. Akaş'tan başka nasihat edip akıl danışılacak kim var ki, deyip nehre doğru inip gitti.

— Ne oldu şimdi ona, hangi Kencekan'dan bahsediyor?

— Bizim köydeki Çolak Esenbay'ın kızı değil mi? O kıza geçen sene sizin Medergiller dünür olmuştu. Kız çok genç, daha gücü kuvveti bile yerinde değil. Bu yıl on üç yaşına girecek. “İkinci hanımım (kuması) öldü, ilk eşim de çok yaşlandı” diyerek Meder dünür olmuş. Evvelki gün Esenbay'a adam göndererek:

— Geçim olmuyor artık. Eğer uygunsa toy verip şu işi gerçekleştirelim, diye haber yollamış. Esenbay sevinerek:

— İnsanın malı insana mal olurmuş ya. Sonsuza kadar gideceği yer olduktan sonra varırsa varsın. Niyeti makuldür, diye cevap vermiş. Kız da o zamandan beri “Dedem gibi yaşlı birine nasıl varayım?..” diye ağlıyormuş. Esenbaylar ise başlık parasını gizlice yiyip bitirmişler. Hiçbir konuda endişeleri de yok. Üç dört gün içerisinde gerçekleşir gibi gözüküyor bu iş. Zavallı kıza yazık.

— ‘Yazık ya’ diyerek bir çare bulunsa. Komsomol teşkilatı ne iş yapıyor? Onlar bir hal çaresini bulamazlar mı?

— İlginç değil mi?

— Ne çaresi! Çaresini, bulmak bir yana, en ufak bir bilgileri bile yok.

Suyu getirip ocağa çaydanlığı koyan Kalıyman bize bakarak gülümsedi.

— İşin özünü de kavramamış, diyerek. Cengetaylık²⁷ peşinde misin yoksa, ya yürü git işine.

— Bırak Allah aşkına! Cengetaylıkları da yerin dibine girsinler. Kıza içim acıdı benim. Ağlamaktan gözleri yumruk gibi şişmiş zavallının...

— Şu son günlerde bu durumu Komünist Gençlik Teşkilatında araştırıp incelesek de çoğu ne yapacağını bilmiyor. Ayrıca kurdun çocuğu kurt olur, Zıyaş da Meder’e arka çıktı.

— Adam, Komünist gençlik teşkilatında zenginın çocuklarına yer yok, diyor. O ne yapsın peki? Sen gelme ötede dur, diyerek uzak tutmak kolay iş, deyince Kalıyman ateşi üfleyerek yeniden sohbete dahil oldu.

* * *

— İnsan içine çıkmaya utanı, hangi yüzle yaptın bunu? Kendi akrabalarına hatta yaşını başını almış bir kişiye kötülük düşünmek nasıl bir şeydir... Etrafındaki tüm güzel şeyler seni lanetliyor. Çoğunluğun ettiği bedduanın kötü sonuçlanacağını bilmiyor musun? sessizce ve sakın bir hayat sürseydin ne olurdu.

“Akmat geldiğinden beri kimse mutlu değil, halkın birliğini bozup arasını açtı, evde huzur içinde oturamadık” diyerek sana lanet ettiler. Yoksa sen onların dediklerini duymadın mı? kulağına kurşun dökülmediyse eğer bunları duymuş olmalısın.

— Duymak için bunları yaptım. Duymasam da ne yapabilirim anneciğim?

— Duymaz ol!.. Bin tane kötülük yapsan da o seni bulur. Rahmetli babanın abisi olur. Kendinden olanı kendin gibi yabancıyı yabancı gibi görmek gerek. Şu ölüsü karga ve kuzgunlara yem olasıca Kalıyman’ın da sizlerin arasında olduğu söyleniyor. Kadın başına erkeklerin işe karışmasının anlamı ne. Ah! Yüzsüz, utanmaz, dedi.

Soluk soluğa kalmış, çok öfkelenmişti. Annemi böyle tartışırken o zaman gördüm. Çocukluğumdan beri benimle hep böyle sert konuşur. Söylediklerinde doğruluk payı var. Köyün ileri gelenleri, yaşlısı, genci, kadın erkek demeden herkes

²⁷ Cengetaylık: Damat ve damadın sağdıçları tarafından kızın yengelerine verilen para veya hediye.

anneme kargışlar yağdırdılar. Bir de yetmezmiş gibi dudakları kuruyana kadar lanet okudular. “Dilin cismi küçük, cürmü büyük olur.” derler ya! Daha önce hiç böyle sözler işitmeyen, hep saygı gösterilip hürmet edilen annemi insanların çalkantılı sözleri ve dedikoduları onu etkilemiş olmalı. O yüzden bunları gururuna yediremeyip bana kızmış olmalı. Elbette “Kırgız gelenekleri” inşa etmek zordu.

— Doğru, insanlarda bir taraftan haklılar. Geçen seneki malları vergiden saklayacağım diye bitap düştün. Saklanan malları anlatarak hem insanlara hem hükümete rezil oldunuz. Bir sürü para cezası ödendi. Bu yıl birçok hayvan verip alacağım dediğin kadını da kaybetti. Düşüncesi, aklı ve fikri olan birinin yapacağı iş mi bu?

Gururuna dokunmuş olmalı, başını yastığa koyunca küçük bir çocuk gibi ağlayıverdi.

Ben şimdi kızın hikâyesini kısaca anlatıvereyim.

O çay içip oturduğumuz gün görüşmeyi bitirdik. Düğün günü (düğün sahibi) bağlı olduğum Bolşevik polisine ihbar ettim. Akşamüzeri eğlence sone erdi. Hava kararınca yola çıkıldı. Kalıyman sürekli haber getirdi. Biz birkaç komsomol gençleri ile köyün yakınlarındaki vadide gizlice gözetleme yapıyorduk. Bir ara:

— Eyvah! Acele edin, kızı ata bindirecekler, diyen Kalıyman nefes nefese koşarak geldi.

Polisten haber yok.

Komsomoldakilerle istişare ettik. Ne olursa olsun kızın yola çıkmasını engel olmalıydık. Yavaş yavaş yürüyerek birer ikişer yola köye girdik. Gerçekten de atı eyerlenip hazırlanmıştı.

Bir ara kızı dışarı çıkardılar. Onu daha önce hiç görmemiştim. Zavallı, daha çok küçükmüş. Ona içim acıdı.

Bir süre sonra kızı hazırlayıp ata bindirdiklerinde kızın ablası ve yengeleri ile dünürücü kadınlar sevinç çığlıkları kopardılar. Aramızdan bazıları kızın atının yularını tuttu. Diğerlerini ise hepimiz yakaladık. Tam o sırada birkaç tane polis memuru

amirleriyle beraber patır patır gelmeye başladılar. Ah! Çıyan suratlı babasını göz önünde görünce bir an sevindik.

— Damat yok! Damat yok! Damat ata binip kaçmış. Eyvah damat kaçıyor yakalayın! diyerek koşturdu bir grup komsomol yiğidi.

Hepimiz her bir yana koşturduk. Avludaki bir grup genç eyerli atlara bindiler. Yok, damattan hiçbir iz yok! Ben avlunun arka tarafına çıktım. Kalyman da gelinin peşinden yürüyordu. Ben onlara doğru ilerledim.

Eyvah! saç baş dağılmış, üstü başı perişan halde!.. İki gelinin ikisi de bağırmaya başladılar. İkisi de bir tarafa kaçtı. Ben yürüyerek raya gittim.

— Akaş, kurban olduğum sen misin?.. Kurtar beni, komsomoldakiler beni öldürmeye çalıştı.

Yerden başını kaldırıp:

— Hiçbir şey yok, bu tarafa doğru geliniz. Size kimse dokunamaz. Elinden tutup oradan çıkması için yardım ettim.

— Vay! Eskiden güveyin düğün gelenekleri farklı mıydı? Bizim dönemimizde göveyliğin gelenekleri ve görenekleri hendekte yatmak mıymış? diye gelinler sinirlendi.

Meder'i kolundan tutup insanların önüne getirdik. Polisler Meder'i, kızı, kızın babasını ve birkaç kişiyi daha alıp şehre doğru götürdü.

İşte annemi kızdıran olay bu.

Uzun zamandan beri yaptığım hiçbir işi beğenmeyen insanlar neye uğradığını şaşırdı. Hasımların hoşuna gitti. Dedikodu yapmaları için iyi bir bahaneleri oldu. Bu haber insanların arasında çok çabuk yayıldı. Düşmanın ateşi iyice yayıldı.

— Ara bozucu bir Bolşevik olarak kaldım.

— “fesatçı yarık ağız” diye büyük bir üne sahip oldum.

Ama bu olaydan sonra köyde pek fazla durmadım. Hasımların çehresi iyice değişmeye başladı. Nereye gidersem gideyim onların kaşlarını çatıp karabulutlar gibi somurttuklarını gördüm.

Elimden geldiğince abime yardım etmeye çalıştım. Ekinleri biçtim. Sonbahara doğru okula gitmeye karar verdim.

Bir gün uykudan uyanıp yemek yedikten sonra çıktım, annem avluda ot topluyormuş.

— Anneciğim izin verirsen ben gidiyorum. Şehre varıp okula gitmeye karar verdim. Bugün gideceğim, dedim.

Biraz kafası karışmış şekilde hayrete düştü.

— Bu yıl geri gelmeyecek misin? okumak güzel bir şey evladım ama hiçbir hazırlığın yok, nasıl gideceksin?

— Ne hazırlığı? Hazırlığa gerek yok, sen hazır ol yeter.

O gün ikinci vaktinde köyden ayrıldım. Annem avlunun önüne çıkıp arkamdan bir hayli bakakaldı. Göğsüm umutla dolu bir şekilde sabaha doğru yol aldım. Yeni bir hayat, yeni bir mutluluk ve sarsılmaz bir güç ve cesaretle geri dönmek için yola çıktım. Akşamın serin rüzgarıyla beraber yola düştüm.

Kızıl orduya katılıp geri döneneler bile uğurlayanların arasında yoktu. Benim gidişime sevinen düşmanların hisleri sadece benim yoldaşım oldu.

IV

O gittikten sonra “M” şehrine gidip parti mektebine girdim. Okula yazıldıktan sonra bir buçuk yıl evden mektup almadım. Ya mektup yazasım gelmedi ya da tembellik ettim. Kısacası bunu kendim de bilmiyorum.

1924 yılında Kırgız Ulusu ayrıldı. İşte o zaman ev için endişem artı. Hastalanınca memleketine tatile giden bir yoldaşıma mektup yazdım.

“Bizim eve gidip evdekilerin durumunu öğren, mümkünse bana mektup yazınız,” dedim.

Arkadaşım geldi. Birkaç gün geçtikten sonra küçük bir mektup aldım. Bu mektubu abim yazıp göndermiş.

“Yengem iyi, sağlığı sıhhati yerinde. (Abim anneme yenge derdi.)

Sen bana dargın bir şekilde gidince endişelendim. Mektup yazmayıp haber vermeyişine ben de darıldım. Ama mektup yazıp göndermene çok sevindik. (Biz de sevindik) Hasımların “Ahmat artık yok, onu bir yerde birisi öldürdü. O bir belanın içinden çıkan birisiydi” diyerek seviniyorlar. Mektup yazdığımı duyunca tedirgin olmuşlar. “gelirse eğer bir fenalık olur,” diye yürekleri ağzına gelmiş.

Meder ile Esenbay hapse girip çıktılar. Kencekan şehrindeki okulda okuyor. Sonbaharda senin yanına “okula gideceğim” diyormuş. Yengem mektubu çabucak yazsın, dedi. Hoşça kal! diye bitirmiş.

Sovyet okulunu bitirdikten sonra “K” kömür ocağında çalıştı.

O güne sonra o kulübün başkanı oldum. Bunu siz de biliyorsunuz.

O mektubu aldıktan sonra iletişimimizi devam ettirdik. Kazancımdan arta kalan parayı göndererek destek oluyordum. Şimdi abim ise kooperatife üye oldu. “yönetim kurulu üyesiyim” diye her zaman mektup yazıyor.

Biraz koyun ve inek var gibi gözüktüyor. (Bir hafta sonra gidip kendisiyle görüşeyim, diyorum.)

Şu anda hayvan ıslahı (damızlık) için bir kooperatif açmayı planlıyor.

Kömür ocağına girdikten sonra evlendim. Hanımım kötü birisi değil. Görünüşü de fena değil. Okumasını, yazmasını biliyor. Komsomol’da çalışıyor. Kısacası hayatımızın eğlenceli olduğunu biliyorum. Bir gün eşimle çay içerken annemi yanımıza davet etmek istedik. O gün mektup yazıp postaya verdik.

Birkaç gün sonra “geliyorum” diyen bir telgrafını aldık.

V

Annem geldi. O gelinceye kadar kendisi için hazırlık yaptık. Onun karakterini ve tabiatını eşime iyice öğrettim. Ne de olsa onu sevgi ve saygıyla kıymetli bir misafir etmek niyetimizdi.

Annem dışarıdan görünüşü yaşlı gibi gözükse de ruhu genç. Ruhsal ve zihinsel açıdan hala benim gördüğüm gibi.

Dışarıdan belli etmese de bizim yaşantımız onun hoşuna gitmiyordu, bu belliydi.

— Çer çöpü bırakıp yemek yeseniz, eti ölçerek tüketseniz... bunun yerine bir koyun alıp kesseniz olmaz mı? hem yağdan tasarruf sağlar hem de etin tadı lezzetli olur, diye söz etti.

Pazardan aldığım eti koklayarak besmelesiz kesilen hayvan mı, dedi.

Pazara geliniyle birlikte bir iş için gidip gelinceye kadar telaş içinde kalır.

— Az önce atsız bir şekilde sağa sola koşturmak da ne demek? Kuzum, az kalsın eziyordum sizi, diye özrünü bildirdi.

Ben evde olduğum zamanlar ileri geri konuşuruz, köydekilerin durumundan bahsederiz.

Onun anlattıklarına göre köy eskisi gibi değilmiş, çok değişmiş.

Komünist-Komsomolların değeri ve etkisi artmaya başlamış, piyoner hareketleri de ortaya çıktı. Zenginlerin etkisi azalınca saygınlığı ve değeri de kaybolmaya başlamış.

Kadınlar da kendi aralarında temsilciler seçip gruplar halinde toplantılara gidiyor. Kalıyman da çok aktif olunca o dönem temsilci seçilmiş. Başlık parası eskisi gibi olmasa da gizlice bu işin ticaretini yapanlar var. Kooperatif açılmış. İnsanlar günden güne değişerek “Balçevikteşip”²⁸ ilerliyor. Gençlerin yolu açıldı. Köydeki okullarda oyunlar oynayıp türküler söylüyor, dedi.

Annemle sinemaya ve tiyatroya gittik. Geçen yıl merkezden gelen Kırgız stüdyosunun oyununu çok beğendi. Fakat dans ederken giydikleri kıyafet hoşuna gitmedi.

— Vah zavallılar, neden çıplak kalmışlar! Bu şekilde insanların önünde utanmıyorlar mı? diyerek yüzünü çevirip dans bitene kadar sessizce oturdu. Sinemaya

²⁸ Kırgız Türklerin halk ağzında söylenen “Bolşevikleşme” sözü.

yeniden gittiğimizde beni ve eşimi insanlara karşı utandırdı. Ne yaparsın, görmemişlik zor iş.

Oyunun ilk perdesinde sessizce oturduk. Arada sırada:

— Eyvah! Zavallı nasıl da kendi kendine insanlara doğru sırtıyor, diyerek Durgas Perbenkisi'ni pek çok kez eliyle gösterdi.

Oyunun ortasında Afrika'daki kaplanlar ve aslanlar çıkageldiğinde:

— İmdat! Kaplan, kaplan geliyor, kaçının, diyerek yerinden kalkıp fırlayınca bir iki tane kadını devirdi. Ondan sonra oyunun sonunu görmeden biz de eve gittik.

Eve geldikten sonra ona sinemanın ne tür bir şey olduğunu, nasıl oynandığını anlattım. Başını hafifçe salladıktan sonra:

— Ah evladım, bunların hepsi okumakla mı oluyor? dedi.

— Elbette okuyarak oluyor. Okumadan hiçbir şeyin olmayacağını söyledim. Bir cuma günü gazete okuyordum. Annem kapıdan içeri şaşırarak girdi.

— Şehrin üstünde akbaba gibi kocaman bir şey uçuyor, nedir o? dedi.

Onların uçak olduğunu açıkladım.

— Bunların hepsi okumakla oluyormuş ya, öyle değil mi evladım? Sen çok okudun mu? Sen de uçabilir misin? diye yine bir sürü şeyler sordu. Ben de onun karşısına geçip baştan sona ona her şeyi anlattım.

— Kim bilir, neye inanacağımı da bilemedim, dedi. Eğer bunları tanrı yaratmadıysa bilim yaratmış demek ki!.. diye söylenerek derin düşüncelere daldı.

— Sen istediğine inan anne, biz böyle şeylerle ilgilenmiyoruz. Ama bizler sadece gözümüzün gördüğü ve bildiğimiz şeylere inanıyoruz, dedim.

Medeniyetin yeni gelişmelerini gördükçe onun huyu değişmeye başladı. Bizimle konuşurken de dikkatli ve kontrollü konuşurdu.

Bu zamana kadar itibar etmediği şeyleri değerli görerek etrafındaki şeyleri tanımaya başladı.

Bilmediği bir şeyi gördüğünde hemen gelip onunla ilgili sorular soruyor. Ben de yoldaşım (eşim) da onun her sorusuna cevap veriyoruz. Elimizden geldiğince anlatıyoruz. Öğrenmek istediği şeyleri öğretmeye çalışıyoruz.

Yaz geldikten sonra annem sonbahara doğru evine geri döndü.

Memlekete gittikten sonra annem yerinde duramamış.

Oradaki temsilci kadınların toplantılarına katılıp birçok faaliyetler gerçekleştirmiş.

Annem gitmeden önce okulda çoğunlukla erkek çocuklar okuyordu. O gittiğinde insanlara nasihat ederek buraya gelirken gördüğü güzel şeyleri sohbet ederek onlara anlatmış.

Eğitim ve bilimim nasıl faydalı olduğunu anlatarak kendi bilgisiyle onları okumaya davet etmiş.

Annem gittiğinde eski arkadaşlarına ne yapmaları gerektiğini mektup yazdırarak bildirdi. Bazı zamanlarda gençlerin de ilerlediklerini söyleyerek şaka ve gerçeği karıştırarak söylüyor.

Bu yıl ilkbahara doru beklenmedik bir olaya şaşırdım.

Sabah büroya gideyim dedim.

Kapıya postacı geldi ve bana bir mektup verdi. Mektubun adresi Rusça ve yeni harfler kadar güzel olmasa da gönderen tanınır ve anlaşılır durumdaydı.

Mektubu açıp okumaya başladım. Yeni harflerle yazılmıştı.

“ Ben buraya geldikten sonra gençleşmiş gibi oldum. Kısacası herkes şaşırmış gibiydi. Sizden ayrılıp eve geldikten sonra çok az dinlendim. O sıralarda şehirden bir kadın gelip kadınları bir araya getirerek temsilci kadın organize etmeye başladı. Köydeki fakir çiftçi kadınların çoğu toplantıya gitmekten korkuyorlar.

Eğer öyleyse diyerek ben de ev, ev dolaşarak herkesi topladım. Daha önce senden ve gelinden duyduğum sözleri anlattım ve onları toplantıya götürdüm.

Toplantıya gelen kadınlar, kadın hakları ve daha birçok konu hakkında konuşuyorlar.

Cehaleti ortadan kaldırmak ve kooperatif açmak gibi konuları müzakere ediyorlar.

Eskiden daha az kaygılı olan kadınların çoğu okumaya istekli olduklarını ve kadın eşitliğinin sağlanmadıklarını söylediler.

Burada, kendi köyümüzün kadın teşkilatını kurduk. Yönetici olarak Kalyman'ı seçtiler. Israrla beni de seçtiler.

4-5 ay içerisinde görülmemiş ve duyulmamış işler gerçekleşti. Kışın okuma yazma bilmeyen yetişkinlere okuma kursu açıldı.

Köyün durumunu iyi bilirsin. Kış günü yapılacak pek iş olmaz. Yaşlı erkekler ot yığınlarının üstüne oturup, yaşlı kadınların da güneşin altında ip eğirmekten başka yapılacak işleri yok. Buna rağmen yetişkinler kursuna gelen kadın ve erkeklerin sayısı az. Bu tür şeylerle ilgilenmedik. Kalyman ile ikimiz etkili konuşma yaparak otuz-kırk kadını okumaya götürdük. Her şeyden önce en zoru buydu. Eskiden kalma kötü alışkanlıklar çok zormuş. Bir hardal tanesi kadar yol katedemedik. Benim yaşlılarımın birçoğu "Biz yapamıyoruz" diyerek okumayı bıraktılar.

Gençler ne yapsalar yine genç değil mi? onlar işe yumuldular.

Yaşlılarımdan bir iki tanesiyle ben de okumaya devam ettim. Akaş! Yeni harf dedikleri şey çok kolaymış. Bunu ben nereden bilebilirdim. Fakat önceden Arapça okuyanların bunun biraz kolay olduğunu söylüyorlar.

O yıl kışın okuyan 27 kadınla okuryazar olduk.

— Kadınlar okuyunca başı göğe mi erecekmiş? Okumasa Asılğan yengem için ne eksiklik olabilir ki? diye bu görüşü destekleyenler çoğaldı. Yaşlı halimle okuduğumu gören genç gelinler gururuna yediremeyip. (Ha! Öyle mi?) Birçok kadın eşleri ile araları açıldı. Fakat beni görünce utandılar. Bu utanmalara dayanamayıp okul bitene kadar bütün gayretleriyle okumayı sürdürdüler.

Böylece pek çok kadın arasında ben de okur yazar oldum.

Geçenlerde kooperatife üye seçildi.

Ben de işleri öğrenip yardım ettim. Kısacası biraz yaşlansam da sizlere yardım edebilirim. Gençlerin çoğu beni örnek alsın diye çalışıyorum. Gençliğimizde okuyup eğitim alamadık. Şimdi yaşlılığa yakın bir dönemde bir şeyler öğrenip de öleyim dedim. Ha bu arada Akaş!

Şehirdeki kadınlar bölümünden bir kâğıt geldi. Beni, Kalıyman'ı, Zuuran'ı ve Zulaykan'ı okula göndereceklerini söylediler.

Benim de gidesim var. Ama benim yerime gençlerden birisi gitsin diye düşündüm. Sen ne dersin?

Sen de benim gibi düşünüyorsun ya

Benim yerime bir gelin var diye ısrar ettim.

— Evde perişan mı olsun? deyince iki büklüm oldu. Eğer okursa benden iki kat daha fazla fayda sağlardı.

— Sen de “git” diye bir mektup yaz. Evin işlerini ben yaparım. Gücüm kuvvetim hala yerinde, geçim derdi diye bir sıkıntım yok.

Yazarım deyip de sonradan yazmayı unutma. Bana bir gazete yazıp gönder. Hocamız “çok fazla gazete okuyun” dedi. Buraya gazete geldiğinde alma fırsatı olmuyor. Gazeteyi unutma!

Akaş, annen yeni zaman insanı olacağım, diyor.

Zaman gelip gitse de yardım etmek insanlık değil mi? benim de kalabalığın ve gürültünün içinde kalasım gelmiyor. Sen nasıl düşündüysen öyle olsun! diye uzun bir mektup yazmış.

Ertesi gün sakince oturup ona çalışmalarında başarılar diledim. Yaptığı işlerden dolayı onu takdir edip hayırlı olsun, dedim.

İşte gençler Asılkan yengelerinin tarihi böyle, deyince Akmat gülerek bize baktı.

— Baba ve oğullara rehberlik, büyüklere örnek olarak böyle kadınların sayısı daha fazla olsaydı ya! deyince Mukaş inci gibi parlayan göle baktı.

Gece yarısını çoktan geçmişti. Yıldızlar öncekinden beş kat daha fazla parlıyordu. Ay ışığını arttırınca yeryüzünü bembeyaz gümüşle doldurdu.

Her taraf sessizdi. Cesaret dolu yürek ve dağ gibi umutla kayığa binip ucuz bucaksız gölün üstünde süzülüp gittik.

Yıl: 1929

3.6.1. Hürriyet Şafağında Hikâyesinin İncelemesi

Hikâye eski ve yeni hayattan örnekler verilerek Kırgız halkının uğradığı değişimden bahseder. Bu değişim süreci içerisinde geçmişte yaşanan sıkıntılı günlerden, Çarlık Rusya'nın ve zengin beylerin politikalarından ve uyguladıkları sistemlerden söz etmiştir. Aynı zamanda eski gelenek ve göreneklerin aksayan yönleri dile getirilmiştir. Nihayetinde bütün bu sistemin değişmesi ve Kırgız halkının bu değişim karşısında yeni hayatın getirileri ile olan ilişkilerinden bahseder. Elbette ki bu değişim sürecinin başkahramanları vardır, Akmat ve annesi Asılkan...

Hikâyenin anlatıcısı Akmat, bütün bu değişimleri anlatırken annesi üzerinden giderek anlatır. Bu hikâyede Akmat'ın annesi Asılkan, eski ve yeni çatışmanın simgesi halindedir.

Sıdık Karaçev, Akmat üzerinden nasihat ve öğüt verici bir eser yazmıştır. Yazar, Akmat'ı ihtilalin savunucu ve öncüsü konumuna getirerek onun üzerinden dini ve siyasi mesajlar vermiştir.

3.6.1.1. Dil ve Anlatım

Hürriyet Şafağında hikâyesi, kahraman anlatıcı yani yazarın oluşturduğu birinci tekil kişi ağzıyla yazılmıştır.

Hikâyenin kahraman anlatıcısı Akmat'ın anlattığı olaylar, anı türü özellikleri taşımaktadır. Eserin muhtevasına baktığımızda Akmat'ın anlattıkları geçmişte yaşadığı anılar üzerinden hikâyenin muhtevasını oluşturmuştur.

Eserin anlatımında sosyalizmin dili yer yer kendini göstermiştir. Kahraman anlatıcı; yoldaş, kolhoz, parti, ekim, Bolşevik ve ihtilal gibi kelimeleri kullandığı dilin içine eklemiştir. “...*Sahiden içer misiniz yoldaşlar, şaka yapmıyorum, benim de içesim var... - Ekim, Ekim sen ne kadar yeni bir değişim ve yeni bir hayat kurdun... - Komünist-Komsomolların değeri ve etkisi artmaya başlamış, piyoner hareketleri de ortaya çıktı. Zenginlerin etkisi azalınca saygınlığı ve değeri de kaybolmaya başlamış...*”

Eserin kahraman anlatıcısı Akmat, hikâyede benzetme ve betimlemelere sıkça yer vermiş, söz sanatlarını kullanarak anlatımını güçlendirmiştir. “...*Gölün yüzeyi ördekler ve kazlar gibi kaynayan kayıklara doluydu. Gölün kıyısında beyaz balıklar gibi süzülüp kulaç atarak yüzen insanlar bir hayli çoktu... - Askerin lahanası gibi kokan kilimi altını sermişsin. Başını yaslayacağın bir kütük bile yokmuş ya! vah zavallım, içim acıdı... - Senin dirseğinin de kütükten kalır yanı yokmuş, dizin de kuş tüyü yastıktan daha yumuşakmış ya Kakeş, diye şakalaşarak başımı Kalıyman’ın dizine yasladım...*”

Anlatıcı, mektuplaşma tekniği kullanarak vakanın seyrini mektup üzerinden yürütmüştür. Hikâyenin başkahramanlarından Asılkan’ın yaşadığı hadiseler kendisini dahil etmeden sözü ona bırakmış, Asılkan’ın dinamik kahraman özelliklerini mektup üzerinden belirtmiştir.

Yazar, eserin muhtevasını oluştururken helezonik zincirli olay örgüsü anlatım tekniğini kullanmıştır. Helezonik olay örgüsünde “birden çok vaka zincirinin iç içe geçmesi söz konusudur. Bir anlamda hikâye içinde hikâye, oyun içinde oyun” (Çetişli, 2015: 86) özelliklerini içinde barındırır. Akmat, yaşadığı birden fazla olay ve olay örgüsünü tahkiye ederek helezonik bir biçimde sunmuştur. Hem kendisinin hem de annesinin yaşantılarını bir bütünlük ve birlik içinde anlatmıştır. Yine benzer olarak annesinin mektubunu diğer vakalarla birleştirip helezonik bir biçimde anlatmıştır.

3.6.1.2. Zaman

Anlatıcı, hikâyenin başlama zamanını yaz aylarının güneşli bir havada insanların dinlenmek için kaplıcalara toplandığı bir dönem olarak belirtmiştir. Kahraman anlatıcı hikâyenin bu zaman dilimi içerisinde; Güneş’in battığı, Ay’ın

ortaya çıkıp gölün üzerinde gümüş gibi parladığı bir vakit içerisinde ilerletmektedir. Ancak hikâyenin olay örgüsü anlatıcının geçmişte yaşadığı anılar üzerine kurulduğu için eserin zaman dilimi yer yer değişiklikler göstermektedir.

Eser, her ne kadar kurgusal bir ürün olsa da konusunu *yaşanmış bir olay* (Bolşevik İhtilali) üzerinden aldığı için zaman kavramı da bu olay üzerine temas etmektedir. “...Buradaki insanları birçoğu hayatın zorluk ve eziyetlerini çektiler. Zenginler güçlenip yoksulları kana buladılar. Geçen on altı yıl içerisinde bu yana isyancıların ayaklanmalarından iz yok.

İnsanlar ve tabiat tanınmayacak derecede keskin bir değişime uğramıştı...

...— Ekim, Ekim sen ne kadar yeni bir değişim ve yeni bir hayat kurdun...”

Anlatıcının kendi anılarından meydana getirdiği bu olay örgüsü, Ekim İhtilali’nin ilk zamanlarını ve onun tesirin etkili olmaya başladığı zamanları anlatmaktadır.

Anlatıcı yer yer belirli bir tarih ve takvim içeren dönemleri eserde dile getirmektedir.

“...— 1919 yılından 1922 yılına kadar Kızıl Ordu saflarında görev yaptım. Fergana’daki Basmacılar ile mücadele ettik. 1922 yılında ağır yaralandım ve hastanede yattım. Bir yaz günü hizmetten ayrılıp eve geldim...”

3.6.1.3. Mekân

Kahraman anlatıcı Akmat, hikâyesini göl kıyısında anlatmaya başlar. Hikâyesini anlatmaya başlamadan önce içerisinde bulunduğu çevresel mekânı söz sanatlarıyla tasvir eder. “İnsanlar kış boyu çalışıp yorulan bedenlerini dinlendirmek ve yeniden güç ve kuvvet toplamak için kaplıcaya toplanmışlardı... Sabahtan akşama kadar gölün kıyısı karınca yuvası gibi kaynıyor... Gölün yüzeyi ördekler ve kazlar gibi kaynayan kayıklara doluydu. Gölün kıyısında beyaz balıklar gibi süzülüp kulaç atarak yüzen insanlar bir hayli çoktu... .. İnsanlar ve tabiat tanınmayacak derecede keskin bir değişime uğramıştı.

Gölün kıyısında bağlı duran bir kayığa binip oturdum. Geçmiş günleri ve yılları tek tek hatırlayıp gözümün önüne getirdim. Buradaki her şey yabancı, fakat

başka yerlerdeki kadar bilindik. Her şey taze ve hoştu...” Hikâyenin giriş kısmındaki mekân tasvirlerine baktığımızda kahraman anlatıcının bulunduğu mekanlar: kaplıca, göl, gölün kıyısı, kayık ve gölün kenarındaki kumluklar olarak bilinmektedir. Ancak kahraman anlatıcının hikâyesini anlattığı zamanla hikâyesindeki vaka zamanı farklılık gösterdiği gibi mekân da farklılık göstermektedir. Akmat, kendi hikâyesini gölün kenarındaki kumluklar üzerinden anlatmaya başlar. Başlamadan önce de bulunduğu çevresel mekânın da tasvirini yapmıştır. Kahraman anlatıcı kendi hikâyesini tahkiye etmeye başlamasıyla zamanda ve mekânlarda muhtelif değişimler gerçekleşmiştir. Ancak anı türü hikâyesinde mekân tasvirlerine neredeyse hiç değinmemiş, sadece mekânların isimleri zikredilmiştir. Adı geçen mekanlar: Kendi köyü, abisin tarlası, komsomol teşkilatı, M şehri, tiyatro ve sinema salonları, yaşadığı ev vs.

Fakat mekânların kullanımı amacına ve olay örgüsüne göre uyum içinde kullanılmıştır.

Hikâyenin genel olarak anlatım tarzı ve bakış açısı özelliklerine baktığımızda Sıdık Karaçev’in Akmat’a hem kahraman hem de gözlemci bakış açısı yetkilerini vermiştir.

3.6.1.4. Şahıs Kadrosu:

Hikâye Akmat ve annesi Asılkan etrafında gelişip şekillenmiştir. Yazar Sıdık Karaçev, hikâyenin başkahramanları Asılkan ve Akmat aracılığıyla vermek istediği mesajı vermiş, onlara ideolojik özelliklerle karakteristik birtakım öğeler yüklemiştir.

Yazar, itibari bir karakter oluştururken kahramanların fiziki görünümlerinden ziyade şahsi ve kişisel özelliklerini ön plana çıkararak tanıtmış, onlara birtakım maddi ve manevi özellikler vermiştir. Nihayetinde S. Karaçev, propaganda ve ideolojik mesajları, hikâyesindeki kahramanlar üzerinden vermek istemiştir.

Akmat

Olay örgüsü itibariyle kendine has bir çizgisi olan ve bu çizginin dışına çıkmayan bir kişilik sahibidir. Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde bu tip kahramanlara düz/yalıncat kahraman denilmektedir. Bu tip “kahramanlar ne yaparlarsa yapsınlar, hangi ortamda bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman her yerde tek bir fikrin veya vasfın sembolüdürler” (Çetişli, 2015: 90).

Akmat, hikâyenin başından sonuna kadar içinde bulunduğu toplumun gelenek ve göreneklerine karşı çıkan bir tiptir. Aynı zamanda Sovyet yönetiminin ve Ekim İhtilali'nin savunuculuğunu yapar. Kendi köyünde komsomol teşkilatını kurar. Bu teşkilat üzerinden kendi köyünün gelenek ve göreneklerine savaş açar. Sovyet rejiminin savunuculuğunu yapan Akmat, ihtilalin kadınlar üzerindeki olumlu etkilerinden bahseder. Kendi köyünde 13 yaşındaki bir kızın Meder adındaki ihtiyar bir adamla zorla evlendirilmesini Sovyet polisi ile engeller. Onun bu hareketi, annesinin ve köylünün gözünde bardağı taşıran son hareket olarak görülür. Kendisinin adı “ara bozucu” olarak çıkar. Köyünde istenmediğini fark eden Akmat, köyü terk eder.

Sovyet rejiminin savunuculuğunu yaparken rejimin daha çok eğitim ve kültürel alandaki faydalarını dile getirmiş, bunları annesinden ve çevresinden örnek vererek anlatmıştır.

Asılkan

Hikâyenin başlangıcında eski gelenek ve göreneklere tâbi olan ve geleneklerin çizdiği kurallar çerçevesinde varlığını sürdüren bir kadın. Oğlu Akmat'a da bu gelenek ve göreneklere bağlı olması ve zenginlere saygılı olması gerektiğini söyleyen bir annedir. O, evvel zamandan beri toplumun, kendisi ve çevresindeki diğer insanlar için çizdiği kural ve kaidelere uyan bir kadındır. Oğluna da bu yönde sözler söyleyip onu bu adet ve ananelere bağlı kalması gerektiğini söyler. Batıl inançlara inandığı ve zengin beylere itimat ettiği için oğlu tarafından küçümsenir.

Köhne gelenek ve görenekleri benimseyen Asılkan, zamanla köydeki insanlar için öğüt verici bir kişiliğe bürünür. Etrafındaki inşalara okuma ve yazmanın önemini, kadınların eğitim alması gibi pek çok alanda onları bilgilendirir. Asılkan'ın bu köhneleşmiş gelenek ve göreneğin hırkasını çıkarıp atmasında Akmat'ın payı büyüktür. Onun annesinin değişimindeki rolü hikâyenin kırılma noktası olmuştur. Asılkan'ın bu değişimi onun dinamik kahraman tipi özelliklerini belirgin bir şekilde göstermektedir. Yeni dönemin savunucusu olan Asılkan, köydeki kadınlara yönelik siyasi örgütlenmelerde aktif bir şekilde rol alır.

3.6.1.5. Tema

Hikâye, kahraman anlatıcı Akmat tarafından nakledilmiştir. Akmat, yazar Sıdık Karaçev'in propaganda amaçlı tahkiye ettiği eserinde rejimin sözcüsü ve propagandacıdır. Dolayısıyla hikâyeyi kadın teması yönünden incelerken Akmat'ın duygusal ve sübjektif anlatımlarıyla karşı karşıya kalmaktayız. Bu nedenle Akmat'ın sübjektif ve belli bir amaç için söylenmiş ifadelerden oluşan eserde, verilmek istenen mesaj çok şedit ve baskılı olabilmektedir.

Hikâyenin temasında kadın, birçok yönüyle karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak *eğitimsiz, bilgisiz* ve *cahil* kadın teması göze çarpmaktadır. Anlatıcı bunu, hikâyenin başkahramanı Asılkan üzerinden göstermiştir. Asılkan ve köydeki diğer kadınlar, eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmış ya da Arap harfleri dışında okuma yazma bilmeyen insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla onların bilgileri sınırlıdır. Bildikleriyle kendi kültürünün dışına çıkamazlar, bildiklerini de bu yönde kullanırlar.

Geleneklerin ağır bastığı bu hikâyede kadınlar ikinci plandadır. Özellikle 13-14 yaşındaki kızlar gelenekler karşısında hakir görülmektedir. Hikâyedeki Kencekan adında genç yaştaki kız, Meder adında zengin ve yaşlı bir adamla başlık parası için zorla evlendirilmektedir. Akmat sayesinde 13 yaşındaki bu genç kız, bütün engellemelerin sonucunda zorla evlendirilmekten kurtulur. 13 yaşındaki Kencekan adlı bu kız “*gelenek ve görenek karşısında yenik düşen kadın*” temasını oluşturur.

Asılkan, dinamik kahraman özellikleri sonucunda birden fazla kadın teması başlığı altına girmektedir. Hikâyenin son kısımlarında “*sosyalist kadın kahraman*” temasını oluşturur. Bu, onun sembolize ettiği bir tip halini almıştır. Asılkan, son olarak sahip olduğu kimlikle kendisini Bolşevik İhtilali'nin temsilcisi kılmıştır. Kendini eğitime ve kadınların eğitim almasına adanmış Asılkan, kadınlara yönelik gerçekleştirilen tüm faaliyetlere katılmıştır. Asılkan, tüm bu faaliyetleri gerçekleştirirken oğluna yazdığı mektupta eğitimin önemi ve okuma yazma gibi faaliyetlerin işlevinden bahsetmektedir. Asılkan'ın bu tutumu “*eğitimde kadın*” teması özelliklerini yansıtmaktadır.

Global dünyada eğitimin önemi büyüktür. Eğitim; küreselleşmenin büyük bir payını içinde barındıran, toplumun gelişmesinde rol oynayan ve topluma yön veren bir

faktördür. “Fertlerin sosyalleşmesine yardımcı olan, sosyal münasebetleri ve toplumun sosyal bakımdan kalkınmasında rol oynayan eğitim, faaliyet sahası itibarıyla Sosyolojinin kapsamı ve çemberi dışında düşünülemez” (Erkal, 2000:104). Yazarın hikâyede tematik yollarla vermek istediği mesaj, toplumun gelişmesini ve ilerlemesi saylayan faktörün okuma ve yazma yani eğitimin olduğunu belirtmiştir. Bu sosyolojik bir durumdur. Tolumu ilgilendiren bir durum olduğu aşikardır. Çünkü geri kalmış bir toplumun yozlaşmış ananelerini, gelenek ve göreneklerini değiştirmek ancak eğitimle mümkündür. Sosyolojik yapısı dejenere olmuş bir toplumun gelişim kılavuzu, eğitim ve öğretim aracılığıyla gerçekleşmesinin mümkün olduğunu, bu hikâyenin vermek istediği en büyük mesajlardan birisidir. Yazar bunu yer yer Akmat’ın annesi üzerinden yer yer de toplumun diğer kadınları üzerinden vermeye çalışmıştır. Bu yüzden bu hikâyede “eğitimde kadın teması” göze çarpan en büyük unsurdur.

Hikâyenin genel olarak konusu ve teması; Sovyet rejimi, eski gelenekler, ihtilalin getirileri ve kadınların durumu gibi başlıklar yer almaktadır. Bütün bunları oluşturan ana unsur kadındır. Yazar vermek istediği mesajı ve örneklendirmelerini kadın üzerinden yapmıştır. Kadın, hikâyenin başkahramanlarında yer almaktadır. Ancak yazar kadınları yüceltirken ve onları değerli kılarken birtakım yanlışlıklar yapmıştır. Yazar’ın sözünü ettiği kişilik yer yer kendisi ile çelişmektedir. Anlatıcı, hikâyenin başlangıç kısımlarından kendi kültür ve değer öğelerini eleştirirken de annesine yönelik küçük düşürücü söylemlerde bulunmuştur. Akmat’ın, annesini hakir gördüğü en büyük nokta annesinin kendi evinde kalmaya başladığı zamanlardır. Annesini sinema ve tiyatroya götüren Akmat, burada annesinin hal ve hareketlerini gülünç olarak vermiştir. Adeta onun öğrenmemesi değil, bilmemesi Akmat için komik bir durum gibi gözükmektedir. Hikâyede kendisini Bolşevik savunucusu olduğunu gösteren ve onun kadınlara yönelik yapıcı ve pozitif yönlerini söyleyen Akmat, söylemleriyle örtüşmeyen anlatımlarda ve benzetmelerde bulunmaktadır. Akmat, eşini tanıtırken özen ve ihtimam göstermeden üstünkörü kısa açıklamalarda bulunmuştur. “...Kömür ocağına girdikten sonra evlendim. Hanımım kötü birisi değil. Görünüşü de fena değil. Okumasını, yazmasını biliyor. Komsomol’da çalışıyor. Kısacası hayatımızın eğlenceli olduğunu biliyorum...” bu açıklamaya baktığımızda Akmat, bir eşte bulunması gereken zaruri özellikleri söylercesine kısa, kaba ve nezaketsiz

açıklamalarda bulunmuştur. Sanki onun için eşinin Komsomol'da çalışması (komünist yanlısı olması) ve okuma yazmayı bilmesi yeterliymiş gibi açıklamalar yer almaktadır.

3.7. TUTSAKLIK GÜNLERİNDE

Sıdk KARAÇEV

Ayaz bir kış gecesi...

Ucu bucağı görünmeyen, yayılmış durgun denizin kucağında Ay ısl, ısl parlıyor. Tabiatı gümüş renge bürüyerek usulca yavaş yavaş yayılıp parıldayarak uzaklaşıyordu.

Ay ışığının hoşnutluk veren, göze estetik haz sunan yeryüzüne serpilen bembeyaz şulesi ile sükûnet içindeki yeryüzü, gizli, derin bir sır içinde kucaklaşmakta. Derin bir sır içinde titreyerek görenlerin ruhunu okşayıp yumuşattı, kederden arındırıp sonsuz bir şenlik ve sevinç yaydı.

Dereler, bozkırlar ve ormanlar Ay'ın görkemli ışığı altında sessiz, gizemli, büyümlü ve kedere bürünmüş, şirin ve tatlı bir uykuya daldı.

Güz mevsiminin kasvetli boşluğu, iç burkan manzaraları geceleri obanın ışığıyla karışarak yeryüzünü başka bir renge ve görünüşe bürümüştü.

Her yer sessiz ve sakin... çıt bile çıkmıyor. Uzaklarda başları göğe uzanan dik kayalık, yüksek vâdili dağlar belli belirsiz görünerek sisin içinde görünüp durdu.

Dümdüz yayılıp kollarını açarak parıldayan göl, boylu boyunca uzanarak koyu mavi renge bürünmüş. Geceki yağz ve serin rüzgarların okşamasıyla saçılan inci gibi süslenerek, Ay'ın gümüş gibi bembeyaz ışıkları altında nazikçe sallanıyordu.

Rüzgarla sallanarak titreyen gölün hırçın dalgaları, uçurumun kıyısına çarparak geceyi selamladı. Sessiz sedasız söylenip, gecenin gizli, derin sırlarını fısıldıyorlardı. Uçurumla dertleşip, gölün dertli ve gizemli akşam sessizliği, samimiyeti eğlenceli kılıyor. O sırlara kendisinin de ortak olduğunu bildirdi...

Dağın eteklerinden yamaç taraflarına doğru yol alan akşamın berrak rüzgârı esti. Rüzgâr eserek su boyunca geçitleri geçip yeryüzünü dolaştı. Bir yerden aldığı haberi başka bir yere dağıtıp seyyarlık yapmaya başladı.

Gökteki sayısız yıldızlar Ay'ın ışığıyla parlayarak gökyüzünün her bir köşesinden göz kırptı. Birbiriyle yarışır gibi ışıklarını saçarak gülümseyip parladılar. Yeryüzündeki canlıların tümüne güler yüzle baktılar.

Tabiatın tümü tatlı ve şirin bir uykuya daldı. Sinsi, sırlı, çetin ve ıssız yeryüzü, kendine bakıp kibirlenerek hüküm sürdü. Bu geceyi tamamen kendi kontrolüne almış gibi her bir cismin önünde baş eğmiş duruyor sanki... Tabiatın dört bir yanını kucakladılar.

Bütün ahali ve çevrenin hepsi iyi bir uykuya dalıp, özel bir ilgiyle sessiz sedasız huzura erdi. Sanki bir şeyi dinliyormuş gibiydi. Epeydir dikkatle ses çıkarmadan bekleyip tabiatı rahatsız etmemek için doğada mayışarak boynunu büküp yattı.

Sessizlik ve sükûnet dengesi gittikçe değişmeye ve bozulmaya başladı. Uzaklarda bir yerlerde birinin kederli ve ahenkli sesiyle uzun uzun hüznlenerek söylediği türküsü duyuldu. Üzülmüş ve kırılmış yüreğin en derin yerlerinden çıkan hüzn, yoğun bir sessizliğin arasında dalgalanarak uğuldadı.

Bu hüzn, bu acı, bu ses... o, insanın gücünün tükenmişliğinin sesi.

Bu ses, kaderin acımasız pençesinde ruhu ve bedeni yabancı bir düşmanın eline düşen talihsiz kişinin sesi... Bu ses; dünyanın taş kalpli, kötü niyetli ve zalim insanlardan bıkmış, hayatını masum bir şekilde yaşamış ancak gelecekteki hayatına çaresiz el sallayıp canından vazgeçen adamın sesi...

Bu eski töre ve köhne geleneklerin entrikalı felaketlerinden bıkmış, aciz bir insanın yanık sesi... Bu, ahlak bekçisi namus denilen bozuk düşüncenin zavallı kurbanı, yeniden tomurcuk açıp büyüyen, mis kokusunu kokutarak, nazıkçe açıp gelişen kardelenin zamansız solup kuruyan sesi.

Bu, göğe uzanan karlı dağlarda gamsız ve kaygısız bir şekilde taştan taşla zıplayıp, berrak pınarların temiz ve duru sularından içip, sonsuz kır otlağında otlanarak yürüyen geyiğin merhametsiz bir avcının okuna denk gelerek, parlak kara gözleri ile bakarak söylediği beddua sesi.

Bu, tabiatın kederli sesiyle hayret ettiren ahenkli melodisiyle etkileyip, öten akın(ozan) bülbülünün, aşık yâri kırmızı gülü sonbahara doğru açtığına göremediği zamandaki öfkeli, kederli, dertli ve ukdeli sesi...

Derin bir sessizlik ortasında tabiatın sihirli ve esrarengiz gecesinde duyulan acıklı hoş ses yükselip alçaldı. Yavaş yavaş gecenin ağır ve baskılı bir sessizliği içinde homurtulu ve hıçkırıklı ağlayan ses tamamen dindi...

Sesler kesildi...

Ölüm sessizliğine bürünen çevre, önceki haline dönüştü. Tabiat öncekinden daha beter. Şimdi korku salmaya başladı.

Gecenin serin rüzgarları kuvvetlenerek usul, usul hafifçe esti.

Gökyüzünde ışıdayarak parlayan, gümüş gibi aydınlanan, yeryüzüne güçlü bir şekilde saçılan Ay; bu gece aniden ortaya çıkan esrarengiz sabah gibi doğdu. Kaşlarını çatarak kararmaya başladı. Uzaklaşan güneşin battığı yer ile göğün birleştiği yere doğru yöneldi.

Ayın uzaklaşarak gittiğini gören neşeli yıldızlar öncekinden daha güçlü bir şekilde ışıklarını çoğaltıp birdenbire uzağa doğru kasılarak parladılar...

Yeryüzü koyu kırmızı bir renge girip, yoğun siyah bir gölgeye bürünerek, darılıp küsmüş gibi yavaşça karanlığın kucağına girmeye başladı.

Gölün içindeki hayatla meşgul olan, dışarıdaki dünyadan habersiz ve kaygısız bir şekilde yüzen beyaz balıklar aya doğru sıçradı. Suyun yüzeyinde oynayıp zıplayarak batmakta olan Ay ile selamlaştılar... Ona saf ve günahsız gönüllerinden geçen son selamlarını yolladılar...

Etraf hala sessiz... hala sakin

II

Çağlayarak akan azgın nehrin kenarındaki sallanan kırlar, otlu sazlıklar ve çayırlara yerleşmiş pek çok koyunlar, sırayla dizilen askerler gibi birinin ardından diğeri art arda giden beyaz kümbetler gibi ihtişamlı boz evler. O evlerin nehir kıyısında koyunların ağılları bulunmaktadır. Bunun iki yakasında düzensiz dizilen beş altı

kulübe. Köyün kible tarafında biraz ileride taylar iplerde bağlanmış duruyor. Köyün orta yerindeki iki üç direkte eyer takımlı bir grup endamlı atlar bağlı duruyor. Şafak sökünce her yer bahar güneşini altın karışımı sarı-kızıl ışıklarıyla doluyor. Güneşin ışıyla otlara düşen kırağılar ısıldayarak gümüş gibi parladılar. Sabahın serin rüzgârı, otları geceki derin uykudan sarsarak uyandırdı. Otlara yağın kırağılar damla damla toprağa düştüler.

Tabiat uyandı. Önceki günün günlük yaşamı ona tekrar geri geldi. Canlandı... ihtimamla hayat yenilendi...

Etraftaki insanların hepsi gündelik işlerine hazırlanarak dağıldılar. Sonbahar; ekin ekme, ot yığma, kışlağı düzelterek konaklamaya hazırlama, toplanan tahılları kışlağa (ambara) götürerek hendek kazıp gömme zamanı. Bu yüzden hiçbir şey yapmadan, tevekkül ederek beyhude yaşayan insan yok. Halkın hepsi işinde ve görevinde. Sert kışa önceden hazırlanarak tedbir aldılar.

İşin heyecanlı olduğu anlarda başka yerde köyün kadınlarının hepsi kendi işlerine gidip, hazırlanarak tedbir alsalar da bizim yukarı köyden kıra doğru giden tek bir insan bile görünmüyordu.

İnsanlar bütün hayvanları sabah erkenden kıra götürdüler. Ağılda, direğe bağlı duran atlardan, bucaktaki ipte yatan taylardan başka hayvan görünmedi. Küçük tepedeki çukurda yayılıp otlayan koyunlar, nehrin yanındaki dereye kişneyerek giden atlara baktığında, bu köyün çok hayvanlı bir köy olduğu anlaşılıyordu.

Köydeki evlere girip çıkan, müşavere eden erkekler, yüksek tepedeki yerde karşılaştıkları fısıltıyla gülen genç kadınlar bu köyde birçok güzel işin olduğunu gösteriyordu.

Öğleden biraz önceki vakitte başka yerdeki köylerden bir iki atlı gelmeye başladı. Köydeki hareket öncekinden daha çok canlanıp insanların sayısı artmaya başladı.

Bu bölge, zenginliği ve ağalığının şöhreti bütün bölgeye yayılan meşhur, büyük Mamırbay'ın köyü. Mamırbay önceden beri burnuna su girdiğinde, soğukta üşümeyen şöhretli nesilden geliyordu. Ağalığı, söz ustalığı, çevikliği bütün ahalinin dilinde.

İnsanların arasında bu bölge insanını yöneten kaymakamın önünde sözü etkili, öğretici olurdu. Bunları duyan, gören insanların hepsi:

— Çıktığı kadar. Olduğu kadar, diye söylerlerdi.

Bu şöhreti bilmeyen, dillendirmeyen insana da az rastlanır. Her iki lafın birinde Mamırbay'ı örnek göstermeyen, konuşmayan, hatırlatmayan insan yoktur. Mamırbay, biraz büyüdükten sonra yurduna milletine karıştı. Gençliğinden itibaren “ata mirası”, “ata şöhreti” Mamırbay'ın kat kat arttı. Git gide halkı yönetip, kan pahası davası çıkararak barış sağlayıp halkının gönlünü kazandı, değerini arttırdı.

Kalabalık içinde kendini üstün gören Mamırbay, kendini aşağıdaki ve yukarıdakilerden ayrı tuttuğunu, kendine göre muamele yaptığını da herkes çok iyi biliyordu.

Mamırbay otuz yaşından itibaren beş altı yıl arka arkaya yönetici oldu. Bölgenin hepsi birleşti, iki bölge arasındaki çekişmeyi bitirmesi bölgeden bölgeye yayıldı. Her yerde, her zaman:

— Allah nazardan korusun, dendi.

Şöhretinin arttığı zamanda Mamırbay gibi kaymakama faydası dokunan, sözünü geçiren bir insan yoktu. İyilerin kaymakamla işi olunca kader onun elinde olsa, Mamırbaysız kaymakamın yakına bile yaklaşamazlardı. Makeñ kaymakama gidip, iyilerin sıkıntısını söyleyip, işi yoluna koyunca ondan değerli biri olmamıştı. Böyle zamanlarda kendi de mutlu olup, başını salları ve kahkaha atardı. Makeñ ile kaymakama gittiğimizde onun yüreğinin dağ gibi olduğuna, kıymetinin arttığına şaşırarak:

— Baban yerine, Makeñ gibi ol, kaymakamın önünde yaygara koparma, tokalaşp, saygıyla konuş, dedi dilini çıkartıp, salya akıttı ve dudaklarını şapırdatarak geldi.

Bir kaymakamı yöneten ve temiz başının önünde çok kıymetli olan Makeñ, insanların içinde ondan daha değerli olduğunu belli etti.

Böylece Makeñ bir taraftan amirin hoşuna gidip, diğer taraftan da insanların aralarındaki meseleleri hallederek ağı olup hüküm sürdü. Bindığı yorgası, giyimi asil,

yattığı yer yumuşacık, dert tasa nedir bilmiyordu. Bunun üstüne bir de onun zenginliği de eklenince Makeñ bir Allah'tan korkar, başka da hiç kimseden korkmazdı ve korktuğu görülmemiştir.

Makeñ'in üç yüz kadar atı, üç bin kadar koyunu, yirmi beş tane devesi vardı, kendi deyimiyle “bitmeyen bir bolluğu” vardı. Böyle olsa da Makeñ servetini toplamaktan, başa baş, mala mal kat ve kat attırmaktan uzak biri değildi. Düşündüklerini, kestiği mehirden, yaptığı barışlardan arttıran Makeñ malını daha da arttırma istediği her zaman aklındaydı. Atını beş yüze, koyunu ondan daha da çok arttırmaya Makeñ her daim hazırды. “Bitmeyen bolluğu” daha çok arttırmak için ölmeden bir an önce yapmayı dört gözle bekliyordu. Beş vakit namazdan sonra her zaman:

— Yüce Allah rızkını bol etsin, diyerek dua ederdi.

Makeñ'e Allah tarafından bahşedilen devlette, ünüyle birlikte çaresizleri ve fakirleri “işsiz” bırakmadı. Makeñ'in çorbasını, kımızını, sütünü bekleyip, el etek silkerek yaranmaya çalışanlar çoktu. Fakat onların Makeñ artmasına izin vermedi. Hemfikir oldukları ve komşularıyla oturan on kadar fakir insan onun çadırına baktı. “Bir Allah'ın kulu, Muhammet'in ümmeti” olduktan sonra fakirlere elindeki paralarla yardım etsin, diyen peygamberin kadısı Makeñ her şeyi iyi yapıyordu. Fakirlere koyun, at, büyük baş hayvanlarından süt sağıp verdi. Onların zor işlerini kolaylaştırmayı düşündü.

— Başkalarına para vermek boş masraf olduğuna göre sağmak için hayvan versem, toprak sürülmüş olur değil mi? diyerek acıyıp fakirlerin rahatını, kederini düşünmüştü.

Doğru, Makeñ'in bu düşüncesinde yanlış bir şey yoktu. Her zaman hayvan bakmak, ateşini suyunu hazırlamak, ekin ve otunu toplamak. Fakirlerin karnı tok olduktan sonra endişelenmezdi. Boş yere hayvan bakıp, ot toplayıp, su koyup boşuna sağmak yerinde onlar yatıp da şükrederler.

— Yiğidin ömrü uzun, serveti çok olsun, az bir yemek yedirtti, dediler talihsiz fakirler.

Fakirler ile nasıl sohbet edeceğini, nasıl kucaklayacağını, ne yapıp da yarandırmayı da Makeñ beş parmağı gibi biliyordu. Onların temiz kalpliliğinden, zor durumundan faydalanıp, tabanlarını yorup, alnından ter akıtıp, boş çalışanını “sağmakla” görevlendirmişti.

— Ben olmasam, bunlar nasıl yaşardı?.. Yok olmazlar mıydı, karga gibi olurlardı, diyerek devleti ona bahşeden Allah'a beş vakit namazı borç bilip, ona kulluk etmişti.

Halkıyla konuşmaya gidince köydeki kadınlar, hayvanlarıyla görevlendirildiğinde, Makeñ gerinerek:

— Başkalarına tabi olanlar bizde de bir aygır sürüsü var, dedikten sonra kahkaha attı.

Makeñ'in eşi daha canlı biriydi.

Şeriatı yoluna koyunca, temizce nikahını kıydırıp, gencecik boncuk gibi üç tane eşi vardı. Onlardan dört erkek, üç kızı olmuştu. Kızlarının ikisi evlenmiş, biri fazla incelerek rahata alıştığından evde duruyordu. Çocuklarının ikisi evlenip kendi başlarına kalınca servetini paylaştırmıştı. Ata şöhreti ve zenginliğiyle onlar da çorbanın etrafında çene çalıp, insanın “kötüsünden” kaçıyordu.

Kurdun yavrusu da kurt olur.

Yiğit Mamırbay'ın hali vakti yerinde. Zenginlik, had safhada. Şöhreti birkaç yere yayılmıştı. Hayatı gamsız ve kaygısızdı. İçtiği çay, yediği yağ, gönlü her zaman rahattı. Kirpiğine kir değdiğini gören yoktu. Gayretli, enerjik alemi yöneten bir ömür sürdü. Yazı yaylada, kışı ise köknar ormanındaki beyaz evinde ömrünü geçirdi.

Makeñ bu yıl peygamber yaşına yani altmış üç yaşına bastı. Buna rağmen sağlam, güçlü, kuvvetli, yanakları kıpkırmızı, ensesi kazan gibi, ayaklarının altına alacak çiğneyecek kadar gücü kuvveti de vardı. Bu yüzden yiğit Mamırbay'ın da söylediği gibi:

— Gencecik bir kıza layıktır.

Onun ata binerken, arakasından baktıklarında peygamber yaşına gelen insana benzemiyordu.

Makeñ son zamanlarda:

— Peygamber yaşına geldik. Yaşlandık. Şimdi tövbe edip, beş vakit namazı bırakmadan evde duracağım. Artık gençler çalışsın. Dizgini onlara ver, onlar sefere çıksın, diyerek insafa gelmişti. Fakat şöhreti, geçen değeri, “Bitmeyen bolluğu” kahrolası, adet ettiği atadan kalma geleneklere de bağlı kalmak istemiyordu.

— Makeñ gelsin, Makeñ gelmeyince iş olmuyor, diye söyleyip duruyor hatırı sayılır değerli dostları.

Bu yüzden yiğidin başı dertten kurtulamadı. Makeñ hala toplantılardan, davadan, kan parası gibi çatışmalardan ayrılamadı. Oradan buradan ganimet alıp, barıştırıp uzlaşma sağdı.

Yiğit, bu kadar şöhreti her tarafa yayılsa da yurdun aksakalı, “rehberi” olduğundan “bitmeyen bolluk” şu anda var gibi olsa da hayatında eksik, razı olmadığı bir şeyler vardı.

“Hayatında olmayan, obasından çıkmayan bir yer var” diyerek iliklerine kadar acı hissetti, yüreği daraldı zavallıcağız.

Gerçek şu ki bir eksiklik, bir sorun, bir sıkıntı var. Bu gizli sır Makeñ’in içini kemiriyor, endişeleniyordu. Bu eksiklik, bu memnuniyetsizlikle yatıp kalktığında da beş vakit namazını kıldığında da aklından çıkmıyordu. Son zamanlarda hiç unutamıyordu.

Bu eksikliği, bu memnuniyetsizliği kendi oğlu ve eşinden başka hiç kimseye apaçık söyleyemedi. İlk eşinin değneğiyle sürükleyip, gevezelikten kaçtığını, razı olmadığından yine kendinden olmayan sebeplerle sırrı söyleyemedi. Fakat bu eksikliği doldurmak, bu memnuniyetsizlikten kurtulmak uzun zamandan beri Makeñ’in aklındaydı. Yıllardır Makeñ’in düşündürürken uykularını kaçıratan bu düşünce ona eziyet ediyordu. Bu düşünce, bu sır, Makeñ’de büyüdükçe bundan güç aldı. Günden güne içini kemirip, onu sıkıntıya boğdu.

Makeñ namaz kılarken “o aklına gelmeseymiş” diyerek bir hayli telaşa düştü. Birkaç ayeti ve Ayetel Kursi’yi okusa da fayda etmedi. Hatırlayınca, sure okuyarak secdeye kapılıp “birdenbire” aklına geldi.

— İşte şeytan baştan çıkardı... Estağfurullah... tövbe!.. Namazı bozdu. Allah'a günahkâr, peygambere rezil oldum. “O” hatırladığında bir şükür namazı kıldı ve beş altı kere hatırlayıp, tekrar okuyordu. “Ey! Kerim olan Allah’ım beni yoldan çıkarma.”

Olmuyordu. Bir an hatırladıktan sonra tekrar aklına gelmiyordu.

Makeñ’e eziyet eden, aklından çıkmayan Allah'a günahkâr, peygambere rezil olduğu sır neydi? Makeñ’in neyi yetişmiyor, obadan nasıl çıkmıyordu? O mu, o ok gibi vurulmuş, yüzü ay, eti ipek gibi yumuşak bir kız alıp tekrar evlendi.

Gerçekten de hoşnut olduğu kızı alarak çarşaf değıştirmek hayırlı bir iştir. Eşinin bir dediğini iki etmeyip, şeriata uygun davranarak peygamberin sünnetinin yerine getirirsin.

İşte, Makeñ’in hayatındaki eksikliği ve obasının platosu buydu.

Muradına erip tekrar evlense de Makeñ’in de iyi bir niyeti vardı: Mekke’ye gidip, peygamber semalarını ziyaret edip, hacı olarak dönmekti.

Makeñ Allah yolundan gitmek için, peygamberlerin söylediğı her şeyi yaptı: Malından zekât, ekininden öşür verdi, fakirlere yardım etti. Beş vakit namazı bırakmadı. Abdestini bozmadı. Fitre ve sadaka vermeye Makeñ’den mertti yoktu. Yarım yamalak okusa da okuduğu Kuran’dı. Bu yüzden Ancıyan’dan dönen hocalar Makeñ’in evine uğramadan gitmezlerdi. Uzun süre bir şeyhe mürit olmuştu.

İşte, şimdi başa baş, cana can birleşti. “Dört” ünü yapsa da peygamberin sünnetini yerine getirse, sonra hacı olsa, Makeñ’den gerçek bir Müslüman olur mu? O dileğine kavuşsa da Mamırbay’ın dört dörtlük, bir sürü hayvanları vardı. O, düşüncelerini yerine getirerek dileklerini yerine getirir, gözetip beklediğı maksadını aşp ileri gitti. Üç gün üç gece ilk eşiyle istişare ederek, içindeki “iyi niyetini” söyledi. Onların iznini almaya, aynı dilekte olduklarını duymaya can attı. Hareket geçti. İlk eşi bir süre kabul etmeyip itiraz etti. Makem onun başımım etini yiyerek ona yaranmaya

çalıştı ve peşine takılarak rahatsız etti. İlk eşinin çaresi kalmadı. Onu bunu kabul etmedi. Kendi söyleyeceklerini diyerek ısrar ettikten sonra:

— Pekâlâ alacaksan al... fakat diğerlerini kabul etmezler ki. Gençler nasıl razı gelsin? Yaşlandığında dizini ısıtan bir kocakarı olduktan sonra koysan olurdu, diyen ilk eşi Makeñ'e onay verdi.

Doğru söylüyordu, ilk eşinin söylediği gibi gençler bela oldu. Makeñ onlarla bozuşup, bir türlü ikna edememesine şaşırıldı. Altan girip üstten çıkıp iyi kötü bir şeyler söyledi. Fakat diğer eşleri kolay kolay onay vermediler. Razı gelen ilk eşi de büyük bir heyecanla birkaç defa sövüp saydı. Gerisin geri giderek teslim olmayan, türlü bahaneler bulan eşlerini de Makeñ dövdü. Hiçbir şey yapmadan bir türlü ikna edemeyen Makeñ'in çaresi tükendi:

— Gereği mereği yok. Biz ne zaman senin kalbini kırdık? Biz nerede hata yaptık, yanıldık da üstümüze kuma gibi birini aldın?.. diyerek çekişip Makeñ'in yanına gelmedi. Onun donanımı bozuldu. İyi de konuşsa kötü de konuşsa ikna edemeyince Makeñ onlara “Ne haliniz varsa görün” dercesine elini salladı.

— Kahrolası, bir kadına yalvarırmış gibi beni ahmak belledi. Kabul etmeseler etmesin, durmasalar durmasın. Dediğim dedik... Kadın dediğin kadın gibi olur. Bunlar pek inatçı, bela olmazlar mı? Üstünüze kuma getireyim de gününüzü görün. İnadinızı bir de öyle göreyim, diyerek, sözlerini pekiştirdi. Ne de olsa gökten taş bile yağsa kendi bildiğini okumaya söz vermişti.

Mamırbay eşinin sıcak döşeği yeni yatak çarşafını düşününce huzuru kayboldu. Bu işe iyice bel bağlayıp, kolları sıvamayı düşündü. İş çok uzatmadan zamanın kıymetini bilip, tez elden demiri tavında dövmeliydi.

Tatlı düşünce, derin hayaller içinde eşiğe çıktı. Yavaş ve ağır adımlarla karşıdaki tepeye çıktı. Gözleri mahzun, yüzü solgundu. Birkaç gündür kadınlarla kavga etmesi kolay bir etki yaratmadı. Tepeye çıkıp tepenin çevresine etraflıca baktı.

Evine yaklaştığında doğan Güneş onu utandırdı. Burası güneşli ve havası temizdi. Nereden geldiğini bilmediği rüzgâr eserek yüzünü okşuyordu. Temiz ve serin rüzgâr içini ferahlattı. Tepede sağa sola hareket eden koyunlar başlarını kaldırıp obaya baktılar. Uzaktaki güneşin ışığı gölün yüzeyini gümüş gibi parlattı. Boylu boyunca

uzanan göl, serpilen inciler gibi parlayarak sallanıp durdu. Tepesi göklere uzanan, beyaz sarığa sarılarak süzülüp sisleniyordu. Sararan tepeler akşam gölgenin altında kederliydi. Yaz gelince kışın ılık yerlere giden turnalar, gökyüzüne yükselip, yıpranmış sesleriyle “elveda” diyorlar.

Asıl yiğitlik elde var,

Mis koku yelde var.

Altı saç, ince belli,

Kıymetlisi ve güzeli sende var;

“Sarılısam” diyen boynuna

Dert, tasa bende var...

Sırıgı sürükleyerek, vahşi atı bağlayarak uzun uzun şarkı söyleyen atçı yiğit dağ geçidini aşiverdi.

Tabiatın akşamki güzelliğine imrenerek bakıp temiz havasını içine çekti. Tabiatın zenginliğine doymak bilmeyen bir şaşkınlıkla oturan Makeñ ürperdi. Kendisi de iyice anlamadan: Dert tasa bende var!.. diyerek yolkıcının arkasından bakakalıp derin bir of çekti.

Makeñ’i tabiatın güzelliğı, zenginliğı, genişliğı, yolkıcının şarkısı çok etkiledi. Aşağıdaki nehirde hışırtyla su akıyordu. O nehirdeki duru ve temiz sudan içip içindeki ateşi söndürmek istedi. Vah, neden gönlü kırıldı!.. Gücünü kaybetti... gözleri sulandı, iki damla sıcak yaş dizine damladı.

Makem tepeden inince tekrar eve geldi. Keyfi kaçmıştı. Sanki günlerdir durmadan yürüyerek yolculuk yapan insanlar gibi yüzü solgundu. Sesi mesi çıkmıyordu. Hiçbir şey söylemeden yere bakarak suratını asmış oturuyordu., iki bardak çay içip ilk eşinin evine gitti.

— Babama ne olmuş da sinilenmiş. Bir iki kelime bile etmedi. Kaçlarını çatarak çıkıp gitti, diyen Carkınay da eteğini silkeleyerek ağzını büzüp somurtarak evden çıktı.

Ertesi gün Makeñ dünden daha keyifliydi. Ailesiyle mütevazı konuşarak, söz sırası gelince ikinci karısını alay ediyordu. Çay içilince sofrı toplandıktan sonra büyük oğlu Capar'ı çağırıp bir süre fısıldaştılar. Biraz sonra ilk eşini de çağırđı, üçü birlikte istişare etti. Mesele halloldu. Akıllıca düşünmek ve istişare etmek için konu komşuyu ve aksakalları çağırmayı karar aldılar. Öğlen yemeği için ailesi özenle hazırlandı. Yağlı koç kesilip, eti kazana kondu.

Kapı açılınca, selam verip, yoldaşlar ve gönülden aksakallılar eve yerleşti. Laf lafı açtı. Kokon'un hanı Kudayarhan'dan başlayarak, Kenensar'ın saldırıları, geyik çobanının yayılımı, Rus'un gelişı, Zarpek Sultan'ının han seçilişı ve onun şöhretine kadar her şey konuşuldu. Şimdiki “Çar” ile Almanya'nın savaşına da yer verdi. Almanya'nın zehirli gazları, uçan uçakları, 50-60 kilometreden attığı toplar kısaca konuşuldu.

Et pişti. Eller yıkanıp, sofrı serildi. Fokurdayarak kaynayıp tüten ve yağı bingıldayan tabak, tabak etler yaşlılardan ve büyüklerden başlayarak sunuldu. Eti doğrayan yiğitler kollarını sıvazlayıp, eti güçlkle kesmeye başladı. Bunu yaparken ağızlarını açmadan sessizce hareket ettiler. Kim misafirini nasıl bekledi, cömert ağaların kestiği kısırakların yağını kaç kişı çıkardı? Kim bir koyun etini bütüncce yedi, kim bir kazan yarma çorbasını içip hasta olduğunu bahadırların bahadırlaşığında et doğrayanlara nasıl sinirlendiğini ve başka şeylerin de konuşulup durduğu söyledi.

Et yendi. Eller yıkanıp sofrı toplandı. Tekrar sofrı kuruldu. Kaynayan semaver gelince kadınların olduğu tarafta çay koyuldu.

Makeñ aşırı sevinçli, uysal ve açık sözlüydü.

İçeriye girdiğinde rahatça oturup bir iki defa ağzını kımıldatıp bir şeyler söylemek istedi. İçindeki sırrı söyleyip söylememekte kararsız kaldı. Yine de daha önce düşünceleri galip geldi.

Çoktandır içini kemiren, rahatsız eden sırrı hafifletip ipe bağlamış gibiydi. Yaşlanmıştı, gençliğin sonundaki temiz iyi niyetini aksakallılara açtı.

— Aynı sofrada aş yediğim tuzdaşlarım, gönüldaşlarım. Benim bu saf istediğime rıza gösterin, bana akıl verin. “Danışılarak kesilen el, acımaz (şeriatın kestiği parmak acımaz.)” Tavsiyelerinizi duyurun!

— Bu güzel bir şey, Make! İyi dileklerin gerçek olsun. Arzu ettiğin muradına kavuşasın. Bunda tereddüt edilecek bir şey yok. Atalarının örf ve adetlerinin hepsi şeriatın buyruğu.. Allah'a şükür malın mülkün yerinde. Muhammet sallallahu aleyhi ve sellem de dört kadın almış biliyor musunuz?

Makeñ başarmıştı. “iyi dileği” herkesin önünde kabul gördü. Fakat kadınlar eyvah, diyerek acı acı iç çektiler. Aksakallar yeniden homurdanarak Mekke’den başlayıp evliyalara ve sahabelere kadar konuştular. Buhara padişahının 70 eşine, Rum kalibresinin (Türkiye sultanı) cariyeye kaynayan saraylarından da bahsetmeden geçmediler.

Mesele halloldu. Konuşma bitti.

Makeñ’e tatlı, nazik konuşarak yaranmaya çalışanlar, onu neşelendirip, aynı dilekte olduklarını sürekli dile getirdiler. Bugün hasta olduğu için koyunları otlatmaya gidemeyen çoban Cumay’da kapıda yürüyerek:

— Şölende karnımızı doyurduk, ee, Kıymetli Makem! Nasıl bir geline rast geldin? Bunlar gibi cimri ve açığöz olma, diyerek ağzını burnunu sıvalayıp kendince mutlu oldu.

Kahramanın gönlü hoş oldu. Kalbi küt küt atıyordu. Yüzüne kan geldi, yüzü gözü açıldı. Gülümseyerek kendi kendine seviniyordu. Omzundan ağır yük kalkmış gibi emanetten kurtulmuşçasına gülümsedi. Gördüğü kişileri kucaklayası, sımsıkı sarılıp öpüp koklayası geldi. Başka günlerde yılanın tüyü gibi görünen çoban Cumay da bugün orada nasıl da yakın ve hoş görünüyordu

Bir yerlere oturmak istemedi. Tepeye çıkıp biraz toprağı toprak ve suyu temaşa edip, temiz havayı soluyası geldi.

Güneş, ışıklarıyla toprağı ısıtıp ılık havayı dağıttı. Hayal meyal görünerek süzülen hafif yel rüzgârı uzaklara gizlendi. Suya bir değip, bir çıkan güneş ışııyla parlayan martılar vadiye doğru yükseldiler. Çevre, köşe bucak, çayın yatağı kısacası her şey cana yakın, güzel göründü. Hepsi Makeñ’in “iyi dileğine” hemfikirmiş gibi göründüler.

Sevinçten mutlu olan Makeñ de mest oldu. Makeñ ile birlikte utanan tabiatda da heyecandan mest oldu...

III

Yüzü tırmalayan, kulakları donduran sonbahardaki kible rüzgârı şiddetli bir şekilde esiyordu. Koyu kırmızı, mavi renge bürünen göl dalgalanıyordu. Beyaz köpükler yayıldı, dağ gibi dalgalar birbirini kovalayıp durdu. Deve hörgücü gibi oluk, oluk çukurlar; beyaz damlalar sıçratan dalgalar oynamaya başladı. Uçuruma çarpan dalgalar tekrar eksildi. Dik kıyıya vuran dalgaanın kuvvetiyle yer sallanır gibiydi.

Dün sabahtan akşama kadar sağanak yağmur yağmıştı. Kuruyup kuraklaşan nehir yatakları dolup taşı. Deve kadar taşları, medeni bir para gibi yerinden paldır küldür sürükledi. Birçok yeri oyarak çukurlaştırdı. Çoğu yeri düzleyerek yerin görünümünü değıştirdi.

Bugün sabahtan beri sert rüzgârlar esip geçti. Bugün soğuktu. Ateş yanmayan evlerde ateşler yakıldı. Gökyüzü kararan bulutlara fırsat vermedi. Biraz serinleyen gökyüzü açılmışa benziyordu. Fakat uzağa gitmedi, sarkıp süzülen bulutlar gelince eski yerine yerleşti. Hava bozulup, tabiatın gönülsüz boşluğunu sessizlik kaplamıştı. Çevre sessizdi, Çıt çıkmıyordu.

Köşe, bucak dağ eteğindeki çukurda her şey yatıp kalkmış, büzülen hayvanlarla dolmuştu. Havanın soğukluğu, hava durumunun gönülsüzlüğünü etkilenmiş gibi hayvanları otlatmaya arzusu yoktu. Rüzgârı fırsat bilip, vücudunu büzüştürerek yılıklar da yatıyordu. Kuşlardan kanat çırpın da yoktu. Oradan nereye kaybolmuştu?

Yağmurun suyu çekilmiş, henüz toprak emmemişti. Yeryüzünü ezilip kayganlaşarak bataklık haline döndü. Dağ bayır demeden bataklık ve balçık altında kalmış.

Bugün mal mülk peşinde olan kimse yok. Her zamanki gibi aceleyle sağa sola koşturarak işe giden kimseciklerde yoktu. Ara sıra birileri harmanı dövdürerek kızıl samanları yığıp, yığıntıları düzeltiyor. Yapılan işin, verilen yemeğin boşa gitmemesi için otları sarıp sarmalayıp yağmurdan korumak için birkaç çiftçi gözüküyordu. Onlar da uğuldayan rüzgârın sertliğine dayanamayıp düzeltmeden köylerine doğru acele ettiler.

Gölün kenarındaki kalın çalılıkları aralayarak yılan gibi kıvrılıp akan kara su. Su boyunca her tarafta yolunu şaşırmış gibi çıkan gevşek kamışlar. Rüzgârın esintisi sağa sola hareket edip, gece gündüz dinlenmeden uğulduyordu.

O Kara suyun güney yamacında yavaşça çekiliyor güneş. Kıyı boyunca uzanan kalabalık bir köy var.

Havanın soğukluğuna ve rüzgârın öfkesine boyun eğmeyen, ellerini püfür püfür esen rüzgârın soğuğuna yönelen kadınlar. Su sırtıklarını omuzlarına alarak eteklerini sallayıp kıs kıs gülüşerek su taşıdılar. Saçlarındaki boncuğun çınlayan sesiyle rüzgârın ıslığı birleştiğinde kederli, hoş bir ses çıktı. Köy bugün capcanlıydı. Her yerde bir iş telaşı vardı. Diğer günlere göre daha temiz kıyafet giyinip, bellerine kuşak kuşanan, alımlı genç yiğitler. Evden eve, işten işe gidiyorlardı. Ayakları ayaklarına değmeden takır takır iş görüyorlar. Gelinlerle dalaşıp göz kırpan erler de az değildi. Göz ucuyla canı gönülden bakarak çaktırmadan tatlı gelinler.

Bugün bu köyün içi dışı bambaşkaydı.

Yediden yetmişe herkes keyifliydi. Herkesin yüreği hoş, gönlü sıcaktı. Herkes kendi kendine gülümsüyordu. Herkes kendince mutluydu. Sevinçliydi. Bunların yüzündeki ifadeleri ve davranışlarını gören bir insan:

— Bugün bunların hepsine sağ gözüm seğiriyor olmalıydı.

Köydeki insanların davranışlarına bakılırsa bugün bu köyde büyük bir şölen var. Sıra dışı bir şey olduğu veya olacağı fark ediliyor.

Kaftanlarını sımsıkı geçirip kalpaklarını başına geçiren ihtiyarlar avluya çıktılar. Uğultuyla çalışarak, yürüyen kadınlar ve yiğitlere dikkatle baktı. İşlerin yoğunluğundan eğlenmeye fırsat olmadı. İhtiyarlar da kenardaki çocuklara yardım ediyorlar gibiydi. İş çok beceremeden yapanlara:

— Bu böyle yapılır mı hiç? Bahtın açılsın, diye işi teyit ederek nasihat verdiler.

Bu köyün genci, ihtiyarı, kadını demeden herkes neye böyle acele ediyorlardı? Hepsi hemencecik işlerini yapıp, telaşla tedbirler alarak yatmasında ne vardı? Mekke'den gelen hacıları gözler gibi bekleyerek heyecanlanmaları boşuna değildi.

Yoğun bir çabayla beraber ıssız yaylaya, gülümseyen gözlerinden bu köydekilerin boşuna perişan olmadıklarını olmadıkları.

Bu köy, sadece bugün değil, geçen gecede birden yağmur yağdığında da sessiz değildi. Evlerin içini temizleyip, bulaşıkları yıkayarak, kıymetsiz eşyaları kapıya çıkardılar. Bugün evin her tarafı mükemmelleştirilip yeni yorgan ve döşek serildi. Yakılacak odun ve ısıtılacak su bir gün öncesinden hazırlandı. Bütün bu işleri yaparken utanmıyormuş gibi ve yüzleri kızarmıyormuş gibi hareket ettiler.

Bütün bunlar bu gecenin mutluluğu ve başarısı için hazırlanıyordu.

Bu başarılı geceyi, şu nice yıllardan beri gelen refahı arzu ettiği gibi geçirerek dost ve düşmandan öç alır gibi sevinmek gerekir. Gelen gidenleri neşelendirerek:

— Maşallah, hürmetine de, şölenine de! diyenler gibi hayır dua her birinin aklından çıkmadı. Bizim köyün arzu ettiği gibi yaptı, dost düşman imrenirmiş gibi baktı.

Bu köy, “S” oluşunun meşhur hacısı, bilgin hocası Kendirbayınki. Hacı Kendirbay gençliğinde köye gelince çocuk okutarak, parayla bir hocadan ders almıştı. Uzun yıllar durmadan okuduğu için “büyük hoca” namına aldı. “Sopoldayar”, “Alaca Kitap”, “Nabay”, “Şehade”, “Hadisler” su gibi ezberlerdi. Birkaç kutsal kitabı, hacımı duyarak oturdu, yabancıya söylemek istedi. Hacım Farsça, Arapça hadis, tefsirleri destan anlatır gibi anlattı.

Hacımın hocalığını herkes biliyordu. Buhara gibi İslam ve din ocağında okuyup gelen mollalar da hacımın yanına geldiğinde arpa kırması yutmuş gibi oturlardı. Birkaç molla yanına geldiğinde hürmet edip, sessizce yalvaran gözlerle bakardı. Bazen de dinlerken hocanın mollalığına inananlar hocanın ağzına bakarak:

— Bu okuduğunu biz de okuduk. Bizden fazla nasıl eğitimli dersiniz? diyerek tövbe ettiler. Hacıcağızımıza böyle insanlar geldiğinde anlatacağı farklı hikâyeleri ve kendince farklı politikaları vardır. Böyle cesaretli kişilerle ileri geri konuşan hoca, ailesinin gözü önünde “kadınların adet görme” meselesi üzerinde dururdu. Üzgün bir teke gibi duran molla ailesinin yanında utanınca ne söyleyeceğini bilemez kekeleyerek sağa sola hareket edip yenildiğini anlamadan oturdu.

İşte hacıma buna benzer şekilde gelen birçok molayı gölgede bırakarak itin arka ayağı gibi değersiz ve utanç içinde bırakarak kendisine şan şöhret kazandırdı. Semerkant, Hokand, Ancıyan gibi yerlerden gelen hoca ve mollalar da Kendirbay ile yüzleşip ağız dalaşı yapmaya cesaret edemezlerdi.

Hacı Kendirbay ömründe iki defa Mekke'ye gitti. İkisi de kurban keserek, peygamberlerin ve sahabelerin kabirlerini ziyaret etti. Peygamber ve sahabe soyundan gelen alimlerle görüştü. Onların mübarek dualarını aldı. Birçok kabir ve mübarek yerleri görünce tövbe ederek epeyce hayır işlemişti. Mekke'den Medine'ye, daha sonra da Şam-Şarivka gelip geçmişteki peygamberin kabrini görmüştü. Gezip gördüğü kutsal toprak Mekke'den epeyce zemzem suyu getirmişti.

Mekke'den döndükten sonra kendisini karşılamaya gelen insanları misafir etmiş, misafirlerine zemzem verip hurma yedirmişti.

— Bir kişi Mekke'ye gitmese de zemzemden tadıp hurmadan yediğinde cehennem yüzü görmez. Allahüteala ne kadar günahı olsa affeder, diyerek birçok kişiyi “rızkılı” ve “cennetlik” kılardı. Birçoğu “cennet” dediğinde ağızlarının suyu akar, hurileri kucaklamış inançla dolardı.

Hacı Kendirbay, cahil insan topluluğunun içinde bir evliyaydı. Onun evliliğini ve kerametlerini “gördüm” diyenler de az değildi. Bunu kendi gözleriyle gören ve benimseyen, içtenlikle dileyen oldukça fazlaydı.

Kendirbay Hacı, cuma geceleri zikir çekerti. İnsanlar yatıncaya kadar zikir çekip Kuran okurdu. Onun geç vakitlere kadar zikir çekip Kuran okuması dalga, dalga uzaklara yayılırdı. İnsanlar o anda nedendir bilinmez korkunç bir düşüncelere kapılırdı. Sanki gecenin sessizliği bozulmuş, yeryüzü bir tarafa yol alıyormuş gibi olurdu. Gökyüzünü kaplayan kara bulutlar, yer yüzünü saran kör bulutlar gibiydi. Tarlanın geceki genişliği daralmış, sanki birisi nefesini kesip boğuyormuş gibiydi. Gök gürleyip şimşek çakınca yeryüzü sallandı. Sanki Dünya'yı su kaplayacakmış gibiydi.

İşte, tam da böyle korkutucu gecelerde Hacı Kendirbay değişiyordu.

İnsanlar uyuduktan sonra Hacı evinden çıkıp avluda gezip duruyor. Sağa sola yürüyerek tespihle zikir çekiyordu. Git gide değişerek ak buğra olurdu. Ağzından

beyaz köpük sıçıp koşarak mescide gitti. Oraya girdiğinde orada kimlerle konuşuyor, diye birçok kişi merak edip söylenirlerdi.

Başka bir köyde aptala benzeyen Dıykanbay denen bir kişi insanlar böyle konuşuyor, diye hacımın “kerameti” anlatılırken hacınız “ak buğra” şöyle dursun “beyaz deve” de olamaz. Mekke'den giyip getirdiği uzun beyaz kaftanı vardı. Onu giyerek baştan sona örtünerek mescidin yanına gidince canından bezdirene kadar “kuşu” tutuyordu. Geçen sene değirmene geldiğimde ben de “ak buğra” görmüştüm. Şuna gizlice gözetleyeyim, diye gittiğimde Abdıray’ın kuşunu kucaklamış yatıyordu.

— Ertesi gün, ağzı yamulmuş, mescidin yanına doğru uzanmış kalmış... diyerek Dıykanbay’ı herkese örnek göstermiş.

İşte, insanların içinde hacımın kerameti ve evliyalığı böyle anlatılırdı. Dıykanbay'ın ağzının yamulduğundan beri insanların hepsi korktu, mucizesinin o kadar kolay bir şey olmadığını fark ettiler. Hacım insanların bu durumdan faydalanarak zikir çekmeyi daha çok arttırmıştı. İtibarını ve evliyalığını insanlara yaydı.

Kendirbay bir tarafından molla, hoca bir taraftan da evliya zade keramet sahibi oldu.

İnsanlar arasında değeri ve itibarı büyüktü. Büyük küçük demeden herkes ellerini birleştirip hürmet gösterilirdi. Nereye giderse gitsin kapılar açık, yolar genişti. Halkın çocuklarını bir araya toplayıp her sene onlara ders verirdi. Onları imanlı ve dindar bir insan yapardı.

Hacımın kıymeti yıldan yıla arttı. İnsanlar elinde olanı hiç esirgemedi. Hastalara dua etmesi, ağrılarını dindirmesi, hastalıkları iyileştirmesi, çocuk sahibi olması, muska yazdırması için gelenlerin ardı arkası kesilmezdi. Deveden tutup, at getirenler bile vardı.

Her ne zaman olursa olsun molamın kapısının önünde toplanan kadınları ve direğe bağlanmış atları görürsün.

Sonbahar zamanı tahıllar toplanıp getirildiğinde onun yeni yaptırdığı ambar, ağzına kadar ekinle dolardı. Fitreden gelen paralar eteğine ve torbasına sığmazdı.

Zekât zamanı geldiğinde onun avlusuna hayvan getirilirdi. Cenaze merasiminde verilen paradan ve Kuran okumadan alınan paradan hacım pek çok faydalanırdı. Kendirbaysız hiçbir yerde, hiçbir kimse cenaze namazı kıldırıp, ölüyü gömmüyordu. Kendirbay Hacısız kılınan cenaze namazı, namaz olarak görülmez, ölü de ölü olarak sayılmazdı.

Kendirbay Hacı, böyle bir kazanç elde etmeye başladığı zaman karakterini tamamen değiştirmeye başladı. Çocuk gibi, güler yüzlü, tatlı dilli oluyordu. Karşısına kim çıkarsa onunla tokalaşır, gönlünü hoş edecek sözlerle şakalaşıp onlara ilgi gösterirdi. Evine gelenlere hürmet edip başköşeye oturarak “tabi buyurun” derdi.

Böylelikle hacımın hisseleri her bir taraftan gelirdi. İçerden ve dışarıdan gelen kazançlarla hacımın yaptırdığı ambar ağzına kadar dolar, aratanlarını da çocuklarını evine ve mescidin bir köşesine saklardı. Bunlardan da arta kalanlarını komşularını çağırarak kendi elleriyle dağıttı. Emek harcamadan elde ettiği mülkünü bedava yiyeceğini kendi kendine hazırlayıp yığmıştı. Kredisini hiç zahmet çekmeden ter akıtmadan elde ederdi. Ondan talihlisi yoktu.

— Allah vereceğim dediği kuluna, hazır kılar yoluna, diyerek kuran okuyup yüz defa tespih çeker, zikir okuyup yatardı. Yeni yaptırdığı evin ağaçlarını Kazak topraklarından getirtmişti. Ailesi cennette gibi mutlu mesut hiçbir eksiği olmadan yaşıyordu. Yiyip içip eğlenmekten başka derdi yoktu. Kolunu yorup belini ağrıtaacağı bir işi yoktu.

Bu kerametli Kendirbay Hacı’nın kızına ünlü Makeñ talip olmak istedi. Dünürçüler yollanıp kızın boyunu, postunu ve endamını görünce beğendiler. Bu bölgenin en iyilerden biri olarak kabul edilen Hacı ve Mamırbay dünür olacaklardı. Mamırbay, kıza dünürcü yollayıp damat olma talebini iletğinde hacım çok sevindi.

— Allah’ın birleştirdiği dünür, peygamberin birleştirdiği dost oldur. Mamırbay’dan daha iyi damadı dünyayı dört dolansan da bulamazsın. Kız kısmı verildiği yere gömülmeli, diyen hacım, gelen dünürlerinin gönlünü kazandı. Onları hürmetle karşılayıp elinde ne varsa sundu. Hoş bir şekilde sohbet ederken yiğidin sesini duyunca sevinçten havalara uçtu. Kendisinin de aynı fikirde ve görüşte olduğunu söyleyip düşüncelerinin yerli yerinde olduğunu belirtti.

— Yiğide (Mamırbay) söyleyin, benim razıyım Allah da razı. Yiğitten kız değil, ondan çoğunu da esirgemem. İki genç istediklerine ulaşır, muratlarına ersinler, Yusuf ile Züleyha gibi ömür sürsünler!.. diyerek daha önceden elini açıp dua etti.

Pamuk bağlayarak düğün gününü belirleyip gelen dünürçüler geri gittiler. Hacı'nın onlarla bu şekilde ilgilenip hürmet göstermesine çok sevinerek:

— “İyinin asaleti, kötünün felaketi” diye söylenen söz doğru söylemiş. İyiden iyi, kötünden felaket çıkar. Gördün mü aydın kişinin bilgeliğini?

Eşiğe çıkanı titreten ayazlı sonbahar gecesi gökyüzündeki yıldızlar parlıyordu. Ağılarda üşüyen hayvanlar, buhar çıkarıp birbirlerine sıkışarak ısınıyorlardı. Uzak köylerdeki havlayan köpeklerin sesi oradan oraya gidip kayboldu. Kararan bulutlar çoktandır kaybolmuş. Gökyüzü büsbütün açıktı. Rüzgâr, bir öncekine göre daha yavaştı. Karanlık bozkırlardaki beyaz evlerin pencerelerinden çıkan ışıklar bir sönüp bir yanarak parlıyordu. Taşkın ve itaatsiz bir şekilde dalgalanan göl hırçınlaşıyor, gürültüyor... Sahilden sahile sular çarpıyordu, sınırı aşır yeri suyla kaplayası geliyordu.

Cıpar, Kendirbay'ın tek kızıydı. Canından, eşlerinden ve çocuklarından daha çok sevdiği bir yıldızıydı. Hayatındaki eğlencesi ve gözdesiydi. Hayatındaki dayanağı, günlerinde açan çiçeği.

Tutsak hayatının heyecanı ile Kendirbay yoldan çıktı. Güneş ve Ay gibi gördüğü Cıpar'ı itibar ve şöhrat için kurban etti. Ayın on beşi gibi süzülen ve dolup taşan hayatı zamansız bitti... Karanlık ve soğuk yüzlü, ölü gibi birinin kucağına itildi... Onun ezilmesini yok saydı. Gençliğinin heves ve mutluluğunu görülmemesine sebep oldu. Buna sevinliyordu.

Mis kokulu gülün kokusu rüzgarla yayıldı. Zamansızca kökü baltalanıp, onun vakitsizce solmasına yol açmıştı. Mis kokulu, hassas ve hoş görünümlü gül koparıldı.

Cıpar, daha yeni doğanın kucağına ayak basmıştı. Tutsak hayatın enerjisi, sıcaklığı ve soğukluğuyla yeniden tanışmıştı. Hayatın dalgalı değişikliğine daha yeni alışmıştı. Dünya hayatına yeni adım atmaya başlamış günahsız canlılardan birisi...

Şimdi bir erkeğe esir olmak...

Gönülsüz bir şekilde bağlanan can daima eziyete maruz kalıp baskı ve zulüm görür. Özgür bir hayat yaşamak imkânsız.

Huyu suyu yabancı, ruhsuz ve ışıksız bir kalple birleşecek... Aydın dünyada yaşama arzusu sönecekti.

Özgürlüğü ve hürriyetini yitirilip eli ayağı bağlanarak sonsuza dek hapsolacaktı.

Daha düne kadar bütün hayatı, bütün mal ve mülkten üstün görünen Cıpar, bütün yaşamı ve gençliğiyle yaşlı adamın boğazına yem olacaktı.

Neden böyle? yoksa hayatın adeti daima böyle mi yazılmış?

Mamırbay'a verme konusu aynı şekilde Cıpar'a söylenip rızası alınmadı. Satılan bir hayvandan daha fazla pazarlık konusu oldu.

Mamırbay istiyormuş dediğinde kalpağını göğşe fırlatır gibi sevindi Kendirbay.

— “Kız dediğin bağlı deve, nereye çekersen çek oraya gider” diye taş yürekliydi. Cıpar'ın rızasının olup olmadığına azıcık da olsa itibar etmedi.

Aslında Kendirbay'ın, Cıpar'ın razı olup olmadığının zerre umurunda değildi. Babasının ve annesinin rızası olduktan sonra kıza sormak ahmaklıktır.

Kızı yaban ellere satma adeti hiçbir kimsenin hiçbir zaman bozamayacağı bir gelenektir.

Köyün, gürültü patırtı içinde genç yaşlı demeden sağa sola koşturmacasının sebebi buydu. Ayakları birbirine değmeden, soğuğa aldırmadan titiz bir şekilde sürdürdükleri hazırlık, Cıpar'ın kaderini kaderini değiştirmek içindi.

Dünürçüler gelip gideli birkaç gün oldu. Karara bağladıkları gün, bugündü. Dünürler geldiklerinde nişan küpeleri takıldı.

Karanlık çökmeye başladığında büyük evde yaşlılar ve misafirler kendi aralarında konuşuyorlardı. Kahkahaları yeri sarsarcasına çıkıyordu. Bu gecede iki tarafta mutlu, rahat, eğlenceli, içlerinin huzurlu oluşları, özgür hayattan ayrılıp, kafesin kapısına ayak bastığı gün, bugün, suçsuz, günahsız, acı çeken yüreği azap denizinde taş gibi durduğu talihsiz gün.

Bu gece Cıpar'ın bir hayattan, diğerk hayata ayak bastığı gece.

Gece ayaz, gökyüzü açıktı. Koyu kırmızı gökyüzünün inci gibi yıldızlar yere serpilmiş gibi göründü. Tabiat sert ve derin bir uykundaydı. Bozkırı yavaş yavaş bir sessizlik kaplıyordu. Yeryüzünü heyecanlı, derin sırrı içine aldı. Rüzgâr, bu geceki işe öfkelenmiş gibi yeniden kudururcasına esmeye başladı.

Rüzgâr dindiğinden beri şiddeti azalan gölün dalgaları öncekinden daha çok dalgalandı. Sanki kenarlarından taşarcasına dalgalanıyordu. Köyün kenarında bir evin köpeğı ürkütücü bir şekilde havladı. Gecedten beri ağaç dallarından ayrılmak istemeyen yapraklar, rüzgâra kapılıp gitti.

Köyün yanında kara suyun etrafındaki kamışlar, orada birilerine yalvarıp birilerinden yardım ister gibi ses çıkarıyordu. Şiddetli esen rüzgar hiçbir şeyin haline bakmadan, önüne gelen her şeyi fırlatıyordu.

— Uuu... uuu... uuu...

Öfkeyle esiyor, gülüyor, ıslık çalıyordu.

IV

Akşam saatleri...

Gökyüzündeki soğuk beyaz bulutlar doğuya doğru savruldu. Birbirlerini takip ederek dağlara doğru yol aldı. Güneş, altın renkli ışığıyla canlandırdığı dağın başını okşadı. Tepelerdeki buzlar ışığıyla parladı. Kayalıkların gökyüzüne uzanan tepeleri bulutun kucağına girdi.

Dünden beri esip esen rüzgârda bugün gücü kuvveti yok. Herkesi korkutan rüzgâr, bugün sakindi. Şımararak oynayan Güneş'in ışıkları yayıldı. Koyu mavi renge bürünen göl sakinleşti.

Yeryüzü yeşerip yenilenmeye başladı. Gücün kaybeden Güneş'in ışıklarına kollarını açıp güneşlenir gibi oldu. Yeryüzünden ışığını uzaklaştıran Güneş de, gülümsüyordu. Bütün gücünü toparlayıp zorlansa da yeryüzünü ısıtmak istedi.

Hayat tekrar canlandı, hareketlenmeler başlamıştı. Yeryüzüne yeni bir can geldi. Her zamanki gibi bir hareketlenme vardı.

Köyü kuşatan sıkıntıdan kendine gelemeyen insanlara can geldi. Sağa sola koşturanlar bir hayli arttı. Bacadan çıkan dumanlar tembellik edip, ağır hareketlerle, dimdik yukarı doğru gitti. Çadırı saran mavi buharlar yükseliyor. Islanan kıyafetler dışarı çıkarılıp güneşin yönüne doğru asıldı.

İhtiyarlar evlerden çıkıp elini anlına koyup etrafa göz gezdirdi. Yavaş yavaş yüksek tepeye çıktılar, kuru bir yer arayarak güneşe doğru oturdular. Geçen ömür ve gecen anılardan bahsederek uzun hikâyeler anlatmaya başladılar.

Genç delikanlılar, kızlar ve gelinler rızıklarının peşindeydi. Herkesin kendine göre bir işi vardı. Doğum yapacak olan hayvanları bir tarafa ayırıp onlara yatacak yer ayarlamaya çalışanlarda bir hayli fazlaydı.

Hayvanlar için gerekli şeyleri hazırlayarak akşama hazırlıklar yaptılar. Güneş büsbütün açılıp rüzgârın dinmesine eşleri erkek doğurmuş kadar sevindiler. Göğüsleri kabarıp rahat rahat nefes aldılar. Neşeleri yerine geldi.

Gençlerde gam yoktu. Onlar da dağ gibi güçlü, demir gibi eğilmeyen bir gayretliydi.

Soğuk evde oturup üşüyen, bir tarafa buruşan ihtiyarlara da can geldi. Eteklerini silkeleyip ateşin yanından ayrıldılar. Postlarını sürükleyip iplik iğlilerini alarak ağıla çıktılar. Güneşin olduğu yönde oturup, iplerini eğiren ve yumak yapan kadınların yaptıkları iş uzun uzun sohbet etmelerine yol açtı.

Birkaç günden beri rüzgârdan korunmaya çalışan kuşlar, kanatlarını silkerek, taradılar. Yiyecek aramak için hızla kanatlanıp kırlara doğru hücum ettiler. Gölün kenarında acıkan martılar çığlık atıyorlardı. Rüzgârdan korunup, tüyleri diken gibi kabaran hayvanlar gagalarını kaldırdılar. Gerilerek ot aramaya gittiler.

Hayat, her yerde yenilenmeye başladı. Her şeye bir sebep bulundu.

Kara Su kenarındaki büyük beyaz evden iki kız, bir gelin çıktı. Sallana sallana yürüyerek gölün kenarına geldiler. Gölün kenarı kıpkızıl kum, biraz nemlense de insanı kirli kılacak gibi değil. İki üç gün arayla esen rüzgâr, kumu kurutmuştu.

Gelen iki kızın biri esmer, zayıf suratlı, orta boylu, 15-16 yaşlarında, üstü başı sağlam, neşeli biriydi.

Gelinin: yüzü çilli, sarışın, tombul yanaklı, eyeri daha sıyrılmıştı. Başında büyük beyaz başlığı, kadife paltosu vardı. Üçüncüsü Cıpar'dı.

Başında kunduz kürkü ile süslenen kızıl kadife kalpak. Üstünde Çin ipeğinden dikilmiş beyaz gömlek, yeşil kadife kaftan. Göğsünde inci, mercan, sedef ve gümüş muska takılmıştı. Bacağında gümüş telle bezenmiş deri galoşlu mest ayakkabı.

Al yanaklı. Yeni söken şafak gibi alnı açık. Güzel yüzlü, düz burunlu. Kara kaşlı, küçük ağızlı. Düşünceli koyu kahverengi gözleri. Kızıl gül gibi açılan zarif iki eli, çubuk gibi ince beli onun güçlü olduğunu gösteriyordu.

Cıpar bugün düşünceli ve kederliydi. Koyu kahverengi gözleri geyiğin gözleri gibi dertli ve acıklı bakıyordu. Kendisinde değişen bir durum olduğunu hissetti. Arkadaşları komik bir şey söylese gülüyormuş gibi gözükmeye çalışıyordu. Fakat düşünceli ve isteksizdi.

Ucu bucağı olmayan derin göl, hiçbir şey görmemiş gibi sessizce yattı. Hiçbir yerde, nasıl bir değişiklik olduğunu anlamamış gibi parlıyordu. Göl derin bir çukurdu. Onun içinde neler yok ki. Orada da hayat kaynıyordu, orada da kendine göre bir yaşam biçimi vardı. Bu hayata, bu dünyaya benzemiyordu.

“Orada huzur, hür, özgürlük var, buradaki baskı, adaletsizlik orada yok, oradaki dünyada geniş ve özgür bir hayat var” diyordu Cıpar'ın genç yüreği. Cıpar düşünceleri art arda sıralanıyordu. Hayalleri uzaklara doğru yola çıktı. O gölün derinliklerindeki dünyaya gidesi, o hayatta durası, yaşayası geldi. Zavallı yüreği bunu istiyordu., düşünceleri hızla akıyor, ne yapacağını bilmiyordu.

İşte bu, nişan küpesi taktıktan sonra Cıpar'ın aklına gelen ilk düşünceydi.

Üçü gölün kenarına gelip durdular. Cıpar oturup küçücük zarif ellerini göle daldırdı. Buz gibi sudan titreyen elini geri çekti. Biraz durunca tekrar daldırdı. Gölün ucu bucağı gözükmeyen uzaklığına bakıp derin, tatlı düşünceye daldı. Diğer ikisi Cıpar'ın düşüncesine ortak oldular.

Cıpar, özgür hayatın içinde büyüdü. Güzel terbiyeyle terbiyelendi. Bu yüzden insanlar içinde kıymetli değerli hoş bir çocuk oldu. Güzel huyu, tatlı diliyle genç yaşlı demeden kendine baktırdı. Kim olursa olsun herkese eşit, hepsine eşit bir şekilde

davrandı. Samimi sözleriyle, terbiyeli, içten, cana yakın Cıpar, kim olursa olsun hemen herkesin dikkatini çekerdi. Bu yüzden konu komşu köy kadınlarının hepsi:

— Çocuğun hası. Nasıl kısmetli bir şeye rast gelir ki acaba. Daha önce hiç görmediği bir insanla uzun süredir tanışıyormuş gibi konuşuyordu. Kibirlenip zengin beylerin kızı gibi burun kıvrımayı hiç bilmiyordu. Biçare kısmetli ve talihli olsun. Böyle bir çocuk dünyaya nadir gelir, diye yatıp kalkıp bunu konuşmuşlardı.

Cıpar yedi yaşına girince babası onu okutmaya başladı. Birçok kitap okudu. Mektubu öğrenip yazmaya başladı. Daha sonraları şehirden şiir kitaplarını satın aldırıp, onları daha çok okudu. Bilgilenip, olgunlaştığı zamanda şiir kitaplarını daha çok hoşuna gitmişti. Kitapların içinde denk geldiği “Aşık Maşuk” sözlerini çoğunu anlamış değildi. Fakat tahmin ederek gözünün önüne bir şeyler getirmişti. Gitgide bu sözlerle ilgili olmaya başladı. En ince detayına kadar inceleyip bu sözlerin gizemini çözmeye çabalamıştı.

Gide gele köydeki kızlarla bunu konuşup bu düğümün sırrını bulmuşlardı. Uzun zamandan beri arayıp bulamadığı şey şimdi ellerindeydi. Kendi de o “Aşık ve sevmek” denen şirin düşünce, tatlı hayal ile meşgul oldu. Kitaplarda baştan sona rastladığı bu gizem ve sırrı gece gündüz düşündü. İçini kemiren kışın uzun gecelerinde bu düşünceyle sağa sola debelendi, aradı. Böyle zamanlarda şafak sökene kadar uyuyamadı, gözünü bile kırpmadı.

Bu sır, Cıpar'ın yüreğinin en derin yerlerinde yer almıştı. Sakladığı bu sır git gide güçlendi ve büyüdü. Cıpar'ı bilinmeyen derin bir düşünce dalgasına dönüştürdü. Gittikçe “düşünmek” ve “üzülmek” denilen kelimeler artmaya başladı. Bu gizem gücünü, meçhulünü aramak günden güne yüreğinde daha geniş bir yer tuttu, içini kurcalayıp, gıdıklar gibi oldu.

“sevmek” ve “sevilmenin” ne demek olduğunu öğrendi. Bu ne anlama geliyordu. Cıpar bunu çözemedi.

Cıpar, çok fazla köylere gitmezdi. Hacımin onun oraya buraya gitmesini istemediği kötü bir alışkanlığı var.

— Kız kısmının köy köy dolaşması doğru olmaz. Bunun yerine kitap oku. Çalış, dikiş yap, diye azarlardı. Baba evde olmadığında da o üzülmek diye Cıpar

evden çok fazla uzak yerlere gitmezdi. Fakat arkadaşlarını gördüğünde heyecandan yerinde duramazdı. Onun kızlarla beraber yürüyesi ve oynaması geliyordu. Başkalarının evindeki yaşamını görmeye heyecanlanırdı. Babası evde olmadığı vakitlerde annesinden izin alıyordu. Annesi yumuşak kalpli, sakin biriydi.

— Kızımın elin kızlarından ne eksiğin var? Çıpaşımın oynamaması için ne sebep var, diye düşündü.

Kızının başını okşayıp, alnından öptü.

— Edepli, terbiyeli ol kızım. İnsanların önünde kahkahalarla gülme, cilvelenme, ayıp olur, diye söyleyip kapıya kadar uğurladı.

Cıpar yabancı bir köye gittiğinde annesinin söylediklerini aklından çıkarmadı. Fakat köylerdeki delikanlılara gözü kaldı. Birisini gördüğünde göz göze geliyordu. Yüreği şiddetli çarpıyordu, yüzü kızarıyor, vücudu titriyordu. Bedeni bir ısınıp bir üşüyordu. Ne yapacağını, kendini nereye koyacağını bilmiyor. Yüzü karıncalanıp, kızardı. Hüzünlü gözleri daha da kötüleşirdi.

Köye her gittiğinde delikanlı görünce gönlü hep böyle rahatsız edici huzursuzlukla doluyordu.

Yorgun bir şekilde hiçbir şey anlamadan evine dönüyordu. Biraz oturup dinlendikten sonra gördükleri sırayla gözünün önünden geçmeye başlıyordu. Onu bunaltan, bedenine bir ısıtıp bir soğumasına sebep olan neydi? Düşünüyordu, içi sızlıyordu. Ama bunu kendisi de tam bilmiyordu. İşin içinden çıkamadı, derin bir iç çekti.

Cıpar'ın oturuşu kalkışı değişti. Huyu, hareketleri farklılaştı. Bu değişimi kendine fark etmedi. Bunu fark eden yalnızca yüreği oldu.

“Aşık olmak” “aşık olmak”... dikkati dağıldı. Sayısız düşünceler dağıldı.

Bu sır, dikkatini dağıtıp canını yakmış olarak mı kalacak yoksa dışarı çıkacak mıydı? O, “sevilmek” denilen şey neydi? Kimlere nasip oluyor? İşte bunu Cıpar bunun cevabını bulup sonuca ulaşamadı.

Annesi ve babası Cıpar'ın değiştiğini anlamış gibi ydi. Onun hareketlerine dikkat ediyorlardı. Fakat Cıpar kolaylıkla onlarla bir şey belli etmiyor, saklıyordu.

Gece gündüz art arda geçti. Aylar çoğalarak otuz günü sayıp bir sonrakine geçiyordu. Fakat Cıpar'ın o düşüncesini aklından çıkaramadı. O, içindeki sırrı dışarı çıkarıp, onu görmek istiyordu. Fakta dert var, derman yoktu, görmek imkansızdı.

Cıpar ‘‘onu aradı’’ Onu yerden göğe kadar her yerde aradı. İnsanların ve memleketin içlerinde onu bekledi. Beklediği şeyi ‘‘onu’’ bulması mümkün değildi.

‘‘O’’ ‘‘sevgi’’ yoktu.

‘‘sevgi, boş hayaldi. Uyurken gördüğü d ş t . Aylı gecelerde aldatıcı gölgeydi. Yazın şafak sökünce önünde esen hafif serin yel, genç, avare gönlünün kıvılcımıydı.’’ dedi. Cıpar'ın en son düşüncesi buydu. Aşkı, gerçek sevgiyi, istikbalini değiştirdi.

— Umut var, sevgi yok, dedi.

Cıpar, aylarca ve yıllarca dikkatini dağıtan, kaygılandırان ve zahmet çektiren düşüncesini aklından çıkardı. Sıkılıp bunalan gönlünü rahatlattı. Dinlenip, avunmaya çalıştı. Tekrardan baştaki haline, işine döndü. Yüreğinin derinliğindeki derdi dışarı çıkarıp fırlattı.

‘‘Kendine inanmak, işte insanın hayat yolundaki görevi bu’’ dedi.

Boş, anlamsız hayalden uzağa kaçtı. Onun hayatında yeni fikir, yeni değişim ortaya çıktı.  nem verdiği düşünceden kurtuldu. Kelebek gibi dertsiz, tasasız olmaya, kendi kendine söz verdi. O sırrın verdiği azaptan kurtulup karanlık geceden aydınlığa ulaşmış gibi sevindi. Saf, temiz gönlü neşelendi.

Hayat emberi hep bir yerde daima durmuyordu. O yeniden dönüyordu.

Yıllar geçtikten sonra Cıpar'ın hayatı da döndü, değişti. Beklemediği yerde yolunu değiştirdi. Ummadığı bir olayı onu başka bir tarafa çevirdi. Cıpar'ı huyu suyu kısacası her şeyi değişti. Düşündükleri, kurduğu planları bozuldu, kendi kendine verdiği sözler göz açıp kapayıncaya kadar kayboldu.

Hayat onu yendi.

Aşk kıvılcımları hareket etmeden onun lekesiz yüreğine kondu. Temiz gönlünü aniden yer edindi. Genç yüreği kızgın ve en heyecanlı döneminde esir oldu.

Aşk ve sevgi kıvılcımları, kıvılcım olarak kalmadı. Git gide büyüdü. İçini yakan ateş kora dönüştü. Günlerce aylarca değil, saatlerce içi tutuştu. Sararıp, düşünceye daldı. Özlem duyarak yaş döktüğü kötü günlerle karşı karşıya geldi.

Yalnızlıktan, mutsuzluktan uzun gecelerde ıstırap çekti. Ölmek, ölmek yalnızca “onun” için yalvardı, yandı, yalnız “bunu” diledi, yürüdüğünde “o” her zaman alnında yazılıydı. Nereye gitse de onla birlikteydi., “o(aşk)” Cıpar için bütün canından, kanında daha kıymetliydi.

Cıpar “onu” sevdi, istedi, bekledi.

Şulesi bilinen, ışığı düşen aşkın derdini çekmek istedi. Gözlerini kırpmadan, uzun günden nefret ederek geceyi bekledi. Bunu istedi, insanların koşuşturmacasından ve gürültüsünden kaçındı. Oyun oynamaktan ve kahkaha atmalardan nefret etti. Yalnızlığı ve sükûneti diledi.

Özgürlüğü, eşitliği, hür olmayı sevdi.

Yakın bir zamanda Mamırbay'a nişanlandı. Ömründe bir kez bile yüzünü görmediği, sırrını bilmediği birine kurban edildi. Özgürlük ve eşitliği göremeden eli kolu bağlandı. Gençliği, bozkırda tek başına kalan bir keçinin yalvarır gözlerle bakıp melemesiyle mi geçecek?

Bu doğru mu? Hani nerede önceki gülen hayatım? Hani nerede evvelki o ışıltılı aşk?

Batmakta olan güneş son cılız ışıklarını yolluyordu. Dere yataklarını gölgeler kaplamaya başladı. Dağın tepeleri Güneş'in son ışıklar kapladı. Vadiden aşağıya doğru nehrin yatağı boyunca hafif bir rüzgâr esti. Kamışlar hışırdarak birbirleriyle fısıldaşılar. Suyun üstü birbiriyle kaynaşan, ufak pürüzlerle örtülen, ayna gibi parlayan düzlükleri kovalamaya başladı, muzip balıklar oradan buradan sıçrayarak oyun oynuyorlardı.

Boydan boya uzanan gölüm hoş görünür.

Üstünde bulutlar kararınca

Kız kardeşim, kara gözlüm

Bakıyorsun öylece mahmur

Göl derin, sağır ve ahraz

Sır söyleme, aşağısı kederlenir

diyerek türkü söyledi bir koyun çobanı . Onun türküsü dalga dalga gölün yüzeyinde yankılandı.

— Haydi kız yürü gidelim evdekiler “nereye gitti?” diye aramadan varalım, Burada oturup kaldık. Güneş de battı.

Cıpar irkildi. Aklına dank edince:

— Ben şimdi ne yapacağım? O ne yapacak? diyerek son zamanlardaki düşünceleri sonuçlandı.

Güneşin battığını görünce son bir kere daha balık yakalamaya çalışan martı da: “Nasıl? Nasıl yapayım?” diye öterek son gücünün toplayıp suya atılıp tekrar çıktı. Martıların sesi Cıpar'ı etkiledi. Gözleri yaşardı. Gölün soğuk ve temiz suyuyla Cıpar yüzünü yıkadı, etraf bir hayli kararmaya başladı.

“Nasıl? Nasıl? Yapacağım”

V

Geçen yıl yazın Hacı ve ailesi “C” yaylasına çıkmışlardı. Yağmur çiseliyordu. Yaylanın güzel manzarası ortaya çıktı. Yeşil otlar yağmur yağdıktan sonraki hafif rüzgâr ile sallandı. Rengarenk çiçekler hep birlikte yaylayı güzel kokularıyla sardı. Otların üzerindeki çiy ve kırağı damlaları gözyaşları gibi parlayarak yere serpildi. Mavi, duru ve saf su pınarları çağlayarak taştan taşta sıçrayıp, aşağıya doğru akıyordu. Gökyüzüne doğru yükselip birbiriyle yarışan köknar ağaçları “masliyatta”ı söyleyerek hışırtı çıkarıyorlar.

Yaylanın içi kişneyen ve tepişen atların sesleriyle boş kalmadı. Koyunların ve kuzuların meleme sesleri sürekli yankılandı. İneklerin ve buzağuların mö sesleri

sağılma zamanını haber verdiler. Bele kadar uzanan ayrık otunun arasında gezerek yeri tozutan yılıkıcılar üzengiden üzengiye ıslandılar. Köpeklerin sesi kayalara çarparak yankılandı. Kaynayan süt pişirilip tuluma kondu. Yayıkla çalkalanan sütün çalkalama sesi gürültüyü arttırdı

Çalılıkların arasından yabani bir geyik böğürerek yavrularını yuvaya çağırıyordu. Gün boyu mağarada miskin miskin yatan gecenin eşkıya kurtları burnunu kaldırıp uzun uzun uludu. Ata avlanma vaktini geldiğini arkadaşlarına bildirdi.

Ay, dağın arkasından doğmaya başlayıp gülümseyerek yeryüzüne selam verdi. Düzlüklere, ovalara ve kırlara gümüş ışığını yaydı. Yıldızlar aydan saklanır gibi bir görünüp bir görünmeden parlıyorlardı.

— Sarıbay'ın güveyi dün gelmiş. Bugün eğlence olacakmış. Eğlenceye Cıpar'ı da alalım, diye geldik, dedi köydeki kızlar.

— Cıpar gelemmez, Hacı evde yok. Cıpar geç kalırsa Hacı öfkelenir. Çocuğuna yaramazlığı öğretmişsin “öyle olsun, böyle olsun” diyeceğini bilmiyorsunuz... söyleyeceği şeyler pek hoş olmaz, diyerek bahaneleri dile getirdi, Kulan baybiçe. Cıpar, kızlara göz kırparak bir kurnazlık geldi aklına. Biraz daha ısrar ederseniz gönderir der gibi baktı.

Baybiçenin temiz kalpli ve iyi huylu olduğunu bilen kızlar hep bir ağızdan konuşarak yalvardılar. Eteğini çekiştirerek:

— Ablacığım, teyzeciğim, yengeciğim... Bizim hatırimız için yollayınız. Milletin kızları çoktandır orada. Eğlence başlamıştır bile, gecikmeyelim biz, Hacımız dövmez, etmez. Yalanda bahaneler uyduruyorsunuz... ablacığım... teyzeciğim... yengeciğim!..

Kulan baybiçe, etrafını saran kızlara gülüverdi.

— Pekâlâ Keçi hamiler, insanın bir türlü rahat bırakmadınız, diyerek Cıpar'ın eğlenceye gitmesine razı oldu. Cıpar giyinip süslendi. Kızlarla beraber hoplaya zıplaya eğlenceye gitti.

Ay süt gibi beyazdı. Yukarıya doğru yükselip gülümseyerek yaylaya baktı. Ay'ın ışığı ile kızların göğüslerindeki inciler parlıyordu. Temiz hava ve serin rüzgar onları neşelendirdi. “şunlara bakın” dermişçesine yıldızlar göz kırparak parlıyordu

Evin içi kızlar, gelinler ve delikanlılarla ağzına kadar doluydu. Cıparlar gittikten sonra yer bulmaya çalıştılar. Yerin darlığından bazı gençler onlara yer verip dışarı çıktılar. Cıpar girince gençlerin hepsi de ona imrenerek baktı. Kendisine gözetleyenlere bakamayan Cıpar, kafasını eğip utancından yere baktı. Damatla arkadaşı birbirlerini dürterek Cıpar'a dikkat kesildiler. Damat yanındaki nişanlısına başını çevirdi.

“Ne güzel bir şeymiş ya...” diyerek birçok kişi içinden geçirdi.

Eğlence başlamıştı.

Kızlar, gelinler ve delikanlılar iyice yerleştiler. Ezelden beri örf ve adetlere göre uzun ezgiler söyleyerek, delikanlıların ve genç kızların kederleri ve içindeki sırrı yaylayı sardı. İçinde ukde kana arzularını dışarı çıkarıp özgürce nefes aldılar. Eğlence git gide kızıştı. Kızlar sırayla tokmak salladılar. Yaylanın temiz ve serin havası şımarık hayattan bunalan delikanlılar içini rahatlattılar. Uzun süredir içlerinde biriken sıkıntılarını ve kederlerini dağıttılar. Kızların gözleri ateş gibi parlıyordu. Nice parıldayan gözler hayatın zahmetine katlandı. Yüzlerine kan gelince çehreleri açıldı. Göğüs kafesleri bir şişip bir indikçe nefes amaları hızlandı. Akıllar başka yerlere gitti. Önceki dert ve tasalar uzaklara doğru gitti.

Genç gönüller, genç yürekler dalgalandı durdu. Nice mutlu mesut hayallerle yetişen genç kılar kendilerine çeki düzen verip oturdular. Kibarlık ve beceriyle gönül verdiği delikanlıya tokmak salladı. Yerinde kalkıp, utana sıkıla gülümseyerek delikanlıyla göz göze geldi. Delikanlı titrememek için gayret etti. Zavallı yürek heyecandan çarpıyordu. Havada uçan düşünceler yayılınca gözler kamaşıyordu.

— Oturanlara karşı alay konusu olamasam, hayretle alkış alsam, karşımdaki kıza kendimi beğendirsem, onu ve kendimi de zora sokmasam, diyen düşünceler birçok kişinin aklındaydı. Birkaç delikanlının düşüncelerini dışa vurdu. Birçok kişi hayretle imrenerek baktılar. Oturan insanların dikkatini kendine çekti. Kızların gülümseyişlerini kendine çekti. Birçoğu çekindi. Diğer taraf ve öbür tarafta oturan

insanlara karşı alay konusu oldu. Nasıl başlayacağını, ne söyleyeceğini bilmediğinden saçmaladı. Kendisi de tokmak salladığı kız da utandı. Oturan ve gülen gençler ortalığı daha da karıştırdılar. Canlarını yaktılar. Yaraya tuz basmış gibi zehirli sözlerle ortaya atıldılar. Şarkı bilmeyen, tesadüfen yan yana oturanlar böğürürmüş gibi durmadan, Oyunun bütün tadı ve zevki burasıydı.

Sıra yaklaştı.

Cıpar'ın yanında oturan arkadaşı yerinden kalkarak arkasında oturan bir delikanlıya tokmak salladı. Tokmağı alıp, iki üç kez öksürerek etrafına bakındı. Yüzüne kan geldi, tekrar kızardı ve bozardı... ve böylece ağzına kavrulmuş buğday verilmiş gibi sessiz kaldı. Evde oturan herkes kahkaha atıverdi. Birkaç acılı söz iğne gibi battı. Kız mahcubiyetinden ne olduğunu anlamadan insanların kahkahalarına eşlik etti.

— Buzağını bulun, buzağını görmeyince ses çıkarmaz.

— Büvelek zamanı henüz gelmedi.

— Tuz yalatın, diye söylenen öfkeli sözler yağmur gibi yağmaya başladı. Delikanlı tokmağı tutarken taş gibi kaskatı kesildi. Gözleri yaşardı, mahcup oldu. Gülen genlere bakıp tebessüm etti. Derin bir iç çekerek tekrar yerine oturdu.

Cıpar, bu olanların hepsini gördü. Uzun süredir şarkı söyleyen birkaç genci içinden test etti. Yüreğinin derinliklerindeki alevlenen dertlerini hissetti. Gençlik sarhoşluğu ve aşkın zevkiyle yüreği doldu. Dalga dalga yayılıp, orada bir yerlerde kaybolan kederli sesi rahatlattı. Kendini uzak bir yerlerde bulutlar arasında yürür gibi hissetti. Bir süre kendi varlığını unuttu.

İşte oradaki yiğit çeşitli ezgiler söyleyerek kederini paylaştı. Onun sesi öten bülbülün sesi gibi hoş ve kederliydi. Vücutlar eridi, gönüller neşelendi. Sesiyle takip edip gitti. Gönül arzuluyor... Gönül bir şeyler arıyor... gözlüyor... Dert ve tasalar birleşip tepeleri aşıyor.

İşte oradaki yiğit son sözü söyledi. İnsanların gürültü ve fısıltıları heyecanlandırdı. Düşmanı yenip namusunu temizleyen yiğit gibi mutlu olup yerinden

kalktı. Tokmak sallayan genç kızın yanına gelince ellerini açıp çırpınan kuş gibi gözlerini kırpıncaya kadar oyalandı. Car körüşü²⁹ oynayarak emaneti eline geri verdi.

Delikanlıyla kız yakınlaştığında yüzleri al al olup vücutları belirli belirsiz titreyerek hayatın sarhoşluğu gözlerinin önüne geldi. Aradığını bulduğunda gözlerini hemen çevirdi. Birbirlerine yaklaştıklarında kalp atışları hızlandı. Birbirini arayan gözler karşılaştınca hemen reddettiler. Göğüs göğüse yakınlaştınca kalp atışları hızlanmaya başladı. Delikanlı ve kız yerlerine geçtiler. Böyle erkek ve kızların oyunlarına daha öce çok katılmıştı. Pek çok yiğidin kederiyle sarsılmıştı ancak o bugün kendini başka hissetti. Bugün hayatında büyük bir değişim olacaktı hissederek kalbi yerinde durmuyordu, olur olmaz şeylerden korkuyordu. Az önceki sarışın delikanlının mahcubiyet ligine yüreği sızladı. Ona acıdı. Zorbaca gülenlere “Görgüsüz, akılsız ve acımasızlar” diye düşündü.

O yiğide tokmak sallayan yanındaki arkadaşına da acıdı. Onun kızardığını, acıdığını görünce içi sızladı.

“Bu kadar insanın içinde incindi, hevesi kaçırıldı” dedi genç yüreği.

Aniden sıranın kendine geldiğinde hatırladı. Uzun süredir düşünüp durduğu düşünceleri bir an da dağıldı. Gözleri tamamen açıldı. Oturan yiğitlere bakınca bir şeyler seçiyormuş gibiydi. Tekrar baktı. Oturanları sınavarak gözden geçirdi. “Ben de diğerleri gibi mahcup olmayayım” diye şüpheye düştü. Eskiden kızlar gibi şakalaşarak konuşmaktan kaçınan damadın sağdıcına dikkatle baktı. “Uzun zamandır kızlar ona neden tokmak salmadı?.. Yoksa o da az önceki yiğit gibi biri mi?”

Damadın arkadaşına yine baktı. Onu vicdanlı ve cana yakın göründü. Daha önceden görüşüp tanışmasalar da sanki onunla uzun süredir yakın arkadaşmış gibi hissetti. İnanan ve ümit eden biriymiş gibi yakın görünüyordu.

“Hayatın tüm güzelliği, eğlencesi ve mutluluğu güvendir” diyerek saf ve temiz niyetle o delikanlının yazgı olduğunu düşündü.

²⁹ Car körüşü: Bir genç kız ve genç erkeğin birbirine sırtını vererek, başlarıyla dönüp birbirini öpmeye çalışması ve bu oyunun adı.

“Ne olacaksa olsun!” diyerek yerinden kalktı. Kalbi ileri geri durmadan hızlı, hızlı atıyordu. Renkten renge girip, utandı. Bir an cesaret edemedi. Hoşlandığı gence parlayan gözlerle baktı. Utanarak göz ucuyla bakıp ileriye doğru atıldı.

Evde oturan herkes suskundu. Kimseden çıt çıkmıyordu. Cıpar'ın kıymeti ve güzelliği herkesçe biliniyordu. Herkes ona saygı gösterir, insaniyetliğine, kibarlığına ilgi duyardı.

“Kime? Kime? diyordu her biri kendi içinden.”

Oturduğu yerde yayılıp sohbete dalan sağdıç da büzüldü. Biraz şaşırılmış gibi ilerleyen Cıpar'a baktı. Bir, iki, üç... adım derken tokmak sağdıca verildi. Bedeni titreyerek soğuk soğuk terledi. Cıpar'ın mahmur bakışlarıyla göz göze geldi. Gözleri kamaştı.

Cıpar'ın şan ve şöhretini, yaşam biçimini vs. yanındaki arkadaşlarından dinleyerek öğreniyordu. Onun insanlar arasında yayılan şöhreti duyunca kendisi de mutlu oldu. Ancak bunun düşünmediği ve beklenmedik bir şekilde olacağının farkında değildi. ‘Acaba öldüm mü ben?’ dercesine Cıpar'ın böyle ansızın karşısına çıkacağını tahmin etmiyordu. Biraz utandı. Şakaklarından birkaç damla ter damladı.

Oturan kadın ve erkeklerin hepsi Cıpar ve sağdıca baktı. Sağdıç ilk gelen kişiydi. Onun vaziyetini ve karakterini birçok insan biliyordu.

Cıpar otururken bir daha baktı. Sağdıç bir şey hatırlar gibi biraz düşündü.

Kahrolası, şarkı söylediğini görseydik. Sesim iyi değil, falan filan diye kıvırdı. Bunu duyan kızlar ve erkekler etraftan atılarak:

— Söyleyiniz! Buradaki hiç kimse sizin sesine takılmaz, dediler. Rahat ettirmediler. Dayanamadı. Neşelenerek ileri atıldı. Cesaretini toplayıp şansını denemek istedi. Etrafa bakınıp Cıpar'a bir daha baktı.

— Söyle, söyle. Cunuş biz senin iyi olduğunu biliyoruz. Başkalarından gizleyerek ölmezsin! diye birçok delikanlı ileri atıldı.

— Cıpar da bilsin sizi, diyerek gelinler mırıldandı.

Cunuş, çok fazla direnemedi. İnsanların tezahüratı, sağdan soldan çekiştirmesi giderek arttıkça kabul etmekten başka çaresi kalmadı. Kesik kesik öksürerek nereden başlayacağını biraz düşündü. Cunuş'un hazırlandığını gördüğünde aynı yastığa baş koyup beraber büyüdüğü sırdaşı olan damadın yüzüne kan geldi. Cunuş'un orada oturanlarının hepsine iyi bir ders vereceğini çok iyi biliyordu. Yanında oturan nişanlısının kulağına fısıldayarak ona Cunuş'u göstererek övünür gibi oldu. Cunuş başladı.

Yaylanın başı yeşilden,

Ay ve yıldız gizliden,

Ay gibi güzel, mahzun gözlü,

Nasıl da yaratıldın hakikatten?

Kaygılandığım, kahverengi gözlüm,

Tanımadım en başından.

Kederli, ahenkli ve hoş sesi yankılandı. Gecenin sakinliğini bozulup kayalıklarda yankılanarak yüreklerin en derinliklerine saplandı. Sükûnete bürümüş olan yayla birden canlandı. Köydeki ihtiyarlar kulak verip, gençlik yıllarını hatırladılar. Evin etrafını eğlence kapladı. Yılkıcılar parlayarak çoğaldı.

Evde oturan herkes gülümsüyordu. Herkes memnuniyetle birbirlerine baktılar. Kızlar hüznü bir şekilde Cunuş'a bakıp iki büklüm oldular. Herkes Cunuş'a karşı bir yakınlık hissetti. Yüreklere hassas ve duyarlı kişiler derin bir iç çektiler.

Cunuş uzun uzun söylemeye devam etti. Türlü ezgilerle insanları peşinden sürükledi.

Genç yürekler kıpırdayarak eylendi. Söylenilen şarkı, çıkan sesteki kederi ezgi, çoğunu neşelendi. Birçok kişiyi daha da hüzünlendirerek derin bir düşünceye daldırdı. Boş ve anlamsız haller gönüllerdeki kabuklaşmış yaraları dağladı.

Cıpar kendini unuttu, orada bir yerlerde büyülü dumanlar arasına girip kayboldu. Sevme, sevilme sırlarını, delice hayallerle kıpırdadı. Uzun süredir bekleyip umut ettiği şey karşısına çıkmış gibi oldu. Kara bulutların arkasına saklanan Çoban

Yıldızı da parlayarak çıkageldi. Hayat şimdi güldü, yaşamın sırrını şimdi çözüldü. Aramakta zorlanan genç yüreğinin ateşi kavruldu. Parlayan gözlerinden sevgi kıvılcımları saçıldı, içi dışı heyecanlanarak eriyen damarlarına sıcak kan geldi. İçi dışı her yeri “sevmek ve sevilme” ümitleri ile doldu.

Cunuş, söyleyip durdu... Bazen yükseldi bazen yavaşladı, gönlünün istediği gibi şarkıyı söyledi.

Cunuş’un söyledikçe Cıpar’ın yüzüne başka türlü can geldi. Cunuş’un sesi, ezgisi, kederi, onu hoş hissettirdi. Tekrar tekrar dinlemek istiyor, yüreği havalara uçuyordu. Söyleyerek içi canlandı. Onun temiz ve günahsız gönlü ümit ile doldu. Gelecekteki yaşam, özgürlük... Cıpar’ı sarıp sarmaladı. Uçsuz bucaksız, dipsiz hayal denizine daldı.

Dertsiz tasasız kelebek,
Çiçekleri severek öpse,
Hayatını övüp güçlendirse,
Yükselip oynasa, uça:
Biz de oynayıp dahil olsak,
Hep birlikte kucaklaşarak!..
Hep birlikte kucaklaşarak!..

diyerek Cunuş şarkısı kederlendirip bitirdi.

Cıpar umut ve talih dolu gözlerle Cunuş'a baktı. Oturan insanların hepsi iç çekerek rahatça oturdular. Hepsinin yüzünde memnuniyet ve müteşekkire bir ifade vardı. Birçok genç uzun bir süre tezahüratlarla onu tekrar şarkı söylemeye çalıştılar. Gelinlerin usulca birbirlerine yaklaşıp çaktırmadan göz kırptılar. Kızlar Cıpar'a meraklı gözlerle bakıp durdular.

Yaylanın ovaları bir süre kadar kederle yankılanan sesle kuşatıldı. Gecenin hafif ve serin rüzgârı çıkan kederli sesi alıp uzaklaştırdı. Dalkavuk kayalıklar yankılanan sesi acı acı sesler çıkardı.

Cunuş ve Cıpar ikisi aynı anda hareket etti. Cunuş'un eli eline değdiğinde Cıpar'ın bütün bedeni titredi. Car körüş oyununda yaşamın bu aydınlığı hoşuna gitti. Eşit bir yaşam, büsbütün bir mutluluğu gözünün önünden geçirdi. Yüreğinde bitmek tükenmek bilmeyen gençlik talihi yer edinmişti. Onun daima talihi, kısmeti önünde durur gibiydi.

Gözünü yukarı kaldırıp kendini çekidüzen verdiğinde neşeli hayatın eğlencesiyle dolup taşan Cunuş'u gördü. Cunuş gülümseyerek gözlerini dopdolu açtı.

Cıpar utanıp çekindi. Yüzü akşam batan güneşin kızılıllığı gibi kızardı. Yüzü nar gibi kızardı. İster istemez oyuna devam etti. Birbirlerine yakınlaştıklarında iki genç yüreğin umut ve arzuları iki taraftan karşılıklı şiddetle çarpıştı

“Biz sevmeye, kavuşmaya, birlikte yaşamaya layıgız!” der gibiydi

Cıpar duygulandı, gözleri yaşardı... Gökyüzünden bir yıldızlar kaymış gibiydi... Hayatın zevki, yaşama sevinci başını döndürüyordu. Onu bekleyen güne ve âşık olduğu kişi kederle baktı, derin bir iç çelip tekrar yerine oturdu.

* * *

Gece yarısını çoktan geçmişti. Yayla sessiz ve hiçbir hareketlilik yoktu. Dağ taş, her yer yorgun düştüğü için derin bir uykuya daldı. Şarkı söyleyen ve kederlenen gençlerin hepsi evlerine dağıldı. Yıldızlar öncekinden daha heybetliydi görkemli parlıyordu. Ay parlayıp kayalıklara basarak ilerliyordu. Sağa sola sallanan yeşil otlar, narin güzel güllerin kokusu ıssız yaylayı kaplamıştı. Sivri kayalı tepeleri koyu kırmızı uzun gölge kapladı. Nazlı serin rüzgâr, otları sallıyor, köknar ağacığının tomurcuklarını sallayarak eğleniyordu.

Beyaz karın mavi buzlarından damlayan tertemiz saf su, taştan taşta çarparak ay ışığından gümüş damlalar saçıyor. Buzulun tepesinden yola çıkan beyaz balıklar, yuvasından uzaklaşarak parlıyordu.

Cunuş ile Cıpar uzun bir süre nehrin kenarında oturdular. İki genç yüreğin birbirleriyle ilk gecesi, ilk yüz yüze bakışmalarıydı. Cunuş yeşil otların üstüne sırt üstü serilip, içindeki sırları dışarı çıkardı. Cıpar yığılan köknar ağacının üstünde oturup elindeki uzun çubuk ile yeri kazarak Cunuş'u dinliyordu. Cıpar, Cunuş'un her sözünü,

hareketini değerlendiriyor, onu sınıyordu. Cunuş her sözünü özen ve dikkatle seçiyordu.

Bekleyen yürek aradığını buldu. Uzun bir süreden beri dışarı çıkmayan kederi deniz gibi taşarak etrafa yayıldı, düşünceleri ve beklentileriyle yüzleşti. Geleceğinin bütün sırları o anda harekete geçip canlandı. Burada yeni bir hayatın temelleri atıldı.

Cunuş söylediğı her şeyi ustalık ve incelikle sıralayarak Cıpar'ın önüne serdi. Orada geleceğe yönelik arzusunu dile getirdi. Cıpar hoşgörü ve dikkatle her şeyi dinledi.

İki gencin geleceğe dair verdiğı sözlere gökyüzünde yıldızlar, yerdeki bitkiler şahit oldu.

Biraz sonra ikisi yerlerinden kalkıp birbirlerinin gözlerine hasretle baktılar. Daima beraber olmaya ve sonsuza dek ayrılmamaya söz verdiler. Aşkın sarhoşluğuyla dolu gözlerle durmadan bakıştılar.

— Ben ölene kadar seninim.

— Ben de ölene kadar seninim.

Nehirdeki gümüş suyun haşırtısına birleşen “çop-çop” sesleri eşlik etti. Bu, iki genç kalp tarafından söylenen sözlerin sarsılmaz bir yeminidir.

VI

Cunuş fakir bir ailenin çocuğuydu. Çocukluğundan beri şehirde büyüdü. Babasının bindiğı atından başka hiçbir şeyi yoktu. Bir abisi Nogay'da ırgat oldu. O abisinin yardımıyla okula gitti. Kışın okula gidiyor, yazın ise gündelikçi olarak çalışıyordu. O zamanlarda yeni sistemde eğitim veren Tatar okulundaki çocuklardan öndeydi. Cunuş, her yıl yapılan sınavlarda çocukları geçerek onları geride bırakıyordu.

Zamanla gazete, dergi ve edebiyat kitapları okuyan arkadaşı Tınımseyit'i dinlemesiyle bu da o yola girdi. Kış günlerinde dinlenmekle yazın da boş zamanlarını okumakla geçirdi. Zamanını her zamanki gibi geçirdi. Zamanın çağdaş, aydın ve güncel eğilimlerini bilen öğrencilerinden biriydi.

Okulu bittikten sonra şehrin yakınlarındaki bir okulda öğretmen olmaya başlayalı neredeyse iki yıl oldu. İnsanların çocuklarını toplayarak yeni sisteme göre kurs açtı. Önceden 4-5 yıl okuyup “elhamdülillah” demekten öteye geçemeyenlere örnek oldu. Kırgız halkı yeniliklere ve yeni şeylere çabuk uyum sağlayan bir toplumdur. Bu yüzden Cunuş'un itibarı insanların arasında hemen arttı. İnsanlar yeni harflerin okumadaki kolaylığına ve mektup yazmak gibi konulara merak sarmıştı. Çocuklar tereddüt etmeden Cunuş'un okuluna gitmeye başlamışlardı.

İnsanlar yavaş yavaş alıştıran onu kendilerine yakın hissettikten sonra Cunuş insanlara gazete okuyup onları bilgilendirdi. Dünyanın her yerinde sanat ve bilim yoluyla gözle görülmeyen kulakla duyulmayan mucizeleri anlattı. Avrupa'nın Uçak, telsiz telgraf, otomobil gibi cahil insanların bile anlayacağı buluşları anlattı. İşte bütün bu mucizevi icatların modern eğitim sayesinde olduğunu anlattı.

Zamanla Cunuş'un değeri arttı, insanları da yanına çekti. Cunuş'u genellikle genç ve yeni yeni nesilleri tercih ederdi. Onun evi her zaman çocuklarla ağzına kadar dolardı. Bazı konularda Cunuş'un hoş, tatlı sözlerine kulak kabarttılar. Cunuş, güle oynaya gençlere neyin nasıl yapılması gerektiğini anlattı.

Cunuş bilim ve ilim konusunda çok zeki ve akıllı biriydi. Babasının arazisine çitle çevirerek ağaç dikti. Rus ve Nogayların ettikleri her türlü sebzelerden yetiştirdi. Ekinlere nasıl bakılacağını, nasıl yetiştirileceği hakkında her zaman kendi yol gösterdi. Diğer komşu ve köylülerine de bu yöntemle çalışmalarını için tavsiyelerde bulundu. Kendisi de gidip çalışmalarla ilgili yol gösterdi.

Cunuş'un bundan başka yetenekleri de bulunuyordu, Şarkı, kopuz, keman çalmak gibi insanların sevdiği şeyleri çok iyi biliyordu. Cunuş'un olduğu yerde eğlence ve oyun hiç eksik olmazdı. Cunuş kederli, hoş, kendine has sesiyle “maşallah” dedirtmiş, her yere namı yayılmıştı. Bu yüzden çocuklar Cunuş'un etrafından ayrılmazlardı. Onu her yere götürürler, onunla oyun oynarlardı. Fakat Cunuş mütevazı, sabırlı yığitti. Öyle herkes gibi her yere gitmezdi. Haylazlığı pek sevmezdi. Uygun gördüğü yerlere ve attığı adımın yanlış yerlere varmayacağı yerleri tercih ederdi. Ömründe bir kez sağdıç oldu. O da birlikte okuduğu fikir ortağı ve danıştığı arkadaşının kayınının düğünüydü.

Cunuş, iki yıl çocuk okuttu. İki yılın içinde okuttuğu çocukların hepsi ellerine verdiği kitapları hızlı okumayı mektubu yazmayı öğretti. Bunu gören insanların Cunuş'a olan bakış açıları değişti. Cunuş'u överek baş tacı ettiler. Ona herkes sevgi ve saygı gösterip değer verdiler.

Molla ve hocalardan ders alan yarım mollaların tüyleri diken diken oldu. Çocukların hepsi Cunuş'un okuluna akın etti. Ondan eğitim alanlar hemen “okuryazar” oldular. Bu “yarım yamalak hoca” olanların yoluna taş koymak demekti. Onların cahil halkı kandırıp eğitim veriyormuş gibi görünmelerinin sırrı ortaya çıkmaya başlamıştı. Mollaların 4-5 yılda okuttuğu, iki çift yazı yazamayan çocuklar 5-6 ayda şakır şakır okumayı hallettiler. Üstelik bütün bunlar yetmiyormuş gibi çocuklara çeşitli “marşlar” söyletir.

Günden günde ellerinden geleni yaptıkları halde değeri azalan hocalar bunu anladı. Bu işe engel olmaya karar verdiler. Bunun bir çaresini bulmak için Cunuş'un yoluna taş koydular. Köyün ileri gelenleri kurnazca bir fikir düşündüler.

— Cunuş çocukları dinden çıkarmak istiyor. Çocuklar bozulup Müslümanlıktan çıktılar. Şimdi bir iki yıl daha okusalar Müslümanlıktan mahrum kalacağız, diye birçok sahtekâr çileden çıktı. Onlar sürekli istişare edip hocaların isteğini yerine getirmeye çalıştılar. Bölge emniyet müdürü tercümanlarıyla konuşarak onlara zor bela sözünü dinlettirdi. Tercümanlar Cunuş'a ceza verme sözünü verdiler. Bir gün Cunuş çocuklarına coğrafya dersi verirken bir anda görevli memurlar içeri girdi. Kılıcını şakırdatıp kamçısını sallayarak:

— Cunuş denilen kişi sen misin, dedi.

Öfkeli ve böbürlenerek içeri giren memuru görünce Cunuş biraz şaşırdı.

— evet benim, dedi.

— Sensen derhal atına bin. Kaymakamdan acele bir emir var, geç kalmadan getirin, dedi. Cunuş'u aceleyle okuldan çıkardılar.

Cunuş şehre gittiğinin bir hafta gözaltında kaldı. Sekizinci günü sorguya aldılar. Nasıl okuduğunu, nasıl okulu bitirdiğini, kasabada hangi kitapları okuttuğunu, gazete ve dergiyi neden insanlara verdiğini varıncaya kadar bütün her şeyi sordular.

Cunuş sorulan soruların hepsine açıkça cevap verdi. Okutulan kitapları, insanlara okumak için verdiği her şeyi Kazan'da, Orenburg'da hükümet tarafından izin verilerek çıkan şeyler olduğunu söyledi.

İleri geri konuşarak gözdağı verip kendisini dizginlemesi gerektiğini, Türk şarkılarını çocuklara bundan sonra söyletmeyeceğine dair konuşmaları masaya yumruğunu vurup korku saldılar. Ek olarak söylediklerinin dışına çıkıp bütün bunları dinlemezse hapse atılıp başka yere sürgün edileceğini bildirerek Cunuş'u serbest bıraktılar.

Hükümetin gözdağından sonra Cunuş istenilen şeylerin dışına çıkmadı. Fakat başka dersleri eskisinden de daha çok çalışarak okutmaya çalıştı. Bununla birlikte Cunuş'un insanlar arasındaki değeri, kıymeti kaybolmadı. Düşmanlarının yangını su gibi oldu.

Bu olaydan iki ay geçtikten sonra Cunuş, Cıpar ile görüştü. Elinde olmadan hayatında birtakım değişiklikler olmuştu. Yaylanın duru olan nehrinin kenarında sırt üstü yatarak Cıpar'ın ateşli sözlerini dinledi. Bülbülün sesi gibi sesiyle sarhoş oldu. Yaylanın güzel kokusuyla Cıpar'ın kokusu aklını başından aldı. Gençliğin temiz masumiyetiyle keyiflendi. Cıpar, Cunuş'u büyüledi. Onun yüreğinin derinliklerindeki Cıpar yerini aldı. İki genç yüreğin dileği aynıydı.

O kismetli gecede rahat rahat görüşerek, el ele verip sözleştiklerinden beri Cunuş değişti. Onun huyu, hal ve hareketleri bambaşka oldu. Kitapları çok okuyarak çok düşündü. Cıpar'ı annesi kadar yakın gördü kendine. Onun kucağına atılarak içindeki bütün sırları da söyleyip dile getirmek istedi. Hayallerini baştan sona sıraladı. Cıpar ile bütün kederlerine ortak olmak istedi.

Geleceğin aydınlık günlerini düşünerek çeşitli planlar kurarak sabahladı. Nasip olunca Cıpar ile evlenerek onunla nasıl bir yaşam süreceklarını, nasıl çalışacağını düşündü. Cıpar'ın mahzun gözleri, ay gibi parlak yüzü, her zaman yanındaymış gibi aklından çıkmıyordu.

Cunuş onu uzun süre görmemeye dayanamıyordu. Sevdığı, arzu ettiği yârini de görmek zordu, uzun bir süre Cunuş Cıpar'ı görememesi ona azap verdi. Genç yüreği durmadan çarpıyordu. Sızlayan yüreği acı çekiyordu.

Çaresiz kaldı, görüşmek için bir türlü fırsatta bulamadı.

Cıpar'ın köyüne gitse de tanıdık biri yoktu orada. Yolculuk yapacak olsa herkes Cunuş'u tanıyordu herkes. Yapacağı bir şeyde yoktu. Cunuş sonbaharı bekledi, insanlar yayladan inip evlerine geldiğinde bir çözüm buldu. Cunuş'un okuluna hacıların bulunduğu köyünden gelip de okuyan çocuklar da vardı. O çocuklar çeşitli mektuplar aracılığıyla iletişime geçmekten başka çaresi yoktu.

Çok geçmeden güz geldi. Yayladaki insanlar kışlaklara doğru göç etti. Şimdi insanların azimle çalışma zamanlarıydı. Güzün yaklaştığını bildirir gibi göçmen kuşlar geldikleri yere dönmeye başladılar. Yeryüzünü sahiplenilen otlar, güller, sararıp kurumaya başladı. Yapraklar güz mevsimin geldiğini hışırtıyla anlatır gibi yere düştü. Kırılarda yankılanan çeşit çeşit ahenklerle ötüşen kuşlar sessizliğe büründü. Kırılar çıplak bir hal alarak kederli bir renge dönüştü. Sonbahar günü devenin hörgüç görünümünü alan kara bulutlar büyümeye başladı.

İnsanlar yayladan tamamen indi. Kışın kışlağa göçtükleri zamanda hayvanların rahatça otlayabileceği yerlere yerleştiler. Koyunlar kırıldı, ev üstü örtüldü, keçe dikildi, her işe başlandı.

Cunuş da her sene yaptığı işlere hazırlıklar yapmaya başladı. Okumanın ne zaman başlayacağını insanlara ilettiler. Çocukları sabahları alma, okuma başlayınca kadar onları yavaş yavaş sınıflarını belirleme işleriyle uğraştı. Farklı köyden okumaya gelen çocuklar sırayla gelmeye başladı. Cıpar'ın köyünden de kaydolmaya iki çocuk geldi.

Cunuş çok fazla düşünmeden Cıpar ile görüşüp konuşmaya karar verdi. Hacıların köyünden gelen bir çocuğu özellikle seçerek onu Cıpar'a mektup vermeye ikna etti. Mektubu Cıpar'dan başka hiç kimseye vermemesi ve göstermemesi için çocuktan sözünü aldı. Mektubu da gizlice vermeye kararlaştılar. Mektubu özenle yazıp çocuğa verdi.

Mektubu verdikten sonra Cunuş bir türlü rahat edemedi. Mektubu vereli uzun bir süre olmasına rağmen bir cevap yoktu. Yüreği telaş içinde çarparak endişelenmeye başladı. Uzun zamandır beklediği Cıpar'ı görmek istemedi. Huzursuzlanıyor, ne

yapacağını bilemiyor, sabırsızlıkla Cıpar'dan cevap bekliyordu. Gözlerini Cıpar'ın köyünün bulunduğu taraftan alamadı. Akşam geç vakte kadar heyecanla bekledi.

“Cıpar'a ne oldu? Yoksa bana karşı olan hisleri mi değişti? Hislerinin değişmesi için bir sebep yoktu ki. Yoksa hasta mı oldu?” diye bin türlü düşünceye daldı. Her saat düşüncelerinin bir türlü durmadığını, zaman geçtikçe aşk hastalığına tutulduğunu hissetti. İçi sızladı, yüreğinin büsbütün Cıpar' a ait olduğunun farkına vardı. Sevdiği, yüreğini sahibi olan çoban yıldızını özledi. Onunla bir kez daha yan yana oturmak istedi, bir dakika olsa bile hüznü yüzünü görmek istedi.

“Ben ölene kadar seninim” Vedalaşırken söylediği bu yemini bir kez duymaya imkân yok muydu!

Umutla bekleyişi ve endişelerinin karşılığı boşa çıkmadı. Cıpar'dan bir mektup geldi: “Herkes yattıktan sonra ormanın batı tarafında sazlıklarda ol. Orada olacağım, gecikme!”

Cunuş soğuk soğuk terliyordu. Delirmişçesine kendi kendine şarkı söyleyip sağa sola sıçrayarak oynayası geldi. Sevinçten havalara uçtu. Gözünden sevinç ve umut ışıkları parlıyordu. Vücudu titremeye başladı.

İki genç ikinci defa gölün kenarındaki sazlıkların olduğu yerde buluştu. Özlem, üzüntü, dargınlık ifade eden sözler yağmur gibi yağdı. Biri işin aslını anlatarak özür diledi. Diğeri de tereddüt etmeden özrünü kabul etti. İçlerinde yığınla biriken sırlar da döküldü ortaya. Hasretle ve eziyetle bekleyen bakışlar göz göze geldi. İkisi de orada bir yerlerde fazlasını arıyormuş gibi bakıştılar. Her zamanki gibi Cıpar elinde bir sopayla toprağı kazıyarak sevgilisinin tatlı sözlerine kendini kaptırdı. Cunuş, Cıpar'dan gözünü alamadı, imrenerek içinden ateş çıkarırcasına iç çekti. Söylenilen yemin, verilen sözler tekrar tekrar dile getirilerek söylendi. İkisinin birbirlerinden ayrılması gelmiyordu. Delice gençliğin keyfine kapıldılar.

O günden sonra görüşmenin yolu bulundu. Her zaman Cunuş ile Cıpar kamışların olduğu yerde buluştular. Her buluşmalarında sanki uzun zamandır birbirlerini görmemişler gibi birbirlerine hüznleniyorlardı. Sazlıklar her zaman onların sırlarını ve kederlerine gizlice dinliyorlardı. Onların talihleriyle ve sevinçleriyle ilgileniyormuş gibi başlarını salladılar.

Bazen uzun bir süre oturup konuşup dertleşirlerdi. Bazen de birbirlerinin koluna girerek parlayan gölün kenarında dolaşarak gölün geceki güzelliğine, gecenin parıltısına imrenerek birbirleriyle paylaştılar, birbirlerine sımsıkı yanaştılar. Muhabbetin zevkine, sevginin nefesiyle sarhoş olan gençler gecenin bitmek üzere olduğunu anlamadılar. İkisi aynı dilekle karşılaştılar. Birinin içinde ne olduğunu ikincisi anlamış gibiydi.

İkisi de mutlu, ikisi de sevinçliydi.

İkisinin yürekleri geleceğin tatlı, şirin ümitleriyle dolarak bedenleri gevşeyip özgür ve hür hayatın tadını ikisi de tattı.

Dünyada hayatın daimî suretle yaşamaktan daha güzel ne var? İkisi de bunu düşünerek her zaman aynı can aynı vücut gibi hayatın zevkiyle dağıldılar.

Günler çabucak geçti. Hayatları aynı kalmamıştı. Her şey değişti, gece bugünden bir başka olmuş, bugün ise yarından bir başka olmuştu.

Gençlerin aydınlık aylarını, yıldızlarını ve gökyüzünü kara bulutlar kapladı. Birkaç gece boyu muhabbet ateşiyle yanan yüreklere buz gibi su serpildi. Gençlik sarhoşluğuyla, hayatın huzuruyla sallanan, nazlanan, narin vücudu su serpmiş gibi soğudu. Gam ve kederi birkaç defa duysa da rüyalarına girmeyen, kirpiğim, kaşım değişimini bilmeyen gençlerin hayatın cazibesi çarptı. Yeni açılarak güzel koku saçan güller zamansız soldu.

“Cunuş, sevgilim!

Ben karanlıkta ve siyah dumanlar arasına girip kayboldum. Önüm ve arkam çevrili. Nereye gider, nereye kaçır, nasıl bu beladan kurtulacağımı bilmiyorum. Afalladım, yüreğim paramparça oldu, isteğimi söylersem teselli edecek kimse yok. Kime gidip, kime yalvaracağımı bilmiyorum. Aydınlık günüm karanlık geceye döndü. Hayatımın bütün dilekleri yıkıldı, ben bittim. Gençliğimde zamansız soldum. Gözümün yaşına itibar edecek, derdime derman bulacağım kimsem yok mu? Gerçekten de yok mu? Daha düne kadar bastığım yerler dayandığım gökyüzümün küle dönüşüp uçuşunu duymuşsundur. Ben yaşarken öldüm. Yaşayan ümidim, amaçlarımın hepsi rüzgarla gitti. Kayığım kırılarak tipsiz, kenarsız, derin göllerde meçhul kaldım. Beni kurtaracak, bana yardım edecek birini göremedim.

Ben zamansız ölmeye, zamansız mezara gitmek için doğdum. Ben şimdi nereye gideceğim, kimin boynuna sarılıp yardım isteyeceğim? Sen çaresini bul. On yedi yıllık ömrümün bütün her şeyi bütün heyecanını kime bağışladım? Sevdığım adama mı? Veya üç saldırgan ihtiyar köpeklere mi? Göz yaşımı silecek, teselli verecek kimsem yok.

Aşk, aşk beni istiyorsan, beni gerçekten seviyorsan beni bu durumdan kurtar! Olmazsa ben kurtulmanın çaresini bulacağım. Mezar... yani ölümüm olacak.

O köpek yakında düğün yapmak istiyor. Hayır, benim ona hayatta varmam. Benim senden başka inandığım, dayandığım kimsem yok, yalnız sen varsın. Hapisten kurtar! Elinden gelir, benim yıldızımı söndürmeye fırsat verme? Benden şüphe ediyorlar. “Onlar” (biliyorsun ya) yarından sonra gelecekler. Her zamanki yerde olacağım, hazırım! Talihsiz Cıpar'ın’’

Mektubu okuyan Cunuş, kendinden geçip deliye döndü. O şimdi içinde bütün hayatın paramparça olmuş gibiydi. Gözü kararıp başı döndü. Kafasına bir şeyler düşmüş gibiydi. Ne olduğunu anlamadan evden dışarıya dışarıdan eve yürüdü. Ellerini ovuşturup, iki elini başının arasına alarak oturdu. Baygınlık geçirmiş gibiydi. Daha sonra kendine geldi.

Alacakaranlıkta, altı atlı bir kargaşanın içinde kayboldu. Atları serbest bırakarak, eteklerini dalgalandıran yel ile yarışa yarışa gittiler. Herkes sessizdi, atların tırnağından çıkan taşlar pat pat sıırıyordu. Düz yoldan dönerek gölün kıyısına ilerleyerek kumun üstünde hızlandılar. Bir hayli ilerledikten sonra sağ tarafa dönerek Kendirbay'ın köyüne doğru yol aldılar.

Köye yaklaşmaya az kaldı. Atların ağızını çekerek yavaşça yürüdüler. Ara sıra hızlanıp yavaşlıyorlardı. Zaman zaman duraksayıp çevreyi dinlediler. Cunuş hızlı koşturarak tepeye çıkıp biraz durduktan sonra tekrar döndü. Çukurda durup, at üzerinde birbirlerine yakınlaşıp aralarında plan yaptılar. İki kişi kızı aldıktan sonra diğerleri peşlerinden gelecekti.

Dosdoğru gelerek kamışın dibinde atlarından indiler. Çevre sessiz, sakindi, çıt bile yoktu. Cıpar'ın kokusu dahi yoktu.

Cunuş ileri geri giderek eski bildiği yerlerde bakındı. Akşama saatlerinde oralarda beraber oturup beraber yürüyen Cıpar'ı bugün düşünerek ne sevindi ne kederlendi. Belirsiz düşünceler içinde kaldı.

Önündeki çalılıklardan bir gölge belirdi. Daha sonra gözden kayboldu. Tekrar görünüp kayboldu. İşte doğruca kanalın kenarından atlılar yaklaştı.

Cıpar!.. Cıpar!..

Dosdoğru yiğitlerin önüne geldi. Ağır ağır soluyarak nefesi kesildi, kalbinin şiddetli çarpmaları yanındakiler bile duydu.

— Cunuş hani, Cunuş?

— İşte buradayım

— Ben sizleri beklettim mi, diye koşarak nefes nefese kaldım. Haydi acele edin. Bugün köyün keyfi yok, herkes tetikte kulak kabartmış, hemen kaçtım geldim.

Acele ile bacağı üzengiye atıp semere oturdu. Alaca karanlığı yaran hafif rüzgâr ılık sesleri çalarak gölün kenarı boyunca alabildiğince koştular.

Köyde bağırış, gürültü patırtı kopmuştu.

— Atlara binin, atlara binin! Çok fazla uzaklaşmadan yetişin

— Gölün kenarından ayak patırtısı duyuluyor. O tarafa koş! Atın ayak seslerinden yer yarmış gibiydi. Üzengiler çarpışan on beş at dörtnala koştu. Kenardan bakarak tepelere doğru kovalayan atlarının kişnemeleri duyuldu. Altı atlı durmadan kaçıyordu. Tepenin eteğine vardıklarında kovalayanlardan bir grup önlerini kestiler.

— Dur, dur! Ölmek istemiyorsan dur. Kaçaklar dönerek dağ eteğine doğru yol aldılar.

Bağırışlar kırdan yankılanarak etrafa yayıldı. Yorgun atların burnundan çıkan buhar duman gibi görünüyordu.

— Yakala, yakala! Yolunu keserek koş.

— Tak, tak.

Tüfeğin sesi bozkırı dirilterek havada dalga dalga süzüldü. Cunuş'un atını sürüp düşmüştü. Arkadaşları Cunuş'un etrafında toplastılar.

Vurulan bir kırbaç ve gürleyen bir sopanın sesi duyulmuyordu.

— Yakala, iki elini arkasına bağla! İyice sağlam bağla, diyen ses bağırıp çağırırken:

— Durun, onu bağlamayın. Onun hiçbir suçu yok. Onun yerine beni bağlayın! Bağlasınlar beni ondan ayırmasınlar. Beni öldürsünler ama onu almasınlar.

Diyerek ağlayan ve acı acı bağırın Cıpar'ın sesi, tepelerin üzerinde uzun bir süre yankılanıp durdu.

VII

Cıpar'ın Mamırbay'a dördüncü eş olarak gelmesinden bu yana bir yıl olmuştu.

Doğup büyüdüğü yerden, oynayıp güldüğü yerden ayrıldığından beri günler ay gibi uzayarak geçti. Gençliğinin en kıymetli, en değerli çağının geçmesinin üzerinden çok sular aktı. Hayatının bütün huzuru, bütün rahatı geride kaldı. On yedi yıllık hayatı kara bulutlar altına girip kayboldu. Yaşamındaki aydınlık yıldızlar tamamen söndü. Ümidi dağ gibi kayboldu, kırıldı. Düşünceleri kirlendi. Dileklerinin tam tersi gerçekleşti.

Tüm gençliğini ve kalbini ona adayan ve dileğine ortak olan yârinden ayrı düştü. Aylar, yıllar boyu özlemle istediği hayat arkadaşından mahrum oldu. Gençlik sarhoşluğu, hayatın heyecanı ile nazlısından ayrıldı. Hür, özgür hayatta arzu ettiği planları yaptığı günler geri gelmeyerek gözden kayboldu. Gençliğinin en heyecanlı, en kıymetli zamanları Cunuş'un ateşli yüreğinde kaldı. O batan gün gibi şimdi. Tekrardan geri gelmedi. Bütün hayatından candan öte gördüğü Cunuş'u şimdi yoktu. Kederli, kendine has güzel sesi bundan sonra Cıpar'ın kulağında yankılanıp, her zaman duyulmayacaktı.

Cıpar'ın artık keyfi yerinde değildir. Geldiğinden beri onun gözlerinin açıldığı gören insan yoktu. Eski dolunay gibi güzel ve büyük, narin yüzü söndü. Yüzü sarardı. Parlayan gözü eskisi gibi ışık saçmıyordu. Kaygılı, kederli gizemli bir yas kapladı.

İçindeki arzusu, içteki ateşi artarak Cıpar'ın yüreğini yaktı. Onun içindeki yangını her gören anlıyordu.

Cıpar kendini diri diri toprağa gömülmüş gibi gözü açık gitmiş sandı. Acımasız hayatın, aldatıcı kaderin kandiğı hor görülmüş bir kölesi olduğunu hesap ediyordu. Bütün gençlik hayallerini kanadı kırılan kuşa benzetti. Karlı soğuk günde yolunu şaşırarak geçen yolcu gibi kendisi ıssız kırdan, ıssız çölde kalan; memleketinden, yurdundan ayrılan düşmanın eline düşen bir esirdi Cıpar.

Kader Cıpar'ı aldattı. Kaçınılmaz bir kuyuya, dipsiz bir çukura attı.

Gece gündüz koparak düşüncelerinde kaybolmaya başlayan can dostu, ömürlük yoldaşını görmediğı bir yıla yakın bir zaman oldu. Gururunu okşayan, narin sözleri duymayalı çok oldu. Hoş ve tatlı bakışları uzun zamandır görmedi.

O talihsiz, unutulmayan geceden beri sevdiği Cunuş'tan haber yoktu. Onun neler yaşadığını, kimlerin elinde esir olduğunu Cıpar da bilmiyordu. İnsanlardan uzak bir yerdeydi. Hiçbir dedikodu duyulmazdı. Ailesinden hiç kimse Cıpar'a bir şey söylemedi. Herkes ona nefret ve şüpheli gözlerle baktılar. Bir şeyler söylediğinde de azarlayarak geçiştirdiler.

Çoban Cumay ile Cıpar'ın arasında fark yoktu. İkisi de eşitti. Cıpar'ın eltileri Cumay'ı nasıl hakaret edip azarlıyorlarsa Cıpar'a da onun gibi muamele ediyorlardı. Cıpar, Cumay'ı abisi gibi görüyordu. Onu her zaman tebessüm, hoş ve narin sözleriyle karşılıyordu. Ziyafetlerde verilen et ve çorbadan her zaman Cumay'a da getirirdi. Eltilerine göstermeden sabahleyin hayvanlara gittiğinde ekmeğı gizlice koyarak verirdi. Karnı aç, üstü başı yırtık, evsiz ve barksız görünüşünden dolayı Cumay'a içi acıdı. Eltilerinin gözdağını, hakaretlerini, evden ite kalka çıkardıklarını görünce Cumay'a içi acıyordu. Onların hakaretlerine boyun eğerek insanlardan utana sıkıla değneklerle vurulan köpek gibi kulak asmadan kapıya giden Cumay'ı görünce gözleri yaşardı.

Zavallı çobanın yaşamı zordu. Birkaç eskimiş, yırtık kıyafeti, eski ayakkabısıyla ıssız kırdan koyunla uğraşıyordu. Sabah akşam yedikleriyle karnı doymuyordu. Esen rüzgâr, şiddetli tipi göz açtırmıyordu. Kışınki tipide yazınki sağanak yağmurda baktığı hayvanlarıyla beraber olurdu. Onun çektiğı eziyetleri,

verdiği emeklerini farkına varan biri yoktu. Cumay gibi birçok çobanda aynı safhadaydı. O kıyafetleriyle iliklerine kadar işleyen soğuklarda kaldı. Sesi titreyerek, eli ayağı morarmış titreye tireye köye dönüyordu. Hayattan, geçim sıkıntısından dirayeti kırılarak, gözleri hüznlenerek canından vazgeçmişti.

İşte böyle hayatın çelmesine takılıp yorulduğu zamanlarda Cıpar onu gülümseyerek karşılıyordu.

— Üşüdünüz, eve girin sobada ısınınız, hayvanlara başkaları bakar.

Gülümseyerek hoş simasıyla baktığında, içi sızlayıp gönülden konuşması Cumay'ın gözleri sevinçten büyüdü. Karanlık çökmeye başlayınca insanlar evlerindeyken Cıpar, Cumay'a yemek çıkarırdı.

Cumay, Cıpar'ı canından çok seviyordu. Ona saygı duyuyordu. Cıpar'ın yaptığı iyilikleri unutmuyordu. Cıpar için her şeyi yapmaya hazırdı.

— Sevecen, yardımsever ve merhametli insanların talihi yokmuş, diye kıra gittiğinde arkadaşlarına Cıpar'ı övüyordu. Cıpar'ın yardımseverliğini, insaniyetliğini anlatmakla bitiremezdi.

Cumay, Cıpar'ı canından çok seviyordu. Ona saygı duyuyor, onun yaptığı iyilikleri unutmuyordu. Cıpar için her şeyi yapmaya hazırdı.

— Sevimli, yardıma hazır iyilerin hepsinin talihi pek yokmuş, diye kıra gittiğinde arkadaşlarına Cıpar'ı övüyordu. Cıpar'ın yardım severliğini ve insaniyetliğini anlatmakla bitiremedi.

Cıpar'ı Cunuş'un elinden aldıktan sonra çok geçmeden Mamırbay'a verdiler. Cıpar bundan dolayı ağladı, bir sürü beddua etti. Gözyaşları göl gibi aktı. Kanı yabancıya birine ısınmasa da cansız ihtiyarın hor görülmemesi için uğraşsa da olmadı. Taş kalpli merhametsiz babası kulak asmadı. Göz bebeği gibi olan biricik kızını kuma olarak vermeye utanmadı. Acı acı ağlatarak, zorla gönderdi. Cıpar'ın daima köle olarak hor görülmesine göz yumdu.

— İnsanlara, obaya rezil ettin bizi. Hangi yüzümüzle inanlara bakacağız? Ecdadımızın geleneklerini bozdun, diyerek Cıpar'a korkuttular verdiler. Sevdığı adamla kaçtı. “Ar, namus... ölüm...” diye düşündüler. Anladı, eski hayatının eski,

kötü yaşayışı bunları da anladı. Bunlara da boyun eğdi. Güzel koku çiçeğin yeniden toprağı yaparak açılan zarif gülün zamansız kopmasına sebep oldular.

Cıpar, Mamırbay'a geldiğinden beri sıcak bir söz, güzel bir surat göremedi. Ata şerefini, namusunu kirleten Cıpar'ın başından kara bulutlar ayrıldı. İyiyi bırakıp kötüye kaçan kızın kıymeti bir kuruş bile etmezdi. Onun dileği ve genç yüreğinin başka bir şey istediğini anlamadılar.

Atalarının adetlerine karşı çıkma! O yolda ne olursan ol. Fakat namusunu kirletme! diye her defasında eltilerinden söyleyip dururlardı. Cıpar'ı eltileri olarak görmediler. Ona her fırsatta birkaç kötü söz söyleyip, hakaret ettiler. Her şeyinde bir kusur bulamasalar da hal ve hareketlerini bahane edip ortalarına alarak başını şişirttiler. Görünen o ki onu çekiştirerek adını çıkarmak istediler. Mamırbay da eş alacağım diye danıştığında yaygara kopararak karşı gelen eşleri, Cıpar'ın Cunuş ile kaçmasını güzel bahane ettiler. Mamırbay'ın önünde çekiştirerek söverek utandırmayı, Cunuş'u hatırlatarak, zulmedip, sevinmeyi büyük bir marifet saydılar.

Yaşlılığında çok kadının arasında laf talaşına kalan Mamırbay bir şey söylemiyordu. Cıpar'ı kayırsa da ötekilerin öfkesini ve homurtularına mağdur kalacağı için ses etmiyordu. Cıpar, Cunuş ile kaçmasaydı belki Mamırbay Cıpar'a bir şey söylettirmezdi. Fakat suçlu Cıpar'ın kendisiydi. Bir bölge halkının iyisi, şöhretlisi Mamırbay'ı küçümseyerek kaçması bütün işi bozdu. Mamırbay'ın da kendi babasının da namını kirletti. Herkes utandı. Cunuş ile kaçan, namını kirleten Cıpar'ı Mamırbay almayacaktı. Bundan başka kız mı yok da başkasına kaçan bir kızı alayım. Mamırbay istediğinde ona kim kızını vermeyecek? Fakat:

— Kadının namusu için kara giyilir. Mamırbay nişanlısını bir zavallıya kaptırmış, diyen sözler ondan da kötüydü. Namusu elden bırakmamalı. Ne olduysa oldu, kan döküldü. Kızı alarak namusumu kazandım, diye Makeñ sabretti. Namus adı altında iki gencin işine çomak soktular, kızı esir aldılar. Kız, Mamırbay'ı sever mi sevmez mi? düşünmedi. O utana sıkıla, acı acı ağlatıldığından aile olur mu, olmaz mı? Onu zorla yamamanın da bir gereği yok.

Namus... namus gerek.

İlk zamanlar Mamırbay, Cıpar'ı bıkana kadar dövdü. Ondan öcünü alası geldiğinde boş sebeplerle onu döverdi. Tehditler savurarak ecdadına da küfür etti. Cıpar'ın iliklerine kadar canını acıttı. Gece gündüz demeden tehdit ederek, fena halde korkuttu. Döve döve kapıya çıkarıp taşıdığı günleri de çoktu. Eskiden şakadan başka dayak bilmeyen, hayatında kahr çekmeyen gencin ödünü kopardı. Cıpar çaresizdi ve acizliğe alışmıştı. Hayata iyisiyle kötüsüyle boyun eğdi, şafak söküneceye kadar hıçkırarak ağlayıp, gözyaşlarıyla yüzü yıkanır, kendi kendine teselli verirdi.

“Kaderim böyle olduktan sonra kime darılacağım, kimden yardım isteyeceğim” diye kulağını asmıyordu.

“Kaderimin ne yazdıysa onu görürsün. Allah'ın takdiri böyle olduktan sonra alışmaktan başka çaren var mı? Alışmak, dayanmak, takdiri böyle olduktan sonra ceza kimde?” diye kaderine boyun eğdi.

VIII

Çorak dağın sırtında güneşin sıcaklığı beyni kavuruyordu. Dili damağı kurutan güneş etrafı yakıyordu. Şakaktan boncuk boncuk ter akıtarak, sıcaklığı yüreği yakıyordu. Yaratılan bütün canlılar gölge arayarak dinlenmeyi arzuluyorlardı. Yemekler hazırlanarak karınlar doyulmaya çalışıldı.

Rüzgâr durmadan esiyordu. Otlar, çiçekler, ekinler... yaprakları sarkılıp kururdu. Başlarını eğerek güneşten gizlemiş gibiydiler.

Otlar dibinden kesilip ekinlerin biçilme zamanıydı. Bütün ahali bilek gücüyle çalışıyor. Yayladan ve sağdan soldan gelen işçiler çalışmaktalar. Afyonu kesen, arpa biçen insanlar kırdan rızklarını aradılar. Güneşin sıcaklığına, yakıcılığına aldırmadan kötü hayatın kaygısı için çalıştılar. Uzun uzun şarkı söyleyen yiğitlerin sesi rüzgarla dalgalanıp, kırdan yankılandı. Parlayan orak, toprağın görünümünü değiştirdi. Ağır ağır sallanan yeşil buğdaylı topraklar bitkisiz kalarak başakları eğilen hububatları demet demet bağlayarak yığdılar.

Ovadaki, dağdaki bütün insanları hayret verici dedikodular kapladı. İnsanlar kulak kabartıp, büyük küçük demeden gece gündüz dedikodu yaptılar. Yolda birbirlerini durdurup malumat aldılar. Her kimse nasıl bir korkunç haber getirdi?

— Çar yönetimi bütün gençleri askere çağırıp Almanya ile savaşına gönderecekmiş.

— Yok, öyle değil, savaştaki askerlere için siper kazdıracakmış, dediler.

— Bir bölgenin beylerinin hepsini hepsi ilçeye çağırmış. Çar'ın fermanını duyurup askere göndermelerini istemiş.

— Zengin ağalar “Biz verimiz” diye söz vermeyelim, insanlar ne der, ondan sonra cevap verimiz, diyerek dağılmışlar.

— Peki, beylerin insanların fikirlerine önem verdiği nerede görülmüş. Bu yalan. Bizim çoluk çocuğumuza dokunmasınlar, başkalarınınkini alırlarsa alsınlar, diye bizim Kurman duyup gelmiş.

Birbirleri ile uyuşmayan fakat hakikati içeren bu sözler etrafa yayıldı bu durum karşısında herkes endişeye düştü. Dedikodu git gide yayıldı. Duymayan kimse kalmadı. “Asker” dendiğinde yerinden sıçrayan halkın ödü patlıyordu.

— Askere çağırılırsa ne olacak?

— Sizler gitseniz biz nasıl yaşarız? El emeği ve alın teriyle geçinen insanlar üzülmüyordu. Haber boş haber değil, gerçektir. Çalışmakta olan insanlar “ne oldu” diye merak edip ellerindeki işleri bırakmışlardı. Bu haberi duyup inanmayanlar şehre doğru yola çıktılar. Şehirde gerçeği duyunca insanlara gerçeği anlatmışlardı.

— Gerçekten çağırıyorlarmış, giderken de kendi atını, eyer takımını, kıyafetini, erzakını alacakmışsın. Harp sert geçiyor olmalı. Çar hükümetinden çabuk olun, emir gelmiş, diye söylenen söz yalnızca büyüklere değil, küçük çocuklarında kulaklarını tırmalamış gibiydi. Ödü kopan ve dehşete kapılan insanlar ne yapacağını bilemedi. Bu haber dağda ve kırdaki halka kadar gitmişti. Her yerde gürültü patırtı, heyecanlı bir canlılık. Köyden köye obadan tepeye, tepeden obaya hızla yayılmış, kulak kabartılmıştı. İnsanların tabiatı değişti, gece gündüz demeden orada alınması gereken tedbirlere hazırlanıyorlardı. Fırtınadan sonra dalgalan göl gibi bütün insanlar dağıldı. Binek hayvanı, eyer takımı hazırlamaya başladı. Kırdan bulamadıklarını şehirde, şehirde bulamadıklarını kırdan arayıp bulmaya çalıştılar. Elde edilen afyon, sürülen ekin, hayvan pazarını kapladı.

İnsanlar kulak kabartıp gizlice bir şeyleri bekliyordu.

— Pişkek, Tokmok'u Kırgızlar, Almatı'yı Kazaklar almıştı. Baysoorun'u dün yakalayıp, şehri yakmaya başladılar, diye korkunç söylemler yayıldı. Bozkır telaş içindeydi. İnsanların eskisinden de daha hareketliydi. Sırıkların uçları sivrileştirildi, sopalar hazırlandı. Demir anadutlar sıriğin başına bağlanıp mızrak görevinde kullanılmak isteniyordu. İnsanlar kulak kabartıp gizlice bekliyorlardı.

Güneş batınca, karanlık çökmeye başladı. Yeryüzünü tam bir sessizlik kapladı. Isık Köl'ün güneşe bakan tarafı gökyüzüne kızıl renkler yansıttı. Bütün göl yüzeyini aydınlatıp, geceyi gündüz gibi yaptı. Kızılık arttıkça arttı. Giden her kızılık gökyüzü hırsıyla yemiş gibiydi. Her taraftan uluyan köpeklerin sesleriyle birleşmiş, meleyen hayvanların gürültüsüyle doldu. Kadınların Allah'a yalvarması, küçük çocukların ağlamasıyla esrarengiz gece daha çok gizemli ve korkunç hale dönüştü.

Şafak her zaman gibi kızararak attı, bir süre kadar güneş doğmamışçasına kederlenerek, memnuniyetsizlik yapmış gibiydi. Güneş ışığı her zamanki gibi daha aydınlık, daha kızgındı.

Tellallar beyaz bayraklarla köy köy dolaşıp haber veriyorlardı.

— Ey! Büyük savaşa, büyük savaşa hazırlanın.

Kınalı koyunlar kesildi. Her evin bacasından göğe duman uzadı. Demir anadut, mızrak silah alan herkes atlandılar. Git gide çoğalarak bir yerde birleştiler. Karşıdaki meydan, sırtındaki beyaz bayrağı kaldıran, mızraklarla yürüyen halkla doldu. Biraz bekleyip, ikiye bölünüp atlarının ağızlarını serbest bırakıp meraya doğru koştular. Sonra, kasabanın içine girdiler. Atların tırnaklarından çıkan toz yerden gökyüzüne doğru yükseldi.

Tak tak tüfek sesi, bağırişla yerin altı üstüne gelmiş gibiydi. İnleyen insan, korkan hayvan sesleri sessizliği bozmuştu. Akan kana doymayan kara toprak çekinmeden içine çekti.

Dün kardeş gibi olup, konuşan iki halkın emekçileri bugün birbirlerine düşman kesildi, didişip bağııştılar. Neden olduğunu kendileri de bilmediğinden birbirlerini tanımadan yaradılar.

Orada birilerinin felaketi, birilerinin taşkınlık ettiği, ahlaksızlığı birçok günahsız insanın canına mal oldu. Pek çok baş, pek çok gövde sebebini bilmeden kurban oldu. Babası çocuğundan, çocuk babasından, ailelerinden ebediyete ayrıldı. Orada bir yerde vahşilerin kan içtiği felaketten binlerce suçsuz can evsiz, barksız kaldı.

Gittikçe artan yangın her yerden görüldü, dumanlar topak topak olup, kızılığa bürünerek dağdan dağa yayıldı.

Çok kısa bir zamanda birçok Kırgız halkı korkudan göç etti.

Doğduğu büyüdüğü yerin, halihazırdaki geçim kaynaklarını geride bırakarak bilmedikleri belirsiz bir yola gitmeye karar verdiler. Önce at arabaları daha sonra da yorgan döşek alarak hastalıklara rağmen yaya ve atlı olarak kaçtılar. İnsanların pek çoğu neden kaçtığını, neyden korktuğunu bilmiyordu “kaçın kaçın” diyen sesin etkisiyle kaçtılar.

Beyaz kar yığınlarından, mavi buzullardan yol alarak dar geçitlerden, dağ ve kayalıklardan bilinmeze doğru ilerlediler. Birkaç gün yol çilesini çekerek yağmurda evsiz, aşsız kalıp öldük bittik diyerek tepedeki Sarı Cazık'a varmışlardı. Buraya yerleşerek birkaç gün dinlendiler.

Dışarıda her yer çırılçıplak bomboştu. Atın eyerine bile ulaşan otlar yoktu. Değişik bir havası vardı. Beyaz sarıkla kaplı sessiz ve cansız dağlar. Ne tarafa baksan dağlar ve masmavi gökyüzünden başka bir şey gözükmüyordu. Her tarafta korkudan ürkmüş dağ keçileri vardı. Her yer hüznü... her yer çırılçıplak.

Cıpar kovayla birlikte nehrin kenarına geldi. Şakırdayan, beyaz köpükler saçarak taştan taşa sıçrayıp akan suyun içinde parlayan yıldızların şulesi ona yakın ve tanıdık geldi. Aklına yayla, oyun, şarkı ve nehir boyunca Cunuş ile oturup sohbet ettiği zamanlar geldi. Cunuş'un hoş sesini, alnından okşaması gözünün önüne getirdi. Ayrıldıklarındaki söylediği şarkı, öpüşüklerinde gözünün parıltısı, kederi aklına geldi. O zamandaki mutluluğu ve kaygısızlığı aklına gelince tutsak gözünden yaşlar aktı. Suyun kenarında oturarak iki eliyle yüzünü kapatarak küçük çocuklar gibi ağladı. Kendine gelene kadar yüzünü gözyaşlarıyla yıkadı.

— Bir daha yüzünü görebilecek miyim... bir görsem yüzüne doya doya bakıp sonra da ölsem, başka bir arzum kalmazdı. İçimdeki sıkıntıyı körüksüz alev alev senin

için yandığınızı söyledikten sonra ölsem, ben şanslı olurum. Senin kör talihine ben sebep oldum... Bütün hayatını altüst ederek seni bir dilenci gibi biri yapıp çekip gittim. O gece neden geldin? Niye şarkı söyledin? Hüzünlü gecede ben nereden eğlenceye geldim? Nereden senle tanıştım? Kocaman kara gözlerini parıltarak kanadı kırılmış kuş gibi seni bırakıp nereye gittim? Ben kimim, sen kimsin? Bütün suç bende. Karşılaşıp, nur cemallerimiz göremedik. Beni affet Cunuş!..

Başını taşa yasladığında daha da çok hüznünlendi. Karanlık gecenin gürültülü sesi buydu. Bu, kanadı kırılmış, sevdiğinin elinden alınıp ayrı düşmanın eline verilen talihsizin sesi...

— Yenge, yengeciğim, bir bakar mısınız?

Cıpar koluyla göl gibi olan gözyaşlarını silerek ayağa kalktı. Karşısında gözü yaşla dolan Cuman duruyordu. Sanki birisine üzülmüş gibiydi.

— Sizi merak ettim. Araya araya bulamadım. Nehir tarafına bakayım diye geldiğimde sizi buldum. Geç vakitte koyunların yaydığımda, yanıma bir esmer delikanlı geldi. Mamırbay'ın köyünü sordu. Ben onun çobanı olduğumu söyledim. Atından inip sarılarak elimi sıktı. Sonra sizi sordu. Her şeyi anlattım. Sonra gözleri yaşardı. Kendine geldi. İşte bu mektubu size vermem konusunda ısrar etti. Sonrasını kendi bilir, diyerek atına bindi ve gitti.

Elindeki mektubu Cıpar'a uzattı. Cıpar dayanamadı. Mektubunu göğsüne basıp hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

Biraz sonra kendine geldi, hiç kimsenin olmadığı bir anda hemen mektubu açtı.

“Sevdiğim Cıpar!

Sana kucak dolusu selam gönderiyorum. Senden ayrıldıktan sonra köpeklerin bile görmediği eziyeti gördüm. Beş ay hapisnede kaldım. Anca kurtulabildim. Hapisneden çıktığımdan beri aylak aylak geziniyorum. Çok istedim ama nur cemalini göremedim. Istirap çektim, sıkıldım, benim bir dileğim var: nur cemalinin görme, görmesem çıldırabilir miyim?” Diye içindeki arzularını ve kaygılarını söyleyince:

“Halkımız Sarı Cazi’den Turpan’a gidecek. Yarın göç ediyoruz. Eğer gönlün eskisi gibi bendeysen, benimle kaç. Beraber olalım. Sizin köyü gece yarısından sonra Tekesti’ye doğru göçecekmiş. Beni bekle, eğer geç kalırsam Ala Aygır Saykal’ın tepesinde bekle. Ben orada olacağım...”

Yüreği kederli, ruhu yaralı Cunuş’un’’

Mektubu okuyunca kendinden geçti. İnsanlar göç edinceye kadar iki gözü iki çeşme akıp yumruk gibi şişti. Bir yıl boyunca içeride biriken bütün sıkıntılarını gözyaşlarıyla yıkadı. Mektubu durmadan koklayıp öptü... biraz kendine geldi.

Mamırbay’ın köyü hep bir arada topluca göç etmeye başladı.

Üstü karla kaplı mağrur dağların arkasında hafif sisle örtünen Ay çıktı. Ay ışığıyla kederli olan çevre şimdi daha da kederli bir hale büründü. Sallanan gölgeler azalınca yeryüzü gümüş renkli bir ışığa büründü. Etraftaki hüznü sessizliğin huzurunu bozmaya çalışan göç uzun kuyruklar halinde art arda uzadı. Geçide gelen insanlar yukarıya doğru çıkmaya başladı.

Sırttaki tepelerin en sert, en korkuncu Ala Aygır Saykal’dı. Bu tepeyi geçerken büyük bir dikkatle ilerliyor. Buzdan kayarak giden halk, sonra düz bir geçide varır. Sadece kısa mesafeli bir yol. En ufak bir yanlış pahalıya mal olur.

Cıpar, göç kfilesi tepedeki geçidine vardığında eyer takımını düzelterek kalabalıktan geri geri kaldı.

Cunuş’un bahsettiği yer bu yeri.

Cıpar’ın kalbi heyecandan güp güp attı. Kafasından binbir türlü şeyler geçti. Sevinçten bir şeylere neşelendi. Gençlik tez canlılığı yerine geldi. Bambaşka bir hal aldı. Yıllarca sevdiğini Cunuş’u sabırsızlıkla bekleyen Cıpar heyecanlandı. Vücudu gevşeyip, gözleri Çoban Yıldızı gibi parladı.

İşte sonsuz can yoldaşı, şirin dostu neşeyle gelip birbirlerine sarılarak öpüştiler. Heyecanlı, özgür hayatın talihli kuşu tekrar gelip başlarına kondu, beraber huzurla ömür süreceklerdi. Gençliğinin ilk günlerinin nasıl geçirdiyse, yaşamın tadını nasıl tattıysa, bundan sonra yine o şekilde yaşanacaktı.

Birdenbire arka taraftan bir kurt uludu. Başka bir yönden birisi ona karşılık verdi. Aşağıda kayalıklara çarparak ona cevap verdi.

Cunuş yok...

Cıpar korkmaya başladı. Cunuş'un gelmemesine telaşlandı.

Bir taraftan korku, bir taraftan sabırsızca bekleyiş Cıpar titretti. “Tepenin geçidinde ol. Orada olacağım” diye söylediklerini hatırlayınca biraz daha beklemeyi düşündü. Fakat vahşi açgözlü kurtlar yine uluyordu.

O, Cunuş'u burada gece gündüz beklemeye de razıydı. Fakat boş yere aç kurtlara yem olmak istemedi. Her ne olursa olsun sevdiğinin kollarına kendisini sağ salim emanet etmek istiyordu. Tepeyi dönerek göç kafilesine doğru yönelecek gibi oldu. Sarı Caz'a doğru baktı. Yavaş yavaş yürüyerek tepeyi dönüp yola düştü...

Cıpar'ı arayan Mamırbay'ın adamları tepedeki geçidine kadar geldiler. Hiçbir yerde bir iz bulamadılar. Bağırıp çağırsalar da hiçbir ses yoktu. Sarı Caz'ın diğer tarafına da baktılsa da bir iz bulamadılar.

Güneş doğmadan evvel yola çıkan adamlar bir iz aradılar. Dönüşte buzda kaygan bir atın ayak izlerini gördüler. Atlarını birbirine tutuşturarak içlerinden birisi yüzüstü yatıp uçurumdan aşağıya doğru baktı. Kayanın ortasındaki tepedeki taşın üstünde bir at ve bir insan ölüsünü gördü.

Biçare zavallı, tutsak hayatın esiri olmuştu, diye yiğitlerin biri derin bir iç çekti. Diğerlerinin gözlerinden yaşlar boncuk boncuk akarak, aşağıdaki kayalıklara doğru dökülüyordu.

Epilog (sondeğiş)

1923 yılında Cunuş'a Fergana bölgesinde rastladım. “Sato” maden işletmeciliğinde yöneticiymiş. Bürosuna gidip, biraz memleketi ve geçmiş günleri hatırlayarak sohbet ettik. Mamırbay Tekes'e gittiğinde onu Kalmuklar öldürmüş. Kendirbay hocalığı bırakarak kaçakçılık yaptığını söyledi. Laf arasında Cıpar konusunu da açtım. Yüzünün rengi biraz değişerek:

— Ah gençlik sarhoşluğu... hep bir araya gelen bunca şeyler aptalca, diye ileri geri hareket ederek:

— şimdi düşünecek zaman değil, Üretimimizi ve yeteneklerimizi geliştirme zamanı. Aşk bana göre değil kardeşim (Rusça olarak), diye ayağa kalktı. Ben de yarasına tuz basmayayım, diye meseleyi uzatmadım. Veda ederek ayrıldım.

3.7.1. Tutsaklık Günlerinde Hikâyesinin İncelemesi

“Erksiz Kündördö 1928 yılında kitap şeklinde yayımlanmıştır. Bu hikâye yazarın daha önce Tatarca yayımladığı Süygönünö Koşula Albadı hikâyesinin yeniden işlenmiş ve eklemeler yapılmış hâlidir” (Göz, 2020:69). Yazar, bu hikâyede dönemin kadınların durumunu maddi ve manevi olarak başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu eserde de kadınların maruz kaldığı durum, dönemi konu alan diğer eserler gibi benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikler genel olarak şu şekildedir: Para karşılığı kızların satılması, dini inançları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak genç kızları kendilerine hak ilan edilmesi, genç kızların ihtiyar ve zengin beylerle zorla evlendirmesidir. Eserin muhtevası kendi dönemine damgasını vuran diğer eserlerin halef selefi gibi görünse de konu ve tematik işleniş büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar; olay örgüsü, kurgu, kahramanların sosyolojik ve psikolojik açıdan analizleri mekân tasvirleri gibi pek çok yönden değişiklik göstermektedir.

Erksiz Kündördö eseri, toplumun sosyolojik yapısını iyi analiz etmiş, sınıf farklılıklarını başarılı bir şekilde göstermiştir. Bu hikâyede dinin sosyal sınıflaşmadaki olumsuz yönleri ön plana çıkmıştır. Eserde dinin olumlu sıfatlarını örtbas ederek onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir insanın arzu ve hevesleri anlatılmaktadır. Sosyal sınıflaşma, her meslekte her grupta hata her toplumda yer alan sosyolojik bir terimdir. Bu sınıflaşma bazen insanlar arasında eşitsizliğe sebep olabilir. Ya da bu sınıflaşmayı insan, kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilir. Sosyal sınıflaşmada insan, mevcut konumunu kendi menfaat ve mükafatları yönünde değerlendirebilir. Bunlar: “mal, gelir, mesleki prestij, eğitim ve özel durum olarak da dini bilgiye sahip olma” (Kehrer, 1992: 75). İşte bu hikâyenin iki olumsuz kahramanları Mamırbay ve Kendirbay bu sosyal sınıflaşmayı kendi çıkarlar doğrultusunda dini bilgi ve

birikimleri, mesleki prestijlerini kendi lehine kullanmışlardır. Ellerindeki bilgiyi, birikimi ve imkanları kendilerince yorumlayarak (değiştirerek) toplumun aleyhine kullanmışlardır.

3.7.1.1. Dil ve Anlatım

Eser, tanrısal bakış açısıyla tahkiye edilmiştir. Kahramanların psikolojik durumlarını, iç konuşmalarını okura sunan yazar, doğa betimlemelerini de olay örgüsündeki kahramanların davranışlarına uygun bir biçimde vermiştir. Yazar, hikâyenin giriş kısmında derin ve güçlü söz sanatlarına yer vererek peyzaj tekniği ile eserin tasvirini yapmıştır.

...Tabiatın tümü tatlı ve şirin bir uykuya daldı. Sinsi, sırlı, çetin ve ıssız yeryüzü, kendine bakıp kibirlenerek hüküm sürdü. Bu geceyi tamamen kendi kontrolüne almış gibi her bir cismin önünde baş eğmiş duruyor sanki... Tabiatın dört bir yanını kucakladılar.

Bütün ahali ve çevrenin hepsi iyi bir uykuya dalıp, özel bir ilgiyle sessiz sedasız huzura erdi. Sanki bir şeyi dinliyormuş gibiydi. Epeydir dikkatle ses çıkarmadan bekleyip tabiatı rahatsız etmemek için doğada mayışarak boynunu büküp yattı...

Hikâyenin giriş kısmında yer alan bu paragraflardan da anlaşılacağı gibi betimleme, teşhis, intak gibi söz sanatları yoğun ve tesirli bir şekilde işlenmiştir.

Yazar olay örgüsündeki söylemleri etkili kılmak için yer yer atasözü ve deyim kullanmıştır:

- Demiri tavında dövmek gerekir.
- Kurdun yavrusu kurt olur.
- Çarşaf değiştirmek hayırlı bir iştir.

3.7.1.2. Zaman

Hikâyede zaman, olay örgüsünün akışına göre yer yer farklılık göstermektedir. Bazen ayazlı sonbahar gecesi, bazen sabahın serin rüzgârlı günü, bazen de turnaların göç mevsiminin olduğu vakitler olarak tahkiye edilmiştir. Yazın yaylaya çıkıldı, kışın ise obaya inildiği dönemler olay örgüsünün mevsimsel geçişlerindeki yerini almıştır.

Yazar, zaman kavramı olarak tarihi bir olaya (Ürkün) da yer vermiştir. Hikâyenin sonuç bölümlerine doğru zorunlu göç yaşanmış, olayın akışı bu yönde ilerlemiştir. Yazar bu durumu tarihi bir olaydan esinlenerek okura yansıtmıştır. Yazarın göç olgusunu 1916 yılındaki Ürkün olayına değindiği olay örgüsünün seyrinden anlaşılmaktadır.

3.7.1.3. Mekân

Sıdk Karaçev, hikâyenin giriş kısmından itibaren güçlü bir mekân tasviri yapmıştır. Mekânın gerek olay örgüsüne gerekse kahramanların olay örgüsündeki konumuna göre betimlenmesi belirli bir uyum içinde seyretmektedir.

Hikâyede pek çok mekân geçe de mekanlar genellikle Mamırbay (Makeñ) ve Kendirbay'ın çevresinde gerçekleşmektedir. Kendirbay'ın mesleki konumu, onun çevresel etkileri gibi birçok durum mekânın yönünü bu yönde değiştirmiştir. Kendirbay'ın din adamı olması olayların mescit, cenaze yerleri, mevlit evleri, mektep gibi birçok faktör mekân unsurunu oluşturmaktadır. Mamırbay'ın zengin bir bey oluşu insanların onun etrafında toplanmasını sağladığı gibi onun etki alanları da hikâyede mekânın belirleyici yönünü oluşturmıştır. Onun köyde sözünün geçmesi, insanlar arasındaki konumu gibi pek çok unsur mekân olgusunu etkilemiştir.

Hikâyenin başkahramanları Cıpar ve Cunuş'un yer aldığı müsterek mekânları kısıtlıdır. Onlar çoğunlukla gizli ve kaçak bir şekilde bir araya gelmişlerdir. Bu birlikteliğin geçtiği mekanlar genellikle aynı yerlerdir. Göl kenarı, dere kenarındaki sazlıklar ve dağlardaki kayalıklardır.

Yazar Sıdk Karaçev, hikâyenin giriş kısmından sonuç kısmına kadar mekânı hem olay örgüsü ile hem de kahramanların kişilikleri ile bağlantılı halde tasvir etmiş,

mekânın insan arzularının yansıması olarak örtüştürmüştür. “Mekân insan arzularının bir ifadesi olabilir. Mekânın oluşturduğu atmosfer ve tesirin olay örgüsüne ve kişilere hâkim biri durum olması gerekir” (Wellek ve Warren, 1993: 196). Bu sebeptendir ki tahkiye edici metinlerde çevresel faktörlerin etkisi büyüktür.

3.7.1.4. Şahıs Kadrosu:

Cıpar

Hikâye Cıpar’ın çevresinde gelişir. Olumlu kahraman özelliklerine sahip olan Cıpar, Kendirbay adında bir din adamının tek kızıdır. Cıpar, küçük yaştan itibaren eğitim almış, okuryazar olan genç bir kızdır. Okuduğu aşk ve sevgi konulu romantik kitapların etkisiyle hayalperest bir kişiliği bürünür. Kendisi okumayı çok seven birisidir. Şehirden kendisi için sürekli kitap getirtir. Yazar, Cıpar’ı ahlaki yönü ve güzelliği ile ön plana çıkarır. Onun gençlik yıllarını tam yaşayamaması yazara göre büyük bir talihsizliktir.

...Cıpar, daha yeni doğanın kucasına ayak basmıştı. Tutsak hayatın enerjisi, sıcaklığı ve soğukluğuyla yeniden tanışmıştı. Hayatın dalgalı değişikliğine daha yeni alışmıştı. Dünya hayatına yeni adım atmaya başlamış günahsız canlılardan birisi...

Cunuş

Fakir bir aileden gelen Cunuş, Usulü Cedit okullarında eğitim almış bir öğretmendir. Kendisi çocuklara eğitimini de bu yönde verir. Eski adetlerin köhneleşmiş eğitim anlayışından vazgeçerek çocuklara okuma yazmayı öğretir. Çocuklara Cedit okullarının eğitim sistemini sevdirebilir. Ancak eski usulde eğitim veren molla ve imamlar ona iftira atar. Bu iftiranın sonucu Cunuş tutuklanıp sorgulanır. Kendisi sorguda çok büyük tehditlere ve ihtarlar maruz kalır. Kendisinden istenileni yapacağını söylese de Cunuş gizliden gizliye yine aynı usulde çocuklara ders verir.

Yazara göre Cunuş; iyi eğitim almış, başarılı bir eğitimci, güzel sesli, duygusal yönü ağır basan ve Cıpar’a aşık bir kişiliğe sahiptir. Bütün zorluklara rağmen Cıpar’dan vazgeçmeyen aşkına sadık biridir. Cıpar, başkasıyla evlenmeden önce de evlendikten sonra da Cunuş onu her yerde aramış ve onu kaçırmaya çalışmıştır. Cıpar’dan hiçbir zaman vazgeçmeyen Cunuş tüm zorluklara göğüs germiştir.

Kendirbay

Varlıklı bir kişi olan Kendirbay aynı zamanda bir din adamındır. Dini inançları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir kişidir. Kendirbay, hacca gitmiş bir hoca olmasına rağmen dini bilgileri yetersizdir. Dini kural ve kaideleri kendince yorumlayarak bazı özelliklere sahip insanları cennetlik yapar. Yarım yamalak olan bilgilerini cahil halkı kandırarak kullanan hilekâr ve kurnaz bir kişidir. Kendisi ile dini bir konuda tartışan kişileri hep kurnazlıkla yenmiştir. Ne zaman bir kişi onu dinin doğru bilgileri ile eleştirip yenecek olsa o kişiyi insanların mahremiyet konuları ile utandırarak alt eder.

...— Bu okuduğunu biz de okuduk. Bizden fazla nasıl eğitimli dersiniz? diyerek tövbe ettiler. Hacıcağızımıza böyle insanlar geldiğinde anlatacağı farklı hikâyeleri ve kendince farklı politikaları vardır. Böyle cesaretli kişilerle ileri geri konuşan hoca, ailesinin gözü önünde “kadınların adet görme” meselesi üzerinde dururdu. Üzgün bir teke gibi duran molla ailesinin yanında utanınca ne söyleyeceğini bilemez kekeleyerek sağa sola hareket edip yenildiğini anlamadan oturdu.

İşte hacıma buna benzer şekilde gelen birçok molayı gölgede bırakarak itin arka ayağı gibi değersiz ve utanç içinde bırakarak kendisine şan şöhret kazandırdı. Semerkant, Hokand, Ancıyan gibi yerlerden gelen hoca ve mollalar da Kendirbay ile yüzleşip ağız dalaşı yapmaya cesaret edemezlerdi... Kendirbay bütün bu yönleriyle halkın gözünde saygı duyulan bir din alimi sıfatında yer alır. Evde eşlerinden ve diğer kişilerden en çok değer verdiği kişi Cıpar’dır. Onun evden çıkmasına müsaade etmeyen, başka erkeklere görüşmesini istemeyen bir baba sıfatı taşısa da iş çıkarları doğrultusuna geldiğinde Cıpar’ın gözünün yaşına bakmaz. Mamırbay adında zengin ve yaşlı bir beyin, kızını almasına razı gelir. Onun buna icazet vermesinin iki büyük nedeni vardır. Birincisi Başlık parası, ikincisi ise Mamırbay’ın zengin, şöhretli ve iktidar sahipli bir kişi olmasıdır. Cıpar’ın kararları onun umurunda değildir. O, kazanacağı para ve itibara odaklanır. Genel olarak değerlendirdiğimizde Kendirbay olumsuz kahraman olarak karşımıza çıkar.

Mamırbay

Birçok büyükbaş hayvanlara sahip olan varlıklı biridir. Zenginliği sayesinde halk arasında itibar gören bir kişidir. 63 yaşında ve 3 tane e e sahip olmasına rağmen 4. bir evliliğin pe ini kovalamaktadır. Bu yüzden Kendirbay'ın gencecik kızı Cıpar'ı kendisine ister. Onun amacı genç bir hanıma sahip olmak ve alacağı kişinin kendi   hreti doğrultusunda itibarlı bir aileden olmasıdır. Bu yüzden Kendirbay ile d n r olmak, onun için makul bir seçimdir. Bu istekleri doğrultusunda kendi ailesinde ve çevresinde hazırlık yapar. Dördüncü defa evlenmesini toplum tarafından hoş görülüp kabullenmesi için kendi evinde din adamlarına ve köyün ihtiyaç heyetine büyük bir ziyafet verir. Bu ziyafetin sonucunda toplumun ileri gelenlerinden dördüncü evliliği için icazet almış olur. Kendirbay'a dünürcü göndererek kızını alır.

Hikâyede dini yönü ağır basan, halk tarafından sözü dinlenip itibar gören bir kişi olarak tanıtılsa da bunu evlilik yaşamına pek yansıtmaz. Cıpar ile elendikten sonra onu her zaman d ver. Onun evin diğer hanımları tarafından hor görülmesine sesini çıkarmaz.

Olumsuz bir kahraman tipi olarak karşımıza çıkan Mamırbay'ın akıbeti umut için çıktığı yol ölüm ile sonuçlanır.  ar hükümetinden canını kurtarmak için halkıyla beraber büyük g   yolculuğuna çıkar. Ancak çıktığı yolda Kalmuklar tarafından öldürülür.

3.7.1.5. Tema

Edebi eserlerde tema, ele alınan duygu ve düşüncelerin bütününü oluşturduğunu daha önceki incelemelerde de belirtmiştik. Eserin esas motifi ve işlenen aslı konusu temadır. Bu hikâyede tema, ba kahraman Cıpar üzerinden verilmektedir. Ancak bu tematik i leni  diğer eserlerdeki temalara göre farklılık göstermektedir. Bu hikâyede tema, “döneme damgasını vuran diğer eserlerden farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Diğer eserlerde ba kahraman halk kesiminden alınmı ken, *Erksiz Kündördö*'de zengin çevresinde hüküm süren kadınların hak ve hukukları üzerinde durulmuştur” ( zgen, 2014:220). Toplumun sosyolojik durumu ele alındığında Cıpar, varlıklı bir ailenin  yesi olmasına rağmen diğer ya ıtları ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Cıpar'ın durumunu *Carkınay* hikâyesindeki gibi yoksul ailenin vazgeçilmez kaderi olmuştur. Ancak Cıpar, varlıklı bir ailenin kızı ve dahi evin tek kızı olmasına rağmen bu değişmeyen yazgıdan kaçamaz. Cıpar; para ve şöhret  ğruna

kurban edilmiş, fikirleri hiçe sayılmış, gençlik hayalleri görmezden gelinmiş talihsiz genç bir kızdır.

3.7.1.5.1. Para ve Şöhret Uğruna Kurban Edilen Kadın Teması

Daha önce de belirttiğimiz gibi şöhret, geçmişten günümüze insanların arzu ettiği ve bu uğurda bedeller ödediği ve dahi bunun sonucunda da bir üne sahip olma isteğidir. Para, insan oğlunun dünya hayatında temel ihtiyaçlarını karşılayan bir ticaret aracıdır. Ancak insan, zaman zaman farklı amaçlar uğruna paraya sahip olmak istemiştir. Bazen de farklı ve kolay yollara başvurarak parayı elde etmeye çalışmıştır. İşte insan, şöhret ve para uğruna kendisinden pek çok konuda ödün vermiştir. Bu özverilerinin sonuçları, insanları kişilik olarak zayıflatmış, onları merhametsiz ve acımasız bir hale dönüştürmüştür. Kendi bencillikleri neticesinde çevresindeki insanların fikirlerini, isteklerini, yaşam alanlarını kısacası hayatlarını hiçe saymışlardır. Kendirbay kendi kişiliğini ve ailesini şöhret uğruna kurban etmiştir. Erich Fromm da dediği gibi “Servet insan için vardır, insan servet için değil” (Fromm, 2019: 72). Ancak o bunun farkında değildir. İşte hikâyenin başkahramanı Cıpar da bu iki uğurda (şöhret ve para) kurban edilmiştir. Onun mutlu ve mesut hayatı 63 yaşındaki zengin bir ihtiyarın arzu ve heveslerine kurban edilmiştir.

Cıpar; babası tarafından sevilen, sayılan ve onun gözdesi bir kızdı. Cıpar, Kendirbay’ın canından, eşlerinden ve çocuklarından daha çok sevdiği bir yıldızıydı. Hayatındaki eğlencesi ve gözdesiydi. Hayat yaşamında açan bir çiçektir. İşte hikâyedeki bütün bu sıfatlar Kendirbay’ın kızına olan sevgisiydi. Ancak itibar ve şöhret için kızını kurban etti. Onun şöhret hırsı, kızını karanlık ve soğuk yüzlü, ölü gibi birinin kucağına itti. Kendirbay’ın arzuları; yabancı, ruhsuz ve suratsız bir adama kızını vermeyi makul gördü. Kızı bu duruma karşı çıktığında da atalarımızın gelenekleri, diyerek kendini teselli ediyordu.

Cıpar’ın tek umudu sevdiği ve âşık olduğu Cunuş’tu. Onu bir düğün eğlencesinde görmüş, ona âşık olmuştu. Her fırsatta gizli gizli buluşarak gelecekteki hayatlarına dair birtakım sözler vermişlerdi. Ancak son anda Mamırbay’ın ona dünürücü yollaması bütün planları altüst etmişti. Yine de Cıpar, bir umutla Cunuş’tan yardım istedi. Onunla kaçmak için ona mektup yazdı. Ancak Cıpar, her ne yaptıysa da bu duruma karşı koyamadı. Kaçmak için yola çıktıklarında ikisi de yakalandılar. Cıpar,

bu eski töre ve köhne geleneklerin entrikalı felaketlerinden bıkmış, aciz bir insan olarak hayata veda etti.

Her ne kadar Mamırbay gibi ihtiyar bir adama eş olmaktan kurtulamasa da bir yıl sonra Cunuş onunla tekrar kaçmak istedi. İkisinin de birbirlerine olan sevgi ve saygısı hala aynıydı. Ancak kaçma planları istedikleri gibi sonuçlanmadı. Cıpar'ın atının ayağı dik ve sarp kayalıklardan kayınca vuslat derin bir hicrana dönüştü. İşte esaret Cıpar'ın kaderine böyle işlemiştı. Onu bu köhne gelenekler, şan ve şöhret hırsları uğruna tutsak hayata kurban etmişti. Tıpkı onu bulmaya gelen genç adamın söylediğı gibi: “*Biçare zavallı, tutsak hayatın esiri olmuştu.*” İşte Tutsaklık Günler hikâyesinin tutsak esiri Cıpar'ın hayatı...

3.8. ACAR HİKÂYESİ

Kasımalı Bayalınov, bu hikâyeyi Kırgız Türklerinin 1916 yılındaki ayaklanmasından ve bunun sonucunda yaşanan büyük trajik göç olayından esinlenerek meydana getirmiştir. Bu dramatik olayın adı Kırgız tarihine “Ürkün” olarak geçmiştir. 1916 yılında yaşanan ürkün olayı Kırgız halkını ölümle burun buruna getirmiş, özellikle kadınlar ve genç kızlar, yaşanan bu olayın sonucunda çok büyük haksızlığa ve işkenceye uğramış hor ve hakir görölmüştür.

1916'da başlayan isyanın başlıca sebepleri şunlardı: “Rusların Türkistan'ı ağır askeri tedbirlerle idare etmeleri, Rus memurların rüşvet almaları, halkı soymaları, hakir görmeleri, Ruslara karşı milli düşmanlık, dini hisler, toprakların ellerinden alınarak hayat haklarının kısıtlanması, en önemli ürünlerinin harp yıllarında son derece düşük ücretlerle ellerinden alınması ve halkın açlık çekmesi, yüksek vergiler ile mal müsadere gösterilmesidir” (Gömeç, 1999: 111). Bu haksızlıklar karşısında tahammül edemeyen Kırgız halkı, çareyi ayaklanmakta aramıştır. Ancak yaşanan bu ayaklanmanın sonucu çok çetin ve şiddetli olmuştur. Birçok Kırgız halkı katledilmiş, evleri yağmalanmış, büyük işkencelere maruz kalmıştır. “Olayı durdurmak için gönderilen Rus-Kozak birlikleri veya Rus görevlileri genellikle buldukları Türkleri öldürmüşler, topraklarına ve hayvanlarına el koymuş, birçoklarının evlerini yakmışlardır” (Yalçınkaya, 1999: 49).

Bütün bu haksızlıklar karşısında çareyi Çin'e kaçmakta arayan halk, göç esnasında yolda büyük zorluklar çekmiştir. Olumsuz hava koşulları, yetersiz beslenme, araç gereç eksiklikleri gibi pek çok sebep Kırgız halkını zor duruma düşürmüştür. Bu yüzden "Çin'e kaçmak da kolay olmamıştır. Kaçış, sonbahar mevsimine denk geldiği için halk çok zor günler yaşamıştır. Kardan dolayı geçitten geçmek zor olmuş; halk eşeklerini, atlarını, katırlarını keserek sıcak postunu buzlu yerlere serip onların üstüne basarak kaymadan yürümeye çalışmıştır" (Dıykanbayeva, 2014: 12-26). Yaşanan bu trajik olay Kırgız edebiyatında genişçe yer bulmuştur. Bu tarihi trajik olaya birçok Kırgız yazar ve şair tanıklık etmiş, eserlerinde bu olaya genişçe yer vermiştir. Kasımalı Bayalınov da bu yazar ve şairler arasında yer almaktadır. Kendisi "Kırgızların Çarlık rejimine karşı ayaklanmasına katılmış ve Çin'e kaçmıştır. 1917'deki ihtilalden sonra geri dönmüştür" (Kayıpov, 2005: XXXI, 383). Halkının ve kendisinin yaşadığı bu göç olayı onun zihninde derin izler bırakmıştır. Meslektaşları gibi o da bu durumu kaleme almıştır. Acar bu eserlerden bir tanesidir.

3.8.1. Ürkün'de Kadın Teması

Acar hikâyesi, 1916 yılında yaşanan isyanın getirdiği olumsuz koşullar ve yaşanan büyük göçün sonucunda Çin'e kaçan Kırgız kadınlarının ve kızlarının acılı dramını anlatmaktadır. Hikâyenin başkahramanı Acar, yalnızca bunlardan biridir. Onun gibi pek çok genç Kırgız kızları aynı durumdan mağdur olmuş, köle gibi satılmıştır. Yazar, Acar üzerinden Ürkün olayı neticesinde yaşanan büyük ızdırıp ve çileleri dile getirmiştir. Özellikle genç kızların talihsiz ve kederli hayat dramını ele almıştır.

Acar 15 yaşında yetim kalmış bir kızdır. Babasını Ruslara karşı yapılan savaşta kaybetmiştir. Batma, Acar'ın annesidir. Acar'ı gözü gibi seven, onu koruyup kollayan, ona çok düşkün olan bir annedir. Kocasını kaybettikten sonra Acar ile yalnız kalır. Rusların zulmü gitgide artınca köydeki insanlarla beraber göç yolculuğuna çıkar. Fakat, bu yol çetin ve meşakkatli bir yoldur. Bu yolculuğun getirdiği olumsuz koşullar neticesinde yük taşımada kullandığı öküzünü ve birçok eşyalarını kaybeder. Vardıkları yerde yerli halk kendilerine rahat yüzü göstermez. Elleriindeki balta ve diğer araç

gereçlerine el koyarlar. Yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde Batma ve yakınındakiler yakacak odun, yiyecek ekmek ve sığınacak bir yer bile bulamaz.

Kırgız halkının zorunlu göçü büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Özgürlük umudu ve iyi bir yaşam standartları uğruna çıktıkları bu yol, onları başka bir ızdırabın eşiğine sürüklemiştir. Bu süre zarfında en çok acı çeken, en çok haksızlığa uğrayan Kırgız halkının kadın ve kız çocuklarıdır. Bu dönemde yaşanan yoksulluk kız çocuklarının hürriyetine mal olmuştur. Bir kucak odun için kızlar köle olarak satılmış, bir torba dolusu mısır ununa gencecik kız çocukları zengin ve ihtiyarlara eş (kuma) olarak verilmiştir. İşte Acar da bu genç kızlardan biridir.

Yazar, yaşanan bu zorlu süreci anlattıktan sonra hikâyenin geri kalan kısmını Acar üzerinde yoğunlaşarak tahkiye eder. Hikâyenin merkezinde yer alan Acar'ın kederli ve acılı dramını psikolojik açıdan ele alınmış, toplumun sosyolojik durumuyla beraber irdelemiştir.

Acar'ın annesi Batma, yaşadığı bir hastalık sonucunda hayatını kaybetmesiyle beraber Acar'ı zor günler beklemektedir. Batma, ölmeden önce Acar'ı Akrabaları Kozubek ve Ayşa'ya emanet etmiştir. Kısa bir müddet Acar akrabalarının himayesinde yaşamını sürdürmüştür. Ancak onlar da yaşanan açlık ve kıtlığın olumsuz koşullarından dolayı Acar'ı başkasına satmak zorunda kalırlar.

“— Acar'ı, Sabitahun'a satıp onunla ödeşsek, nasıl olurdu? Zaten kızı istiyor, bana sat deyip duruyor.

— Sen delirdin mi? Ne diyorsun sen? Hayır, yapamayız Kozubek!!!

Ayşa'nın tüyleri diken diken oldu. Batma'nın ölürken Acar'ı kendilerine emanet ettiği vasiyetini hatırlayıp, kocasına bir şeyler söyleyecek oldu, tam o sırada kapıdan gelen ayak sesleri duyuldu.

Acar'ın güzel, sevimli, beyaz yüzünü gördüğünden beri, Sabitahun, ona sahip olmak istiyordu, bu kızı almak, onun tek düşüncesi haline gelmişti. Sabitahun, sonunda muradına erdi. Zavallı Acar'ı, Kozubek'ten satın aldı. Acar'a karşılık, Kozubek'e bir eşek, üç zeer³⁰ ve bir torba mısır unu verdi” (Bayalınov, 2010: 25). Öksüz ve yetim

³⁰ Zeer: Çin Türkistan'ında kullanılan sikke, para birimi.

kalan Acar, yaşanan bu durum karşısında büyük üzüntü duydu. Gün geçtikçe zayıflayan Acar, kaderine razı olup Sabitahun'un ev işlerini yapmaya başladı. 15 yaşına gelen Acar, güzelliği ile pek çok insanın dikkatini çekmeye başladı. Sabitahun'un dostu Çır, Acar'ın güzelliğine hayran kalıp onu kendine üçüncü bir eş yapmak istedi. Çır, onu Sabitahun'dan satın almak istedi. Bu isteğe razı olan Sabitahun, kıza harcadığı masrafın ödenmesi karşılığında Acar'ı vermeyi kabul etti. Fakat masraf konusunda Sabitahun, kurnazlık ederek verdiği bir eşeği on ata çevirdi. Mısır ununu ise torbalar dolusu gümüş akçe olarak nitelendirdi. Yaşlı ve zengin olan Çır, torunu yaşındaki Acar ile evlenmek için bütün bu masraflara razı oldu.

Bütün bu yaşananlardan sonra Acar, annesinin mezarına gidip saatlerce ağlayarak ona içini döktü. İçindeki ızdırabı, ruhunun derinliklerinde yatan kederi ve hüznü hıçkırıklar eşliğinde annesinin mezarı başında dert yandı. Biçare Acar, ne yapacağını, kimden yardım isteyeceğini bilemeden annesinin mezarında olanı biteni ona anlatmakla kaldı.

Çır, nihayetinde amacına ulaştı. Çok geçmeden hevesi kaçan çır, Acar'ı hor görmeye başladı. Eşlerinin onu dövüp bütün işleri ona yaptırmalarına sesini çıkarmıyordu. Hakir görülen Acar, yapılan işkence ve eziyetlere tahammül edemeyip evden kaçtı. Gece yarısı yola çıkan Acar, yol ve iz bilmeden ilerleyip durdu. Yorgun düşen Acar'ın etrafını kurtlar sardı. Çocukken annesinin “kurtlar ateşten korkar” sözünü hatırlayarak cebindeki son kibritle çalılıkları tutuşturdu. Bir müddet Acar'dan uzak duran kurtlar ateş sönünce tekrar Acar'a saldırdılar. Çaresizce bağırarak Acar kurtlara yem oldu. Acar; Kırgızistan topraklarından özgürlük için çıkıp Çin diyarlarında hor ve hakir görüldü, hürriyeti elinden alındı. Hakir görüldüğü evden özgür ve hür bir yaşam için kaçıp Türkistan'ın bozkırlarında ölümle karşılaşarak ebediyete uğradı.

“— güle güle Acar...

— Senin gibi nice Kırgız çocuğu, bağımsızlık ve özgürlük için mücadele ettiler. Kölelikten ve Rus Çarı'nın zulmünden kurtulmak için nice zorluklara göğüs gerdiler. Ezildiler, aşağılandılar, hor görüldüler. Onlar da hayalini kurdukları özgürlüğe ulaşmadan, dünyadan göçtüler. Kırgızların birçoğu, toprağına, suyuna,

eline, yurduna, anne ve babasına hasret kaldılar, onlar, muratlarına ermeden hakka yürüdüler.

Acar, sen onlardan sadece birisisin. Sen de arzuna kavuşmadan, ıssız bir çölde vedalaştın bizimle...

— Güle güle Acar” (Bayalınov, 2010: 29)!...

Kasımalı Bayalınov, hikâyenin son kısmında da belirttiği gibi Acar, bu talihsizliği yaşayan nice Kırgız çocuklarından biriydi. Yazar, Ürkün olayından yola çıkarak dönemin kadınlarının ve kız çocuklarının dramını sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alarak *Acar* hikâyesini oluşturmuştur. Kasımalı Bayalınov, geçmişte kendi yaşadıklarını baz alarak Acar’ı Ürkün’deki kadınların sembolü haline getirmiştir. O dönem de 16 yaşında olduğunu söyleyen yazar, Ürkün’de yaşadıklarını bir anısında şöyle anlatır: “Ben o zaman on altı yaşlarındaydım. On beş yaşındaki Sakıp Camal isimli bir kızı seviyordum. Ancak o kızı köyün Aydarkan isimli manabı³¹, elli yaşını geçmiş çok zengin biri olan Tabıldı’ya satmıştı. Çin’e kaçtığımız zaman Kırgızistan’dan gelen bir ailenin karınlarını doyurabilmek için gencecik kızlarını yaşlı Sabitakun’a sattıklarını, paragöz Sabitakun’un da o kızı daha fazla paraya başka bir zengine sattığını gözlerimle gördüm. O zamanlar ben, Kırgız kızlarının yaşadığı zor dönemi, ağır kaderlerini yazmayı amaç edinmiştim” (Bayalınov, 2015: 271). Yazarın yaşadıkları *Acar* hikâyesini oluşturmuş, hikâyenin bu denli başarılı bir şekilde tahkiye edilmesini sağlamıştır. Ürkün temalı *Uzak Yol* ve *Kanlı Yıllar* gibi pek çok hikâyeler yazılmışsa da bunlar *Acar* hikâyesi kadar tesirli olmamıştır. “Psikolojik derinlikli ilk önemli çalışma olan bu eser, Rus, Fransız, Alman ve Çek dillerine çevrilmiştir. Kırgız Türkçesinden yabancı dillere çevrilen ilk hikâye olması bakımından da önem arz eder” (Özgen, 2014: 75). *Acar* hikâyesi gerek muhtevası gerekse işlenişi ve tahkiye edilişi bakımından onu dönemin diğer eserlerinden farklı kılmıştır.

³¹ Manap: Kırgız feodal kabilesi üst tabakasının mümessili.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEM HİKÂYELERİNDE KADIN OLGUSU

4.1. SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK AÇIDAN KADIN OLGUSU

Dünya edebiyatındaki bazı hikâyelerde kadınlar; güzelliğin, zarafetin, ahlakın ve namusun simgesi olarak neşredilmiştir. Geçmişten günümüze kadınlar, bazı toplumlarda ahlakın ve namusun temel ögesini oluştururken bazı toplumlarda ilmin, fennin, yönetimin ve toplum için vazgeçilmez olan ailenin en temel unsurunu oluşturmuşlardır. Aynı zamanda edebiyat ve sanat alanında güzelliğin, zarifliğin, estetiğin ve arzunun bir parçası haline gelmişlerdir. Türk dünyası ve Türk edebiyatında da kadınlar, nezaketi zarafeti olan hüviyet sahibi kişiler olmuştur. Bu doğrultuda yazılı dönemin başlangıç aşamasındaki Kırgız edebiyatını genel hatlarıyla incelediğimizde klasik ve geleneksel hikâyelere göre Kırgız hikâyelerinde kadın mevhumu, yukarıda saydığımız vasıflarla tahkiye edilmemiştir. Yazılı dönemin başlangıç aşamasındaki Kırgız edebiyatında kadın olgusu, Bolşevik ihtilalinin sloganı ve propaganda aracı olarak simgesel ve imgesel niteliklerle neşredilerek yayımlanmıştır. Bütün bu perspektif ve kavramlar çerçevesinde Kırgız hikâyelerinde kadın olgusunu açıklamaya çalıştık.

Aktarmış ve incelemiş olduğum hikâyelere genel hatlarıyla baktığımızda kadınlar, muhtelif yönlerde ele alınmıştır. Bazı hikâyelerde lider-yönetici, bazı hikâyelerde aşık ve maşuk, bazı hikâyelerde ise arka planda yer alan, hakir ve hor görülen biri/birileri olarak hikâyelerdeki şahıs kadrosunda yerini almaktadır. Bu ikilemler içerisinde yer alan kadın olgusunu, söz konusu dönem hikâyeleri ile bir bütün olarak incelediğimizde farklı varyasyonlar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin: Sovyet dönem öncesi kadınlar, Sovyet dönemi ve sonrası kadınlar, savaş yıllarında kadınlar, toplumun geleneklerine bağlı kalmış kadınlar; eğitim, öğretim, yönetim, bilişim, gelişim ve dahi aşk, sevgili, yâr, anne, merhamet gibi maddi ve manevi nitelikte kişilik özelliklerine sahip kadın olgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu ve buna benzer farklı varyasyonlarla dönemin eserleri tahkiye edilirken kadın olgusunun muhtelif bir biçimde tezahür etmiş olduğu görülmektedir.

Anadolu ve Asya'daki gibi diğer bütün Türk edebiyatlarındaki aşk hikâyelerinde kadın olgusu; genellikle sevgi, aşk, yâr, namus, iffet, gelin, kız ve aile gibi kavramlar

üzerinde tahkiye edilerek vurgulandığı bilinmektedir. Yine aynı şekilde hikâyelerde kavuşmanın ve bir araya gelmenin mümkün olmadığı, trajik bir sonla bittiği gibi vuslat ve saadete ulaşılmış mutlu bir sonla da bittiği bilinmektedir. Ayrıca Türk dünyası edebiyatında kadınlar; güzelliğin, zarifliğin, estetiğin ve arzusunun vazgeçilmez bir parçası olmuşlardır. Ancak 1917-1950 yılları arasında yazılan Kırgız hikâyelerinin olay örgüsü ve muhtevasının bu şekilde işlendiğini söylemek pek mümkün olmamıştır. Zira bunun en büyük sebeplerinden birisinin Sovyet rejiminin olduğunu ilk başlarda söylemiştik. İhtilalin ilk yıllarında rejimin etkileri yüzeysel olarak kendini gösterse de ilerleyen zamanlarda bu durum katı ve sert bir etkileşim halini almıştır. Söz konusu bu etkileşim, yazarların eserlerini ortaya koyarken tesirli bir izlenim sürecinin eserlere de yansımaları olmuştur. Özellikle savaş döneminde ortaya konulan eserlerin pek çoğunda, yazarlar adeta hayali bir Sovyet kahraman tipi yaratma gayreti içerisine girmişlerdir. Kuşkusuz bu Sovyet kahraman tiplmesi içerisinde kadın kahramanlar da ortaya konulan hikâyelerde yer almaktadır. Bu Sovyet kahraman tiplmesi, Sıdık Karaçev'in *Hürriyet Şafağında* isimli eserinde açık bir şekilde görülmektedir. Hikâyenin başkahramanlarından Akmat'ın evlendiği eşi ile annesi Asılkan; adeta Sovyet rejiminde kadınların haklarını kazandıklarını, rejim sayesinde kadınların okuma yazma öğrendikleri, bu dönemde kadınların kendi aralarında teşkilatlanmaya başladıklarını ve kadın haklarının komünist yönetimi ile temellerinin atıldığını vurgulamıştır. Bu durum, Sovyetler Birliği bünyesindeki yazarların hayali bir Sovyet kahraman tipi yaratma çabalarının yansımalarıdır. Bu tür kadın olgusu, savaş dönemindeki eserlerde de vurgulanmıştır. Kasımalı BAYALİNOV 'un *O Şimdi Yetim Değil* isimli eseri ile C. TURUSBKOV'un *Temiz Kalpler Çarptığında* isimli eseri Savaş dönemindeki en çarpıcı kadın kahraman tiplmesini vurgulanmıştır. Söz konusu eserlerde genç bir komünist tiplmesi yaratarak, rejim için mücadele edenlerin övölüp yücelttiği anlaşılmaktadır. Özellikle *Temiz Kalpler Çarptığında* isimli eserlerde bu tür bir övgü ve yüceltişte, kadın olgusundan yararlanarak kadınların dişil enerjisi ile erkekler üzerindeki etkileri yansıtılmıştır. Aynı zamanda savaş dönemi kadınların savaşa olan etkileri gösterilmek istenmiştir. Bu tip eserlerde savaş dönemindeki kadın teması, maddi ve manevi olarak öne sürölmüştür. *O Şimdi Yetim Değil* isimli eserde, savaşın kadınlar üzerindeki etkileri ve onların bu süreçte kadın olarak yaşadıkları sıkıntılı ve zor süreçleri anlatılmıştır. Bu Hikâyede kadının anne (Antonina) olarak

şefkati ile zorluklarla mücadele etmesi ve çocuklarını koruyup kollaması, yine aynı şekilde annenin (anne adayının) şefkati ve merhameti ile bu sıkıntılı süreçteki insanlara sahip çıkması, onları benimsemesi (Maani Hanım) kadının manevi yönden sezgisel ve duygusal olarak psikolojik durumları yansıtılmıştır.

En nihayetinde söz konusu eserleri incelerken yazılış amaçları ve okuyucuya verilmek istenen mesajlar kadın olgusu vasıtasıyla aktarılmaya çalışılmış olduğu görülmektedir. Örneğin bu hikâyelerden bazıları provakatif amaçlar doğrultusunda rejimin ve Lenin'in övüldüğü, Sovyet yönetimin desteklendiği, ihtilal öncesi dönemlerin ve baskıcı Çarlık hükümetinin kötü yönlerinin dile getirilmek istendiğini görmekteyiz. R. ŞÜKÜRBEOV'un "*Carkınay*" isimli eserinde ihtilal öncesi dönemi ve kadınların toplumun baskıcı geleneklerine maruz kalmasından bahsedilmiştir. Yine aynı şekilde S. KARAÇEV'in "*Tutsaklık Günlerinde*" isimli eserinde toplumun ileri gelenleri ve zengin beyleri, dini inanışı ve gelenekleri kendi emelleri doğrultusunda kullanarak genç kızların elem ve kederi haline dönüştürmesinden bahsetmektedir. *Carkınay* ve *Tutsaklık Günlerinde* isimli bu iki eserde kadın olgusuna farklı bir perspektif açılarından değerlendirmiştir. Bu iki hikâyede eril kimlik üzerinden kadınların kimliklerine yönelik biçimlendirme ve sınıflandırmalarda bulunulmuştur. Bu hikâyelerde kadınların ne düşündüğünün bir önemi yoktur, onların gelecekleri toplum tarafından belirlenmiştir.

Dönem hikâyeleri içerisindeki *Carkınay*, *Mariyam ile Göl Kenarında*, *Tutsaklık Günleri* ve *Acar* isimli eserlerde kadınlar ve genç kızlar için ciddi bir toplumsal sorunlar ele alınmaktadır. Ele alınan bu sorunlar çerçevesinde sınıf ayrımının üzerinde durulmuştur. Adı geçen bu hikâyelerin ortak noktasını şu şekilde söyleyebiliriz: Belirli bir zümrenin (zenginlerin, beylerin, ağaların ve kolhoz yöneticilerin) almış olduğu kararlar toplumun genelini kapsamıyor ya da kendi çıkarlarının bağlıyorsa burada sınıf ayrımını beraberinde getirmektedir. Söz konusu bu sınıf ayrımı, dipsiz bir kuyu içerisinde birçok sorunları içerisinde barındırmaktadır. Bu sorunlar içerisinde en çok evlenme/evlendirilme, seçme/seçilme, başlık parası, mal/mülk, kadınların tercih hakları gibi kavramlar, toplumsal sınıf içerisindeki en belirgin sorunlar halinde hikâyelerde yer almaktadır.

Kısacası dönem hikâyelerinde kadın olgusu; kadın erkek eşitsizliği, genç kızların yaşlı erkeklerle (molla, ağa, bey, zengin) şöhret/itibar ve gelir elde etmek için aileleri tarafından zorla kuma olarak evlendirilmesi gibi toplumsal sorunlar çerçevesinde verilmiştir. Zira sosyal eşitsizlik; kadınların hakları, sınıf mücadeleleri, geçmişteki yaşamın olumsuz koşulları hikâyelerin ana kaynağını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, ataerkil bir toplum yapısına ait göçebe yaşam kültürünün kadınlar üzerindeki baskın gücü tematik olarak verilmiştir.

4.2. FİZYOLOJİK/BİYOLOJİK AÇIDAN KADIN OLGUSU

İnsanoğlu biyolojik açıdan kadın ve erkek olarak dünyaya gelmiştir. Bu biyolojik yapı bazı toplumlarda insanoğlunun yaşam alanını etkilemiştir. “Kadın veya erkek, günlük dildeki yaygın kullanımıyla hem bireyin biyolojik anlamda dişi /"female/ veya er [male] oluşunu, hem de toplumun bireye sunduğu roller sistemi dâhilinde anlam kazanan kadın /woman/ veya erkek /"man] oluşu ifade eden iki terimdir” (Vatandaş, 2011: 30). Bu doğrultuda kadın ve erkeklerin farklı rolleri ve tutumları mevcuttur. Aynı zamanda bu biyolojik farklılıklar beraberinde fizyolojik farklılıkları da getirmiştir. Bu bağlamda dönem hikâyelerdeki kadınları, biyolojik ve fizyolojik açıdan spesifik olarak izah etmeye çalışacağız.

Bahse konu dönem hikâyelerindeki yazarlar, kadınların fiziksel sırlarını açığa çıkarmaktan ziyade, onların içinde bulundukları durumları ve toplumdaki maddi ve manevi konumlarını analiz ederek açığa çıkarmaya çalışmışlardır. Alışlagelen aşk hikâyelerindeki gibi kadınların sırma saçlı, ince belli, kalem kaşlı vs. oluşu ile ilgili fiziksel betimlemelere yer vermeyerek bunları okurların tahayyülüne bırakmışlardır.

Dönem hikâyelerindeki yazarlar, eserlerindeki kahramanların görünüşü ile alakalı herhangi bir tutum ve kaygı içinde bulunmamışlardır. Onların böyle bir derdi de yoktur zaten. Onlar, kahramanların fiziki görünümünden ziyade görünmeyeni açıklamaya çalışmışlardır. Zaten tez çalışmamızın en başında da belirttiğimiz gibi propaganda içerikli ve amaçlı eserlerde telkin edici mesajların yer aldığını söylemiştik. Bu bağlamda yazarlar, neredeyse bütün hikâyelerdeki kahramanların fiziki görünümlerini eserlerinde yer vermemişlerdir. (Olumsuz karakterli erkek kahraman tiplerini hariç). Ele alınan eserlerde kadın kahramanların boyunu, kilosunu, yüz hatlarını ya da kahramanların güzellik ve çirkinlik olarak tasvirini yapmamışlardır.

Zira yazarlar, itibari bir karakter oluştururken kahramanların fiziki görünümlelerinden ziyade şahsi ve kişisel özelliklerini ön plana çıkararak tanıtmışlar, onlara birtakım maddi ve manevi özellikler yüklemışlerdir.

Hikâyelerdeki kahramanların biyolojik ve fizyolojik açıdan iş bölümünde, cinsiyet etkenli farklılıklar gözüktüğü gibi herhangi bir biyolojik ya da fizyolojik etkenlere bakılmaksızın demokratik bir biçimde eşit iş bölümü ve meslek sahibi erkek ve kadın karakterler mevcuttur. İlk dönem hikâyelerinde ve geçmişin olumsuz yönlerini ele alan eserlerde kadınlar; ev işlerinin düzenini sağlayan, yemek ve temizlik yapan, çocuklara bakan ve ziraat işleriyle uğraşan bir yapıya sahip olmuşlardır. Aynı zamanda kız çocukları, eve dönük iş ve işleyişlere yönlendirilerek sosyal, ekonomik ve politik alanlarda pasif bırakılmış ve erkeklerin gerisinde kalmıştır. Ancak ihtilali öven, geçmiş yılları kötüleyen ve savaş dönemini ele alan eserlerde bu durum çok farklıdır. Örneğin: *Temiz Kalpler Çarptığında*, *Yaşanmış Bir olay* ve *O şimdi Yetim Değil* isimli eserlerde kadınlar, resmi kurum ve kamusal alanlarda etkin rol oynamışlardır. Bu üç hikâyenin ortak noktaları şu şekildedir: kadınların yer aldıkları cemiyet ve toplum içinde eğitim ve öğretimdeki rollerinde olduğu gibi kamu kurum ve kuruluşlarındaki rollerinde de herhangi bir biyolojik veya fizyolojik farklılıklar güdülmemiştir

O şimdi Yetim Değil ve *Temiz Kalpler Çarptığında* isimli eserlerin muhtevası savaş yıllarını içermektedir. Böyle bir muhtevaya sahip bu iki esere bakıldığında, kadın bireylerin erkek bireylere ait görev ve sorumlulukları hem duygusal hem de fizyolojik olarak üstlenmiş oldukları görölmektedir. Toplumsal işleyişte bu denli görev ve sorumlukların mesuliyetini üstlenen kadınlara karşı herhangi bir biyolojik veya fizyolojik olarak cinsiyet ayrımı yapılmamıştır.

4.3. EKONOMİK VE EĞİTİM AÇISINDAN KADIN OLGUSU

Toplumsal sınıf içerisinde bireylerin ekonomik ve eğitim durumlarına göre elbette ki fertler arasında belirli bir katman ya da yaşam koşulları farklılık gösterecektir. Ancak bireylerin ekonomik ve yaşam koşulları bir başkaları tarafından belirlenmesi, toplumsal sınıf içerisinde sınıf ayrımının ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kadınların ekonomik özgürlükleri ve yaşam koşulları, bir başkaları tarafından tayin

edilmesi, bu durumun en belirgin özellikleri olarak söz konusu hikâyelerde vurgulanmaktadır.

Kız çocukların ve kadınların eğitim düzeyi, erkeklere oranla geride kalması toplumun demografik yapısını etkilemektedir. Aynı zamanda eğitimin kadın birey üzerindeki ayrımcılık etkileri, toplumun ekonomik düzeyini etkilemesi muhtemeldir. Bu bağlamda eğitim ve öğretim süreci paralel olarak ekonomiyi de yönlendirmektedir. Dönem hikâyeleri içerisinde bu duruma müspet ve menfi yani olumlu ve olumsuz eserler yer almaktadır. Carkınay, Mariyam, Ayşa, Acar ve Cıpar isimli kadın kahramanların herhangi bir ekonomik özgürlükleri söz konusu değildir. Aynı zamanda eğitim düzeyleri de sınırlıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kadınların ekonomik ve eğitim yönünden kısıtlanması onların iradelerine ve özgür yaşam alanlarına pranga vurmaktadır. Bu durum, kadınların toplum içinde teslimiyetini ve mahkumiyetini doğurmaktadır. Dolayısıyla büyüklerine ve içerisinde bulundukları topluma karşı *Hayır Diyemeyen Kadınları* (Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromu) yetiştirmektedir.

Ancak Tolgonay, Aycan, Antonia, Maani ve Asılkan isimli kadın kahramanlar ekonomik özgürlüklerine kavuşmuş, eğitim düzeyi yüksek karakterli kişilerdir. Bu kişilerde, kendi hayatlarına dair karar alma özgürlüklerine sahip bir birey olarak etrafındaki insanların baskılarına ve dayatmalarına maruz kalma gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Aksine bu ve buna benzer durumlara karşı kendisiyle birlikte etrafındaki insanlar aracılığıyla mücadele girişiminde bulunmuşlardır. Örneğin Tolgonay, kendisine sinsi planlar ve entrikalarla sahip olmak isteyen Çoro'ya karşı mücadelede bulunmuş, bu mücadele sırasında çevresindeki insanlarla müşterek hareket etmiştir. Yine aynı şekilde Asılkan isimli kadın kahraman, ilk başlarda geleneklerin sık ve bağınaz alışkanlıklarından kurtulamasa da ilerleyen zamanlarda kadınların eğitimi ve ekonomik özgürlüğünün ne kadar önemli olduğunu anlamıştır. Kendisi bu uğurda kadınları organize etmiş, eğitimin önemini her fırsatta dile getirmiştir.

Kısacası kadınların hayatlarına dair bir başkaları tarafından (toprak sahipleri, zenginler, ağalar) alınan kararlar, onların hiyerarşik düzen içerisinde kendi mülkiyetlerini kaybetmesi ve sosyal sınıf içerisindeki iradelerini yitirmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda bu kararlar; belirli bir güç, şöhret, siyaset ve töre gibi

kavramlar ile uygulanmaya çalışılması, toplum içindeki bazı bireylerin teslimiyetini ve mahkumiyetini doğurmaktadır. Bütün bu çerçeveler doğrultusunda hikâyelerdeki kadın olgusunu açıklamaya çalışmış bulunmaktayım.

4.4. TEMİNİ MÜMKÜN OLMAYAN HİKÂYELERDE KADIN OLGUSU

Tezimizde şu aşamaya kadar Kırgız Türkçesindeki 7 hikâyenin aktarımı yapılarak Türkiye Türkçesine kazandırılmıştır. Aktarımı yapılan bu hikâyeler yapı ve izlek yönünden değerlendirilmiştir. Bu 7 hikâyenin yanına Kasımalı Bayalınov'un *Acar* isimli hikâyesi de eklenerek, toplamda 8 eserin muhtelif başlıklar altında tematik olarak incelemesi yapılmıştır.

Tabii ki de kadim bir sözlü edebiyat geleneğine, dünyanın en uzun destanına (Manas Destanı), tarihi edebiyat serüvenine; Kasım Tınıstanov, Cengiz Aytmatov, Sıdık Karaçev, Mukay Elebayev, Kasımalı Bayalınov ve Alıkul Osmonov gibi münevver şahsiyetteki yazar ve şairlere sahip olan Kırgız edebiyatının, kadın temalı eserlerinin bu kadar az olması beklenemez. Zira devingen bir edebiyat süreci, macera dolu hayat yaşantıları, mütemediyen yerleşik ve göçebe yaşam koşulları, kozmopolit hayat içerisinde müstakil yaşamları, savaş yılları ve entrikalarla dolu siyasi geçmişi (çarlık-derebeyler ve Sovyet yönetimi) bulunan Kırgızların, edebiyat dünyasında öykü için elverişli hadiseler üretmesi pek de zor sayılmazdı. En nihayetinde bu denli muhtelif bir yaşam serüveni buluna Kırgız halkının, edebi eserlerinde olay örgüsüne konu olacak çok şey vardır. Elbette ki bu durumun önüne geçen bir engel vardı. Bu engel Sovyet rejiminin Kırgız sözlü ve yazılı edebiyat dünyasına uygulamış olduğu sansürdür. Ancak Stalin hükümeti için bu sansür, üzerinde kontrol sağlayacağı toplumun, düşünce ve iradelerini denetleyebileceği üst düzey bir sansür uygulamasıdır. Bu yüzden SSCB'de edebiyat ve sanat alanında oluşturulan eserlerin sosyalist ideoloji ile uyumlu olabilmesi için sıkı bir sansür tedbirleri uygulamıştır. Bahse konu bu tedbirler, zamanla devletin politikası haline getirilip, siyasi olarak resmileştirilmiştir. Söz konusu bu baskılı süreç Repressiya olarak adlandırılır.

Bu süreçte Stalin hükümeti: “ideolojik temizlik, rejim düşmanı, halk düşmanı” gibi sözde suçlamalarla dönemin edebiyat ve sanat alanında çalışmalarda bulunan ve edebi eserler ortaya koyan yazar, şair ve bilim adamlarını ya sürgün ettirmiş ya da

kurşuna dizip öldürmüştür. Bahse konu bu cezalandırmalara maruz kalan yazar ve şairlerin isimleri, eserleri ve çalışmaları hakkında konuşulması yasaklanmıştır. Örneğin dil, edebiyat ve eğitim alanında büyük çalışmalarda bulunan Kasım Tınıstanov ve Sıdık Karaçev gibi yazar ve şairler hakkında çeşitli karalamalarda bulunduğu için kurşuna dizilmiştir. Bu bağlamda söz konusu dönem içerisindeki yazar ve şairlere ait eserlerinin basılması, yayımlanması ve herhangi bir yayın organlarında kullanılması yasaklandığı için hayatları ve eserleri hakkında bilgilerin günümüze ulaşılması kısıtlı kalmıştır.

Tabii ki bu eserlere ulaşamaması konusunda farklı etkenler de mevcuttur. Bulunduğumuz çağın aksine 20. yüzyılda kitaplar günümüze göre meşakkatli basılıyordu. Aynı zamanda söz konusu dönemden bugüne kadar yaşanan savaş ve geçen süre içerisinde eserler tahrip olmakla karşı karşıya kalıyordu. Yine aynı şekilde bahse konu dönemdeki eserlerin birçoğu dijital ortama aktarılma fırsatı olmamıştır. Ayrıca eserleri yerinde kontrol etme şansımız da bulunmamaktadır. Dolayısıyla hikâyelerin sadece isimleri elimize ulaşmaktadır.

Tez çalışmamızda her ne kadar bu denli sansür ve diğer olumsuzluklarla karşılaşsak da bazı eserler hakkında ön bilgi ve mukaddimelere ulaşarak kısaca bilgilendirmelerde bulunmaya çalıştık. Bu bağlamda aşağıda bazı hikâyeler hakkında kısaca malumatlar yer almaktadır.

4.4.1. Tınımkan

Satıbalı Naamadov

1930 yılına S. Naamadov tarafından kaleme alınan bu eserde; ihtilal öncesi dönemdeki bağnaz düşüncelerden, sosyal eşitsizlikten ve kadınlara karşı uygulanan adaletsizlikten bahsetmektedir. “Bu eserde de eğitim almak isteyen Tınımkan’a fakir kocası Matay karşı çıkar. Çünkü o Tüleberdi isimli bir zengin beyin eli altında çalışmaktadır. Eğitim yüzünden karı koca kavga eder, sonra yeniden barışırlar. Sonunda Matay da eğitim almayı kabul eder. Bu sırada köylerde muhtar seçimi yapılacaktır. Tüleberdi kendi adamı Bekkeldi'nin muhtar olması için çalışır. Tınımkan bunu önlemek için bir plan kurar. Akşam evine fakir fukarayı toplayarak, "Kızıl Kırgızistan" gazetesinde yayımlanan bir makaleyi okur, düşüncelerini misafirleriyle

paylaşır. O makalede, zengin beylerin çeşitli oyunlarla kendi adamlarını muhtarlığa seçtirmeye çalıştıkları anlatılmaktadır. Böylece Tınımkan her şeyi anlattıktan sonra, oradakiler Tüleberdi'nin kurnazlığını eleştirirler. Bekkeldi'nin yanlış yolda olduğunu söylerler. Eninde sonunda Tınımkan muhtar olarak seçilir, kadınları özgürlüğe davet eder” (Artıkbayev, 2013: 106). Söz konusu hikâyenin başkahramanı Tınımkan; mücadeleci, güçlü, hırslı ve aynı zamanda inatçı bir kadındır. Elde edilen bu bilgiler ışığında “*Eğitimde Kadın, Yönetimde Kadın ve Toplumun Kadınlar İçin Uyguladığı Dayatmalara Karşı Çıkan Kadın*” temaları karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyeyle ilgili Rusça ve Kırgızca olarak yayımlanan makalelerden edindiğimiz bilgiler ışığında: eserin dört bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kadınların cehaletle ve erkeklerin dayatmaları ile mücadele eden kadınların öyküsünden bahsetmektedir. “4. ve son bölümde Tınımkan'ın faaliyetlerinden bahsediyor. Tınımkan'ın köyde kurulan kooperatifteki rolü çok büyüktür. Kooperatiftekiler 8 Mart'ı “Kadınların Kurtuluş Günü” olarak kutlarlar. 8 Mart'ta yaptıkları ilk faaliyetleri: 15 yaşında zorla evlendirilmeye çalışılan kızın babasını ve o kızı (para karşılığında alan) yaşlı kişinin cezalandırılması yönündedir” (Kadırov, 2010: 126).

4.4.2. Bizdin Kündördö (Bizim Günlerde)

Şarip Kökönov

“Karaçaç, Sakı adlı bir zengin beyin kumasıdır. Okuma yazma öğretmek için yazın yaylaları dolaşan Akmat adlı genç bir öğretmen, okuma yazma bilmeyenleri toplayarak, onlara eğitim vermeye çalışır. Bu faaliyeti Yayla Birliğinin başkanı Temirkul da desteklemektedir. Fakat Sakı, kuması Karaçaç'ın okuma yazma öğrenmesini istemez. Ancak o günlerde gerçekleşmekte olan değişimden dolayı korkar, sesini çıkarmaz. Akmat ise Sakı'ya sadece okuma yazma öğretmekle kalmaz; yeni hayatın kadınlara getirdiği hakları da anlatır ve kız-gelin demeden kadınların aydınlanması için uğraş verir. Bir keresinde Sakı dersten geç gelen Karaçaç'ı iyice döver. Hastalandığından dolayı derse gelemeyen Karaçaç yaşadığı hüznü şiir şeklinde yazıp arkadaşına vererek Akmat'a gönderir. Akmat, Yayla Birliği başkanının yardımıyla doktor getirir Karaçaç'ı tedavi ettirir ve Sakı'yı hapishaneye attırır. Karaçaç ise okumak için Bişkek'e gelir (Artıkbayev, 2013: 106-106).

Bu hikâyede Ekim İhtilali'nden sonra kırsal bölgelerde gerçekleşen gelişmeler ele alınmıştır. Sınıf ayrımının ve cehaletin işlendiği olay örgüsünde; Karaçam isimli kadın karakter, okuma yazmayı öğrenmek için eğitim uğruna sergilemiş olduğu çabası *Eğitimde Mücadeleci Kadın Olgusu* olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4.3. Soñku Bir Kün (Son Bir Gün)

Mukay Elebayev

Hem nazımda hem de nesir de kalemi güçlü olan Mukay Elebayev'in savaş dönemindeki insanların psikolojik durumlarını başarılı bir şekilde aktarmış olduğunu elde edilen akademik kaynaklardan ve Kırgızcadan Türkçeye aktardığımız makalelerden anlaşılmaktadır. “M. Elebayev'in *Soñku Bir Kün* hikayesinde tesadüfen tanışan iki gencin aşk hayatını anlatıyor. Bu kısa öyküde Kencegul ve Saykal isimli karakterlerin arasında geçen diyalogları ve iç dünyasını aktarmıştır. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı sırasında sivil vatandaşların yaşamını, hayat mücadelelerini, kahramanların iç dünyasını aynı zamanda duygu ve düşüncelerini anlatıyor” (Tolubaeva, 1999: 169). “Yazarın ‘Soñku Bir Kün’ (1942) adlı hikayesi psikolojik bir eserdir. Eseri farklı kılan, yazarın kahramanların iç dünyasını psikolojik bir üslûpla yansıtmasıdır” (Özgen, 2014: 273). Hikâyede “Kencegul ile Saykal’ı sevimli birer kişi olarak gösterir. Kencegul bir işi nedeniyle Narın'a gelir, orada askere çağrıldığını öğrenir ve bu sırada orada Saykal adında bir kızla tanışır ve ona âşık olduğunu bildirir. Saykal da onu sevmektedir... Bir yandan Saykal'ın önceki evlilik hayatında şansı yaver gitmeyip, gerçek aşkı şimdi bulması, diğer yandan Kencegul'un halkına, vatanına karşı yapması gereken görevin farkında olması ve bunu özel hayatıyla uyumlu halde birleştirebilmesi, ağırbaşlılığı ve akılcılığı derin tesir bırakır” (Artıkbayev, 2013: 189-190).

Söz konusu *Son Bir Gün* isimli öyküyle ilgili elde edilen akademik kaynaklar ve aktarımı yaptığımız makalelerden yola çıkarak değerlendirdiğimizde eser, derin bir psikolojik analizler içermektedir. Esasen hikâye Cengiz Aytmatov'un *Cemile* isimli hikâyesi ile benzer konu ve psikolojik tahliller içermektedir. Zira iki eserde de özdeş konular üzerinden ve psikolojik analizlerden istifade etmişlerdir. İnsanların duygu, düşünce ve imgelerini dil yoluyla yazınsal bir literatür şeklini alan edebiyat sanatı ile psikoloji arasında derin bir bağ bulunmaktadır. Zira hem psikolojide hem de edebiyatta

insanoğlu; kendi çevresini anlama, duygu ve düşüncelerini anlatma, insanların davranışlarını ve tutumlarını anlamlandırma çabası içerisindedir. Genel olarak bakıldığında her iki hikâyede de insanların iç dünyasını ve duygusal çatışmalarını tahkiye etmektedir.

Savaş döneminde cephe gerisindeki insanların yaşamlarını, içinde bulundukları psikolojik durumu anlatan yazarın kendisi de cephe gerisindeki hayatı ve savaş alanındaki silahlı harbi yaşamış birisidir. Ancak Mukay Elebayev savaştan muaf olmasına rağmen diplomatik yazışmalardan kaynaklanan aksaklık nedeni ile savaşa katılmak zorunda kalmıştır. M. Elebayev, savaş döneminde cephede yer aldığı sırada da Aalı Tokombayev ile konuyla ilgili yazışmalarını yapmış ancak olumlu bir netice alamamıştır.³² Nihayetinde Mukay Elebayev, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephede hayatını kaybetmiştir (1944).

4.4.4. Col Comogu (Yol Masalı)

Aalı Tokombayev

“Hikâye Aydaralı’nın kızını bir zenginin özürü çocuğuyla zoraki olarak evlendirilmesi ile başlar, sonunda da ‘Özürü bir adamla yaşamaktansa ölmek daha iyidir’ diyerek kızın intihar etmesiyle sona erer” (Artıkbayev, 2013: 111). Yeni ile eskinin çatışmasını ele alan eser yine hüznü bir sonla bitmiştir. “Aalı Tokombayev’in *Col Comogu* (Yol Destanı) adlı eserinde hikâyeyi yazara ihtiyar bir yolcu anlatır. Hikâyede kendi isteği dışında kişiliksiz bir kişiyle evlendirilen ve böyle yaşamaktansa ölmek yeğdir, diyerek ölümü tercih eden bir genç kızın dramı anlatılır” (Özgen, 2014: 113). Dramatik bir sonla biten hikâyede eski dönemdeki kadınlarının hayatlarından bir tablo sunmuştur. Bu hikâyede de konu ve muhteva olarak alışılmışın dışına çıkılmamış, geleneksel bir eda ile hüznü bir sonla bitmiştir. Zaten birbiriyle muadil mesajlar içeren dönem hikâyelerinde kavuşmanın ve bir araya gelmenin mümkün olmadığı, trajik bir sonla bittiği bilinmektedir.

³² bk. Kaçınbay Artıkbayev, XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi (1.Baskı), Ankara: Bengü Yayınları, 2013, s. 216-217

4.4.5. Azamattar (Yigitler)

Kubançbek Malikov

“Kubançbek Malikov’un 1934’te yazılan *Azamattar* adlı eseri Narın ve At Başı tarafındaki Kırgızların 1916 yılındaki ayaklanmaya katılmalarını anlatır. Yazarın buradaki maksadı, 1916 yılındaki çetin olaylar neticesinde olgunlaşan, bilinçlenen, ihtilâlcı bir askerî yöneticinin tiplemesini vermektir. Kısacası, yoksul bir insanın çevresini tanıması, düşüncelerinin zamanla nasıl değiştiği ve onu değiştiren faktörlerin neler olduğu, hangi yollardan, nasıl geçtiği sorularına cevap verir” (Özgen, 2014: 113-114). Yazar eserin sonunu acı ya da mutlu sonla bitirme gibi bir endişesi yoktur. O, olanı şahsi bir hatıra gibi tahkiye etmiş diyebiliriz. Hülâsa o, içerisinde bulunduğu cemiyetin toplumsal aksaklıklarını, sosyal ve ekonomik sorunlarını dile getirmek ve anlatmak için geçmişteki anılarından faydalanmıştır.

Şu aşamaya kadar siyasi, ekonomik, teknolojik, ulaşım ve mesafeler gibi mücbir sebeplerden ötürü temin edilemeyen hikâyelerle ilgili bilgileri bir dirhem de olsa açıklamaya çalıştık. Ancak Sıdık Karaçev’in *Armanduu Eki Caş* (Talihsiz İki Genç), *Isık Köl Boyunda* (Isık Göl Kenarında), *Aldangan Nur Kızı* (Aldatılan Nur Kız) ve *Kükük Menen Zeynep* (Kükük ile Zeynep) isimli eserlerine hiçbir kaynakta rastlayamadık. Kuşkusuz bu ve buna benzer durumlarda ulaşamadığımız ve isimlerine rastlayamadığımız eserler vardır. Keşfedilmeyi bekleyen bir hazine edasıyla kuytu köşede bekleyen eserlerin bir gün tekrardan Türk edebiyat camiasına kazandırılması temennisiyle...

SONUÇ

1917-1950 Yılları Arasında Kırgız Hikayelerinde Kadın Teması isimli tez çalışmama Kırgız Edebiyatı hakkında genel bilgiler verilerek başladım. Bu bağlamda, Bolşevik İhtilali öncesi ve sonrasında Kırgız edebiyatındaki dönemin şartları ele alınarak insanların psikolojik durumu, siyasi ve edebi ortam, edebiyatın gelmiş olduğu nokta vb. dipnotlar eşliğinde irdelemeye çalıştım. Çalışmamızın giriş bölümünde Kırgız edebiyatının tarihi serüveni eşliğinde sözlü gelenekten yazılı edebiyata geçiş süreci, sözlü ve yazılı edebiyat türleri, Kırgız edebiyatının Türk edebiyat dünyasındaki yerinden ve dünya edebiyatındaki özgün değerinden bahsedilmiştir.

Kadim bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olan Kırgız edebiyatı, günümüze kadar pek çok serüven geçirmiş olduğunu gördük. Bu serüven Kırgız edebiyatı için birçok değişiklikleri beraberinde meydana getirmiştir. Hiç şüphesiz ki bu değişimi en çok Ekim Devrimi ile İkinci Dünya Savaşı ve sonraki yıllarda (1917-1950) yaşamıştır. Bu değişim Kırgız sözlü ve yazılı edebiyatına olumlu sonuçlar doğurduğu gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Çalışmamızın birinci bölümde, edebi kaynaklar eşliğinde Kırgız edebiyatının kronolojik sıraya göre gelişiminden bahsedilmiştir. Bu gelişim serüvenini alt başlıklar halinde Kırgız edebiyatın 1917 öncesi ve sonrasındaki süreçlerinin açıklaması yapılmıştır.

Tezimin ikinci bölümde Kadın kavramı hakkında kısaca bilgiler verilmiş, evrensel açıdan muhtelif kaynaklar aracılığıyla kadınların içinde bulundukları konumlarına yönelik açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca Türk dünyasında kadının öneminden ve kadınların yönetim ve eğitim gibi alanlardaki faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde kadın, alt başlıklar halinde ele alınarak tasniflenmiştir.

Üçüncü bölümde, Kırgız Türkçesi ile yazılan 7 hikâyenin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Toplamda 8 tane Kırgızca hikâye ele alınarak tematik açıdan incelemesi sağlanmıştır. Söz konusu bu hikâyeler; dil, zaman, mekân ve şahıs kadrosu yönünden ele alınarak tahlil edilmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümde “Dönem Hikâyelerinde Kadın Olgusu” başlığı altında hikâyelerdeki kadın olgusunun sosyolojik, psikolojik, biyolojik ve fizyolojik olarak genel bir analizi yapılmıştır. Aynı zamanda hikâyelerdeki kadınların

eğitim sürecindeki yerleri ele alınarak eğitim ve mesleki becerileri eşliğinde ekonomik anlamda ne denli bağımsız olup oldukları ya da olmadıkları açıklamaya çalışılmıştır. Son olarak da mücbir sebeplerden ötürü temini mümkün olmayan hikâyelerden kısaca bahsedilmiştir.

Çarlık dönemi ve öncesinde yer alan süreçlerde varlığını Sözlü edebiyatla sürdüren Kırgız edebiyatı, 1917 Ekim İhtilalinden sonra yazılı edebiyatın temellerinin atılmasıyla beraber büyük varyasyonlar göstermiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Kırgız edebiyatı; hikâye, roman, tiyatro gibi türlerle tanışmıştır. Her ne kadar bu türler Kırgız edebiyatını şekillendirse de Kırgız yazarları bu alanda alaylı ve herhangi bir deneyimi bulunmayan kişiler oldukları için başlarda tecrübe ve bilgi birikimi eksikliği nedeniyle eserlerini ortaya koyarken yazdıkları hikâyelerde, edebi yönden eksiklikleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim bu eksiklikler, ortaya koydukları eserde görülmektedir. Zira yaşanan bunca gelişmelerin sonucunda dünyanın en geç ve en genç yazılı edebiyatı diyebiliriz. Yine bir taraftan da Kırgız edebiyatının, ihtilalin tesiri altında ilerleme kaydetmiş olduğunu görmekteyiz.

Yaşanan bunca zaman diliminde Kırgız edebiyatı, şekil ve muhteva bakımından değişikliğe uğramış olduğu tezimizin sonucunda görülmüştür. Şekli yönden değerlendirecek olursak yukarıda da belirttiğimiz gibi şiirin yanında hikâye, roman, tiyatro, gazete ve dergi gibi türlerle şekil yönünden biçimlendirilmiştir. Şekli yönden farklı türler ortaya çıktığı gibi eserlerin muhtevası bakımından da değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, kimi zaman irticalen, kimi zaman kendiliğinden, kimi zaman da belli bir kişinin ya da kişilerin veyahut bir zümrenin ve rejimin baskısı ve direktifleri doğrultusunda meydana gelmiştir. Eserlerin içerikleri ve konuları, rejimin istekleri doğrultusunda ihtilâli halka yaymak ve kabullenmek için bir araç olarak kullandıkları görülmüştür. Nitekim bunun en büyük örneği Sıdık Karaçev'in *Erik Tanında* (Hürriyet Şafağında) adlı eserinde fark edilmektedir. Ayrıca dönemin yazar ve şairlerin ortaya koymuş oldukları eserlerin konusu ve muhtevası propaganda amaçlı işlenmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Tez Çalışmamızın sonucunda Kırgız edebiyatının konusu ve muhtevası, belirli bir dönemlerde farklılıklar içerdiği görülmüştür. Bu farklılıklar 20'li, 30'lu, 40'lı ve savaş dönemi-savaş sonrası olarak sınıflandırılmıştır. Tezimizde bu sınıflandırılan

dönemleri genel hatlarıyla incelemiş bulunmaktayım. Çalışmamızın sonucunda 20’li yani başlangıç aşamasındaki dönemde eserlerin konusu; Lenin’in övüldüğü, Sovyet rejimini desteklediği, ihtilal öncesi dönemlerin ve baskıcı Çarlık hükümetinin kötü yönleri dile getirildiğini görmekteyiz. 20’li yıllardaki dönemin konusunu ve muhtevasını yine aynı şekilde 30’lu yıllarda da devam etmiştir. Buna ek olarak 30’lu yıllarda baskıcı dönem ortaya çıkmıştır. Dönemin yazar ve şairleri; otuzlu yıllarda emek, işçilik, yeni dönemin getirdiği yenilikler konu ve tema olarak ele alınmış olduğu görülmektedir. Ancak bu dönem Stalin’in tabiri ile daha çok “temizlik harekâtı” gibi bir serüven geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Komünist parti yönetimi ve rejimi, yazar ve şairlerin kaleme aldıkları eserlerin bir nevi takipçisi olmuştur. Bu bağlamda yazar ve şairlerin eserlerini ortaya koyarken kalemlerinin bir ucundan komünist parti ve sosyalist rejimin tutmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde daha çok eserler ısmarlanma usulü bir şekilde ortaya konulmuş olduğu fark edilmiştir. Ortaya konulan eserler propaganda amaçlı bir duruma dönüşmüş olduğu tez çalışmamızda görülmektedir. Türkiye Türkçesine aktarmış olduğum hikâyelerde de bu durum rahat bir şekilde görülmektedir. Nitekim bu hikâyelerden en çarpıcı olanı Cusup Turusbekov’un *Taza Cüröktör Sokkondo* (Temiz Kalpler Çarptığında) hikâyesi ve Kasımalı Bayalınov’un *El Emdi Cetim Emes* (O Şimdi Yetim Değil) adlı hikâyesi savaş döneminde yazılan propaganda eserler arasında parmakla gösterilecek türlerdendir. Söz konusu bu ve buna benzer eserlerin hem tematik hem de yapı bakımından incelemesine tez çalışmamızda yer vererek dönemin hayat tarzını, insanların yaşantısını sosyal ve psikolojik açıdan incelenip dile getirilmeye çalışılmıştır.

Tezin en önemli amaçlarından bir tanesi, Kırgız kadınının edebiyattaki yerini göstermek ve Kırgız kadınının 1917-1950 yılları arasında toplumdaki konumunu açığa çıkarmaktır. Bu amaçlar neticesinde tez çalışmamızda ulaşılmak istenilen hedef; Kırgız kadınının yıllara göre yaşam serüvenindeki değişiklikleri, toplumdaki yeri, sahip olduğu statü, siyasi konumu ve aile içindeki yerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Günümüz koşullarındaki kadınlara evrensel bir bakış açısıyla yaklaşarak, Kırgız kadınları özelinde yoğunlaşıp, Kırgız kadınlarının toplumdaki varlık değerlerin ne derece kaydedildiğini ve ne derece korunduğunu anlamaya çalışılmıştır. Bahse konu

olan bu çalışma, yukarıda da söz edildiği gibi konu ve muhteva yönünden incelemesi yapılırken kadın teması üzerinden yapılmıştır.

Benim Kırgız hikâyelerinde kadın temasına yönelik yapmış olduğum çalışmalar bunlardan ibarettir. Bu konu ile ilgili kaynaklarım ve birikimlerimin çoğu edebi hikayeler ve makalelerdir. Açıkçası edebiyat dünyasının sınırları içerisinde kadın veya başka bir alanla ilgili yapılan herhangi bir çalışma, tez ve antitez büyük bir emek ve özveriyle hazırlansa da muhakkak gözden kaçan, unutilan, eksik olan yerler olacaktır. Dolayısıyla bu ve buna benzer konular ile ilgili mutlak bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Zira herhangi bir toplumun demografik yapısını ve sosyokültürel temellerini belirlemek ve tanımlamak için edebiyat sahasında yapılan çalışmalarla kesin ve kati bir sonuç çıkarmak pek mümkün olmadığı gibi doğru da değildir.

En nihayetinde Kırgız hikayelerinde kadın temasıyla ilgili olarak Kırgız Türk toplumunda kadınlara yönelik bakış açısını ve Kırgız kadınlarının geçmişten günümüze sosyokültürel alandaki konumlarını, yapmış olduğum çalışmayla belirlemek doğru olmayacaktır. Zira edebi hikâyeler, bir başkası tarafından irticalen meydana getirilen bir eserdir. Bu yüzden irticalen yazılan eserleri baz alarak bilimsel bir doğruluğun çıkarılmasının mümkünatı yoktur. Benim yapmış olduğum çalışma, söz konusu döneme ait hikayelerden ibarettir. Dolayısıyla o dönemle günümüz arasında büyük bir jenerasyon farkı bulunmaktadır. Bu denli jenerasyon farkı yüksek olan dönemin hikâyelerini ele alıp, olumlu ve olumsuz kadın karakterlerinden yola çıkılarak Kırgız kadınına yönelik mutlak bir sonuç çıkarmak pek de sahici olmayacaktır, zaten tezimin asıl amacı da bu yönde olmamıştır.

Türk kadını her zaman muteber bir kişilik ve şahsiyete sahiptir. Türk dünyasında kadınlar şan ve şeref sahibi olduğu gibi Kırgız Türk kadını da her zaman ve her daim şan ve şeref mevcudiyetine sahip münevver bir kişilik olarak kalacaktır.

KAYNAKÇA

- Akar, M., Deniz, S., Bilecik, F. (1994). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı*. İstanbul: Yesevi Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2017). *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2018). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi* (çev. M. Dıykanbayeva). Ankara: Bengü Yayınları.
- Bayalinov, K. (2010). Acar (çev. H. Şahan). *Kardeş Kalemler Dergisi*, (Sayı 48), 17-29.
- Bayalinov, K. (2015). Acar (Uzun Hikâye). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Sayı 53), 1-16.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Yurt Kitap-Yayın.
- Beyşenaliyev, Ş. ve Kıdırıov, A. (1985). *Kırgız Sovet Baldar Prozasının Antologiyası*. Frunze: Mektep.
- Buran, A. (2015). *Türklük Bilimi Terimleri Sözcüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cebeci, D. (2017). *Divan Şiirinde Kadın*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Cihan, C. (2015). XIX. ve XX. Yüzyılda Bazı Seyyahların Kırgızların Dinî Hayatlarına Dair Gözlem ve Değerlendirmeleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 219-238.
- Cumakunova, G. (2021). Tarihte ve Günümüzde Kırgız Kadını Portresi. *Kardeş Kalemler Dergisi*, (S. 171), 31-35.
- Çakır Ulutürk, R. (Ed.). (2020). *Türk Dünyasında Kadın Konferans Bildirileri*. İstanbul: Hiper yayın.
- Çankaya, S. (2014). *Kırgız Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanata Yayınları.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin Tahlillerine Giriş/2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çift, P. ve Taşağıl, A. (2022). *İslamiyet Öncesi Türkler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Vural Dinçkol, B. (1998). Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihi Gelişimi. O. Çitci, (Ed.), *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*. iç. (35-50). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Dıykanbayeva, M. (2009). *Kırgız Atalar Kültü ve Kırgız Atalar Kültünün Yaşayan Kültüre Etkileri* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dıykanbayeva, M. (2014). 1916 Yılındaki Kırgız Millî Mücadelesi: Ürkün. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (Sayı 3/3), 112-126.
- Dıykanbayeva, M. (2017). Kırgız Atasözlerinde Kadın Ve Toplumdaki Yeri. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergis, (S. 59), 61-70.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı* (58. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erkal, M. E. (2000). *Sosyoloji Toplum Bilimi*. İstanbul: Der Yayınevi
- Fromm, E. (2019). *Özgürlükten Kaçış* (çev. Ş. Yeğin). İstanbul: Say Yayınları.
- Gömeç, S. (1999). *Türkiye Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güngör, E. (2018). *Repressiya Kırgızistan'da Siyasi Baskı Sürgün ve Yokediliş*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Göz, K. (2016) Kırgız Edebiyatında Olumlu Kahramanlara Dair. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Sayı 5), 59-69.
- Göz, K. (2017). Ana Çizgileriyle Kırgız Edebiyatı ve Yeniden Okuma Denemesi. C. Buyar (Ed.), *Kırgızistan: Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset* iç. (593-612). Bişkek: Byr Publishing House.
- Göz, K. (2020). Kırgız Yazar Sıdık Karaçev'in Edebî-Kültürel Faaliyetleri ve Mensur Eserlerine Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Sayı 50), 691-77.

Harman, Ö. F. (2001). *Kadın. TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 24, s. 82-86 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

https://web.archive.org/web/20161030001119/http://www.aydinkagik.org/tarihte_ay_din_kadinlari.aspx (Erişim tarihi: 11.04.2022)

<https://gorgondergisi.com/kizilsackorkusu/> (Erişim tarihi: 22/06/2022).

Kadırov, I. (2010). Rasskaz “Tynymkan” Satybaldy Naamatova Yavlyayetsya Odnim İz Pervih V Kyrgyzskoy Sovetskoy Literature. *İzvestiya Vuzov Kyrgyzstana*, (Sayı 2), 126-127.

Kallımcı İ. T. (2009). *Bağımsızlık Sonrası Modern Kırgız Şiirinde Millî Temalar* (Yayınlanmamış doktora tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Kallımcı, İ. T. (2016). Atasözleri İle Hikâye Yazmak: Tölögön Kasimbekov’un Bozkurt Adli Hikâyesinin İncelemesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (Sayı 42), 202.

Karaman, O. ve Aktaş, A. (2021). Türkiye’de Anneler Günü ve Nene Hatun. *Asya Studies*, 5 (S. 17), 243-254.

Kaplan, M. (2019). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kayıpov, S. (2005). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Kırgız Edebiyatı I*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kazımoğlu, S. (1994). *Türk Toplulukları Edebiyatı*. Ankara: Ecdâd Yayınları.

Kehrer, G. (1992). *Din Sosyolojisi* (çev. S. Yüksel). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Keserci, R. (2020). Türkistan Tarihine Damga Vuran Bir Kadın Lider: Kurmancan Datka (1811-1907). *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 43-62.

Koca, K. Y. (1998). *Osmanlı’da Kadın ve İktisat*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Koç, S. (2002). Kırgız Edebiyatında Nesrin Gelişimi ve Tölögön Kasimbek. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (Sayı 13), 62.

- Kolcu, Ali İhsan, (2015). *Öykü Sanatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Nirun, N. (1994). *Sistemantik Sosyoloji yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: AKM Yayınları.
- Özgen, N. (2014). *Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Perk, D. (2021). Edebiyatta Zaman ve Erich Hackl'in Belgesel Romanı: Auschwitz'de Düşün. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Sayı 27), 117-128.
- Sekman, M. (2010). *Her şey seninle başlar: Kişisel Kurtuluş Savaşınızı Başlatın*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Söylemez, O. ve Aşlar, H. (2018). XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı. O. Söylemez ve S. Azap (Ed.), *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*. iç. (207-320). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sıdıkov, A. (2014). Kırgız Hikâyesine Bir Bakış. (çev. İ. Türkhan). H. Su (Ed.), *Çağdaş Kırgız Öyküsü*. İç. (7-10). Ankara: Hece Yayınları.
- Soltonoyev, B. (2003). *Kırgız Tarihi*. Bişkek: Arhi İnovatsiyalık Borboru
- Şükürbekov, R. (2013) *Dramalar, İntetmediyalar Cana Añgemeler*. Bişkek: Uçkun
- Şavk, Ü. Ç. (2010). *Kırgız Atasözleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tolubaeva, Ç. Mukay Elebaevdin “Soñku Bir Kün” Çıgarmasındaki Psikologizmdin Berilişi. *Vestnik Issyk-Kulskogo Universiteta*, (Sayı 3), 168-172.
- Uzun, G. (2018). Milli Devletin Oluşum Sürecinde Milli Dilin Önemi ve Etkileri. *Social Sciences Studies Journal*, 4 (16), 1297-1303. doi: 10.26449/sss.520
- Üçok, B. (2011). *İslâm Devletlerinde Türk Nâibeler ve Kadın Hükümdarlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (Sayı 35), 29-56.
- Yalçinkaya, A. (1999). *Yetmiş Yıllık Kriz Sovyetler Birliği'nde Moskova-Türkler İlişkileri*. İstanbul: Simurg Yayınları.

Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü* (çev. A. Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Wellek, R. ve Warren, A. (1993). *Edebiyat Teorisi* (çev. Ö. F. Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.

